

รายงานการวิจัยเปรียบเทียบสถานการณ์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในประเทศไทย

รายงานการวิจัยเปรียบเทียบ เพื่อพัฒนานโยบาย

เรื่อง การส่งเสริม การเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ ในประเทศไทย

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ

สิ่งพิมพ์ สกศ.อันดับที่ 14/2561
ISBN 978-616-270-161-0

รายงานการวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบาย
เรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ

๓๗๐.๑๕๔ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
ส ๖๙๑ ร รายงานการวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบาย
เรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย
๒๓๗ หน้า
ISBN : ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๐-๑๖๑-๐
๑. ชื่องานวิจัย ๒. พัฒนานโยบายผู้สูงอายุ ๓. การเรียนรู้ผู้สูงอายุ
๔. ส่งเสริมการเรียนรู้ผู้สูงอายุ ๕. การศึกษาผู้สูงอายุ

รายงานการวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบาย เรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย

สิ่งพิมพ์ สกศ. ฉบับที่ ๑๔/๒๕๖๑
พิมพ์ครั้งที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑
จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม
ผู้จัดพิมพ์เผยแพร่ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
 สำนักงานนโยบายความร่วมมือกับต่างประเทศ
 ๙๙/๒๐ ถนนสุขุโขทัย เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐
 โทรศัพท์ ๐๒ ๖๖๘ ๗๑๒๓ ต่อ ๒๕๓๘-๓๙, ๒๕๔๑
 โทรสาร ๐๒ ๒๔๑ ๘๓๓๐
 Website : <http://www.onec.go.th>
พิมพ์ที่ บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด
 ๙๐/๖ ซอยเจริญสุขนิทวงศ์ ๓๔/๒
 ถนนเจริญสุขนิทวงศ์ แขวงอรุณอมรินทร์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐
 โทรศัพท์ ๐๒ ๔๒๔ ๓๒๔๙, ๐๒ ๔๒๔ ๓๒๕๒
 โทรสาร ๐๒ ๔๒๔ ๓๒๔๙, ๐๒ ๔๒๔ ๓๒๕๒
 E-mail: prigwhan54@hotmail.com

คำนำ

ประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงอายุมาเป็นเวลากว่าทศวรรษ และมีการคาดคะเนว่าในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ จะมีสัดส่วนผู้สูงอายุถึงร้อยละ ๑๙ ของจำนวนประชากรทั้งหมด ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ เนื่องจากจะมีประชากรวัยทำงานลดลง และประชากรผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น เมื่อประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น งบประมาณส่วนหนึ่งของประเทศจะต้องถูกจัดสรรมาเพื่อใช้ในการดูแลผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นวัยที่สุขภาพร่างกายเสื่อมถอย ดังนั้นหลายประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว ได้ดำเนินนโยบายต่างๆ ในการดูแลผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านสวัสดิการ การสังคมสงเคราะห์ การบริการสาธารณสุข ด้านสาธารณสุข ด้านการจัดการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งมีผลการศึกษาทางวิชาการยืนยันว่าการศึกษาและเรียนรู้ของผู้สูงอายุสามารถชะลอภาวะสมองเสื่อม ป้องกันโรคซึมเศร้าอย่างได้ผล เนื่องจากผู้สูงอายุได้ออกไปมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมและเพื่อนสูงวัย มีการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่ตนสนใจ ได้สนุกสนาน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนสูงอายุจัดขึ้น สามารถช่วยให้ผู้สูงอายุมีความกระตือรือร้น จิตใจเบิกบาน เป็นการส่งเสริมให้ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า และมีผลดีต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ในฐานะหน่วยงานที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายและแผนการศึกษาของประเทศเห็นความสำคัญในเรื่องดังกล่าว จึงมอบหมายให้มูลนิธิสุข-แก้ว แก้วแดง ดำเนินการวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบาย เรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย เพื่อศึกษาวิเคราะห์ระบบการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย และศึกษาวิเคราะห์ระบบการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศที่มีแนวปฏิบัติที่ดี จำนวน ๖ ประเทศ ประกอบด้วย ๑) ญี่ปุ่น ๒) เขตบริหารพิเศษฮ่องกง สาธารณรัฐประชาชนจีน ๓) สิงคโปร์ ๔) สหรัฐอเมริกา ๕) สหราชอาณาจักร และ ๖) อิสราเอล เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของประเทศไทยที่เหมาะสมกับบริบทไทย เพื่อให้หน่วยปฏิบัติทั้งภาครัฐและเอกชน องค์กร และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้ใช้เป็นทิศทางในการพัฒนาการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างสอดประสานไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้สูงอายุในประเทศไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น ซึ่งบัดนี้ คณะนักวิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเรียบร้อยแล้ว โดยมีการปรับปรุงรายงานการวิจัยตามข้อเสนอแนะจากการประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิจากหลากหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมมนาระดมความคิดเห็นเพื่อเสนอแนะนโยบายการส่งเสริม

(๒) รายงานการวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบาย เรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย

การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุไทย โดย นายแพทย์บรรลุ ศิริพานิช ประธานมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย และที่ปรึกษาสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ และผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนเครือข่ายผู้สูงอายุได้มาร่วมให้ข้อเสนอแนะ จนรายงานวิจัยฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้องทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา จะนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปประกอบการจัดทำนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยต่อไป และจัดพิมพ์รายงานการวิจัยฉบับนี้เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปสู่หน่วยงาน องค์กร นักวิชาการ และบุคลากรผู้เกี่ยวข้องเพื่อใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของประเทศไทยต่อไป

(ดร.ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์)

เลขาธิการสภาการศึกษา

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ในสภาวะที่ประชากรโลกสูงอายุขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นปัจจุบันนี้ ผลกระทบที่จะตามมาคือ กำลังแรงงานจะลดลง ประสิทธิภาพในการผลิตของประเทศต่ำลง เกิดภาวะการพึ่งพิงคนวัยแรงงานที่ต้องแบกรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุ และค่าใช้จ่ายในการดูแล รวมทั้งค่าบริการ ค่ารักษาพยาบาล สำหรับผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น องค์การอนามัยโลก ได้ส่งสัญญาณเตือนทั่วโลกเตรียมรับมือรองรับสังคมผู้สูงอายุมาดังตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๙๐ (พ.ศ. ๒๕๓๓) เป้าหมายคือ ให้ผู้สูงอายุ “**ชราอย่างมีคุณภาพ**” หรือ “**สูงอายูอย่างมีพลัง**” (active ageing) หมายถึง มีศักยภาพในการดำรงชีวิตตามปกติ มีสุขภาพดี มีความมั่นคงทางการเงิน สูงค่าด้วยภูมิปัญญา มีส่วนร่วมในสังคม และทำประโยชน์ให้สังคม

ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนาที่มีรายได้ปานกลาง กำลังพยายามพัฒนาประเทศเพื่อยกระดับขึ้นเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วและมีรายได้สูง แต่จากโครงสร้างประชากรประเทศไทยเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ คือ มีประชากรอายุเกิน ๖๐ ปีขึ้นไป ร้อยละ ๑๐ ตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ ประชากรวัยแรงงานเริ่มลดลงอย่างต่อเนื่อง ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ มีสัดส่วนประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป สูงถึงร้อยละ ๒๐ เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ และจะเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอดเมื่อมีสัดส่วนประชากรอายุ ๖๐ปีขึ้นไป สูงถึงร้อยละ ๒๘ ในปี พ.ศ. ๒๕๗๔ ซึ่งจะเป็นอุปสรรคสำหรับการพัฒนาประเทศไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ จึงจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมรองรับความเปลี่ยนแปลงที่จะตามมา แนวทางหนึ่งคือ การส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ให้สูงวัยอย่างมีพลังและมีคุณค่า

โจทย์ใหญ่ของประเทศไทยคือ ผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่ในชนบทมีฐานะยากจน ไม่มีเงินออม มีพื้นฐานการศึกษาน้อย และมีปัญหาสุขภาพ ในขณะที่ยุคสูงอายุเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว จะทำอย่างไรให้ประชากรสูงวัยอย่างมีพลัง หรือ มีภาวะพหุพลัง (active ageing) มีศักยภาพในการดำรงชีวิตตามปกติ ซึ่งมีงานวิจัยชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญที่มีความสัมพันธ์กับการสูงวัยอย่างมีพลัง สามารถพัฒนาสุขภาพกายสุขภาพใจ และป้องกันโรคสมองเสื่อมได้ จึงควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ ดังนั้นกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาผู้สูงอายุไทยให้สูงวัยอย่างมีพลังและลดภาระพึ่งพิงทางสังคมของคือ **การให้การศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ**

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้จัดให้มีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบาย เรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยคือ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ระบบการจัดการเรียนรู้ผู้สูงอายุในประเทศไทย ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ระบบการจัดการเรียนรู้ผู้สูงอายุของประเทศที่มีแนวปฏิบัติที่ดีจำนวน ๖ ประเทศ ประกอบด้วย สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา อิสราเอล ญี่ปุ่น สาธารณรัฐประชาชนจีน และสิงคโปร์ และ ๓) เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของประเทศไทยที่เหมาะสมกับบริบทไทย

งานวิจัยนี้ ได้ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ การศึกษาและเก็บข้อมูลแนวปฏิบัติจากสถานที่จริงในประเทศและต่างประเทศ และการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์ครบถ้วน

ผลการศึกษาพบว่า ประเทศไทยมีจุดเด่นเรื่องการเตรียมความพร้อมรองรับสังคมผู้สูงอายุ คือ มีพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ มีคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ มีแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ มีกองทุนผู้สูงอายุ มีการจัดทำรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยเสนอต่อรัฐบาลเป็นรายปี ซึ่งพระราชบัญญัติผู้สูงอายุได้กำหนด “สิทธิของผู้สูงอายุ” ที่จะได้รับการบริการและการดูแลจากภาครัฐไว้หลายเรื่อง รวมทั้งสิทธิที่จะได้รับ “การศึกษา” ดังนั้นผู้สูงอายุจึงมีสิทธิได้รับการศึกษาเช่นเดียวกับคนวัยอื่นๆ และเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องจัดให้ผู้สูงอายุได้รับสิทธินั้น

ตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง การแบ่งหน้าที่ของหน่วยราชการในการให้บริการกับผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้กำหนดว่า ให้กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงวัฒนธรรมเป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ เรื่อง การศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งต่อมาก็ได้มีประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๗ เรื่องกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุนผู้สูงอายุในการศึกษา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต โดยจัดบริการข้อมูลข่าวสารให้ครอบคลุมการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งการทำฐานข้อมูลทางการศึกษา การฝึกอบรมสำหรับผู้สูงอายุ จัดบริการการศึกษาอย่างต่อเนื่องทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยให้แก่ผู้สูงอายุ สนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการสำหรับผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้หน่วยงานสถานศึกษามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนแก่ผู้สูงอายุ คุ้มครองการผลิตสื่อความรู้และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ให้แก่ผู้สูงอายุ จัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับผู้สูงอายุในการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงอุดมศึกษา และส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตงานวิจัยเพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติจริงปรากฏว่ากระทรวงศึกษาธิการยังทำบทบาทด้านนี้น้อยมาก มีเฉพาะ กศน. ที่ทำหน้าที่นี้ แต่เนื่องจาก กศน. มีกลุ่มเป้าหมายที่ต้องดูแลให้ศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยหลายกลุ่ม ภาระเรื่องการให้การศึกษาแก่ผู้สูงอายุจึงตกไปอยู่ที่ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งได้ตั้งกรมกิจการผู้สูงอายุขึ้นมาดูแลผู้สูงอายุ เป็นการเฉพาะ ได้มีการดำเนินงานเพื่อสวัสดิการผู้สูงอายุ แต่การดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการศึกษา หรือการเรียนรู้ของผู้สูงอายุยังมีน้อย ปัญหาผู้สูงอายุของประเทศไทย คือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อยู่ในชนบท ทำอาชีพเกษตรกรรม มีพื้นฐานการศึกษาน้อย ไม่มีเงินออม ต้องพึ่งเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ซึ่งก็ไม่พอกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน จึงต้องพึ่งพิงบุตรหลาน ผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานศึกษาดี มีเงินบำเหน็จหรือบำนาญเป็นส่วนน้อยของประเทศ

สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นองค์กรเอกชนที่ใหญ่ที่สุดในด้านการดูแลผู้สูงอายุ มีสาขาในระดับจังหวัด ทุกจังหวัด ได้ส่งเสริมให้มีการจัดตั้ง “ชมรมผู้สูงอายุ” ขึ้นในระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ปัจจุบันนี้มีชมรมผู้สูงอายุเกิดขึ้น ๒๗,๐๐๐ แห่ง ซึ่งถ้าจัดตั้งครบทุกหมู่บ้าน จะมีชมรมผู้สูงอายุ จำนวนกว่า ๗ หมื่นแห่งทั่วประเทศ

เพื่อให้ผู้สูงอายุไม่ถูกทอดทิ้งและมีกิจกรรมร่วมกัน กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชมรมผู้สูงอายุให้จัดตั้ง “โรงเรียนผู้สูงอายุ” โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และหน่วยงานต่างๆ ซึ่งได้จัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุตามบริบทของแต่ละพื้นที่ มีการคัดเลือกโรงเรียนผู้สูงอายุ ต้นแบบและพร้อมจะขยายแนวปฏิบัติที่ดีไปยังโรงเรียนผู้สูงอายุทั่วประเทศ นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยวัยที่สามโดยสถาบันอุดมศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสำนักงาน กศน. ยังได้พัฒนาหลักสูตร ๑๔๔ ชั่วโมงสำหรับผู้สูงอายุขึ้นด้วย

จากการศึกษาทั้งเอกสารและการเดินทางไปศึกษาการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ในพื้นที่ปฏิบัติงานจริง ๔ ภาค พบว่า ในหลายแห่ง ชมรมผู้สูงอายุร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เปิดโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุในพื้นที่ ซึ่งนับเป็นความพยายามที่น่าชื่นชม แต่การส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุไทยยังไม่สามารถจัดได้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ ผู้สูงอายุจำนวนน้อยที่มีโอกาสได้เรียนรู้สาระการเรียนรู้ และจำนวน ชั่วโมงที่เรียนก็น้อย ขาดแคลนบุคลากร และผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่สะดวกในการเดินทาง หลักสูตรของ กศน. ซึ่งมีชั่วโมงเรียนยาวนานถูกมองว่าเน้นวิชาการมากเกินไป ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของโรงเรียนผู้สูงอายุ คือ ผู้บริหารมีความรู้ความเข้าใจ เช่น เป็นข้าราชการครูบำนาญ และได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน

(๖) รายงานการวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบาย เรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย

กล่าวได้ว่า ประเทศไทยมีการดำเนินงานเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุที่ครอบคลุมดีมาก โดยมีทั้งนโยบาย กฎหมาย แผน ปฎิญา และการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม แต่ในทางปฏิบัติ ยังไม่สามารถจัดการศึกษาให้กับผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากมีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก และผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีพื้นฐานการศึกษาน้อย สถานศึกษาทุกระดับยังไม่มีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างจริงจัง มีเป็นเพียงส่วนน้อยมากและประการสำคัญที่สุด คือ ยังไม่ได้พัฒนาบุคลากรผู้มีความเข้าใจและเชี่ยวชาญเรื่องการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

ปัจจุบันหลายประเทศที่มีแนวโน้มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเช่นเดียวกับไทย ได้กำหนดนโยบาย และมาตรการต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุ ทั้งด้านสวัสดิการ การสังคมสงเคราะห์ การบริการสาธารณสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษา ซึ่งสามารถส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า มีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี สามารถสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุให้แข็งแรง สามารถกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้น สนใจใฝ่รู้ และชะลอความเสื่อมของสมองได้ การศึกษาที่จัดให้กับผู้สูงอายุ เป็นการศึกษาลดชีวิต ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วม กิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ที่ตนสนใจ มีโอกาสพบปะกับเพื่อนผู้สูงอายุที่มีความสนใจเรื่องเดียวกัน ทำให้รู้สึกว่าคุณค่า ไม่โดดเดี่ยว และยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่สามารถเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันได้ สามารถแสดงบทบาท ข้อความคิดเห็นต่อสังคมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้หรือแสวงหาความรู้ใหม่ๆ จะมีส่วนช่วย ประเทศชาติได้มาก นอกจากจะลดภาระค่าใช้จ่ายของประเทศแล้ว ยังสามารถช่วยเพิ่มผลผลิตและ ประสิทธิภาพการผลิตของชาติได้ด้วย

คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษารูปแบบและวิธีการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศที่คัดสรร ในภูมิภาคต่างๆ ของโลก ซึ่งมีแนวโน้มประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ รวม ๖ ประเทศ ได้แก่ สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา อิสราเอล สาธารณรัฐประชาชนจีน สิงคโปร์ และญี่ปุ่น รวมทั้งได้ศึกษากรณีตัวอย่าง ในเชิงลึกของเขตปกครองพิเศษฮ่องกง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และจังหวัดโอกินาวา ประเทศญี่ปุ่น

จากการศึกษาพบว่าทุกประเทศให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม แต่ละประเทศมีแนวปฏิบัติต่างกัน เนื่องจากบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมต่างกัน แต่สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ว่าประเทศไหนมีจุดแข็งอย่างไร แต่ไม่อาจเปรียบเทียบได้ว่าของประเทศไหนดีกว่ากัน แต่ละประเทศมีจุดเด่นต่างกันไป เช่น ประเทศสหราชอาณาจักร มีคณะกรรมการร่วม (Inter-Ministerial Group on Ageing) อำนวยการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ หน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสำหรับผู้สูงอายุ คือ สถาบันอุดมศึกษา สถาบันอาชีวศึกษา และองค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น และมีองค์รอาสาสมัครซึ่งเป็นภาคเอกชนจัดสอนในรูปมหาวิทยาลัยวัยที่สาม (The Universities of the Third Age - U3A) ซึ่งต่างจากมหาวิทยาลัยทั่วไป เนื่องจากเป็นการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความสนใจ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ปัจจุบันสหราชอาณาจักรมีมหาวิทยาลัยวัยที่สามกว่า ๔๕๐ แห่ง มีผู้สูงอายุเรียนกว่า ๑ แสนคน และได้จัดตั้งกองทุนวัยที่สาม (Third Age Trust) ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นกองทุนการกุศลขึ้นหารายได้เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ประเทศสหรัฐอเมริกา มี Elderhostel เป็นองค์กรเอกชนไม่หวังกำไร จัดหลักสูตรบูรณาการการเรียนรู้เข้ากับการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อให้ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มีโอกาสแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ และมีการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัย (Intergenerational programme) ประเทศอิสราเอล มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งดำเนินการโดย วิทยาลัย ศูนย์ชุมชน ชมรมผู้สูงอายุ บ้านพักคนวัยเกษียณ การท่องเที่ยวและองค์การทางภูมิศาสตร์ และ “Brookdale” หรือ มหาวิทยาลัยวัยที่สาม (University of the Third Age - U3A) หน่วยงานที่สนับสนุนงบประมาณ คือ กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันประกันภัยแห่งชาติ สำนักงานผู้สูงอายุ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น Joint-Israel สมาคมวางแผนและพัฒนากิจการสำหรับผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยอิสราเอล และองค์กรเอกชนอื่นๆ โดยเฉพาะองค์กรบริการผู้สูงอายุ (The “SHALEM” - Services for the Elderly Organization) เป็นองค์กรเอกชนที่ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ เพื่อสร้างเครือข่ายอาสาสมัครจากชุมชนผู้สูงอายุ เป็นการดำเนินการร่วมกันโดยกรมการศึกษาผู้ใหญ่แห่งกระทรวงศึกษาธิการ กรมกิจการอาสาสมัคร และสมาคมศูนย์ชุมชนอาสาสมัครจะช่วยเหลือผู้เรียนทุกกลุ่ม รวมทั้งผู้สูงอายุและผู้ที่มีความต้องการพิเศษ เช่น มีโครงการอาสาสมัครผู้สูงอายุประจำโรงเรียนอนุบาล และโครงการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัย (Intergenerational Communication) โดยให้ผู้สูงอายุเรียนรู้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีร่วมกับบุตรหลาน

ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยเฉพาะในมหานครเซี่ยงไฮ้ ซึ่งมีประชากรสูงอายุมากถึงร้อยละ ๒๓ ได้นำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ เช่น มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุทางโทรทัศน์แห่งเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Air Elderly University) และมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุบนเว็บแห่งเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Web-Based Elderly University) ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุจำนวนมากได้เรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลที่ทันสมัย มีหลักสูตรมากมายให้เลือกเรียน ประเทศญี่ปุ่น ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนทุกคน โดยเฉพาะผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีหลายรูปแบบอย่างทั่วถึง เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ต่างๆ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน เป็นต้น ประเทศสิงคโปร์ก็ให้ความสำคัญกับเรื่องการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก มีการทำงานอย่างบูรณาการข้ามกระทรวง (Inter-Ministerial Organization) โดยกระทรวงศึกษาธิการร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข และจัดตั้งองค์กร Council

of the Third Age (C3A) และจัดให้มีสถาบันเครือข่ายที่จัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุคือ National Silver Academy (NSA) โดยให้สถาบันอุดมศึกษา และสถาบันอาชีวศึกษา ตลอดจนหน่วยงานต่างๆ จัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในหลากหลายรูปแบบ

โดยสรุป การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่าหลายประเทศมีคณะกรรมการส่งเสริมในระดับชาติ องค์กรภาคเอกชนมีบทบาทและความสำคัญในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก และส่งเสริมการเรียนรู้ระหว่างวัย (Intergenerational Learning) จุดเด่นที่เห็นได้ชัดเจนนคือ ทุกประเทศมีหน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ หรือ การศึกษานอกโรงเรียน และ “การศึกษาตลอดชีวิต” หรือ “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” มาอย่างยาวนาน ทุกประเทศตระหนักในแนวโน้มของโครงสร้างประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้น และเตรียมความพร้อมรองรับสังคมผู้สูงอายุโดยเน้นการให้การศึกษที่เหมาะสมกับวัยและความต้องการของผู้เรียน

จากการศึกษารณีตัวอย่างเชิงลึก (In-depth Study) เรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ของเขตบริหารพิเศษฮ่องกง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน พบว่ามีรูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุที่โดดเด่นมาก คือมีคณะกรรมการผู้สูงอายุ Elderly Commission และส่งเสริมการจัดตั้งสถาบันการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ (Elder Academy) ในมหาวิทยาลัย โรงเรียน และองค์กรเอกชน (NGO) เพื่อจัดการศึกษาให้ผู้สูงอายุหลากหลายรูปแบบ โดยจัดสรรเงินสนับสนุนจำนวนมากจากกองทุน (Elder Academy Development Foundation) ผู้สูงอายุสามารถเข้าไปเรียนในศูนย์ดูแลผู้สูงอายุขององค์กรเอกชน และเรียนที่มหาวิทยาลัยได้ตามจำนวนที่เปิดให้ โดยไม่มีการบ้านและไม่มีการสอบวัดผล นอกจากนี้ สถาบันอุดมศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยการศึกษาฮ่องกง (Education University of Hong Kong) มหาวิทยาลัยเปิดแห่งฮ่องกง (Open University of Hong Kong) ยังมีโปรแกรมฝึกอบรมวิทยากรพี่เลี้ยงหรือผู้สอนสำหรับผู้สูงอายุและผู้บริหารสถาบันสำหรับผู้สูงอายุอย่างมืออาชีพอีกด้วย โดยเป็นความร่วมมือกับหน่วยงานที่มี Elder Academy ให้เรียนทฤษฎีที่มหาวิทยาลัยและฝึกปฏิบัติจริงในหน่วยงานที่มี Elder Academy

จุดเด่นเขตบริหารพิเศษฮ่องกงที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการกำหนดนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุไทยได้คือ ๑) มีคณะกรรมการผู้สูงอายุเป็นองค์กรระดับชาติที่เสนอแนะนโยบาย เรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุและขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติ ๒) มีแผนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ทำให้การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ๓) มีกองทุนสนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแก่หน่วยงานต่างๆ เช่น องค์กรเอกชน (NGO) โรงเรียน และสถาบันอุดมศึกษา ทำให้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ๔) สถานศึกษาทุกระดับตั้งแต่ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เปิดโอกาสและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ ๕) มีการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่ระดมสรรพกำลัง ทรัพยากร และการมีส่วนร่วม

จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ๖) องค์กรเอกชนซึ่งเป็นศูนย์ดูแลผู้สูงอายุอยู่เดิมมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ๗) มีการวิจัยที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง เช่น การศึกษาความต้องการการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในฮ่องกง การศึกษาเปรียบเทียบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศต่างๆ ๘) มีกิจกรรมอาสาสมัครผู้สูงอายุ ทั้งการทำกิจกรรมดูแลผู้สูงอายุด้วยกันเอง และผู้สูงอายุกับนักเรียน ๙) มีหลักสูตรการพัฒนาผู้บริหารและผู้สอนสำหรับผู้สูงอายุในสถาบันอุดมศึกษา

นอกจากนี้ สิ่งที่ได้เรียนรู้จากกรณีตัวอย่างของจังหวัดโอกินาวา ประเทศญี่ปุ่น คือ เป็นพื้นที่ที่มีผู้สูงอายุที่อายุยืนยาวมากที่สุดในโลก นอกจากผู้สูงอายุจะมีโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (Kominikan) และแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์หลากหลายรูปแบบที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดให้กับประชาชนเช่นเดียวกับประชาชนชาวญี่ปุ่นทั่วไปแล้ว ชาวโอกินาวายังเรียนรู้ที่จะดูแลตนเองและคนสูงอายุด้วยกันในสังคม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาและวิถีชีวิตดั้งเดิม เป็นการเรียนรู้ตามอธยาศัยที่นำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทำให้คนโอกินาวามีวิถีชีวิตที่ตอบโจทย์สังคมผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร การออกกำลังกาย การบริหารสุขภาพจิต การแบ่งปันและช่วยเหลือกันในสังคม อันนำไปสู่ชีวิตที่ยืนยาวและมีความสุข ซึ่งคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้สูงอายุไทยในสังคมชนบทที่รับประทานอาหารอันอุดมไปด้วยสมุนไพร เน้นเกษตรอินทรีย์ รู้จักช่วยเหลือและเอื้ออาทรต่อกัน หากผู้สูงอายุไทยรู้วิธีที่จะดำเนินวิถีชีวิตอย่างสมดุลและมีระเบียบแบบแผน นำภูมิปัญญาและวิถีชีวิตดั้งเดิมกลับมาใช้ และรู้จักดูแลตัวเองรวมทั้งคนรอบข้าง ก็จะไปสู่สังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพได้

สำหรับประเทศไทย แม้หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน จะดำเนินการส่งเสริมและจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุตามศักยภาพและความพร้อมไปบ้างแล้ว แต่ก็ยังไม่ทันกับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทุกปี งานวิจัยนี้จึงมีข้อเสนอแนะให้หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านงบประมาณ การพัฒนาศักยภาพของบุคลากร องค์ความรู้ เทคนิค ทักษะการถ่ายทอดองค์ความรู้ และควรดำเนินงานแบบบูรณาการร่วมกัน เพื่อให้กลุ่มหรือองค์กรที่ดำเนินงานจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง ผู้สูงอายุได้รับการดูแลอย่างเท่าเทียมกันทุกพื้นที่ในประเทศ เพื่อให้สังคมตระหนักว่าผู้สูงอายุคือหลักชัยของสังคม มีพลังและคุณค่า ไม่ใช่ภาระของสังคม ขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุก็มีโอกาสได้ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อพัฒนาตนเองและมีส่วนร่วมในสังคมเช่นเดียวกับคนวัยอื่นๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาวะที่ดีทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ป้องกันภาวะสมองเสื่อม และสามารถมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้กับสังคมได้มากที่สุด ดังข้อเสนอแนะต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. เนื่องจากผู้สูงอายุของประเทศไทยมีจำนวนมาก ลำพังเพียงหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งไม่สามารถจัดการเรียนรู้ให้พอเพียงและมีคุณภาพ จำเป็นจะต้องมีองค์กรประสานงานระหว่างกระทรวงเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ (Inter-Ministerial Committee for Promoting the Learning of Older Persons)

๒. รัฐบาลต้องส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ โดยเตรียมความพร้อมประชากรตั้งแต่ก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ พัฒนาบุคลากรสำหรับบริหารและจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ อย่างมืออาชีพ จัดทำหลักสูตรมาตรฐานสำหรับผู้สูงอายุ และเพิ่มงบประมาณให้กับกองทุนผู้สูงอายุ เพื่อให้เพียงพอที่จะสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

๓. กระทรวงศึกษาธิการในฐานะหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบเรื่องการจัดการศึกษาของผู้สูงอายุ มีความพร้อมเรื่องอาคารสถานที่ โดยไม่ต้องลงทุนสร้างใหม่ จะต้องเป็นองค์กรหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุให้ทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีกลไกการนำแผนงานและนโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุสู่การปฏิบัติ และมีการติดตามประเมินผล

๔. ส่งเสริมความร่วมมือของทุกภาคส่วนในระดับปฏิบัติ ทั้งหน่วยงานของรัฐ ท้องถิ่น ชมรมผู้สูงอายุ สถาบันศาสนา องค์กรเอกชน ฯลฯ โดยให้แต่ละพื้นที่มีหน่วยงานหลัก ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันในแต่ละแห่ง ให้ทำหน้าที่ในการประสานและเชื่อมโยงความร่วมมือจัดทำแผนพัฒนาผู้สูงอายุและการประเมินผล

๕. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้ง ๔ ด้าน คือ ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา สังคม โดยคำนึงถึงสภาพปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ซึ่งอาจมีสภาพแตกต่างกัน ทั้งเรื่องความเป็นอยู่ รายได้ สุขภาพ ภูมิหลัง ด้านการศึกษาและการทำงาน ฯลฯ ส่งเสริมภูมิปัญญาและวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยที่ทำให้มีสุขภาวะที่ดี เช่น การรับประทานอาหารและสมุนไพรเพื่อสุขภาพ การทำงานเพื่อออกกำลังกาย การกตัญญูต่อบิดามารดา การเคารพผู้อาวุโส การมีน้ำใจช่วยเหลือกันในสังคม เป็นต้น

๖. นำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยจัดตั้งมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุทางโทรทัศน์ และมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุบนเว็บไซต์ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ระยะสั้น

๑. ทำการวิจัยเพื่อให้มีข้อมูลความต้องการในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุสำหรับออกแบบหลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม และมีแนวปฏิบัติที่ดีที่สุด (Best Practice) สำหรับการขยายผลต่อไป

๒. สถานศึกษาทุกแห่งทำงานแบบบูรณาการกับหน่วยงานอื่นๆ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ และการเตรียมความพร้อมของผู้เรียนให้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพในอนาคต ทั้งในด้านการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ การออมเงิน การดูแลสุขภาพ ฯลฯ

๓. จัดให้มีคณะกรรมการบูรณาการในระดับพื้นที่เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหลักในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยระดมความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๔. ส่งเสริมกิจกรรมอาสาสมัครในผู้สูงอายุ หนุนเสริมให้มีอาสาสมัครช่วยเหลือการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะครู อาจารย์ แพทย์ ช่างราชการ นักธุรกิจ สื่อมวลชน ที่เกษียณแล้ว และผู้ทรงภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน ควรเป็นวิทยากรในกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ตลอดจนการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์แก่ผู้สูงอายุทั่วไปเช่นเดียวกับการทำงานของ “วุฒิสภาธนาคารสมอง”

๕. ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนต่างวัย โดยเฉพาะปู่ตาตายกับหลาน เพื่อแบ่งปันประสบการณ์ของแต่ละวัย เสริมสร้างความเข้าใจและการยอมรับซึ่งกันและกันเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเอื้ออาทรและสงบสุข

๖. ส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากอาคารสถานที่ของสถานศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาเพื่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้สูงอายุ โดยไม่ต้องเดินทางไกล เนื่องจากผู้สูงอายุอาจมีปัญหาคงไม่สะดวกในการเดินทางไกล

๗. จัดการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาประธานชมรมผู้สูงอายุ ให้เป็นผู้นำในการส่งเสริมและจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

ระยะยาว

๑. เตรียมความพร้อมให้ประชาชนก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุตั้งแต่วัยเยาว์ ให้มีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต รู้จักวางแผนการเงิน และการดูแลสุขภาพตนเองที่นำไปใช้ในชีวิตจริงได้

๒. ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

๓. สร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ เนื่องจากครอบครัวเป็นสถาบันหลักในการดูแลและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

(๑๒) รายงานการวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบาย เรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย

๔. มีแผนและงบประมาณสนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
๕. พัฒนาระบบจิตอาสา หรือจิตสาธารณะในสังคมไทย ที่เอื้อเพื่อและแบ่งปันในการดูแลผู้สูงอายุ
๖. ส่งเสริมสถาบันอุดมศึกษาที่มีความพร้อมรับผิดชอบเรื่องการอบรม และการพัฒนาผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ทั้งในรูปของการอบรมระยะสั้น และหลักสูตรปริญญา

สารบัญ

บทที่	หน้า
คำนำ	(๑)
บทสรุปผู้บริหาร	(๓)
สารบัญ	(๑๓)
๑ บทนำ	๑
หลักการและเหตุผล	๑
วัตถุประสงค์	๘
คำถามวิจัย	๘
ขอบเขตของการวิจัย	๘
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	๘
วิธีการศึกษาวิจัย	๙
ประโยชน์หรือผลที่คาดว่าจะได้รับ	๙
๒ การวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้อง	๑๐
แนวโน้มประชากรสูงอายุของประเทศไทย	๑๐
สถานการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุของประเทศไทย	๑๕
ปัญหาผู้สูงอายุไทย	๑๘
ผู้สูงอายุกับภาวะสมองเสื่อม	๒๑
การสูงอายุอย่างมีพลัง (Active Ageing)	๒๓
งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย	๒๕
ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในสังคมไทย	๓๕
๓ นโยบายและแผนการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย	๓๘
สิทธิของผู้สูงอายุตามหลักการขององค์การสหประชาชาติ	๓๘
ปฏิญญาผู้สูงอายุไทย	๓๙
กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย	๔๐
นโยบายและแผนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย	๔๔

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
๔	บทบาทของหน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย ๕๓
	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย ๕๓
	รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานต่างๆ ๖๑
	โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปธรรมของการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย ๖๔
	การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานอื่นๆ ๗๑
	หลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ๑๔๔ ชั่วโมง ๗๓
	วุฒิอาสา ธนาคารสมอง ๗๕
	สถาบันศาสนากับการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ๗๖
	การบูรณาการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ๗๗
๕	กรณีตัวอย่างการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุใน ๔ ภาคของประเทศไทย ๘๑
	รูปแบบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุไทยจากการศึกษาเอกสาร ๘๑
	รูปแบบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุไทย จากการศึกษาเชิงลึกโดยการเก็บข้อมูลในพื้นที่ ๘๙
	เปรียบเทียบข้อมูลจากการศึกษาเชิงลึกโรงเรียนผู้สูงอายุใน ๔ ภาค ๑๒๐
๖	นโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในต่างประเทศ ๑๒๕
	การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศสหราชอาณาจักร ๑๒๘
	การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา ๑๓๔
	การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศอิสราเอล ๑๓๘
	การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศจีน ๑๔๓
	การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศญี่ปุ่น ๑๕๕
	การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศสิงคโปร์ ๑๕๙
	เปรียบเทียบนโยบายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุใน ๖ ประเทศ ๑๖๖
๗	กรณีตัวอย่างของการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในต่างประเทศ ๑๗๐
	กรณีศึกษาที่หนึ่ง เขตปกครองพิเศษฮ่องกง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ๑๗๐
	กรณีศึกษาที่สอง จังหวัดโอกินาวา ประเทศญี่ปุ่น ๑๘๗

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
๘	สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ
	สรุปผลการศึกษา
	อภิปรายผล
	ข้อเสนอแนะ
	เอกสารอ้างอิง
	สรุปผลการประชุม Focus Group
	ภาพกิจกรรมการศึกษาและเก็บข้อมูลในต่างประเทศ

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ หลักการและเหตุผล

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุเกิดขึ้นทั่วโลก โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้ว ส่วนใหญ่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเร็วกว่าประเทศด้อยพัฒนา เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การแพทย์การอนามัย และผลจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจก็ทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น มีความเป็นอยู่ที่ดี มีโภชนาการที่ถูกหลักอนามัย มีระดับการศึกษาสูงขึ้น ทำให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี อายุยืนยาวขึ้น อัตราการตายลดลง ในขณะที่อัตราการเกิดก็ลดลงด้วย การที่ประชากรสูงอายุมากขึ้นในหลายประเทศทำให้โลกมีแนวโน้มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ไม่เพียงประเทศที่พัฒนาแล้วเท่านั้นที่มีประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้น แต่ประเทศกำลังพัฒนาก็กำลังเผชิญสถานการณ์อย่างเดียวกัน

การเตรียมความพร้อมรับมือกับผลกระทบจากสังคมผู้สูงอายุจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเมื่อมีผู้สูงอายุมากขึ้นย่อมส่งผลทำให้ปัจจัยการผลิตทางด้านแรงงานลดลง การออมลดลง เศรษฐกิจจะชะลอตัว เกิดภาวะฟุ้งเฟื่องทางเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากประชากรวัยแรงงานมีน้อยลง และต้องแบกรับภาระการดูแลคนสูงอายุที่มีจำนวนมากขึ้น รัฐบาลเองก็จำเป็นต้องเพิ่มงบประมาณค่าใช้จ่ายทางด้านสวัสดิการและการรักษาพยาบาลเพิ่มขึ้น เพื่อดูแลและรักษาพยาบาลผู้สูงอายุที่นับวันจะมากขึ้น หากไม่มีการเตรียมความพร้อมจะมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้รายได้ประชาชาติลดลงได้ ดังนั้นการเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุจึงเป็นเรื่องสำคัญ นักวิชาการด้านประชากรศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และสาธารณสุขศาสตร์จึงมองว่าควรจะร่วมมือกันทั้งภาครัฐและเอกชนตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน และประเทศ โดยเฉพาะการร่วมกันกระตุ้นให้สังคมตระหนักถึงความสำคัญของการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การเผยแพร่ความรู้ทางด้านสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ การปรับตัวทางด้านสังคมและจิตใจของผู้สูงอายุ รวมทั้งการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการลงทุนและการออมเพื่อเตรียมพร้อมเมื่อถึงวัยผู้สูงอายุ ตลอดจนการมีนโยบายขยายอายุการทำงานของผู้เกษียณอายุเพื่อรักษาศักยภาพของคนในภาคการผลิต และเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีงานทำเพื่อเพิ่มรายได้ด้วย

ในรายงานเรื่องประชากรสูงอายุ ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ขององค์การสหประชาชาติ (World Population Ageing) พบว่า การที่ประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นผลมาจากการพัฒนาด้านสุขภาพอนามัย และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และการลดลงของอัตราการตาย ประชากรทั่วโลกมีชีวิตยืนยาวขึ้นและ

สุขภาพดีกว่าก่อน การมีชีวิตยืนยาวมีประโยชน์กับตนเอง ครอบครัวและสังคมอย่างมาก ทำให้บุคคลนั้นๆ มีโอกาสทำงานได้นานขึ้น มีอาชีพใหม่หรือแสวงหากิจกรรมตามความสนใจในวัยชรา ครอบครัวก็ได้รับความช่วยเหลือจากผู้สูงอายุ เช่น เงินออม การช่วยเหลืองานบ้าน การช่วยเหลือบุตรหลาน สังคมได้ประโยชน์จากภูมิปัญญาและประสบการณ์ของผู้สูงอายุจากการทำงาน และการเป็นอาสาสมัคร การสาธารณกุศล และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมในฐานะพลเมืองที่ดี ขณะเดียวกันหลายประเทศมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับประชากรสูงอายุ โดยเฉพาะการจัดระบบและหน่วยงานที่จะดูแลความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดี ในหลายประเทศประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วกว่าประชากรวัยทำงาน ทำให้เกิดความกังวลด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจเรื่องระบบบำนาญซึ่งขึ้นอยู่กับกำลังการผลิตของผู้ที่อยู่ในวัยทำงาน ตลอดจนระบบการดูแลสุขภาพและการรักษาพยาบาล ซึ่งต้องมีภาระมากขึ้น

ทั้งนี้ องค์การสหประชาชาติได้นิยาม “ผู้สูงอายุ” (Older person) ว่าหมายถึงประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป และได้แบ่งระดับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเป็น ๓ ระดับ ได้แก่

๑. ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ ๑๐ ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ ๖๕ ปี มากกว่าร้อยละ ๗ ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

๒. ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ ๒๐ ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ ๖๕ ปี มากกว่าร้อยละ ๑๔ ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์

๓. ระดับสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (Super-aged society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ ๖๕ ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ ๒๐ ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่

องค์การสหประชาชาติได้ประเมินสถานการณ์ว่า ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ - ๒๖๔๓ (ค.ศ. ๒๐๐๑ - ๒๑๐๐) จะเป็นศตวรรษแห่งผู้สูงอายุ หมายถึงการมีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ ๑๐ ของประชากรรวมทั่วโลกและมีแนวโน้มว่าประชากรผู้สูงอายุเหล่านี้จะมีฐานะยากจน ซึ่งเป็นประเด็นท้าทายทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจที่แต่ละประเทศจะต้องมีแผนรองรับ ประเทศในทวีปเอเชียที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่แล้ว คือ ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นตัวอย่างประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่เร็วกว่าประเทศอื่นๆ ตามมาด้วยหลายประเทศในยุโรป เช่น อิตาลี เยอรมัน อังกฤษ และสวีเดน เป็นต้น

สำนักงานสถิติแห่งชาติ สรุปว่าประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ โดยมีประชากรผู้สูงอายุ ร้อยละ ๑๐.๔ ของประชากรทั้งประเทศ และคาดว่าจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๖๗ - ๒๕๖๘

ขณะเดียวกัน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ได้ชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยมีความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต ศักยภาพทางเศรษฐกิจและสภาพทางสังคมในด้านต่างๆ และประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ ในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ โดยที่สัดส่วนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๑๙.๘ ของจำนวนประชากรทั้งหมด หรือมีผู้สูงอายุจำนวน ๑๒.๙ ล้านคน โดยที่จำนวนประชากรวัยแรงงานได้เริ่มลดลงอย่างเห็นได้ชัดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ โดยในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ประเทศไทยมีประชากรทั้งสิ้นประมาณ ๖๕.๓ ล้านคน มีสัดส่วนผู้สูงอายुर้อยละ ๑๖.๙๐ ส่งผลให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในภาวะที่ผลิตภาพแรงงานไทยยังต่ำและยังไม่สามารถก้าวข้ามกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศพัฒนาแล้วที่มีรายได้สูงตามที่รัฐบาลตั้งเป้าหมายไว้

นายศิระ อินทรกำธรชัย ประธานกรรมการบริหารและหุ้นส่วนบริษัท Price Waterhouse Coopers (PWC) ประเทศไทย เปิดเผยถึงรายงาน The World in 2050 : The long view : how will the global economic order change by 2050? ที่พบว่า ในอีก ๓๔ ปีข้างหน้า (ปี พ.ศ. ๒๕๙๓) ประเทศเพื่อนบ้านในแถบอาเซียนอย่าง อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เวียดนาม และมาเลเซีย จะมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจแซงหน้าไทย ทั้งนี้จากการจัดอันดับการเติบโตของจีดีพีในปี พ.ศ. ๒๕๙๓ เมื่อเปรียบเทียบกับปี พ.ศ. ๒๕๕๙ พบว่า ไทยจะตกไปอยู่ในอันดับที่ ๒๕ จากอันดับที่ ๒๐ ขณะที่อินโดนีเซีย จะขยับขึ้นมาอยู่ในอันดับที่ ๔ ของโลก ฟิลิปปินส์จะขึ้นมาอยู่ในอันดับที่ ๑๙ เวียดนามจะขึ้นมาอยู่ในอันดับที่ ๒๐ จากอันดับที่ ๓๒ ส่วนมาเลเซีย จะขึ้นมาอยู่ในอันดับที่ ๒๔ จากอันดับที่ ๒๗ และได้กล่าวว่า

“ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้อัตราการเติบโตด้านจีดีพีของไทยลดลงในอีก ๓๐ ปีข้างหน้า คือการที่ประเทศไทยกำลังเผชิญต่อภาวะขาดแคลนประชากรวัยทำงาน โดยคาดการณ์ว่า อัตราการเพิ่มของประชากรไทยในปี พ.ศ. ๒๕๙๓ จะติดลบ ๐.๓% หมายความว่า อัตราการเกิดจะน้อยกว่าอัตราการตาย ทำให้ไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อภาคการผลิต ขณะที่อุปสงค์ภายในประเทศก็จะชะลอตัวตามไปด้วย โดยวัยทำงานที่ลดลงอาจส่งผลให้ค่าแรงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และกดดันอัตราเงินเฟ้อในที่สุด”

จากรายงานอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรโดยเฉลี่ยระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๙ - ๒๕๙๓ ของประเทศในกลุ่มอาเซียน พบว่า อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรเฉลี่ยของไทยจะอยู่ที่ -๐.๓% ต่อปี ขณะที่อินโดนีเซีย มีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรเฉลี่ยอยู่ที่ ๐.๖% ต่อปี ฟิลิปปินส์มีอัตรา

การเพิ่มขึ้นของประชากรเฉลี่ยอยู่ที่ ๑.๑% ต่อปี มาเลเซียมีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรเฉลี่ยอยู่ที่ ๐.๘% ต่อปี และเวียดนามมีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรเฉลี่ยอยู่ที่ ๐.๕% ต่อปี

ข้อเสนอสำหรับประเทศไทย คือ ต้องเร่งวางแผนเพื่อรับมือโครงสร้างประชากรที่จะเปลี่ยนแปลงไปในอีก ๓๐ ปีข้างหน้า โดยรัฐบาลอาจมีมาตรการสนับสนุนให้ภาคการผลิต การนำนวัตกรรม และเทคโนโลยีเข้ามาใช้ เพื่อทดแทนแรงงานที่จะลดลงในอนาคต และเพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตด้วย นอกเหนือจากมาตรการกระตุ้นให้ครอบครัวไทยมีบุตรมากขึ้นผ่านมาตรการทางภาษีเพื่อลดปัญหาอัตราการเกิดที่มีแนวโน้มลดลง และกระตุ้นให้คนไทยออมเพื่อการเกษียณอายุให้มากขึ้น เพื่อลดภาระของรัฐบาลและการใช้จ่ายของผู้สูงอายุในปัจจุบันที่อาจไม่เพียงพอต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในอนาคตข้างหน้า

ที่ผ่านมาประเทศไทยมีการนำเสนอสถานการณ์ผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ตระหนักและเตรียมรองรับสังคมสูงวัย ทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ สภาพแวดล้อม และบริการสาธารณะ ซึ่งจะเน้นหนักไปทางด้านการศึกษา ช่วยเหลือ สร้างสภาพแวดล้อมและนวัตกรรมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดสังคมสูงวัยที่มีคุณภาพ ขณะที่อีกด้านหนึ่งผู้สูงอายุจำนวนมากไม่น้อยเป็นบุคคลที่เพียบพร้อมไปด้วยความรู้และประสบการณ์ชีวิต ถึงพร้อมทั้งคุณวุฒิและวิวุฒิถือเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าที่จะมีบทบาทสำคัญในการร่วมพัฒนาประเทศ และพัฒนาระบบเศรษฐกิจทั้งในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค

ตารางที่ ๑ จำนวนประชากรสูงอายุของไทย ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ – ๒๕๘๓ (หน่วย : พันคน)

กลุ่มสูงอายุ		๒๕๓๓	๒๕๔๓	๒๕๕๓	๒๕๖๓	๒๕๗๓	๒๕๘๓
จำนวนประชากรสูงอายุ	๖๐-๖๙	๒,๔๕๑	๓,๕๔๖	๔,๖๓๐	๗,๒๕๕	๙,๑๔๔	๘,๙๕๘
	๗๐-๗๙	๑,๑๒๓	๑,๗๐๖	๒,๗๐๘	๓,๖๗๗	๕,๘๙๗	๗,๖๓๙
	๘๐ ปีขึ้นไป	๔๔๓	๕๘๖	๑,๐๗๐	๑,๖๙๙	๒,๔๒๒	๓,๙๒๒
	รวม	๔,๐๑๗	๕,๘๓๘	๘,๔๐๘	๑๒,๖๓๒	๑๗,๖๖๓	๒๐,๕๑๙
สัดส่วนประชากรสูงอายุแต่ละช่วงวัย	๖๐-๖๙	๖๑.๐๒	๖๐.๗๔	๕๗.๖๗	๕๙.๙๗	๕๓.๘๗	
	๗๐-๗๙	๒๗.๙๖	๒๙.๒๒	๓๒.๒๙	๒๙.๐๕	๓๓.๙๘	
	๘๐ ปีขึ้นไป	๑๑.๐๓	๑๐.๐๔	๑๐.๐๔	๑๐.๙๘	๑๒.๑๔	
	รวม	๑๐๐	๑๐๐	๑๐๐	๑๐๐	๑๐๐	
สัดส่วนประชากรสูงอายุต่อประชากรรวม	๖๐-๖๙	๔.๔๙	๕.๗	๖.๘๖	๑๐.๕	๑๓.๕๓	
	๗๐-๗๙	๒.๐๖	๒.๗๔	๓.๘๔	๕.๐๙	๘.๕๔	
	๘๐ ปีขึ้นไป	๐.๘๑	๐.๙๔	๑.๑๙	๑.๙๒	๓.๐๕	
	รวม	๗.๓๖	๙.๓๘	๑๑.๘๙	๑๗.๕๑	๒๕.๑๒	

ที่มา : ข้อมูลปี ๒๕๓๓, ๒๕๔๓ และ ๒๕๕๓ จากสำมะโนประชากรและเคหะ สำนักงานสถิติแห่งชาติ
ข้อมูลปี ๒๕๖๓ เป็นต้นไป จากการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๓ – ๒๕๘๓
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)

ในปี ๒๕๖๓ ประเทศไทยจะมีประชากรสูงอายุ จำนวน ๑๒.๖๒ ล้านคน หรือร้อยละ ๑๗.๕๑ ของประชากรทั้งหมด แบ่งเป็นวัยต้น (๖๐-๖๙ ปี) ร้อยละ ๕๙.๙๗ วัยกลาง (๗๐-๗๙ ปี) ร้อยละ ๒๙.๐๕ วัยปลาย (๘๐ ปีขึ้นไป) ร้อยละ ๑๐.๙๘ โดยเฉพาะผู้สูงอายุกลุ่ม ๖๐-๖๙ ปี จำนวนประมาณ ๗.๒๖ ล้านคน ที่ยังแข็งแรงและมีพลัง หากไม่ได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพดังเช่นปัจจุบัน จะเป็นความสูญเสียที่ใหญ่หลวงต่อภาคเศรษฐกิจ แรงงาน เป็นภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพมากขึ้นในอนาคต และทำให้การพัฒนาประเทศไทยไปสู่ Thailand 4.0 เป็นไปได้ยาก ประกอบกับคุณภาพคนที่ยังต่ำในทุกช่วงวัยที่จะส่งผลกระทบต่อเนื่องกันก็จะยิ่งเป็นอุปสรรคสำหรับการพัฒนาประเทศ ตั้งแต่พัฒนาการไม่สมวัยในเด็กปฐมวัย ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กวัยเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ค่อนข้างต่ำ การพัฒนาความรู้และทักษะของแรงงานไม่ตรงกับตลาดงาน ไปจนถึงผู้สูงอายุของไทยซึ่งส่วนใหญ่มีพื้นฐานการศึกษาน้อยและส่วนหนึ่งมีปัญหาการไม่รู้หนังสือ

จากรายงานการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ มีผู้สูงอายุรวม ๑๐.๐๑ ล้านคน ในจำนวนนี้มีผู้สูงอายุที่อ่านไม่ออกและเขียนไม่ได้ ๑.๕๕ ล้านคน (ร้อยละ ๑๕.๕๐) ไม่มีการศึกษา ๑.๐๙ ล้านคน (ร้อยละ ๑๐.๙๐) ต่ำกว่า ประถมศึกษา ๕.๖๑ ล้านคน (ร้อยละ ๕๖.๐๕) ประถมศึกษา ๑.๙๖ ล้านคน (ร้อยละ ๑๙.๕๖) ซึ่งให้เห็นว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างยิ่ง เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ผู้สูงอายุจำเป็นต้องรู้ทันโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกับคนวัยอื่นๆ จึงจำเป็นที่จะต้องให้ผู้สูงอายุมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต แต่ประเทศไทยยังขาดผลงานวิจัยที่จะตอบคำถามให้ได้ว่า จะใช้วิธีการให้การศึกษาลดชีวิตแก่ผู้สูงอายุอย่างไร ด้วยรูปแบบใด และเนื้อหาสาระของการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุควรจะเป็นเช่นไร

การศึกษาในสังคมสูงวัยย่อมไม่จำกัดอยู่เฉพาะการให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุเท่านั้น แต่ต้องเตรียมความพร้อมให้กับคนวัยอื่นๆ ซึ่งมีได้หมายถึงการให้การศึกษแก่ประชากรในวัยเรียน ในโรงเรียนเท่านั้นแต่ยังหมายถึงการให้การศึกษแก่คนทุกวัยทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ทั้งด้วยวิธีการให้การศึกษาระบบและการศึกษานอกระบบ เพื่อการสูงอายุอย่างมีคุณภาพในอนาคต และเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างผสมผสานกลมกลืนของคนวัยต่างๆ ในสังคมด้วย

อย่างไรก็ตามการเตรียมความพร้อมรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยส่วนมากยังเน้นด้านสวัสดิการ สุขภาพ และการออกกำลังกาย แต่ยังไม่ชัดเจนเรื่องการศึกษาหรือการเรียนรู้ ซึ่งถือว่าเป็นการเพิ่มสมรรถนะให้กับผู้สูงอายุที่ยังมีศักยภาพและสามารถทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมได้ การส่งเสริมให้มีกิจกรรมและการเรียนรู้จะช่วยรักษาไม่ให้อายุขัยและสติปัญญาของผู้สูงอายุเสื่อมเร็วเกินไป และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

หลายประเทศที่มีแนวโน้มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเช่นเดียวกับไทย ได้กำหนดนโยบายและมาตรการต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุ ทั้งด้านสวัสดิการ การสังคมสงเคราะห์ และการบริการสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษา ซึ่งสามารถส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า มีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี สามารถสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุให้แข็งแรง ชะลอภาวะสมองเสื่อม และป้องกันโรคซึมเศร้าอย่างได้ผล และยังเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ที่ตนสนใจ มีโอกาสพบปะกับเพื่อนผู้สูงวัยที่มีความสนใจเรื่องเดียวกัน ทำให้รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า ไม่โดดเดี่ยว และยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่สามารถเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันได้ สามารถแสดงบทบาทข้อความคิดเห็นต่อสังคมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้หรือแสวงหาความรู้ใหม่ๆ จะมีส่วนช่วยประเทศชาติได้มาก นอกจากจะลดภาระค่าใช้จ่ายของประเทศแล้ว ยังสามารถช่วยเพิ่มผลผลิตและประสิทธิภาพการผลิตของชาติได้ด้วย

กรอบแนวทางที่สำคัญของยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) ซึ่งเป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช พ.ศ. ๒๕๖๐ คือ วิสัยทัศน์ที่จะให้ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์ไว้ ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านความมั่นคง ๒) ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ๓) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน ๔) ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม ๕) ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ๖) ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ

จากยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปีดังกล่าว จะพบว่า มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้สูงอายุ ๒ ด้าน คือ ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัยและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต “ผู้สูงวัยได้รับการพัฒนาทักษะความรู้ ความสามารถ เพื่อการทำงานอย่างต่อเนื่อง อยู่อย่างมีศักดิ์ศรี สามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมทั้งมีบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้และสืบสานภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศ” และยุทธศาสตร์ที่ ๔ การสร้างโอกาส ความเสมอภาค และเท่าเทียมกันทางสังคม ยังเน้นการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษาสำหรับคนทุกช่วงวัย โดยในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดวิสัยทัศน์ที่จะพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน และลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เพื่อความสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาในเรื่องการสร้างโอกาสทางการศึกษา ซึ่งได้รวมเรื่องส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุไว้ด้วย ทำให้มีความจำเป็นต้องพัฒนานโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพื่อเตรียมพร้อมรองรับความเปลี่ยนแปลงของประชากรที่จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

ปัจจุบันมีหลายหน่วยงานที่มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับแนวโน้มของประชากรสูงอายุและสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ เช่น การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ การดูแลผู้สูงอายุ โภชนาการและสุขภาพของผู้สูงอายุ เป็นต้น กล่าวได้ว่า มีการทำวิจัยเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุในสังคมสูงวัยอยู่มากพอสมควร แต่การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุยังมีไม่มาก

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ซึ่งมีภารกิจหลักในการพัฒนาแผนและนโยบายการศึกษาแห่งชาติ เห็นความสำคัญของการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ จึงได้มีโครงการวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบายเรื่องส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย เพื่อจะได้สังเคราะห์และจัดทำข้อเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุต่อรัฐบาลต่อไป จึงได้จัดทำโครงการวิจัยนี้ขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของชาติ ๒๐ ปี ดังกล่าวข้างต้น

๑.๒ วัตถุประสงค์

- ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ระบบการจัดการเรียนรู้ผู้สูงอายุในประเทศไทย
- ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ระบบการจัดการเรียนรู้ผู้สูงอายุของประเทศไทยที่มีแนวปฏิบัติที่ดี จำนวน ๖ ประเทศ ประกอบด้วย ๑) ญี่ปุ่น ๒) สาธารณรัฐประชาชนจีน ๓) สิงคโปร์ ๔) สหรัฐอเมริกา ๕) สหราชอาณาจักร และ ๖) อิสราเอล
- ๓) เพื่อจัดทำข้อเสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของประเทศไทยที่เหมาะสมกับบริบทไทย

๑.๓ คำถามวิจัย

- ๑) ระบบการจัดการเรียนรู้ผู้สูงอายุในประเทศไทยปัจจุบันเป็นอย่างไร
- ๒) ระบบการจัดการเรียนรู้ผู้สูงอายุของประเทศไทยที่มีแนวปฏิบัติที่ดี จำนวน ๖ ประเทศ ประกอบด้วย ๑) ญี่ปุ่น ๒) สาธารณรัฐประชาชนจีน ๓) สิงคโปร์ ๔) สหรัฐอเมริกา ๕) สหราชอาณาจักร และ ๖) อิสราเอล มีการดำเนินงานอย่างไร
- ๓) ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของประเทศไทยที่เหมาะสมกับบริบทไทยควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษานโยบายและแผนของรัฐบาลในการเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย ตลอดจนการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ สภาพปัญหาและปัจจัยสู่ความสำเร็จ เปรียบเทียบกับประเทศต่างๆ ที่มีประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นใน ๖ ประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร อิสราเอลญี่ปุ่น สิงคโปร์ และสาธารณรัฐประชาชนจีน

๑.๕ คำนิยามศัพท์เฉพาะ

“ผู้สูงอายุ” สำหรับประเทศไทย กำหนดนิยาม “ผู้สูงอายุ” ไว้ในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ มาตรา ๓ “ผู้สูงอายุ” หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย

“การสูงอายุอย่างมีพลัง” (Active Ageing) หมายถึง การที่ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้ตามปกติ และเป็นประโยชน์ต่อสังคม

“การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ” หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นสำหรับการพัฒนาตนเองของผู้สูงอายุ อาจเป็นการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๑.๖ วิธีการศึกษาวิจัย

๑. การศึกษาเอกสารของไทยและต่างประเทศ ๖ ประเทศ
๒. การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ
๓. การศึกษาเชิงลึก กรณีการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุที่ดีเด่นในประเทศไทยจำนวน ๔ ภาค
๔. การศึกษาเชิงลึก กรณีการส่งเสริมการเรียนรู้ในต่างประเทศ ๒ ประเทศ
๕. วิเคราะห์เปรียบเทียบการส่งเสริมการเรียนรู้ของประเทศไทยกับต่างประเทศและสรุปข้อค้นพบ
๖. สัมมนา Focus group เพื่อระดมความคิดเห็นเพิ่มเติมจากรายงานการศึกษาเบื้องต้น
๗. พัฒนาข้อเสนอแนะนโยบาย
๘. จัดทำร่างรายงาน
๙. จัดสัมมนาระดมความคิดเห็นเพื่อพิจารณาข้อเสนอเชิงนโยบาย
๑๐. ปรับปรุงรายงาน
๑๑. สรุปและจัดทำรายงานเสนอสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

๑.๗ ประโยชน์หรือผลที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑) ได้ข้อมูล นโยบาย และแนวทางการจัดการเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และแนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของประเทศที่มีแนวปฏิบัติที่ดี จำนวน ๖ ประเทศ ประกอบด้วย ๑) ญี่ปุ่น ๒) สาธารณรัฐประชาชนจีน ๓) สิงคโปร์ ๔) สหรัฐอเมริกา ๕) สหราชอาณาจักร และ ๖) อิสราเอล
- ๒) ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทยที่เหมาะสมกับบริบทไทย

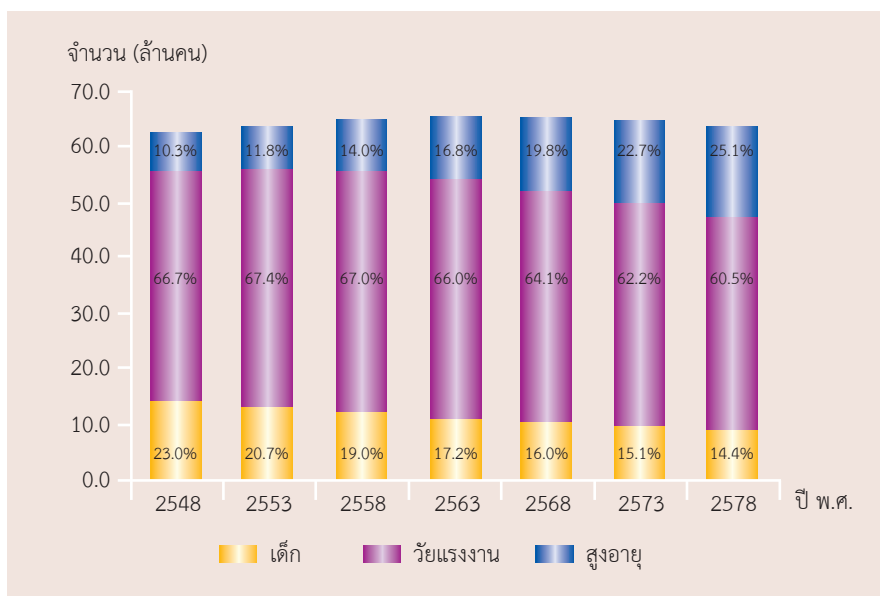
บทที่ ๒

การวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวโน้มประชากรสูงอายุของประเทศไทย

หลายหน่วยงานได้นำเสนอข้อมูลประชากรสูงอายุของไทยในอนาคต ซึ่งมีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกัน คือ ประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้น ขณะที่ประชากรวัยเด็กและประชากรวัยแรงงานมีจำนวนลดลง

คณะกรรมการสภาพประชากร ของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ฉายภาพประชากรตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ต่อไปอีก ๓๐ ปีข้างหน้า จนถึง พ.ศ. ๒๕๗๘ พบว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ประเทศไทยมีผู้สูงอายุ ร้อยละ ๑๐.๓ ของประชากรทั้งหมด แต่ในอีก ๓๐ ปีข้างหน้า ผู้สูงอายุจะเพิ่มเป็นร้อยละ ๒๕.๑ ของประชากรทั้งหมด หรือมีจำนวนมากถึง ๑๖ ล้านคน ซึ่งเมื่อถึงเวลานั้น ประชากรสูงอายุจะมีจำนวนมากกว่าประชากรวัยเด็ก สัดส่วนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ลักษณะการพึ่งพิงทางเศรษฐกิจระหว่างประชากรวัยต่างๆ เปลี่ยนไป เดิมมีประชากรวัยเด็กที่ต้องพึ่งพิงประชากรวัยแรงงานมากกว่าผู้สูงอายุ แต่ในอนาคตอันใกล้จะมีผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพิงประชากรวัยแรงงานมากกว่าวัยเด็ก อัตราส่วนระหว่างประชากรวัยแรงงานต่อผู้สูงอายุจะลดลงเหลือเพียง ๒ คน ต่อผู้สูงอายุ ๑ คน ในอีก ๓๐ ปีข้างหน้า คือ ลดจากร้อยละ ๖๖.๗ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นร้อยละ ๖๐.๕ ส่วนประชากรวัยเด็กลดลงจากร้อยละ ๒๓.๐ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นร้อยละ ๑๔.๔ ในปี พ.ศ. ๒๕๗๘

แผนภูมิที่ ๑ จำนวนประชากรวัยต่างๆ พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๗๘

ที่มา : ปีที่มา ว่าพัฒนาวงศ์ และปราโมทย์ ประสาทกุล ประชากรไทยในอนาคต

การเปลี่ยนแปลงประชากรไทยในอนาคตได้ก่อให้เกิดนโยบายหลายประการ โดยเฉพาะ การที่ประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและสังคมไทยกำลังกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุนั้น ผู้วิจัย เสนอว่า มาตรการและโครงการที่จะเป็นสวัสดิการให้ประชากรสูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องชีวิต ความเป็นอยู่ทั่วไป หรือเรื่องสุขภาพอนามัย ควรที่จะได้เริ่มกันตั้งแต่วันนี้ และจะต้องพัฒนาไป ให้ทันกับการเพิ่มอย่างรวดเร็วของประชากรสูงอายุในอนาคต

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ซึ่งเป็น แผนที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) เพื่อการพัฒนาประเทศไทยให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ได้กล่าวถึงสถานการณ์และแนวโน้มของสังคมไทยไว้ว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ประชากรวัยแรงงานมีจำนวนสูงสุดและเริ่มลดลงอย่างต่อเนื่อง โครงสร้างประชากรไทยจะเปลี่ยนแปลง เข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ คือ มีสัดส่วนประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป สูงถึงร้อยละ ๒๐ ในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ และจะเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอดเมื่อมีสัดส่วนประชากรอายุ ๖๐ปีขึ้นไป สูงถึงร้อยละ ๒๘ ในปี พ.ศ. ๒๕๗๔ แต่คุณภาพคนไทยทุกกลุ่มวัยยังมีปัญหา คุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ ของคนไทยยังอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ขณะที่คนไทยมีแนวโน้มเป็นโรคไม่ติดต่อมากขึ้น ซึ่งเป็น สาเหตุหลักของการเสียชีวิต รวมถึงปัญหาด้านสุขภาพในวัยผู้สูงอายุจะส่งผลกระทบต่อภาระค่าใช้จ่าย

ภาครัฐ นอกจากนี้คนไทยส่วนใหญ่ยังมีปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรม ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ และการมีจิตสาธารณะ

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดทำเอกสารประมวลสถิติด้านสังคม ชื่อ ประชากรสูงอายุไทย : ปัจจุบันและอนาคต ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของไทยที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วง ๓-๔ ทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้ประเทศเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๓ - ๒๕๔๔ คือ มีประชากรอายุ ๖๐ ปีคิดเป็นสัดส่วนมากกว่าร้อยละ ๑๐ ของประชากรทั้งหมด

นอกจากสัดส่วนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นแล้ว ยังมีอีกตัวบ่งชี้หนึ่ง que แสดงถึงการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว นั่นคือ “ดัชนีการสูงวัย” (Ageing index) ซึ่งแสดงถึงการเปรียบเทียบโครงสร้างการทดแทนกันของประชากรกลุ่มผู้สูงอายุ (อายุ ๖๐ ปีขึ้นไป) กับกลุ่มประชากรวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า ๑๕ ปี) โดยดัชนีการสูงวัยมีค่าต่ำกว่า ๑๐๐ แสดงว่าจำนวนประชากรสูงอายุน้อยกว่าจำนวนประชากรเด็ก แต่ในทางตรงข้ามถ้าดัชนีมีค่าเกินกว่า ๑๐๐ แสดงว่าจำนวนประชากรสูงอายุมีมากกว่าจำนวนประชากรเด็ก

ปัจจุบันประชากรโลกมีอายุสูงขึ้น จึงมีการใช้ดัชนีการสูงวัยจำแนกสังคม ดังนี้

- สังคมเยาว์วัย (young society) หมายถึงค่าดัชนีต่ำกว่า ๕๐
- สังคมสูงวัย (aged society) หมายถึงค่าดัชนีระหว่าง ๕๐ - ๑๑๙.๙
- สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (completed aged society) หมายถึงค่าดัชนีระหว่าง ๑๒๐ - ๑๙๙.๙
- สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (super aged society) หมายถึงค่าดัชนีตั้งแต่ ๒๐๐ ขึ้นไป

ประชากรโลกได้เปลี่ยนผ่านสู่ประชากรสูงวัย กลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว เช่น ประเทศสมาชิกในยุโรปและอเมริกาเหนือ ได้เข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์แล้ว ในขณะที่บางประเทศในเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น ได้เข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอดแล้วเช่นกัน ส่วนประเทศไทยจัดอยู่ในกลุ่มสังคมสูงวัยของกลุ่มประเทศอาเซียนเป็นอันดับที่ ๒ รองจากประเทศสิงคโปร์

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ประชากรวัยเด็กลดลงอย่างรวดเร็วจนนำมาสู่การเพิ่มขึ้นของสัดส่วนประชากรสูงอายุซึ่งมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลการคาดประมาณประชากรของประเทศไทยปี พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๗๓ จะเห็นว่า ภาพรวมประเทศไทยอยู่ในสถานการณ์ “สังคมสูงวัย” (aged society) และในอีก ๑๐ ปีข้างหน้าจะเริ่มเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (completed aged society)

รศ.ดร.วรวุฒิ สุวรรณระดา ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม พบว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรจะส่งผลกระทบต่อกำลังแรงงาน การออม และศักยภาพการเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การมีงานทำ ด้านสุขภาพอนามัย ได้แก่ การดูแลสุขภาพอนามัย การรักษาพยาบาล ด้านสวัสดิการ ได้แก่ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ การดูแลผู้สูงอายุ ที่อยู่อาศัย การอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต การลดค่าโดยสาร การลดหรือยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ต่างๆ ด้านการศึกษาเรียนรู้ และมีข้อเสนอแนะแนวทางในการเตรียมการรับมือ เช่น การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุทำงานมีรายได้ การจัดให้มีหลักประกันรายได้ยามชราภาพโดยภาครัฐ การจัดให้มีระบบการสนับสนุนการดูแลผู้สูงอายุ นโยบายครอบครัวเพื่อสนับสนุนการดูแลสมาชิกในครอบครัว การสนับสนุนบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านการดูแลผู้สูงอายุและการสนับสนุนด้านการบริหารจัดการ การเงินการคลัง กำลังคน และการปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้วิเคราะห์สถิติข้อมูลประชากรวัยเรียน พบว่า การเปลี่ยนแปลงประชากรนอกจากจะส่งผลกระทบต่อทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม แล้ว ยังส่งผลกระทบต่อด้านการศึกษาอย่างรุนแรงด้วย กล่าวคือ เมื่ออัตราการเกิดของเด็กลดลง ปริมาณสถานศึกษาและโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ก็จะมีสัดส่วนไม่สอดคล้องกับจำนวนผู้เรียน สถานศึกษาขนาดเล็กหลายแห่งจะต้องปิดตัวลงเพราะไม่มีผู้เรียน ขณะเดียวกันการที่ผู้สูงอายุเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว การศึกษาตลอดชีวิตจะมีบทบาทมากขึ้น จำเป็นต้องเพิ่มแหล่งการเรียนรู้ให้เพียงพอเพื่อรองรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

ตารางที่ ๒ จำนวนนักเรียนนักศึกษาในระบบ ปีการศึกษา ๒๕๕๒-๒๕๕๘ หน่วย : พันคน

ระดับการศึกษา	๒๕๕๒	๒๕๕๓	๒๕๕๔	๒๕๕๕	๒๕๕๖	๒๕๕๗	๒๕๕๘
ก่อนประถมศึกษา	๒,๗๓๕	๒,๗๕๕	๒,๘๐๖	๒,๗๙๙	๒,๗๓๕	๒,๖๕๓	๒,๗๐๑
ประถมศึกษา	๕,๑๔๗	๕,๐๔๔	๔,๙๙๓	๔,๙๓๙	๔,๙๐๔	๔,๘๖๒	๔,๘๖๖
มัธยมศึกษา	๔,๗๔๖	๔,๘๓๓	๔,๗๑๖	๔,๕๘๕	๔,๕๑๓	๔,๓๘๑	๔,๓๐๗
มัธยมศึกษาตอนต้น	๒,๗๕๖	๒,๗๖๙	๒,๖๒๔	๒,๔๖๐	๒,๓๗๖	๒,๓๑๕	๒,๓๐๘
มัธยมศึกษาตอนปลาย	๑,๙๙๐	๒,๐๖๔	๒,๐๙๒	๒,๑๒๔	๒,๑๓๗	๒,๐๖๖	๑,๙๙๙
-สายสามัญศึกษา	๑,๒๔๐	๑,๓๐๙	๑,๓๕๒	๑,๓๙๗	๑,๔๓๘	๑,๓๙๘	๑,๓๔๔
-สายอาชีวศึกษา	๗๕๐	๗๕๕	๗๔๐	๗๒๗	๖๙๙	๖๖๘	๖๕๕
อุดมศึกษา	๒,๓๙๘	๒,๔๗๐	๒,๓๙๓	๒,๓๙๑	๒,๔๓๑	๒,๓๗๔	๒,๔๐๙
รวมทั้งหมด	๑๕,๐๒๖	๑๕,๑๐๒	๑๔,๙๐๘	๑๔,๗๑๓	๑๔,๕๘๒	๑๔,๒๗๐	๑๔,๒๘๓

ที่มา : สถิติการศึกษาของประเทศไทย ปีการศึกษา ๒๕๕๘ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๕๙)

จากสถิติการศึกษาไทย ปีการศึกษา ๒๕๕๘ ที่จัดทำโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา พบว่า จำนวนนักเรียนและนักศึกษาที่อยู่ในการศึกษาในระบบ ในภาพรวมลดลงจาก ๑๕.๐๒๖ ล้านคน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็น ๑๔.๒๘๓ ล้านคน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ โดยลดลงเกือบทุกระดับและทุกประเภทการศึกษา ยกเว้นระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญและปริญญาตรีที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับข้อมูลของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ที่ระบุตรงกันว่า ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๕๐ - ๒๕๕๙ จำนวนผู้เรียนลดลงทุกระดับการศึกษา รวม ๑,๘๖๓,๕๘๗ คน โดยผู้เรียนระดับประถมศึกษาลดลงมากที่สุด รองลงมาคือ ผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา ปัจจุบันจึงมีที่ว่างในสถานศึกษาทุกระดับ แทนที่จะปล่อยให้สูญเปล่าหรือรกร้าง ควรนำมาใช้ประโยชน์ จะสามารถสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นถึง ๑๒ - ๑๕ ล้านคนในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า

๒.๒ สถานการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุของประเทศไทย

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย คาดการณ์ว่า ประเทศไทยได้กลายเป็นสังคมสูงวัยมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ คือมีสัดส่วนประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป สูงถึงร้อยละ ๑๐ ประชากรสูงอายุกำลังเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่เร็วมากคือ สูงกว่าร้อยละ ๔ ต่อปี ในขณะที่ประชากรรวมเพิ่มขึ้นด้วยอัตราเพียงร้อยละ ๐.๕ เท่านั้น

“รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย” เป็นรายงานที่คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ (กผส.) มีหน้าที่จัดทำขึ้นตามที่พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้กำหนดไว้ในมาตรา ๙ (๑๐) เพื่อเสนอรายงานสถานการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุของประเทศต่อคณะรัฐมนตรีเป็นประจำทุกปี คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ ได้มอบหมายให้มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) ดำเนินการจัดทำรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยประจำปี นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๙ เป็นต้นมา

ในรายงาน “สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. ๒๕๕๘ ระบุว่าในสหัสวรรษที่ ๒๐๐๐ นี้ โครงสร้างอายุของประชากรโลกและของประเทศต่างๆ กำลังเปลี่ยนไปในทิศทางที่มีอายุสูงขึ้นสืบเนื่องมาจากอัตราเกิดของประชากรทั่วโลกได้ลดต่ำลง ในขณะที่ผู้คนมีอายุยืนยาวขึ้น การสูงวัยของประชากรย่อมมีผลอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละประเทศ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ประชากรโลกมี ๗,๓๔๙ ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ประมาณ ๙๐๑ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๒ ของประชากรทั้งหมด นับได้ว่าประชากรรวมทั้งโลกได้เข้าเกณฑ์ที่เรียกได้ว่าเป็น “สังคมสูงวัย” แล้ว อย่างไรก็ตามประชากรในแต่ละภูมิภาคมีระดับการสูงวัยไม่เท่ากัน ทวีปยุโรปมีสัดส่วนประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปสูงสุด ในขณะที่ทวีปแอฟริกา มีสัดส่วนประชากรสูงอายุน้อยที่สุด ทวีปเอเชียซึ่งมีประชากรราวหนึ่งในสามของประชากรโลก มีประชากรสูงอายุประมาณ ๕๐๘ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๕๖ ของประชากรสูงอายุทั่วโลก

สถานการณ์การสูงวัยของประชากรอาเซียนถ้าดูเฉพาะประชากรในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ อาเซียนมีประชากรรวมทั้งหมด ๖๓๐ ล้านคน เกือบครึ่งหนึ่งของประชากรอาเซียนอยู่ในประเทศอินโดนีเซีย โดยรวมแล้วอาเซียนมีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปประมาณ ๕๙ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๙ ของประชากรทั้งหมด ประเทศอาเซียนที่เข้าเกณฑ์เป็นสังคมสูงวัยแล้วมี ๓ ประเทศ คือ สิงคโปร์ร้อยละ ๑๘ ไทยร้อยละ ๑๖ และเวียดนามร้อยละ ๑๐ ส่วนประเทศที่มีประชากรมากที่สุดของอาเซียน คือ อินโดนีเซีย มีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ประมาณ ๒๑ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๘ ของประชากรทั้งหมด

แผนภูมิที่ ๒ แนวโน้มประชากรวัยต่างๆ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๓ - ๒๕๘๓

แหล่งข้อมูล ๑. สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๕๓ สำนักงานสถิติแห่งชาติ

๒. การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๓ - ๒๕๘๓

โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ประชากรไทยมีจำนวน ๖๕.๑ ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ๑๑ ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ ๑๖ ของประชากรทั้งหมด โดยมีประชากรวัยเด็ก ร้อยละ ๑๘ และประชากรวัยทำงาน ร้อยละ ๖๖ ขณะนี้ประชากรไทยกำลังสูงอายุขึ้นอย่างรวดเร็วมาก และในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ จะเป็นครั้งแรกที่มีประชากรสูงอายุมากกว่าประชากรเด็ก ประเทศไทย ได้กลายเป็นสังคมสูงวัยมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ คือมีสัดส่วนประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป สูงถึงร้อยละ ๑๐ ประชากรสูงอายุกำลังเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่เร็วมากคือ สูงกว่าร้อยละ ๔ ต่อปี ในขณะที่ประชากรรวม เพิ่มขึ้นด้วยอัตราเพียงร้อยละ ๐.๕ เท่านั้น

ในรายงานฉบับนี้ได้นำเสนอข้อมูลว่า ในอดีตครัวเรือนไทยมีขนาดใหญ่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ร่วมกับคนหลายรุ่นวัย แต่ปัจจุบันขนาดครัวเรือนไทยได้เล็กลงจากเฉลี่ยประมาณ ๕ คน ต่อครัวเรือนเมื่อ ๕๐ ปีก่อน เหลือเพียง ๓ คนในปัจจุบัน สัดส่วนของผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังคนเดียว และอยู่ลำพังกับคู่สมรสมีแนวโน้มสูงขึ้น ซึ่งต่อไปจะเกิดปัญหาว่าจะมีผู้ดูแลหรือระบบที่ช่วยเฝ้าระวังดูแลผู้สูงอายุเหล่านี้อย่างไร เมื่อมีสภาพที่ต้องพึ่งพิงหรือช่วยตัวเองไม่ได้

ดังนั้น “รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ปี ๒๕๕๘” จึงได้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายว่า เนื่องจากประชากรไทยมีแนวโน้มชัดเจนว่ากำลังสูงวัยขึ้นด้วยอัตราที่เร็วมาก ประเทศไทยกำลังจะกลายเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ในเวลาอีกไม่เกิน ๑๐ ปีข้างหน้า รัฐบาลควรต้องรีบดำเนินการวางนโยบายและมาตรการต่างๆ เพื่อรองรับสังคมสูงวัย จึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

๑. สนับสนุนให้ผู้สูงอายุอยู่ในที่อยู่อาศัยที่ช่วยส่งเสริมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

- สนับสนุนให้ผู้สูงอายุคงอยู่ในที่อยู่อาศัยเดิม ในครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อมที่ตนคุ้นชิน โดยปรับปรุงสถานที่และสิ่งก่อสร้าง ทั้งภายในบ้านและภายนอกบ้านให้เอื้อต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ
- สนับสนุนคนในครอบครัวที่ทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุ เช่น ให้ข้อมูลข่าวสาร และความรู้เกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุ
- ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และเครือข่ายในชุมชน มีส่วนร่วมในการสร้างกลไกเฝ้าระวังดูแลผู้สูงอายุ เช่น มีระบบอาสาสมัครเยี่ยมบ้าน ศูนย์ดูแลผู้สูงอายุกลางวัน
- ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนปรับปรุงสิ่งแวดล้อม และจัดบริการสาธารณะ โดยเฉพาะการขนส่งสาธารณะที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตนอกร้านของผู้สูงอายุ
- ยกมาตรฐานของที่อยู่อาศัย ไม่ว่าจะดำเนินการโดยรัฐหรือเอกชน สำหรับผู้สูงอายุที่จำเป็นต้องไปอยู่ในที่อยู่อาศัยใหม่

๒. สนับสนุนให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอยู่อย่างมั่นคงและมีศักดิ์ศรี

- สร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้สูงอายุในการปกป้องตนเองจากภัยรอบด้านด้วยการให้ข่าวสารความรู้ รวมทั้งพัฒนาเครื่องมือ/กลไก/เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตอย่างปลอดภัยและมีศักดิ์ศรี
- ลด “วาทคดี” หรือแนวความคิดเชิงลบต่อผู้สูงอายุในหมู่ประชากรทุกเพศทุกวัย
- สนับสนุนให้กลุ่ม/ชมรมผู้สูงอายุมีบทบาทและความเข้มแข็ง
- ให้ทุกหน่วยงาน ครอบครัวยุ และสถาบันการศึกษา มีส่วนร่วมรณรงค์ให้ประชาชนมีค่านิยมเอื้ออาทร เห็นคุณค่า และแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้สูงอายุ

๓. เสริมสร้างสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ

- ส่งเสริมให้ประชาชนเริ่มสร้างและดูแลสุขภาพของตนตั้งแต่วัยเยาว์เพื่อเป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดี
- จัดระบบบริการสาธารณสุขให้เอื้อต่อการให้บริการผู้สูงอายุที่อยู่ในชุมชน

๔. ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีหลักประกันรายได้ที่มั่นคงและยั่งยืน

- ส่งเสริมให้มีการจ้างงานผู้สูงอายุ
- สร้างมโนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับนิยามผู้สูงอายุเพื่อให้สังคมเห็นว่าผู้สูงอายุยังมีพลังและมีศักยภาพเป็นผู้ผลิตในตลาดแรงงานได้
- ปรับแก้ระเบียบ/กฎเกณฑ์/กฎหมาย ที่เป็นอุปสรรคต่อการจ้างงานผู้สูงอายุ รวมทั้งการขยายอายุเกษียณของข้าราชการและรัฐวิสาหกิจ
- ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้และวางแผนการออมเงินและใช้จ่ายอย่างประหยัดเพื่อเป็นเงินออมไว้ใช้จ่ายยามชราภาพ
- สนับสนุนให้กองทุนการออมแห่งชาติมีความเข้มแข็งและมีการบริหารจัดการที่ดี
- มุ่งพัฒนาระบบบำนาญให้ครอบคลุมผู้สูงอายุอย่างถ้วนหน้า รวมทั้งปรับปรุงระบบเบี้ยยังชีพให้เหมาะสมกับค่าครองชีพ/ภาวะเงินเฟ้อที่สูงขึ้น

๖. จัดทำแผนช่วยเหลือผู้สูงอายุเมื่อเกิดภัยพิบัติ

- ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทุกระดับรวมผู้สูงอายุไว้เป็นกลุ่มเป้าหมายในแผนการป้องกัน/รับมือภัยพิบัติ
- จัดทำ “คู่มือรับภัยพิบัติ” ที่ให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือผู้สูงอายุเป็นพิเศษเมื่อเกิดภัยพิบัติ
- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการรับมือภัยพิบัติจะต้องมีฐานข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุในพื้นที่ ซึ่งควรมีรายละเอียดเรื่องตำแหน่งที่อยู่ สถานะทางสุขภาพ และผู้สามารถติดต่อได้ในกรณีฉุกเฉิน ข้อมูลเหล่านี้ต้องปรับให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ
- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีการซักซ้อมแผนปฏิบัติการช่วยเหลือผู้สูงอายุตามกำหนดเวลาที่เหมาะสม
- ให้ข้อมูลความรู้แก่ผู้สูงอายุในการเตรียมความพร้อม การดูแลตนเอง และการฟื้นฟูหากเกิดภัยพิบัติ

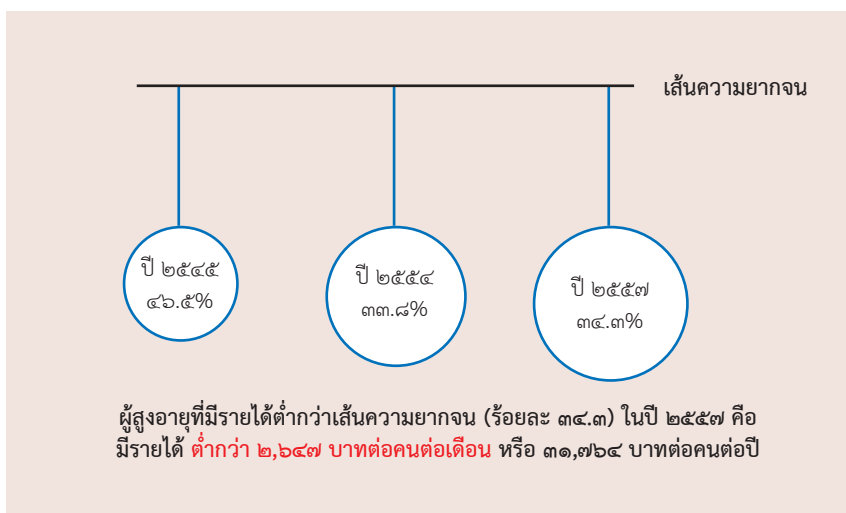
๒.๓ ปัญหาผู้สูงอายุไทย

๒.๓.๑ ผู้สูงอายุมีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน

เส้นความยากจน คือ ตัวชี้วัดสถานภาพทางเศรษฐกิจ และเป็นมาตรฐานการครองชีพขั้นต่ำที่เป็นจำนวนเงิน ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายของปัจเจกบุคคล เพื่อให้ได้มาซึ่งอาหารและสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานที่ทำให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า ๒,๖๔๗ บาทต่อคนต่อเดือน หรือ ๓๑,๗๖๔ บาทต่อคนต่อปี ถือว่าเป็นผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน ระดับเส้นความยากจนนี้รวมทั้งในเขตและ

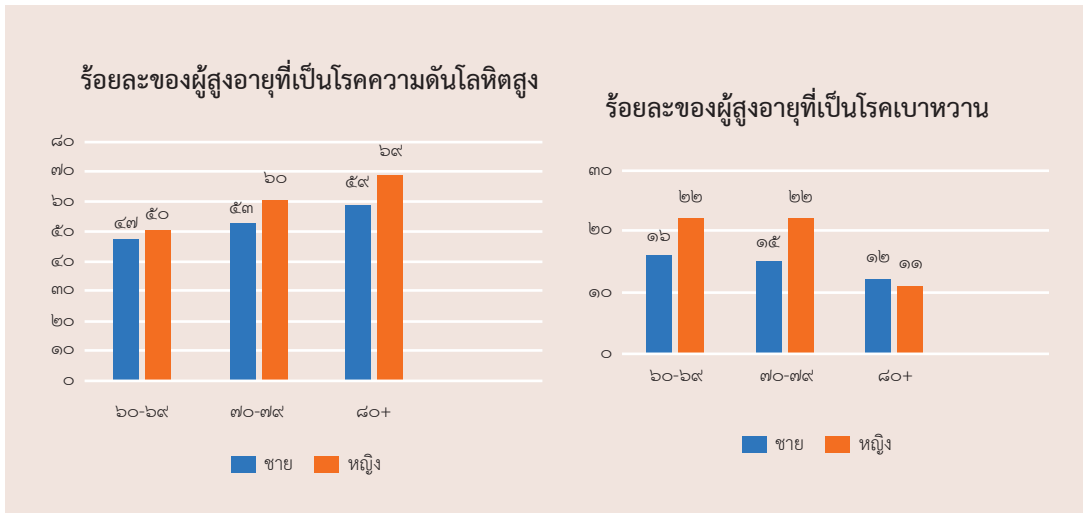
นอกเขตเทศบาล ข้อมูลจากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ระบุว่า การสำรวจในปี ๒๕๕๗ พบว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนมากถึงร้อยละ ๓๔.๓ หรือ ๑ ใน ๓ ของผู้สูงอายุทั้งหมด และประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือ แหล่งรายได้หลักของผู้สูงอายุที่เคยได้จากบุตรลดลงจากร้อยละ ๕๒ จากการสำรวจในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ เหลือเพียงร้อยละ ๓๗ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗

แผนภูมิที่ ๓ สถานะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ
ที่มา : รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ๒๕๕๘

๒.๓.๒ ผู้สูงอายุมีปัญหาสุขภาพ

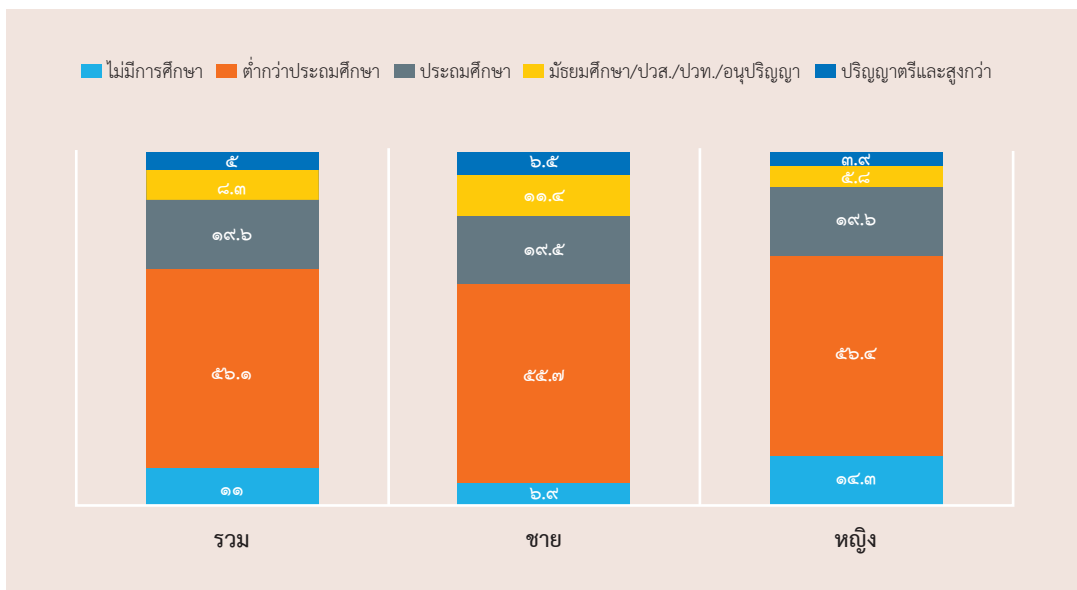
การสำรวจสุขภาพประชาชนโดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ ๕ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๗ พบว่า โรคที่มักพบในผู้สูงอายุได้แก่ ข้ออักเสบ/ข้อเสื่อม โรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน และโรคอ้วน ซึ่งพบมากในผู้หญิงสูงอายุ ยิ่งไปกว่านั้นผู้สูงอายุเกินกว่าร้อยละ ๑๐ มีปัญหาการขึ้นลงบันได ปัญหาการกลืน อุจจาระหรือปัสสาวะไม่ได้ สำหรับผู้สูงอายุวัยปลาย มีร้อยละ ๔ ที่ต้องการคนคอยช่วยเหลือ แต่ไม่สามารถจะหาได้นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังมีความเสี่ยงสูงจากการหกล้ม ซึ่งปัญหาสุขภาพเหล่านี้มีแนวโน้มสูงขึ้นตามอายุที่สูงขึ้น

แผนภูมิที่ ๔ โรคที่มักพบในผู้สูงอายุ ปี พ.ศ. ๒๕๕๗
ที่มา : รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ๒๕๕๘

๒.๓.๓ ผู้สูงอายุมีการศึกษาน้อย

จากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ ๗๕.๗) จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาและต่ำกว่า และจำนวนผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับการศึกษาเลยมีถึงร้อยละ ๑๑.๐

แผนภูมิที่ ๕ ระดับการศึกษาของผู้สูงอายุ
ที่มา : รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย ๒๕๕๘

สรุปได้ว่า สถานการณ์ของผู้สูงอายุไทย คือ มีปัญหาสุขภาพ มีรายได้ต่ำ และมีการศึกษาน้อย ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประเทศ แม้จะเข้าสู่สังคมผู้สูงวัยก่อนประเทศไทย แต่ผู้สูงอายุของประเทศเหล่านั้นมีความพร้อมมากกว่า เพราะมีเงินออม มีการศึกษา และมีสุขภาพดีกว่าผู้สูงอายุไทย จึงกล่าวได้ว่า ประเทศไทยจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมสำหรับผู้สูงอายุเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่า

๒.๔ ผู้สูงอายุกับภาวะสมองเสื่อม

ภาวะสมองเสื่อม เป็นปัญหาทางสุขภาพอีกประการหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อตัวผู้สูงอายุเอง และครอบครัว ผู้สูงอายุทุกคนมีความเสี่ยงต่อภาวะสมองเสื่อม ในประเทศไทยพบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มีภาวะสมองเสื่อมถึงร้อยละ ๑๒.๔ โดยพบในเพศหญิงมากกว่าเพศชาย (ร้อยละ ๑๕.๑ และ ๙.๘ ตามลำดับ) และเมื่ออายุเพิ่มมากขึ้น ความเสี่ยงของภาวะสมองเสื่อมก็เพิ่มมากขึ้นด้วย โดยในช่วงอายุ ๖๐-๖๙ ปี พบร้อยละ ๗.๑ ช่วงอายุ ๗๐-๗๙ ปี พบร้อยละ ๑๔.๗ และอายุ ๘๐ ปีขึ้นไป พบร้อยละ ๓๒.๕

ในทางการแพทย์ สาเหตุของภาวะสมองเสื่อม เป็นเพราะอายุที่มากขึ้น พันธุกรรม หรืออาจเสื่อมจากโรคต่างๆ เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคไขมันในเลือดสูง โรคซึมเศร้า หรือโรค

ทางระบบประสาท เช่น พาร์กินสัน เป็นต้น ส่งผลให้มีปัญหาด้านความจำ การรับรู้และความรู้ความเข้าใจ การปรับตัวและควบคุมตัวเอง การสื่อสาร อารมณ์ พฤติกรรม และบุคลิกภาพ

ศศิชา จันทรวรวิทย์ ได้แนะนำไว้ในบทความเรื่อง “ผู้สูงอายุกับภาวะสมองเสื่อม” ว่าวิธีชะลอความเสื่อมของการรับรู้และความคิดความเข้าใจสามารถทำได้โดย ๑) การส่งเสริมและกระตุ้นทักษะด้านการรับรู้และความคิดความเข้าใจ เพื่อชะลอความเสื่อมของสมองอาจฝึกโดยการทบทวนซ้ำๆ เมื่อต้องการจดจำ การออกกำลังกายสมอง (Brain gym) เพื่อเป็นการบริหารสมอง ๒) การส่งเสริมกิจกรรมทางกาย หรือการออกกำลังกาย เช่น การเดินเล่นในสวนสาธารณะ ไทเก๊ก แอโรบิกสำหรับผู้สูงอายุ การทำสวน เป็นต้น ๓) การทำกิจกรรมทางสังคม เพื่อทำให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกโดดเดี่ยว ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง และมองเห็นคุณค่าในชีวิต นอกจากนี้ ยังเป็นการส่งเสริมในเรื่องความจำและการใช้ความคิดอีกด้วย กลุ่มกิจกรรมที่ควรส่งเสริม เช่น กลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน กลุ่มงานฝีมือหรือการประดิษฐ์สิ่งของ กลุ่มออกกำลังกาย กลุ่มทำอาหาร ทัศนศึกษาออกสถานที่ กลุ่มทางศาสนา นั่งสมาธิ การสนทนาธรรม สภากาแฟ หรือการบำเพ็ญประโยชน์ต่างๆ เป็นต้น ๔) กิจกรรมที่เกี่ยวกับการทำงานหรืองานอดิเรก เช่น การค้าขาย การวาดภาพ เล่นดนตรี ร้องเพลง อ่านหนังสือ การพิมพ์อักษรหรือพิมพ์ดีด เป็นต้น ๕) ปรับสิ่งแวดล้อมที่บ้านให้ปลอดภัย เพื่อลดความเสี่ยงต่อการหกล้ม หรือเกิดอันตรายต่างๆ ๖) รับประทานอาหารบำรุงสมอง และลดความเสี่ยงต่อโรคสมองเสื่อม ได้แก่ รับประทานอาหารที่มีกรดโฟลิก วิตามินบี ๖ และวิตามินบี ๑๒ เช่น ธัญพืชไม่ขัดสี ผัก ผลไม้ ไขมันจากน้ำมันมะกอกซึ่งมีไขมันอิ่มตัวน้อย โปรตีนจากเนื้อปลา อาหารที่มีใยอาหาร (Fiber) มาก เลี่ยงอาหารประเภททอด อาหารที่มีรสเค็ม แอลกอฮอล์ และคาเฟอีน และ ๗) การช่วยทำกิจกรรมในผู้สูงอายุที่มีปัญหาการเรียนรู้และความคิดความเข้าใจ

มุกดา หนูยศรี ได้ศึกษาเรื่อง “การป้องกันภาวะสมองเสื่อม” โดยกล่าวว่าภาวะสมองเสื่อม (Dementia) เป็นโรคเรื้อรังที่พบมากในผู้สูงอายุ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้สูงอายุ ผู้ดูแล และสังคมที่ซับซ้อนและรุนแรง เนื่องจากผู้สูงอายุสูญเสียความสามารถในการควบคุมสถานการณ์ต่างๆ และขาดความมั่นใจในตนเองจากการสูญเสียความสามารถในการรู้คิดและการตัดสินใจ เมื่ออาการมากขึ้นก็ไม่สามารถทำกิจวัตรประจำวันได้และนำไปสู่การช่วยเหลือตนเองไม่ได้ในที่สุด อีกทั้งยังมีปัญหาทางอารมณ์และพฤติกรรม เช่น ก้าวร้าว ซึมเศร้า หวาดระแวง เป็นต้น นอกจากนั้นญาติผู้ดูแลยังได้รับผลกระทบจากการให้การดูแลผู้สูงอายุที่มีปัญหาสมองเสื่อมโดยตรง โดยเฉพาะการที่ต้องรองรับปัญหาทางจิต อารมณ์และพฤติกรรมของผู้ป่วย สูญเสียโอกาสในการทำงานและมีรายได้ลดลง ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อมในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ภาวะสมองเสื่อมยังเพิ่มภาระในการดูแลแก่สังคม เนื่องจากต้องนำเข้ายาจากต่างประเทศที่มีราคาแพง ทำให้สูญเสียรายได้ของประเทศชาติอีกด้วย

การป้องกันโรคสมองเสื่อม ต้องควบคุมปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรคหัวใจและหลอดเลือดคือ โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคไขมันในเลือดสูง การสูบบุหรี่และโรคอ้วน ลดอาหารที่มีรสหวาน มัน เค็ม รับประทานอาหารบำรุงสมอง หลีกเลียงยา สารหรือสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสมอง ออกกำลังกาย ทำกิจกรรมสม่ำเสมอ เข้าร่วมกิจกรรมสังคมบ่อยๆ พบปะพูดคุยกับผู้อื่น ฝึกสติปัญญา (Cognitive Training) ทำสมาธิ ตรวจสุขภาพประจำปีและรักษาโรคประจำตัวอย่างสม่ำเสมอ

๒.๕ การสูงอายุอย่างมีพลัง (Active Ageing)

Active Ageing เป็นคำที่บัญญัติขึ้นโดยองค์การอนามัยโลก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๓ (ค.ศ. ๑๙๙๐) เกี่ยวข้องกับคำว่า healthy ageing หมายถึง การเป็นผู้สูงอายุที่ปราศจากโรค รวมถึงการมีความสามารถในการใช้ร่างกาย สรีระวิทยา จิตใจ และสังคม ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระบวนการชราที่เกิดขึ้น ให้ทำงานได้อย่างเหมาะสม มีความสามารถทำอะไรได้ตามสิทธิที่มีอยู่ มีชีวิตที่อิสระ มีส่วนร่วม และทำได้สำเร็จด้วยตัวเอง หรือ กล่าวได้ว่า หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการดำรงชีวิตตามปกติ สามารถทำประโยชน์ให้กับชุมชนและสังคม

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ คณะกรรมการเศรษฐกิจยุโรปแห่งสหประชาชาติ (United Nations Economic Commission for Europe) และประชาคมยุโรป (European Commission) ได้ร่วมกันกำหนด “ดัชนีการสูงอายุอย่างมีพลัง” (Active Ageing Index) เพื่อวัดและประเมินศักยภาพของผู้สูงอายุในประเทศสมาชิกประชาคมยุโรป โดยวัดระดับที่ผู้สูงอายุจะสามารถดำรงชีวิตได้อย่างอิสระ มีงานทำและมีส่วนร่วมในสังคม รวมทั้งมีสมรรถนะที่จะสูงอายุอย่างมีพลัง ประกอบด้วย ๔ ด้านคือ

๑. การมีงานทำ (Employment) ได้แก่ อัตราการมีงานทำ (Employment rate) ใน ๔ ช่วงอายุ คือ ช่วงอายุ ๕๕-๕๙ ปี ช่วงอายุ ๖๐-๖๔ ปี ช่วงอายุ ๖๕-๖๙ ปี และช่วงอายุ ๗๐-๗๔ ปี

๒. การมีส่วนร่วมในสังคม (Participation in Society) ได้แก่ การมีกิจกรรมจิตอาสา (Voluntary activities) การดูแลลูกหลาน (Care to children and grandchildren) การดูแลผู้สูงอายุคนอื่นๆ (Care to older adults) และการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation)

๓. การดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยตัวเอง มีสุขภาพดี และมั่นคง (Independent, Healthy and Secure Living) ได้แก่ การออกกำลังกาย (Physical exercise) การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ (Access to health services) การดำรงชีพได้ด้วยตนเอง (Independent living) ความมั่นคงทางการเงิน (Financial security) ความปลอดภัยทางกายภาพ (Physical safety) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning)

๔. **สมรรถนะและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการสูงอายอย่างมีพลัง (Capacity and Enabling Environment for Active Ageing)** ได้แก่ การมีอายุเฉลี่ยถึง ๕๕ ปี (Remaining life expectancy at age 55) สัดส่วนการมีอายุเฉลี่ยถึง ๕๕ ปีและสุขภาพดี (Share of healthy life expectancy at age 55) การมีสุขภาพจิตดี (Mental well-being) การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (Use of ICT) การมีเครือข่ายสังคม (Social connectedness) และการได้รับการศึกษา (Educational attainment)

ทั้งนี้ ๓ ข้อแรก คือ ประสบการณ์จริงของการสูงอายอย่างมีพลัง และข้อที่ ๔ เป็นสมรรถนะที่จะทำให้สูงอายอย่างมีพลัง จะเห็นว่า การได้รับการศึกษาเป็นสมรรถนะอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่การสูงอายอย่างมีพลัง

ทงศักดิ์ยิ่งรัตนสุข และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้และอาชีพของผู้สูงอายุ : การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมภาวะพลัมพลัง เพื่อพัฒนาการเรียนรู้อุปเสริมภาวะพลัมพลังในผู้สูงอายุ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้ (ร้อยละ ๖๐) ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง (ร้อยละ ๕๐) ไม่รู้วิธีการเรียนรู้ (ร้อยละ ๕๐) และไม่เคยได้รับการฝึกทักษะในการเรียนรู้ (ร้อยละ ๕๐) ในด้านความต้องการด้านการเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความต้องการได้รับการพัฒนาทักษะในการเรียนรู้ (ร้อยละ ๕๕) รูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นคือ โครงการอบรมให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุเรื่องปัญหาสุขภาพจากการทำงาน จากนั้น กลุ่มตัวอย่างนำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีการหยุดพักหรือเปลี่ยนอิริยาบถระหว่างการทำงานเป็นระยะๆ บางคนเข้าร่วมกิจกรรมออกกำลังกายโดยการรำกระบองทุกวัน เป็นเวลา ๑ เดือน ผลการเปรียบเทียบภาวะพลัมพลังพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีภาวะพลัมพลังหลังเรียนรู้สูงกว่าก่อนเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

Maureen Tam กล่าวว่า การเรียนรู้ของผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการรักษาความสามารถในการเรียน ทำให้ลดความเสี่ยงของสมองและความสามารถทางสติปัญญา พัฒนาความสัมพันธ์ในสังคม พัฒนาตนเองให้มีพลังและความเชื่อมั่น มีสุขภาพที่ดี มีทัศนคติในทางบวกต่อชีวิต และพัฒนาคุณภาพชีวิตในภาพรวม Maureen Tam ได้ศึกษาเปรียบเทียบการสูงอายและการเรียนรู้ตลอดชีวิตระหว่างฮ่องกงกับออสเตรเลีย ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๗ พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาทั้งสองกลุ่มมองว่า การสูงอายที่ประสบความสำเร็จ (successful ageing) คือ การมีสุขภาพดีในวัยที่สูงขึ้น และชีวิตที่มีคุณภาพมีความสำคัญมากกว่าการมีอายุยืนยาว คนทั้งสองกลุ่มมีความเห็นที่ตรงกันว่า การเรียนรู้ในวัยสูงอายคือ การเปิดโลกกว้าง การแสวงหาความรู้และทักษะใหม่ๆ และไม่มองว่าการเรียนรู้จำเป็นต้องได้วุฒิบัตรหรือมีงานทำ สำหรับความสนใจในการเรียนรู้เรื่องของผู้สูงอายทั้งสองประเทศสนใจเรียนมากที่สุดเหมือนกันคือ เรื่องสุขภาพ นันทนาการ และศิลปะ และสนใจวิชาการน้อยที่สุด ส่วนรูปแบบการเรียนการสอนนั้น ผู้สูงอายทั้งสองประเทศชอบเรียนเป็นกลุ่ม คนฮ่องกงชอบเรียนแบบชั้นเรียนที่มีครูสอน แต่คนออสเตรเลียชอบเรียน

ตามอัยยาศัย ทั้งสองกลุ่มมองว่าการสูงอายุที่ประสบความสำเร็จมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับความพึงพอใจในชีวิต ความสุข การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และสถานะทางสุขภาพทั่วไป งานวิจัยดังกล่าวมีข้อเสนอแนะว่า ต้องให้โอกาสในการเรียนรู้และจัดการศึกษาให้กับผู้สูงอายุเพื่อให้เป็นผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ

The Hong Kong Council of Social Service ได้ศึกษาความต้องการในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในศูนย์ดูแลผู้สูงอายุขององค์กรเอกชน” (Learning Needs and Preferences of Members of Multi-service Centers for elderly and Social Centers for Elderly) ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ พบว่า หลักสูตรที่ได้รับความนิยมจากผู้สูงอายุมากที่สุด ๔ เรื่อง คือ ๑) ทักษะการอ่านการเขียนขั้นพื้นฐาน ๒) การใช้คอมพิวเตอร์ ๓) ภาษา และ ๔) กีฬาและการออกกำลังกาย โดย ๓ เรื่องแรกเป็นทักษะปฏิบัติที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ส่วนเรื่องที่ ๔ จะช่วยให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง วิธีเรียนที่ผู้สูงอายุต้องการ คือ การเรียนเป็นกลุ่มกับเพื่อน เรียนอย่างมีความสุข ไม่มีการทดสอบ ส่วนเหตุผลหรือแรงจูงใจในการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด ๒ ประการคือ เพื่อได้พบเพื่อนใหม่ๆ มีเครือข่ายสังคมกว้างขวางขึ้น และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อจิตใจ และอารมณ์ จะได้ไม่รู้สึกเหงาเหว่จนนำไปสู่ความเครียดและการฆ่าตัวตายในผู้สูงอายุ และไม่ต้องการเรียนเพื่อการทำงานหรือเพื่อเพิ่มวุฒิทางการศึกษา

สรุปในสถานะที่ประชากรโลกสูงอายุขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ผลกระทบที่จะตามมา คือ กำลังแรงงานจะลดลง ประสิทธิภาพในการผลิตของประเทศต่ำลง เกิดภาวะการพึ่งพิงคนวัยแรงงานที่ต้องแบกรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุ และค่าใช้จ่ายในการดูแลรวมทั้งค่าบริการสำหรับผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น โจทย์ใหญ่ของทุกประเทศคือ จะทำอะไรให้ประชากรสูงอายุอย่างมีพลัง หรือ มีภาวะพลัมพลัง (active ageing) มีศักยภาพในการดำรงชีวิตตามปกติ มีงานวิจัยชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญที่มีความสัมพันธ์กับการสูงอายุอย่างมีพลัง จึงควรจัดให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีพลังและลดภาระพึ่งพิงทางสังคมของผู้สูงอายุในยุคสังคมผู้สูงอายุ คือ การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวัยสูงอายุ

๒.๖ งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย

หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนนักวิจัยระดับบุคคล ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุไว้อย่างหลากหลาย มีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมา (พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๖๐) ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น ๕ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านกิจกรรมผู้สูงอายุ (๒) ด้านการเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุ (๓) ด้านการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ (๔) ด้านการบริหารจัดการชมรมและโรงเรียนผู้สูงอายุ และ (๕) ด้านนโยบายและการส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งงานวิจัยแต่ละด้านมีดังต่อไปนี้

๑. ด้านกิจกรรมผู้สูงอายุ

งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ที่ศึกษาด้านกิจกรรมผู้สูงอายุ ได้แก่ งานวิจัยของ เบญจวรรณ วงษาดี (๒๕๕๐) จันทนา สุนทรอดิศัย (๒๕๕๔) ทิพย์วดี เหลืองกระจ่าง (๒๕๕๔) วิจินตา พวงสะอาด (๒๕๕๕) และวัชรินทร์ เสมามอญ (๒๕๕๖) ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๑.๑ เบญจวรรณ วงษาดี (๒๕๕๐) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาความต้องการกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุต้องการกิจกรรมการศึกษา เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านสังคมศาสนาและวัฒนธรรม ด้านสุขภาพอนามัยและโภชนาการ ด้านเศรษฐกิจและรายได้ และด้านสิทธิประโยชน์ กฎหมายที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และข่าวเหตุการณ์บ้านเมือง

๑.๒ จันทนา สุนทรอดิศัย (๒๕๕๔) ศึกษาเรื่อง “ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษา นอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสที่มีต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากิจกรรม เปรียบเทียบผลก่อนและหลังการจัดกิจกรรม และศึกษาความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม ผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมที่จัดควรเป็นกิจกรรมตามหลักนีโอฮิวแมนนิสร่วมกับทฤษฎี Andragogy กิจกรรมควรเป็นกิจกรรมที่สนุกสนาน ส่งเสริมความกระตือรือร้น ความมีชีวิตชีวา และความปล่อยวางในการดำเนินชีวิต ส่งเสริมลักษณะอารมณ์ที่เป็นสุข ส่งเสริมการช่วยเหลือผู้อื่นและมอบความรัก ความเมตตาที่ยิ่งใหญ่ให้กันและกัน

๑.๓ ทิพย์วดี เหลืองกระจ่าง (๒๕๕๔) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้อตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมสำหรับผู้สูงอายุ วิเคราะห์คุณค่าและกระบวนการพัฒนาผู้สูงอายุตามแนวพุทธศาสตร์ และพัฒนารูปแบบการเรียนรู้อตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า วิธีการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาผู้สูงอายุทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยการบรรลุเป้าหมายอยู่ภายใต้เงื่อนไขการเรียนรู้ทั้งปัจจัยภายใน อันได้แก่ บุพเพกตปุญญา ความสนใจและนำไปปฏิบัติด้วยตนเอง และปัจจัยภายนอก อันได้แก่ สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ครอบครัว และผู้สอน

๑.๔ วิจินตา พวงสะอาด (๒๕๕๕) ศึกษาเรื่อง “ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษา นอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเสริมพลังอำนาจที่มีต่อการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากิจกรรม และศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเสริมพลังอำนาจที่มีต่อการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า

กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวความคิดการเสริมพลังอำนาจที่มีต่อการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมมีพลังอำนาจในการดูแลสุขภาพตนเองได้

๑.๕ วัชรินทร์ เสมามอญ (๒๕๕๖) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดอ่างทอง” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดอ่างทอง ผลการศึกษาพบว่า การจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุควรมีหน่วยงานสนับสนุนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ทั้งนี้การจัดกิจกรรมที่จะได้ผลดีมากที่สุดคือ มีกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยและสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ รวมทั้งสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และความต้องการของผู้สูงอายุ หรืออาจเป็นกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยสร้างรายได้หรือสร้างอาชีพเสริมไปด้วยจะยิ่งดี

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ที่ศึกษาด้านกิจกรรมผู้สูงอายุ มีการศึกษาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ การศึกษาความต้องการจัดกิจกรรม ผลของการจัดกิจกรรมต่างๆ และการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรม เป็นต้น

๒. ด้านการเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุ

งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ที่ศึกษาด้านการเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุ ได้แก่ งานวิจัยของ เพ็ญแข ประจันปัจจนิก (๒๕๕๐) และ อาชญัญญา รัตนอุบล และคณะ (๒๕๕๒) ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๒.๑ เพ็ญแข ประจันปัจจนิก (๒๕๕๐) ศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาภาวะพหุพลังของผู้สูงอายุไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผลการศึกษาพบว่า การจัดการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุไทย แบ่งเป็นการศึกษาก่อนวัยสูงอายุและการศึกษาหลังเกษียณอายุ โดยให้ผู้สูงอายุได้ทำงานให้ชุมชนในลักษณะชมรมผู้สูงอายุอาสาสมัคร โดยนำรูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในลักษณะมหาวิทยาลัยวัยที่สามมาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ และนโยบายการปฏิบัติเพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาภาวะพหุพลังควรมีทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

๒.๒ อาชญัญญา รัตนอุบล และคณะ (๒๕๕๒) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการ และรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงาน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการ และนำเสนอรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเตรียมความพร้อม

เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงาน ผลการศึกษาพบว่า หลักการและกระบวนการพัฒนา กิจกรรม ประกอบด้วย การสำรวจสภาพ ปัญหาและความต้องการของชุมชน การพัฒนาโครงการ หรือกิจกรรมร่วมกับเครือข่าย การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ การกำหนดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ การกำหนดกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การกำกับติดตามและประเมินผล และการถอดบทเรียน จากการศึกษาปัญหาและอุปสรรค พบว่ามีปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ขาดแคลนเจ้าหน้าที่ ประสานงาน และปัญหาการสื่อสาร เป็นต้น และมีความต้องการใน ๔ ด้าน คือ การเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพอนามัย การเตรียมความพร้อมด้านการปรับตัวทางสังคมและจิตใจ การเตรียมความพร้อมด้านพฤติกรรมกรออม และการเตรียมความพร้อมด้านพฤติกรรมกรการเรียนรู้ โดยมี ความต้องการการฝึกนิสัยกรการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องมากที่สุดงานวิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านกรกำหนดนโยบาย ด้านกระบวนการมีส่วนร่วม ด้านกรบูรณาการสู่กรจัดการ การศึกษา และด้านงบประมาณ

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการกรศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ที่ศึกษาด้านการเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุมีการศึกษาเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมในการพัฒนาภาวะพลัมพลังของผู้สูงอายุ และการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงาน เป็นต้น

๓. ด้านกรส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ

งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการกรศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ที่ศึกษาด้านการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ ได้แก่ งานวิจัยของ กมลพร จันทาคิมบง (๒๕๕๑) นี ผุดผ่อง (๒๕๕๒) และ พระกิตติภักดิ์ วิทยาภรณ์ (๒๕๕๓) ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๓.๑ กมลพร จันทาคิมบง (๒๕๕๑) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบกรส่งเสริมกรออกกรำลังกายของผู้สูงอายุในอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากรเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรส่งเสริมกรออกกรำลังกายของผู้สูงอายุในอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน ๗๐ คน ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุกลุ่มทดลองมีพฤติกรรมกรส่งเสริมกรออกกรำลังกายในด้านความรู้ การรับรู้ประโยชน์ การรับรู้อุปสรรค การรับรู้ความสามารถตนเอง และการปฏิบัติตัวในการออกกรำลังกายเพิ่มขึ้นจากก่อนกรอบรมกรส่งเสริมกรออกกรำลังกายของผู้สูงอายุ

๓.๒ นี ผุดผ่อง (๒๕๕๒) ศึกษาเรื่อง “ผลของการจัดกิจกรรมกรศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดกรเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการดูแลตนเองเกี่ยวกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรังของผู้สูงอายุหญิงในสถานสงเคราะห์คนชรา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากิจกรรมเปรียบเทียบความรู้ ทักษะและทัศนคติในการดูแลตนเอง และศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมกรศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดกรเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการดูแลตนเองเกี่ยวกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรังของผู้สูงอายุหญิงในสถานสงเคราะห์คนชรา ผลการศึกษา

พบว่า กระบวนการของกิจกรรมตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ชั้นประสบการณ์ ชั้นถกคิดและอภิปราย ชั้นสรุปความคิด และขั้นนำไปปรับใช้ ส่งผลให้ผู้สูงอายุหญิงในสถานสงเคราะห์ คนชรามีความสามารถในการดูแลตนเองเพิ่มขึ้น และกลุ่มทดลองมีความพึงพอใจในกิจกรรมระดับมากที่สุด

๓.๓ พระกิตติภักดิ์ วิทยาภรณ์ (๒๕๕๓) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบกิจกรรมการศึกษา นอกระบบโรงเรียน ตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ พัฒนารูปแบบและศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการนำรูปแบบไปใช้ ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุ มีปัญหาด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต และไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่วัยสูงอายุได้ รูปแบบกิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียน วิทยากร เนื้อหาสาระ การประเมินและสถานที่ และ กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตปัญญา ประกอบด้วย การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ ความรัก ความเมตตา การเชื่อมโยงสัมพันธ์ การเข้าเผชิญ ความต่อเนื่อง พันธะสัญญา ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และความเบิกบานและผ่อนคลาย

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ที่ศึกษาด้านการส่งเสริม สุขภาพของผู้สูงอายุ มีการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดจิตปัญญาศึกษาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะของ ผู้สูงอายุ และแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุที่เป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง เป็นต้น

๔. ด้านการบริหารจัดการชมรมและโรงเรียนผู้สูงอายุ

งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ที่ศึกษาด้านการบริหารจัดการชมรม และโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้แก่ งานวิจัยของ ปิยาภรณ์ ศิริภานุมาศ (๒๕๕๑) ปานหทัย ปานสิทธิ (๒๕๕๔) อรอำไพ บุรานนท์ (๒๕๕๔) ปิยากร หวังมหาพร (๒๕๕๕) ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (๒๕๕๕) พวงนรินทร์ คำบุก และประกายศรี ศรีรุ่งเรือง (๒๕๕๘) กรมกิจการผู้สูงอายุ (๒๕๕๙) และ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (๒๕๖๐) ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๔.๑ ปิยาภรณ์ ศิริภานุมาศ (๒๕๕๑) ศึกษาเรื่อง “ปัญหาและแนวทางพัฒนาชมรม ผู้สูงอายุในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแนวทางการบริหารชมรม ผู้สูงอายุมีบทบาทและการดำเนินงานที่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า ชมรมผู้สูงอายุที่สถานพยาบาลเป็นผู้จัดตั้งมีปัญหาด้านงบประมาณและด้านการกำหนดบทบาท หน้าที่ของสมาชิก กิจกรรมที่ดำเนินการแบ่งเป็น กิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพ กิจกรรมสังสรรค์ นันทนาการ และกิจกรรมประเพณีและศาสนา ผู้สูงอายุในชมรมส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การดำเนินการ ส่วนใหญ่ในชมรมผู้สูงอายุเป็นการทำงานของสถานพยาบาล โดยมีแรงจูงใจสำคัญในการสมัครเป็น สมาชิกคือการได้รับบริการตรวจสุขภาพโดยไม่มีค่าใช้จ่าย

๔.๒ ปานหทัย ปานสิทธิ์ (๒๕๕๔) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบและการดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุในอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงาน รูปแบบ ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขของชมรมผู้สูงอายุในอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ผลการศึกษาพบว่า สภาพการดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ที่สถานีอนามัยประจำหมู่บ้าน สมาชิกมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ชมรมผู้สูงอายุที่เข้มแข็งต้องเป็นชมรมที่มีเป้าหมายชัดเจน มีการบริหารจัดการโดยใช้กระบวนการบริหารตามปัจจัยพื้นฐานทางการบริหาร มีการประสานงานระหว่างบุคคลในหน่วยงานเป็นอย่างดี มีการควบคุมงานให้ดำเนินไปตามที่กำหนด และการดำเนินงานด้านกิจกรรมต้องสามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกชมรมได้เป็นอย่างดี

๔.๓ อรอำไพ บุรานนท์ (๒๕๕๔) ศึกษาเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามความต้องการของผู้สูงอายุ ศูนย์บริการผู้สูงอายุดินแดง สังกัดกรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามความต้องการของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุในศูนย์บริการผู้สูงอายุดินแดง ต้องการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในด้านต่างๆ ได้แก่ ๑) ความต้องการทางกาย ต้องการตรวจสอบสุขภาพและกิจกรรมการออกกำลังกาย ๒) ความต้องการทางจิตใจ ต้องการทำกิจกรรมที่ถูกหลานมีส่วนร่วมด้วย ๓) ความต้องการทางสังคม ต้องการให้จัดกิจกรรมที่ตนศึกษาหรือท่องเที่ยว และ ๔) ความต้องการทางเศรษฐกิจ ต้องการให้จัดตลาดนัดค้าขายในศูนย์บริการ

๔.๔ ปียากร หวังมหาพร (๒๕๕๕) ศึกษาเรื่อง “ความร่วมมือในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ : การวิเคราะห์ข้ามกรณี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความร่วมมือในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุโดยวิเคราะห์ข้ามกรณีระหว่างโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดพิจิตร พะเยา และเลย และเพื่อพัฒนาแนวทางการร่วมมือในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการของความร่วมมือ ได้แก่ การมีโครงสร้างการบริหารเป็นรูปแบบคณะกรรมการสนับสนุนเทคโนโลยี การพบปะอย่างไม่เป็นทางการกับหน่วยงานที่เข้ามาร่วมมือ การติดต่อสื่อสารตามแนวนอนระหว่างโรงเรียนผู้สูงอายุกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และแนวทางสำคัญคือ โรงเรียนผู้สูงอายุควรพัฒนามาจากชมรมผู้สูงอายุ และคณะกรรมการของโรงเรียนควรมาจากทุกภาคส่วนเพื่อสนับสนุนการทำงานทุกด้านของโรงเรียนด้วย

๔.๕ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (๒๕๕๕) ศึกษาเรื่อง “ลักษณะการดำเนินงานและกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการ ลักษณะกิจกรรม ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุและความต้องการเพื่อการพัฒนาชมรมผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า ชมรมผู้สูงอายุมีคณะกรรมการทำหน้าที่ในการบริหารและโครงสร้างคณะกรรมการแตกต่างกันไป แต่ส่วนใหญ่มีการบริหารจัดการตามเกณฑ์มาตรฐานชมรมผู้สูงอายุ กิจกรรมส่วนใหญ่ของชมรมผู้สูงอายุคือ กิจกรรมด้านสุขภาพ อุปสรรคที่พบคือ การขาดแคลนงบประมาณ ขาดวัสดุ

อุปกรณ์ และขาดสถานที่ดำเนินงาน ข้อเสนอแนะในการพัฒนาคือ ผู้สูงอายุควรให้ความร่วมมือในกิจกรรม หน่วยงานระดับท้องถิ่นควรสนับสนุนงบประมาณประจำปี สาขาสมาคมสภาผู้สูงอายุฯ ประจำจังหวัดควรออกเยี่ยมและให้ความช่วยเหลือชมรม สมาคมผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ควรสนับสนุนงบประมาณ และคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติควรสนับสนุนการจัดกิจกรรมและนำเสนอผลงานดีเด่นของชมรม

๔.๖ พวงนรินทร์ คำปุก และ ประกายศรี ศรีรุ่งเรือง (๒๕๕๘) ศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุห้วงม อำเภอกพาน จังหวัดเชียงราย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุห้วงม โดยใช้รูปแบบของชิปปี้ (CIPP Model) ผลการศึกษาพบว่า ด้านบริบท ผู้สูงอายุต้องการให้มีกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตต่อเนื่องจากวัยที่ผ่านมา ด้านปัจจัยนำเข้า โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลห้วงมมีงบประมาณสำหรับการดำเนินงานอย่างเพียงพอ เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลห้วงมและภาคีเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ด้านกระบวนการการเรียนรู้ในโรงเรียนเป็นไปตามความประสงค์ของผู้เรียน เน้นการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น สังคมและวัฒนธรรม ให้มีการแสดงออกและปฏิบัติได้จริง และด้านผลผลิต ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังข้อความ “แก่อย่างสง่า ชรอย่างมีคุณภาพ” ผู้เข้าร่วมโครงการมีความสุขและมีกำลังใจที่เข้มแข็งในการดำรงชีวิตในวัยชรา

๔.๗ กรมกิจการผู้สูงอายุ (๒๕๕๙) ศึกษาเรื่อง “การถอดบทเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินงาน โครงสร้างกรรมการบริหารโรงเรียนผู้สูงอายุ และการบริหารจัดการของโรงเรียนผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการดำเนินงานมีขั้นตอน ดังนี้ ๑) ประชุมประชาคม ๒) คัดเลือกและแต่งตั้งคณะทำงาน ๓) จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ๔) ขับเคลื่อนการดำเนินงาน และ ๕) ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน โครงสร้างกรรมการบริหารประกอบด้วย ที่ปรึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุ ครูใหญ่ หรือประธาน หรือผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ คณะกรรมการ และแกนนำร่วมขับเคลื่อน และทีมวิทยากรจิตอาสา การบริหารจัดการใช้หลัก ๕ ก ได้แก่ กลุ่ม กรรมการ กติกาหรือข้อตกลงร่วมกัน กิจกรรม และกองทุน

๔.๘ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (๒๕๖๐) ศึกษาเรื่อง “การถอดบทเรียนตัวอย่างที่ดีของโรงเรียนและชมรมผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะ โครงสร้างการบริหารของโรงเรียนที่เป็นตัวอย่างที่ดี ถอดแบบหลักสูตร สร้างและพัฒนาหลักสูตรตัวแบบ นำหลักสูตรตัวแบบไปทดลองใช้ ประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรตัวแบบ และสร้างชุดความรู้สู่การพัฒนาเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นลักษณะกิจกรรมที่จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ โดยผ่านการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบและเรียนรู้อย่างสนุกสนาน หลักสูตรที่เหมาะสมประกอบด้วย เนื้อหาความรู้ที่ต้องรู้ ร้อยละ ๕๐ ควรรู้ ร้อยละ ๓๐ และอย่ากรู้ ร้อยละ ๒๐ โดยมีชั่วโมงเรียนไม่น้อยกว่า ๙๖ ชั่วโมง ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาผู้สูงอายุคือ ควรกำหนดเป็นนโยบายเพิ่มเป็นภารกิจท้องถิ่นให้รับผิดชอบจัดการศึกษา

ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ การดำเนินงานควรบูรณาการระหว่างกระทรวงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และควรพัฒนาผู้ถ่ายทอดเทคนิคและวิธีการถ่ายทอดความรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างเหมาะสมด้วย

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ที่ศึกษาด้านการบริหารจัดการชมรมและโรงเรียนผู้สูงอายุ มีการศึกษาเกี่ยวกับปัญหา รูปแบบ การดำเนินงาน แนวทางการพัฒนา ความร่วมมือในการบริหารจัดการ ตลอดจนการถอดบทเรียนของโรงเรียนและชมรมผู้สูงอายุ

๕. ด้านนโยบายและการส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ที่ศึกษาด้านนโยบายและการส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่ งานวิจัยของ ระวี สัจจโสภณ (๒๕๕๑) อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ (๒๕๕๓) สุทธิพงศ์ บุญผดุง (๒๕๕๔) อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ (๒๕๕๔) พัชรา สังข์ศรี (๒๕๕๕) นันทรัตน์ อมาตยกุล (๒๕๕๕) ระวี สัจจโสภณ (๒๕๕๕) และ ศุภภรณ์ กาญจนโณภา และคณะ (๒๕๕๘) ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๕.๑ ระวี สัจจโสภณ (๒๕๕๑) ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.๒๕๕๑” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สภาพ ปัญหาและความต้องการในการส่งเสริมกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ วิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมและนำเสนอกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาหลักของผู้สูงอายุคือ สุขภาพผู้สูงอายุไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมได้ สำหรับภาคีเครือข่ายนั้นมีบทบาทเข้ามามีส่วนร่วม ๔ ระดับ ได้แก่ วางแผนตัดสินใจ ปฏิบัติการ รับผิดชอบต่อประโยชน์และประเมินผล ส่วนกลยุทธ์การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ได้แก่ ๑) การเพิ่มศักยภาพของภาคีเครือข่าย ๒) การกำหนดสิทธิประโยชน์ของภาคีเครือข่าย ๓) การเสริมสร้างความยั่งยืนของภาคีเครือข่าย ๔) การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากร ๕) การพัฒนาสถานสงเคราะห์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และ ๖) การกำหนดบทบาทและการบริหารจัดการ

๕.๒ อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ (๒๕๕๓) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและนำเสนอรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ แบ่งเป็น ๕ รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบมหาวิทยาลัยวัยที่สาม รูปแบบศูนย์เอนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน รูปแบบเมืองและชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ รูปแบบชมรมผู้สูงอายุหรือสโมสร

ผู้สูงอายุ และรูปแบบการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุตามอัยาศัย สำหรับแนวทางการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ได้แก่ การกำหนดเนื้อหา/กิจกรรมการเรียนรู้ การเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อส่งเสริมกิจกรรม การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้หรือสื่อการเรียนรู้ และการวิจัยและพัฒนา

๕.๓ สุทธิพงษ์ บุญผดุง (๒๕๕๔) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในท้องถิ่นโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (ระยะที่ ๑)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนสุขเหร่าลำแขก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุแบ่งเป็น ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านสภาพอารมณ์ที่ดี เพื่อให้ผู้สูงอายุเห็นคุณค่าของตนเองในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข ๒) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เพื่อให้ผู้สูงอายุสบายใจ สบายใจ ไม่เครียดกับสิ่งรอบข้าง ๓) ด้านการรวมกลุ่มทางสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุมีเครือข่ายทางสังคม เกิดภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต ได้รับการยอมรับจากชุมชน และเกิดความผูกพันกับชุมชนที่อาศัยอยู่ ๔) ด้านสภาพความเป็นอยู่ที่ดี เพื่อให้ผู้สูงอายุมีรายได้เพิ่มขึ้น สามารถดูแลตนเองและครอบครัว ที่สำคัญไม่เป็นภาระหรือลดภาระของบุตรหลานและบุตรหลาน และผู้ที่เกี่ยวข้องผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่ดีขึ้น รู้จักพอประมาณในการดำรงชีวิต สามารถลดภาระหนี้สินได้ ๕) ด้านสภาพร่างกายที่ดี เพื่อให้ผู้สูงอายุเห็นความสำคัญของการดูแลสุขภาพตนเอง และ ๖) ด้านการตัดสินใจด้วยตนเอง เพื่อให้ผู้สูงอายุกล้าแสดงความคิดเห็นได้อย่างมีเหตุผล สามารถคิดไตร่ตรองถึงผลดีและผลเสียในกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องการ

๕.๔ อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ (๒๕๕๔) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ศึกษาความต้องการการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ และศึกษาอนาคตภาพการจัดการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย ผลการศึกษาพบว่า สภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ผู้จัดการศึกษาและผู้สอนคือ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ในรูปแบบการจัดอบรมระยะสั้น ใช้สื่อบุคคล ประเมินผลด้วยวิธีการสังเกต ส่วนความต้องการการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ ต้องการให้จัดขึ้นเพื่อการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในช่วง ๖๐-๖๔ ปีมากที่สุด ต้องการครูภูมิปัญญาหรือผู้รู้ในชุมชนเป็นผู้จัดการศึกษาและผู้สอน ในรูปแบบการจัดอบรมระยะสั้น สื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่ต้องการมากที่สุด คือ สื่อบุคคล ประเมินผลด้วยวิธีการประเมินตามสภาพจริง และต้องการให้ชมรมผู้สูงอายุส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายบริหารจัดการการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับอนาคตภาพของการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย มีเป้าหมายการจัดเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสภาพร่างกายที่สมบูรณ์และมีสุขภาพดี มีสัมพันธภาพที่ดีกับครอบครัวและสามารถปรับตัวเข้ากับชุมชน สังคม และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในสังคมได้ เนื้อหาการเรียนรู้

ควรแบ่งออกเป็น ๕ ด้าน คือ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการปรับตัวทางสังคมและจิตใจ ด้านเศรษฐกิจ และการออม ด้านการเรียนรู้ และด้านสิทธิของผู้สูงอายุตามกฎหมายกิจกรรมการจัดการศึกษา ควรบูรณาการอย่างหลากหลายรูปแบบ ในลักษณะพหุวัย เน้นการอภิปรายหรือการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ด้วยกันอย่างไม่เป็นทางการ ประเมินตามสภาพจริงด้วยการสังเกต โดยมีการบริหารจัดการ ในลักษณะที่ส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายร่วมกันบริหารจัดการ ให้งบประมาณสนับสนุนและจัดสรร ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนร่วมกัน

๕.๕ พัชรา สังข์ศรี (๒๕๕๕) ศึกษาเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับผู้สูงอายุในภาคกลาง” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ ความต้องการ วิธีการรับความรู้ และข้อมูลข่าวสารของผู้สูงอายุ และเพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่รับข่าวสารจากโทรทัศน์ ช่วงเวลา ๐๖.๐๐ - ๐๗.๐๐ น. ในเรื่อง เกี่ยวกับสุขภาพมากที่สุด วิธีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารมักทำในรูปแบบการประชุมหมู่บ้าน ซึ่งข่าวสาร ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนา และแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ ผู้สูงอายุ ได้แก่ การให้บริการความรู้ข้อมูลข่าวสารแก่ผู้สูงอายุในชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการสอน อ่าน-เขียน กิจกรรมทำอาหารและขนม โดยการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ในชุมชน

๕.๖ นันทรัตน์ อมาตยกุล (๒๕๕๕) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ เพื่อการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพและระดับความต้องการ การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ วิเคราะห์ระดับความรู้และความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ เพื่อการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุประเมินตนเองว่ามีศักยภาพอยู่ใน ระดับดี มีความต้องการเรียนรู้เรื่องการดูแลสุขภาพ การปรับตัวให้มีสุขภาพจิตดี การสร้างความ สัมพันธ์กับชุมชนและทำประโยชน์ให้สังคม ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้เพื่อการเป็นผู้สูงอายุที่มี ศักยภาพ ได้แก่ แรงจูงใจ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การชักนำจากสมาชิกในสังคม มาตรการส่งเสริมจาก ภาครัฐ สมาชิกในครอบครัว กฎหมายและเทคโนโลยีต่างๆ ในปัจจุบัน

๕.๗ ระวี สัจฉาภรณ์ (๒๕๕๕) ศึกษาเรื่อง “อนาคตภาพรูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้ ตามแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาภาวะพลัมพลังของผู้สูงอายุไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์และสังเคราะห์ปรากฏการณ์ สร้างอนาคตภาพรูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้ และตรวจสอบ ประเมินอนาคตภาพรูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาภาวะ พลัมพลังของผู้สูงอายุไทย ผลการศึกษาพบว่า หลักการของเมืองแห่งการเรียนรู้คือ การใช้ชุมชน เป็นฐานในการส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาและกระตุ้นผู้สูงอายุให้เกิดศักยภาพในตนเอง องค์กรประกอบ ของเมืองแห่งการเรียนรู้ แบ่งเป็นองค์ประกอบภายในคือ ผู้เรียนรู้ ผู้จัดการเรียนรู้ องค์กรความรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ บรรยายาการการเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ องค์กรแห่ง การเรียนรู้ และองค์ประกอบภายนอกคือ ยุทธศาสตร์ นโยบายสาธารณะ และเป้าหมายการพัฒนา กิจกรรมการกลางการบริหารทรัพยากร และเครือข่ายการเรียนรู้ตลอดชีวิตระดับชาติ

๕.๘ ศุภภรณ์ กาญจนภา และคณะ (๒๕๕๘) ศึกษาเรื่อง “การประเมินหลักสูตร การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินหลักสูตร ศึกษาความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ผลการศึกษาพบว่า หลักสูตรผ่านเกณฑ์การประเมิน โดยมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะคือ วิชาการดูแลสุขภาพ ที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุและวิชาการพัฒนาจิตสำหรับผู้สูงอายุ ควรปรับให้เน้นการปฏิบัติมากกว่า เนื้อหาวิชาการ วิชาขั้นต้นและการใช้เวลาว่างสำหรับผู้สูงอายุ ควรเพิ่มเนื้อหาในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุให้มากขึ้น วิชาการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขสำหรับผู้สูงอายุเป็นวิชาที่สนุกสนานครวให้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และวิชาเทคโนโลยีและการสื่อสารสำหรับผู้สูงอายุ ควรปรับปรุงให้มีเครื่องคอมพิวเตอร์เพียงพอต่อผู้เรียน และมีวิทยากรหรือผู้ช่วยวิทยากรมากกว่าหนึ่งคนเพื่อจะได้ดูแลอย่างทั่วถึง

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ที่ศึกษาด้านนโยบายและการส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต และแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุเป็นต้น แต่ยังขาดการวิจัยเกี่ยวกับความต้องการในการเรียนรู้และสภาพปัญหาการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในสังคมไทยปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นนิทานนิพนธ์ มีผู้ทรงคุณวุฒิและมีความเชี่ยวชาญที่สนใจทำวิจัยเรื่องนี้อย่างจริงจังและต่อเนื่องเพียงไม่กี่คน จึงจำเป็นที่หน่วยงานของรัฐจะต้องสร้างนักวิจัยด้านนี้ให้มากขึ้น ต้องส่งเสริมการวิจัยในหัวข้อที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และจัดสรรงบประมาณเพื่อการวิจัยดังกล่าว

๒.๗ ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในสังคมไทย

ถึงแม้จะมีหลายหน่วยงานที่จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ แต่ก็พบว่า มีปัญหาและอุปสรรคหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินการดังกล่าว ซึ่งสามารถสรุปเป็นรายละเอียดเป็นประเด็นได้ ดังต่อไปนี้

๑. **ปัญหาด้านผู้สูงอายุ** พบว่า มีปัจจัยหลายประการที่เป็นอุปสรรคขัดขวางให้ผู้สูงอายุ เลือกที่จะไม่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ที่ถูกจัดขึ้น ประกอบด้วย ปัญหาด้านสุขภาพร่างกายที่ผู้สูงอายุจะรู้สึกว่าจะไม่สะดวกต่อการเข้าร่วมกิจกรรม ปัญหาด้านสุขภาพทางจิตใจที่ผู้สูงอายุหลายคนอยู่ในสภาวะซึมเศร้าเนื่องมาจากการอยู่เพียงลำพังเป็นระยะเวลาานาน ปัญหาทางการเงินที่อาจจะต้องมีค่าใช้จ่ายในการเดินทางถึงแม้ว่ากิจกรรมการเรียนรู้นั้นจะไม่เสียค่าธรรมเนียมใดๆ รวมถึงปัญหาด้านการปรับตัวที่ให้เข้ากับสังคมใหม่ในกิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นให้ได้

๒. **ปัญหาด้านรูปแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ** พบว่า การขาดความรู้ความเข้าใจของผู้สอนในบริบทของผู้สูงอายุเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้การจัดกิจกรรมไม่ประสบ

ความสำเร็จ นอกจากนั้นการที่ผู้สอนมีบุคลิกภาพและวิธีการสอนที่ไม่สามารถดึงดูดความสนใจกับกลุ่มผู้สูงอายุก็ส่งผลให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นมีความน่าเบื่อหน่ายทำให้ผู้สูงอายุไม่ประทับใจและไม่ต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมถึงปัญหาด้านสื่อประกอบการจัดการเรียนรู้ที่ไม่เอื้ออำนวย เนื้อหาข้อมูลไม่ตรงตามความต้องการ และระยะเวลาที่นานมากเกินไปก็เป็นปัญหาอุปสรรคในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ

๓. ปัญหาด้านการจัดการ พบว่า การขาดการประชาสัมพันธ์เป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ทราบข้อมูลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ชัดเจน ทำให้กลุ่มที่ทราบข้อมูลเข้าร่วมเพียงกลุ่มเล็กๆ และยิ่งรวมถึงปัญหาการขาดความชัดเจนในการให้ข้อมูลความช่วยเหลือที่เพียงพอจากฝ่ายจัดกิจกรรม ส่งผลให้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมไม่ได้รับการตอบสนองอย่างทันทั่วถึง นอกจากนี้ยังพบว่า กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้นยังไม่มีนโยบายการดำเนินงานที่ชัดเจนว่าใคร หน่วยงานใดควรจะเป็นผู้รับผิดชอบ จึงทำให้กิจกรรมบางอย่างเกิดขึ้นเพียงชั่วคราวชั่วคราว ยังขาดการประสานความร่วมมือกับประชาชนในพื้นที่และองค์กรต่างๆ ในชุมชน ทำให้ไม่สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างจริงจังเต็มความสามารถ

๔. ปัญหาด้านงบประมาณการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ พบว่า การจัดงบประมาณยังไม่ครอบคลุมกับความต้องการของผู้สูงอายุ อาทิเช่น งบประมาณการเชิญผู้เชี่ยวชาญเข้ามาให้ความรู้โดยตรง งบประมาณการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในระยะยาว เป็นต้น ส่งผลให้การดำเนินงานไม่สามารถจัดให้ครอบคลุมตามประเด็นความต้องการของผู้สูงอายุที่มีความหลากหลายได้ทั้งหมด

๕. ปัญหาด้านสถานที่จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ พบว่า ยังไม่มีสถานที่สำหรับบริหารจัดการกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุที่ชัดเจน บางครั้งอาศัยพื้นที่วัด บางครั้งขอยืมพื้นที่สำนักงาน กศน. รวมถึงอาศัยการจัดกิจกรรมตามบ้านของผู้นำชุมชน ซึ่งก็ทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นไม่ได้รับการอำนวยความสะดวกเท่าที่ควร

๖. ปัญหาด้านการติดต่อประสานงาน พบว่า ยังขาดความชัดเจนในการกำหนดหน่วยงานรับผิดชอบหลัก และมีหลายหน่วยงานจัดกิจกรรมที่มีความคล้ายคลึงกัน ก่อให้เกิดความซับซ้อนในการดำเนินงาน รวมถึงทำให้หน่วยงานภายนอกเกิดความขัดข้องในการติดต่อประสานงานเพราะไม่มีการระบุหน่วยจัดที่รับผิดชอบโดยตรง

๗. ปัญหาด้านภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุ พบว่า สังคมไทยยังมองภาพผู้สูงอายุไปในทิศทางลบ เป็นบุคคลที่ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น เป็นบุคคลที่ไม่มีศักยภาพในการทำงานเนื่องจากปัจจัยด้านสุขภาพ รวมทั้งเป็นบุคคลที่อยู่ในช่วงวัยของการพักผ่อนในช่วงบั้นปลายชีวิต ทำให้กิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นในการส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุเน้นไปที่กิจกรรมนันทนาการมุ่งสร้างความบันเทิงให้กับผู้สูงอายุ มากกว่าที่จะจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความรู้หรือทักษะทางอาชีพที่สนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

๘. **ปัญหาด้านข้อมูลและสารสนเทศ** เนื่องจากยังไม่มีหน่วยงานใดสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ชัดเจนและเป็นปัจจุบันได้ โดยเฉพาะข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับจำนวนชมรมผู้สูงอายุ จำนวนสมาชิกชมรม/กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวนตัวเลขของผู้สูงอายุในพื้นที่ ฯลฯ และยังขาดการทำงานวิจัยรองรับ ส่งผลให้ไม่มีข้อมูลเพียงพอสำหรับการจัดทำนโยบายและแผนส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

สรุปได้ว่าปัญหาและอุปสรรคที่เป็นข้อจำกัดในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุมีหลายประการ ได้แก่ ปัญหาที่เกิดจากตัวผู้สูงอายุทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ปัญหาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และไม่ใช่มืออาชีพ ปัญหาด้านการจัดการที่ยังไม่สามารถประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้ครอบคลุม และไม่มียุทธศาสตร์ดำเนินงานที่ชัดเจน ปัญหาด้านงบประมาณที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้สูงอายุ ปัญหาด้านสถานที่ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ปัญหาด้านการติดต่อประสานงานเรื่องความร่วมมือ และปัญหาด้านการมองภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุไปในทิศทางที่ไม่ถูกต้อง ทำให้กิจกรรมที่จัดขึ้นไม่สามารถเสริมสร้างศักยภาพผู้สูงอายุได้อย่างเต็มที่ โดยปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งหมดล้วนส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุทั้งสิ้น

บทที่ ๓

นโยบายและแผนการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย

ในบทนี้จะนำเสนอ กฎหมาย นโยบาย และแผน ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยซึ่งจะนำไปสู่การดำเนินงานส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในทางปฏิบัติจริงต่อไป

๓.๑ สิทธิของผู้สูงอายุตามหลักการขององค์การสหประชาชาติ

องค์การสหประชาชาติได้รับรองหลักการ ๑๘ ประการสำหรับผู้สูงอายุเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ โดยมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “การศึกษาและเรียนรู้” ดังต่อไปนี้

๑. การมีอิสรภาพในการพึ่งตนเอง ผู้สูงอายุพึงมีสิทธิเข้าถึงโครงการฝึกอบรมและโครงการด้านการศึกษาที่เหมาะสม

๒. การมีส่วนร่วม ๓ ประเด็นคือ ๑) ผู้สูงอายุพึงมีสิทธิคงอยู่ในสังคม และมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการกำหนดและดำเนินนโยบายที่มีผลโดยตรงต่อความเป็นอยู่อันดีของผู้สูงอายุ รวมทั้งแลกเปลี่ยนความรู้และทักษะกับคนรุ่นใหม่ ๒) ผู้สูงอายุพึงมีสิทธิที่จะแสวงหาและพัฒนาโอกาสในการให้บริการแก่ชุมชน และทำงานอาสาสมัครในตำแหน่งที่เหมาะสมกับความสนใจและความสามารถ และ ๓) ผู้สูงอายุมีสิทธิที่จะก่อตั้งสมาคมหรือดำเนินการใดๆ เพื่อผู้สูงอายุ

๓. การอุปการะเลี้ยงดู ผู้สูงอายุมีสิทธิที่จะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูตามความเหมาะสม

๔. การบรรลุความต้องการ ผู้สูงอายุพึงมีสิทธิที่จะแสวงหาโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ และผู้สูงอายุพึงมีสิทธิเข้าถึงแหล่งการศึกษา วัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา และนันทนาการในสังคม

๕. ความมีศักดิ์ศรี ผู้สูงอายุพึงมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี และมีความมั่นคงปลอดภัย ปราศจากการถูกแสวงหาผลประโยชน์ ตลอดจนการปฏิบัติอย่างทารุณทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุพึงได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางวัย เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ภูมิหลัง ศาสนา ความพิการ ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือสถานภาพอื่นใด

๓.๒ ปฏิกิริยาผู้สูงอายุไทย

ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๗๒ พรรษา ประกอบกับองค์การสหประชาชาติได้ประกาศ ให้เป็นปีสากลว่าด้วยผู้สูงอายุ รัฐบาล องค์กรเอกชน ประชาชน และสถาบันต่างๆ ได้ตระหนักถึง ศักดิ์ศรีและคุณค่าของผู้สูงอายุ ซึ่งได้ทำประโยชน์ในฐานะ “ผู้ให้” แก่สังคมมาโดยตลอด ดังนั้น จึงควรได้รับผลในฐานะเป็น “ผู้รับ” จากสังคมด้วย

ปฏิกิริยาผู้สูงอายุไทยจึงเป็นพันธกรณีเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับการคุ้มครอง และพิทักษ์สิทธิ ซึ่งได้กำหนดสาระสำคัญไว้ดังนี้

ข้อ ๑ ผู้สูงอายุต้องได้รับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรี ได้รับการ พิตักษ์และคุ้มครองให้พ้นจากการถูกทอดทิ้ง และละเมิดสิทธิโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้และผู้พิการที่สูงอายุ

ข้อ ๒ ผู้สูงอายุควรอยู่กับครอบครัวโดยได้รับความเคารพ รัก ความเข้าใจ ความเอื้ออาทร การดูแลเอาใจใส่ การยอมรับ บทบาทของกันและกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เกิด ความสัมพันธ์อันดีในการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข

ข้อ ๓ ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการศึกษาเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเอง อย่างต่อเนื่อง เข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เข้าใจถึง การเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบด้าน เพื่อสามารถปรับบทบาทของตนให้สมวัย

ข้อ ๔ ผู้สูงอายุควรได้ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้สังคม มีโอกาสได้ทำงานที่เหมาะสม กับวัยและความสมัครใจ โดยได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรม เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจและเห็นชีวิต มีคุณค่า

ข้อ ๕ ผู้สูงอายุควรได้เรียนรู้ในการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง ต้องมีหลักประกันและ สามารถเข้าถึงบริการด้านสุขภาพอนามัยอย่างครบวงจรโดยเท่าเทียมกัน รวมทั้งได้รับการดูแล จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างสงบตามศรัทธา

ข้อ ๖ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่พึ่งพาตนเองได้ สามารถช่วยเหลือครอบครัวและชุมชน มีส่วนร่วม ในสังคม เป็นแหล่งภูมิปัญญาของคนรุ่นหลัง มีการเข้าสังคม มีนันทนาการที่ดี และมีเครือข่าย ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน

ข้อ ๗ รัฐโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคเอกชน ประชาชน สถาบันสังคมต้องกำหนด นโยบายและแผนหลักด้านผู้สูงอายุ ส่งเสริมและประสานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการอย่าง ต่อเนื่องให้บรรลุผลตามเป้าหมาย

ข้อ ๘ รัฐโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคเอกชน ประชาชน สถาบันสังคมต้องตรา กฎหมายว่าด้วยผู้สูงอายุ เพื่อเป็นหลักประกันและการบังคับใช้ในการพิทักษ์สิทธิ คุ้มครอง สวัสดิภาพและจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ

ข้อ ๙ รัฐโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคเอกชน ประชาชน สถาบันสังคมต้องรณรงค์ ปลุกฝังค่านิยมให้สังคมตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุตามวัฒนธรรมไทยที่เน้นความกตัญญูทวดเวท และเอื้ออาทรต่อกัน

ปฏิญญาผู้สูงอายุไทย สะท้อนให้เห็นถึงพันธกิจที่มุ่งสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ได้รับการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ์ โดยมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ อยู่หลายข้อ ประกอบด้วย ข้อ ๓ ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสในการศึกษาเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่อง ข้อ ๔ ผู้สูงอายุควรได้ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ให้สังคม ข้อ ๕ ผู้สูงอายุควรได้เรียนรู้ในการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง และข้อ ๖ ผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือครอบครัว และชุมชน มีส่วนร่วมในสังคม เป็นแหล่งภูมิปัญญาของคนรุ่นหลัง รัฐโดยการมีส่วนร่วมขององค์กรภาคเอกชน ประชาชน สถาบันสังคมต้องกำหนดนโยบายและแผนหลักด้านผู้สูงอายุ ตรากฎหมายว่าด้วยผู้สูงอายุ และรณรงค์ปลุกฝังค่านิยมให้สังคมตระหนักถึงคุณค่าของผู้สูงอายุ

๓.๓ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย

ประเทศไทยมีความเสี่ยงอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากร ซึ่งส่งผลกระทบต่อ ในหลายด้าน ทั้งคุณภาพชีวิต ศักยภาพทางเศรษฐกิจ รวมถึงสภาพสังคมด้านต่างๆ โดยแนวโน้ม การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุที่มีประชากรสูงวัยตั้งแต่อายุ ๖๐ ปีขึ้นไปในสังคมไทยนั้น พบว่า มีจำนวนมากขึ้นตามลำดับและจะเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ที่ผู้สูงอายุจะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ ๑๙.๘ ของจำนวนประชากรทั้งหมด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๐) ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐและหน่วยงานภาคส่วนที่ เกี่ยวข้องต่างๆ ควรให้ความสำคัญและสนใจในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้กับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ ในมิติของการจัดการศึกษาและสนับสนุนการเรียนรู้ ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลทางด้านกฎหมายใน ประเทศไทยที่เกี่ยวข้องในมิติดังกล่าวพบว่า มีการบัญญัติเนื้อหาเกี่ยวกับผู้สูงอายุไว้ดังนี้

๓.๓.๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ในหมวดที่ ๓ ว่าด้วย สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตราที่ ๒๗ กล่าวว่า บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิ และเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองทางกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน โดยผู้สูงอายุ เป็นกลุ่มบุคคล ที่ควรได้รับการคุ้มครอง อำนวยความสะดวก มีสถานะทางสังคม การได้รับการศึกษาอบรม หรือ มีความคิดเห็นทางการเมืองที่ไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ และหมวดที่ ๖ แนวนโยบายแห่งรัฐ มาตราที่ ๗๑ ระบุไว้ว่า รัฐพึงให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุ ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และคุ้มครองป้องกันมิให้บุคคลดังกล่าวถูกใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม (ราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๖๐)

๓.๓.๒ พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.๒๕๔๖ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นกฎหมายที่มุ่งให้ความสำคัญในด้าน “สิทธิ” เพื่อการได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนทางการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ และได้กำหนดให้มีระบบและโครงสร้างในการคุ้มครองและส่งเสริมผู้สูงอายุ คือ คณะกรรมการผู้สูงอายุ กองทุนผู้สูงอายุ กล่าวคือ

ตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว “ผู้สูงอายุ” หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปี บริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย

มาตรา ๔ ให้มี คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติเรียก โดยย่อว่า “กผส.” ประกอบด้วย

(๑) นายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ

(๒) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นรองประธานกรรมการ คนที่หนึ่ง

(๓) ประธานสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเป็นรองประธานกรรมการ คนที่สอง

(๔) ปลัดกระทรวงการคลัง ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงแรงงาน ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดกระทรวงสาธารณสุข ปลัดกรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ประธานสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เลขาธิการสภาการศึกษา เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง

(๕) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้แทนองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องกับงานในด้านการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนสถานภาพ บทบาท และกิจกรรมของผู้สูงอายุจำนวนไม่เกินห้าคน

(๖) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง จำนวนไม่เกินห้าคน

ให้ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นกรรมการและเลขานุการ ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และผู้อำนวยการสถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข เป็นผู้ช่วยเลขานุการ

การแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นผู้แทนองค์กรเอกชนตาม (๕) ให้แต่งตั้งจากบุคคลซึ่งองค์กรเอกชนได้เลือกกันเอง และการแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิให้แต่งตั้งจากบุคคลซึ่งไม่เป็นข้าราชการที่มีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำ พนักงานหรือลูกจ้างของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรอื่นของรัฐ เว้นแต่เป็นผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ

หลักเกณฑ์และวิธีการในการเลือกและการพ้นจากตำแหน่งของผู้แทนองค์กรเอกชนให้เป็นไปตามระเบียบที่รัฐมนตรีกำหนด ทั้งนี้โดยให้กรรมการตาม (๑) (๒) (๓) (๔) และ (๕) ดำเนินการสรรหาและพิจารณาคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิเสนอให้คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งเป็นกรรมการตาม (๖)

มาตรา ๙ ให้คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) กำหนดนโยบายและแผนหลักเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนสถานภาพ บทบาท และกิจกรรมของผู้สูงอายุโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี ทั้งนี้ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้สถาบันครอบครัวได้มีส่วนร่วมในการช่วยดูแลผู้สูงอายุ

(๒) กำหนดแนวทางปฏิบัติตามนโยบายและแผนหลักตาม (๑) ตลอดจนประสานงานติดตามและประเมินผลการปฏิบัติตามนโยบายและแผนหลักดังกล่าว

(๓) พิจารณาให้การสนับสนุนและช่วยเหลือกิจกรรมของหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนเกี่ยวกับการสงเคราะห์และการพัฒนาผู้สูงอายุ

(๔) กำหนดระเบียบเกี่ยวกับการบริหารกองทุน การจัดหาผลประโยชน์และการจัดการกองทุนโดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลังตามมาตรา ๒๐ (๑)

(๕) กำหนดระเบียบเกี่ยวกับการพิจารณาอนุมัติการจ่ายเงินเพื่อการคุ้มครองการส่งเสริมการสนับสนุน และการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุตามมาตรา ๒๐ (๒)

(๖) กำหนดระเบียบเกี่ยวกับการจัดทำรายงานสถานะการเงินและการบริหารกองทุนตามมาตรา ๒๐ (๓)

(๗) กำหนดระเบียบเกี่ยวกับการรับเงิน การจ่ายเงิน และการเก็บรักษาเงินกองทุนโดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลังตามมาตรา ๒๑

(๘) กำหนดระเบียบอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

(๙) เสนอความเห็นและข้อสังเกตต่อคณะรัฐมนตรีให้มีหรือแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนสถานภาพ บทบาท และกิจกรรมของผู้สูงอายุ

(๑๐) เสนอรายงานสถานการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุของประเทศต่อคณะรัฐมนตรีอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

(๑๑) พิจารณาเรื่องอื่นใดเกี่ยวกับผู้สูงอายุตามที่พระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่นบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหรือตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย

มาตรา ๑๑ ผู้สูงอายุที่มีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนในด้านต่างๆ ดังนี้

(๑) การบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขที่จัดไว้โดยให้ความสะดวกและรวดเร็วแก่ผู้สูงอายุเป็นกรณีพิเศษ

(๒) การศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต

- (๓) การประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสม
- (๔) การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน
- (๕) การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุในอาคารสถานที่ ยานพาหนะหรือการบริการสาธารณะ
- (๖) การช่วยเหลือด้านค่าโดยสารยานพาหนะตามความเหมาะสม
- (๗) การยกเว้นค่าเช่าชมสถานที่ของรัฐ
- (๘) การช่วยเหลือผู้สูงอายุซึ่งได้รับอันตรายจากการถูกลักขโมยหรือถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือถูกทอดทิ้ง
- (๙) การให้คำแนะนำ ปรีกษา ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางคดีหรือในทางการแก้ไข ปัญหาครอบครัว
- (๑๐) การจัดที่พักอาศัย อาหารและเครื่องนุ่งห่มให้ตามความจำเป็นอย่างทั่วถึง
- (๑๑) การจ่ายเงินเบี้ยยังชีพเป็นรายเดือนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม
- (๑๒) การสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณี
- (๑๓) การอื่นตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

มาตรา ๑๓ ให้จัดตั้งกองทุนขึ้นกองทุนหนึ่งในสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ เรียกว่า “กองทุนผู้สูงอายุ” เพื่อเป็นทุนใช้จ่ายเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริมและการสนับสนุนผู้สูงอายุตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๑๔ กองทุน ประกอบด้วย

- (๑) เงินทุนประเดิมที่รัฐบาลจัดสรรให้
- (๒) เงินที่ได้รับจากงบประมาณรายจ่ายประจำปี
- (๓) เงินหรือทรัพย์สินที่มีผู้บริจาคหรือมอบให้
- (๔) เงินอุดหนุนจากต่างประเทศหรือองค์การระหว่างประเทศ
- (๕) เงินหรือทรัพย์สินที่ตกเป็นของกองทุนหรือที่กองทุนได้รับตามกฎหมายหรือโดย นิติกรรมอื่น
- (๖) ดอกผลที่เกิดจากเงินหรือทรัพย์สินของกองทุน

มาตรา ๑๕ ให้มีคณะกรรมการบริหารกองทุนคณะหนึ่ง ประกอบด้วยปลัดกระทรวง การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นประธานกรรมการ ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริม สวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ เป็นรองประธานกรรมการ ผู้แทนกระทรวงสาธารณสุข ผู้แทนสำนักงานงบประมาณ ผู้แทนกรมบัญชีกลาง และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่ง คณะกรรมการแต่งตั้งจำนวนห้าคน ในจำนวนนี้ต้องเป็นผู้แทนองค์กรของผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งคน

ผู้แทนองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องกับงานในด้านการคุ้มครอง การส่งเสริมและการสนับสนุนสถานภาพ บทบาท และกิจกรรมของผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งคน และผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการระดมทุน จำนวนหนึ่งคน เป็นกรรมการ และให้ผู้อำนวยความสะดวกสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุเป็นกรรมการ และเลขานุการ

จากการศึกษาบทบัญญัติของกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยสรุปสาระสำคัญที่พบคือ การให้ความสำคัญกับสิทธิ ความเสมอภาค และความเท่าเทียมในการได้รับโอกาสสำหรับการเข้าถึงการเรียนรู้ที่จัดขึ้นในรูปแบบกิจกรรมประเภทต่างๆ หรือแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข

๓.๔ นโยบายและแผนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ในประเทศไทย

๓.๔.๑ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ระบุว่าในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ผู้สูงอายุที่มีอายุ ๗๐ ปีขึ้นไป มีจำนวนทั้งสิ้น ๔.๖ ล้านคนหรือคิดเป็น สัดส่วนร้อยละ ๔๒.๙ ของประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด และคาดการณ์ว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น ๕.๖ ล้านคน ในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ ซึ่งผู้สูงอายุกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นวัยพึ่งพิงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ โดยผู้สูงอายุ ๗๕ ปีขึ้นไป จะมีภาวะติดเตียงเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๒.๖ จากช่วงอายุ ๖๐ - ๖๔ ปี ที่มีเพียงร้อยละ ๐.๙ ส่งผลต่อภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลที่เพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้มีการคาดการณ์ว่าค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของผู้สูงอายุจะเพิ่มจาก ๖๓,๕๖๕.๑๓ ล้านบาท ในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็น ๒๒๘,๔๘๒.๒๑ ล้านบาท ในปี พ.ศ. ๒๕๖๕ ขณะเดียวกันผู้สูงอายุอาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียวมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๓.๖ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นร้อยละ ๘.๗ ของผู้สูงอายุทั้งหมด ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักมีปัญหา ด้านสุขภาพทั้งทางจิตและทางกาย รวมทั้งขาดผู้ดูแล สำหรับผู้สูงอายุวัยต้นอายุ ๖๐ - ๖๙ ปี ที่มีสถานะทางสุขภาพดีมีร้อยละ ๕๙.๙ ซึ่งเป็นช่วงวัยที่ยังสามารถทำงานได้ แต่สัดส่วนของการทำงาน ยังไม่สูงมากนัก โดยปี พ.ศ. ๒๕๕๗ ผู้สูงอายุวัย ๖๐ - ๖๔ ปี มีงานทำร้อยละ ๕๙.๒ และกลุ่มวัย ๖๕ - ๖๙ ปี ร้อยละ ๔๕.๖ ของประชากรในวัยเดียวกัน ยังจะส่งผลต่อรายได้และเงินออมเมื่อเข้าสู่ ผู้สูงอายุวัยปลาย นอกจากนี้ ระบบบริการสาธารณะยังไม่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ สะท้อนได้จากผู้สูงอายุเพียงร้อยละ ๗.๒ ที่พึงพอใจในบริการสาธารณะทุกระบบ และสถานที่ สาธารณะส่วนใหญ่ไม่มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ ทางลาด บันไดที่มีราวจับ และห้องสุขาที่ใช้งานได้ เป็นต้น

นโยบายและแผนที่มุ่งสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุเพื่อให้ตอบสนองต่อการสถานการณ์ของสังคมไทยและสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการปรับตัวเข้าสู่โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุและการลดลงของสัดส่วนกำลังคนวัยแรงงาน ทำให้ขีดความสามารถในการคิดค้นเทคโนโลยีและนวัตกรรมซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการยกระดับการพัฒนาประเทศลดลง รวมถึงการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะทำให้ภาระทางการคลังเพิ่มขึ้น ในขณะที่ขีดความสามารถในการจัดเก็บรายได้ของภาครัฐลดลง ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ระบุแผนเรื่องผู้สูงอายุไว้อย่างชัดเจนว่า จะเร่งส่งเสริมและจัดโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสมให้กับประชากรกลุ่มต่างๆ ซึ่งรวมถึงผู้สูงอายุให้เข้าถึงการบริการของรัฐและโอกาสทางสังคมได้อย่างเท่าเทียม ได้รับการพัฒนาทักษะให้สามารถประกอบอาชีพและมีรายได้ตามศักยภาพและความเหมาะสมของแต่ละบุคคล พร้อมทั้งส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการบริหารและการตัดสินใจทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๐)

ประเด็นการพัฒนาหลักที่สำคัญในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ให้ความสำคัญกับประเด็นผู้สูงอายุ มีดังนี้

ประการที่หนึ่ง การเตรียมพร้อมด้านกำลังคนและการเสริมสร้างศักยภาพของประชากรในทุกช่วงวัย มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพทุนมนุษย์ของประเทศ โดยพัฒนาคนให้เหมาะสมตามช่วงวัย เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ การหล่อหลอมให้คนไทยมีค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีทางสังคม เป็นคนดี มีสุขภาวะที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมส่วนรวม การพัฒนาทักษะที่สอดคล้องกับความต้องการในตลาดแรงงานและทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ ของคนในแต่ละช่วงวัยตามความเหมาะสม การเตรียมความพร้อมของกำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จะเปลี่ยนแปลงโลกในอนาคต ตลอดจนการยกระดับคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ การสร้างเสริมให้คนมีสุขภาพดีที่เน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสุขภาพและการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อสุขภาพ

ประการที่สอง การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำ ให้ความสำคัญกับการจัดบริการของรัฐที่มีคุณภาพ ทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข ให้กับผู้ที่ด้อยโอกาสและผู้ที่ยากไร้ในพื้นที่ห่างไกล การจัดสรรที่ดินทำกิน สนับสนุนในเรื่องการสร้างอาชีพ รายได้ และสนับสนุนการเพิ่มผลิตภาพ ผู้ด้อยโอกาส สตรี และผู้สูงอายุ รวมทั้งกระจายการจัดบริการภาครัฐให้มีความครอบคลุมและทั่วถึงทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนสร้างชุมชนเข้มแข็งให้เป็นพลังร่วมทางสังคมเพื่อสนับสนุนการพัฒนาและพร้อมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา โดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชน การสนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนจัดสวัสดิการ

และบริการในชุมชน และผลักดันกลไกการกระจายที่ดินทำกินและการบริหารจัดการที่ดินของชุมชน โดยมุ่งบรรลุเป้าหมายสำคัญในการยกระดับรายได้ประชากรกลุ่มร้อยละ ๔๐ ที่มีรายได้ต่ำสุด

๓.๔.๒ แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๖๔) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๒

แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๖๔) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้กำหนดปรัชญา วิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์ไว้ดังนี้

ปรัชญา

- (๑) การสร้างหลักประกันในวัยสูงอายุเป็นกระบวนการสร้างความมั่นคงให้แก่สังคม
- (๒) ผู้สูงอายุมีคุณค่าและศักยภาพ สมควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีส่วนร่วมอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม
- (๓) ผู้สูงอายุมีศักดิ์ศรีและสมควรดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนของตนได้อย่างมีคุณภาพที่สมเหตุสมผล และสมวัย
- (๔) ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ใช่บุคคลด้อยโอกาสหรือเป็นภาระต่อสังคมและถึงแม้ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งจะประสบความทุกข์ยาก และต้องการการเกื้อกูลจากสังคมและรัฐ แต่ก็เพียงบางช่วงเวลาของวัยสูงอายุเท่านั้น

วิสัยทัศน์

“ผู้สูงอายุเป็นหลักชัยของสังคม” โดย

- (๑) ประชากรผู้สูงอายุที่มีสถานภาพดี (สุขภาพ ดีทั้งกายและจิต ครอบครัวอบอุ่นมีสังคมที่ดี มีหลักประกันที่มั่นคง ได้รับสวัสดิการและบริการที่เหมาะสมอย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรีพึ่งตนเองได้ มีส่วนร่วม มีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารอย่างต่อเนื่อง)
- (๒) ผู้สูงอายุที่ทุกข์ยากและต้องการการเกื้อกูล หากมีการดำเนินการที่เหมาะสมจะช่วยให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ส่วนใหญ่ดำรงอยู่ใน ชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง
- (๓) ครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ
- (๔) ระบบสวัสดิการและบริการจะต้องสามารถรองรับผู้สูงอายุให้สามารถดำรงอยู่กับครอบครัวและชุมชนได้อย่างมีคุณภาพ
- (๕) รัฐจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในระบบบริการ

ยุทธศาสตร์ของแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๖๔)

ในแผนดังกล่าวได้กำหนดยุทธศาสตร์ของแผนให้สอดคล้องกับปรัชญาดังกล่าวที่ต้องการส่งเสริมให้การสูงวัยเป็นไปอย่างมีคุณภาพ ๕ ยุทธศาสตร์ ดังนี้

๑. ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ
ประกอบด้วย ๓ มาตรการหลัก

๑.๑ มาตรการหลักประกันด้านรายได้เพื่อวัยสูงอายุ

๑.๒ มาตรการการให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๑.๓ มาตรการการปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ

๒. ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ๖ มาตรการหลัก

๒.๑ มาตรการส่งเสริมความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกัน ดูแลตนเองเบื้องต้น

๒.๒ มาตรการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้สูงอายุ

๒.๓ มาตรการส่งเสริมด้านการทำงานและการหารายได้ของผู้สูงอายุ

๒.๔ มาตรการสนับสนุนผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ

๒.๕ มาตรการ ส่งเสริม สนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการเพื่อผู้สูงอายุ และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ และสามารถเข้าถึงข่าวสารและสื่อ

๒.๖ มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและปลอดภัย

๓. ยุทธศาสตร์ด้านระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ๔ มาตรการหลัก

๓.๑ มาตรการคุ้มครองด้านรายได้

๓.๒ มาตรการหลักประกันด้านคุณภาพ

๓.๓ มาตรการด้านครอบครัว ผู้ดูแล และการคุ้มครอง

๓.๔ มาตรการระบบบริการและเครือข่ายการเกื้อหนุน

๔. ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุระดับชาติและการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ๒ มาตรการหลัก

๔.๑ มาตรการการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุระดับชาติ

๔.๒ มาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ

๕. ยุทธศาสตร์ด้านการประมวลและพัฒนางานด้านผู้สูงอายุและการติดตามประเมินผลการดำเนินการ ตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ประกอบด้วย ๔ มาตรการหลัก

๕.๑ มาตรการ สนับสนุน และส่งเสริมให้หน่วยงานวิจัยดำเนินการประมวล และพัฒนางานด้านผู้สูงอายุที่จำเป็นสำหรับการกำหนดนโยบาย และการพัฒนาการบริการหรือการดำเนินการที่เป็นประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ

๕.๒ มาตรการ สนับสนุน และส่งเสริมการศึกษาวิจัยด้านผู้สูงอายุ โดยเฉพาะที่เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบาย การพัฒนาการบริการและการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเหมาะสม

๕.๓ มาตรการดำเนินการให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติที่มีมาตรฐานอย่างต่อเนื่อง

๕.๔ มาตรการพัฒนาระบบข้อมูลทางด้านผู้สูงอายุให้เป็นระบบและทันสมัย

จากแผนดังกล่าวจะพบว่า มีจุดแข็งที่หากมีการนำสู่ปฏิบัติอย่างจริงจังจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอย่างยิ่ง คือ

๑. ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพมีมาตรการ **“การให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต”**

๒. ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุระดับชาติและการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ มีมาตรการ **“การส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ”**

๓. วิสัยทัศน์ ที่กำหนดว่า **“ผู้สูงอายุเป็นหลักชัยของสังคม”** ไม่ใช่ภาระหรือปัญหาแต่มีคุณค่าต่อสังคม

๔. การกำหนดให้ครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ

๕. การกำหนดว่ารัฐจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในระบบบริการ

๓.๔.๓ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙ ตามยุทธศาสตร์ที่ ๓ การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัยและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ได้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้ได้รับการพัฒนาทักษะความรู้ ความสามารถเพื่อการทำงานอย่างต่อเนื่อง อยู่อย่างมีศักดิ์ศรีสามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมทั้งมีบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้และสืบสานภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศ ได้มีการกำหนดตัวชี้วัด ๑) จำนวนผู้สูงวัยที่ได้รับบริการการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพและทักษะชีวิตสูงขึ้น และ ๒) จำนวนสาขาและวิชาชีพที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงวัยได้รับการส่งเสริมให้ทำงานและถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ โดยมีแนวทางการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาและการอบรมแก่กลุ่มผู้สูงวัยในทุกระดับการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย ให้มีคุณภาพและมาตรฐานเพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพชีวิต โดยมีโครงการตามเป้าหมายตัวชี้วัด คือ ๑) โครงการอบรมพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับผู้สูงวัย ๒) โครงการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยี การสร้างมูลค่าเพิ่มด้านผลผลิตและบริการ และทักษะการเป็นผู้ประกอบการแก่ประชาชนชนวัยทำงานและผู้สูงอายุ และ ๓) โครงการขับเคลื่อนประเทศสู่สังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ (แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙ : ๒๕๖๐)

๓.๔.๔ ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ณ วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ เรื่อง กำหนดหน่วยงานรับผิดชอบในการดำเนินการตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้กำหนดอำนาจหน้าที่รับผิดชอบของกระทรวงต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ข้อ ๒ ให้กระทรวงสาธารณสุข เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ เรื่อง การบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขที่จัดไว้ โดยให้ความสะดวกและรวดเร็วแก่ผู้สูงอายุเป็นกรณีพิเศษตามมาตรา ๑๑ (๑)

ข้อ ๓ ให้กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงวัฒนธรรม เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ เรื่อง การศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตตามมาตรา ๑๑ (๒)

ข้อ ๔ ให้กระทรวงแรงงาน เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ เรื่อง การประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสมตามมาตรา ๑๑ (๓)

ข้อ ๕ ให้กระทรวงคมนาคม เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ เรื่อง การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุในยานพาหนะ และการช่วยเหลือด้านค่าโดยสารยานพาหนะตามความเหมาะสมตามมาตรา ๑๑ (๕) และ (๖)

ข้อ ๖ ให้หน่วยงานของรัฐยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐตามมาตรา ๑๑ (๗)

ข้อ ๗ ให้กระทรวงยุติธรรม เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ เรื่อง การให้คำแนะนำ ปกป้อง ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางคดีตามมาตรา ๑๑ (๘)

ข้อ ๘ ให้กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

(๑) เรื่อง การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุ ในอาคาร สถานที่ ตามมาตรา ๑๑ (๕)

(๒) เรื่อง การสงเคราะห์เบี้ยยังชีพตามความจำเป็นอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมตามมาตรา ๑๑ (๑๑)

ข้อ ๙ ให้กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ เรื่อง การจัดบริการเพื่ออำนวยความสะดวกสถานที่ท่องเที่ยว และการจัดกิจกรรมกีฬาและนันทนาการตามมาตรา ๑๑ (๑๓)

ข้อ ๑๐ ให้กระทรวงวัฒนธรรม เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ เรื่อง การจัดบริการเพื่ออำนวยความสะดวก ด้านพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน หอจดหมายเหตุ และการจัดกิจกรรมด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมตามมาตรา ๑๑ (๑๓)

ข้อ ๑๑ ให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการดังต่อไปนี้

(๑) เรื่อง การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชนตามมาตรา ๑๑ (๔)

(๒) เรื่อง การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุ ในการบริการสาธารณะอื่นตามมาตรา ๑๑ (๕)

(๓) เรื่อง การช่วยเหลือผู้สูงอายุซึ่งได้รับอันตรายจากการถูกละเมิดกรรม หรือถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือถูกทอดทิ้งตามมาตรา ๑๑ (๘)

(๔) เรื่อง การให้คำแนะนำ ปรีกษา ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทาง การแก้ไขปัญหาคอขวดตามมาตรา ๑๑ (๙)

(๕) เรื่อง การจัดที่พักอาศัย อาหารและเครื่องนุ่งห่มให้ตามความจำเป็น อย่างทั่วถึงตามมาตรา ๑๑ (๑๐)

(๖) เรื่อง การสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณีตามมาตรา ๑๑ (๑๒)

๓.๔.๕ ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๗ เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุนผู้สูงอายุในการศึกษาและ ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต มีข้อความที่ระบุไว้ในข้อที่ ๓ คือ

ข้อ ๓ จัดให้มีการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้รับการศึกษา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ดังนี้

(๑) จัดบริการข้อมูลข่าวสาร ให้ครอบคลุมการศึกษาในระบบ การศึกษา นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งการหาฐานข้อมูลทางการศึกษา การฝึกอบรมสำหรับผู้สูงอายุ

(๒) จัดบริการการศึกษาอย่างต่อเนื่องทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้แก่ผู้สูงอายุ

(๓) สนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการสำหรับผู้สูงอายุ

(๔) ส่งเสริมให้หน่วยงานสถานศึกษามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อ ผู้สูงอายุ

(๕) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนแก่ผู้สูงอายุ

(๖) คุ้มครองการผลิตสื่อความรู้และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ให้แก่ผู้สูงอายุ

(๗) จัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับผู้สูงอายุในการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงอุดมศึกษา

(๘) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตงานวิจัยเพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้

ด้านผู้สูงอายุ

ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการฉบับนี้ จะพบว่า มีสาระที่ใกล้เคียงกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ และได้มีผลในทางปฏิบัติมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ดังนั้นควรจะมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามประกาศดังกล่าว

จากการศึกษาข้อมูลจากแผนและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยจะเห็นได้ว่า สาระสำคัญในแผนและนโยบายมีเจตนาแน่วแน่ที่ต้องการส่งเสริม สนับสนุน ค้ำครองผู้สูงอายุที่เป็นผู้ที่มีศักยภาพให้มีสถานภาพและบทบาทในสังคม ทั้งสิทธิการได้รับบริการพื้นฐานจากสังคมเพื่อพัฒนาทักษะ ความรู้ เพื่อการสร้างรายได้ทางด้านอาชีพ สิทธิการได้รับโอกาสเข้าถึงสื่อที่หลากหลาย สนับสนุนการเรียนรู้ได้เท่าเทียมกับบุคคลกลุ่มอื่น การได้รับประโยชน์จากการผลิตสื่อเพื่อผู้สูงอายุโดยเฉพาะ รวมถึงสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมโดยใช้ประสบการณ์และศักยภาพที่มีเป็นกำลังสำคัญขับเคลื่อนร่วมกับกลุ่มบุคคลวัยต่างๆ

สรุป จุดเด่นของระบบการส่งเสริมผู้สูงอายุไทย คือ

๑. พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๓ ซึ่งได้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิผู้สูงอายุให้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งด้านการศึกษา การศาสนา ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตการประกอบอาชีพ หรือฝึกอาชีพที่เหมาะสมการพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชนทำให้การดำเนินงานเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนต่อสิทธิและประโยชน์ของผู้สูงอายุเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

๒. คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ เดิมมี “คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ” ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็น “คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ” (กผส.) ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ รับผิดชอบในการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุทั้งในเชิงนโยบาย แผนงาน และเสนอความเห็นในการออกกฎหมาย

๓. กองทุนผู้สูงอายุ กำหนดสิทธิและประโยชน์ที่ผู้สูงอายุพึงจะได้รับการคุ้มครอง ซึ่งรวมถึงการสนับสนุนกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุด้วย แต่การบริหารกองทุนผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้เพื่อผู้สูงอายุ เนื่องจากไม่มีผู้แทนจากหน่วยงานกระทรวงศึกษาธิการ

๔. **แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ** มีข้อกำหนดให้คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติต้องเสนอรายงานสถานการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุของประเทศต่อคณะรัฐมนตรีอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง มีข้อกำหนดเรื่องการส่งเสริมและสนับสนุนให้สถาบันครอบครัวได้มีส่วนร่วมในการช่วยดูแลผู้สูงอายุซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ เพราะครอบครัวคือพื้นฐานสังคมและบุตรพึงมีความกตัญญูต่อบุพการี โดยเฉพาะในยุคที่สังคมเปลี่ยนไปจากเดิมทำให้การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่มีน้อยลง

สรุป ประเทศไทยได้ดำเนินการเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุโดยมีพระราชบัญญัติผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งกฎหมายดังกล่าวได้กำหนดสิทธิต่างๆ ของผู้สูงอายุ ให้มีคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ มีแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ มีกองทุนผู้สูงอายุ มีการจัดทำรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุ โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ก็ได้บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิของผู้สูงอายุ ซึ่งต่อมาได้มีการจัดทำแผนรองรับกฎหมายดังกล่าว เช่น แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งจะส่งผลให้มีการนำไปสู่การปฏิบัติตามแผนต่อไป

บทที่ ๔

บทบาทของหน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย

ในบทนี้จะนำเสนอบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยทั้งภาครัฐและเอกชน

๔.๑ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในสังคมไทยสามารถจำแนกได้เป็น ๒ กลุ่ม ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชน

๔.๑.๑ หน่วยงานภาครัฐ

จากรายงานของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (๒๕๕๙) พบว่า การดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทและภาระงานด้านผู้สูงอายุในประเด็นเกี่ยวข้องกับคุณภาพทางสังคมพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย ๖ กระทรวงหลัก คือ ๑) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ๒) กระทรวงศึกษาธิการ ๓) กระทรวงสาธารณสุข ๔) กระทรวงแรงงาน ๕) กระทรวงมหาดไทย ๖) กระทรวงวัฒนธรรม แต่ทั้งนี้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหรือส่งเสริมการเรียนรู้โดยตรงแก่ผู้สูงอายุ ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงศึกษาธิการ รายละเอียดของการดำเนินงานของแต่ละหน่วยงานมีดังต่อไปนี้

๑) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ คือ กรมกิจการผู้สูงอายุ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กรมกิจการผู้สูงอายุ (ผส.) เป็นส่วนราชการมีฐานะเป็นกรมในสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ แต่เดิมใช้ชื่อว่า สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ (สท.) ภายหลังเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ ได้เปลี่ยนเป็น “กรมกิจการผู้สูงอายุ” ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ ๑๔) พ.ศ. ๒๕๕๘ ภารกิจของกรมกิจการผู้สูงอายุ เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพ การจัดสวัสดิการและการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ รวมทั้งการพัฒนารูปแบบงานด้านสวัสดิการสังคมให้ครอบคลุมและตอบสนองต่อสภาพการณ์ทางสังคม กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก พันธกรณี และความตกลงระหว่างประเทศ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิต

ของผู้สูงอายุ และมีอำนาจหน้าที่ ได้แก่ ๑) เสนอแนะนโยบายและแผนหลัก ยุทธศาสตร์ มาตรการ และแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพ การจัดสวัสดิการ และการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิของผู้สูงอายุ ๒) พัฒนามาตรการ กลไก มาตรฐาน และนวัตกรรมองค์ความรู้การดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพ การจัดสวัสดิการ และการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ และส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด ๓) ส่งเสริม สนับสนุน และประสานความร่วมมือกับองค์กรเครือข่ายทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพ การจัดสวัสดิการ และการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ ๔) บริหารจัดการและกำกับดูแลการดำเนินงานกองทุนผู้สูงอายุ เพื่อการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุน และการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ และ ๕) บริหารจัดการและพัฒนาระบบงานเทคโนโลยีสารสนเทศด้านผู้สูงอายุ

การดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ กรมกิจการผู้สูงอายุ มีการส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยมีกลไกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนหลักในการดำเนินงานในรูปแบบ “หุ้นส่วนในงานพัฒนาด้านผู้สูงอายุ” ตลอดจนการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน มีศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งโดยกรม ได้แก่ ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ ศูนย์การเรียนรู้และฝึกอบรมด้านผู้สูงอายุในกำกับ เป็นศูนย์แห่งการเรียนรู้และพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จครบวงจร (ศูนย์ต้นแบบ) และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) โดยมีเป้าหมายในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเตรียมความพร้อมรองรับสังคมผู้สูงอายุใน ๔ มิติ ได้แก่ มิติสุขภาพ มิติสังคม มิติเศรษฐกิจ และมิติสิ่งแวดล้อม (กรมกิจการผู้สูงอายุ, ๒๕๖๐) อีกทั้งยังมีการจัดทำชุดความรู้เพื่อการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุที่มีคุณภาพ และชุดความรู้การดูแลตนเองและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ เพื่อเผยแพร่ให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ด้วยตนเอง เสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและเสริมสร้างหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุรวมทั้งจัดทำ “คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ” เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้เกี่ยวข้องใช้ศึกษาในการส่งเสริมการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ

๒) กระทรวงศึกษาธิการ

กระทรวงศึกษาธิการมีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ คือ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงาน กศน.) ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุจัดเป็นหนึ่งในกลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบ ซึ่งทางสำนักงาน กศน. ได้มีการจัดบริการการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยในหลากหลายรูปแบบ ทั้งในการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน การให้การศึกษาเพื่อช่วยพัฒนาอาชีพ และการศึกษาที่เสริมสร้างศักยภาพทางร่างกายและจิตใจสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งนี้ภาระงานของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ มี ๘ ด้าน ประกอบด้วย

๑) จัดบริการข้อมูลข่าวสารทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งจัดทำฐานข้อมูลทางการศึกษา การฝึกอบรมสำหรับผู้สูงอายุ ๒) จัดบริการการศึกษาต่อเนื่องทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ๓) สนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการสำหรับผู้สูงอายุ ๔) ส่งเสริมให้หน่วยงาน สถานศึกษามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ๕) ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแก่ผู้สูงอายุ ๖) คุ้มครองการผลิตสื่อความรู้และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ให้แก่ผู้สูงอายุ ๗) จัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับผู้สูงอายุในการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงระดับอุดมศึกษา และ ๘) ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการผลิตงานวิจัยเพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ

๓) กระทรวงสาธารณสุข

หน่วยงานในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ กรมอนามัย สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กรมสุขภาพจิต สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) และสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

กรมอนามัย เป็นหน่วยงานพัฒนาส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ เพื่อเฝ้าระวังป้องกัน รักษาและฟื้นฟูสุขภาพอนามัยในผู้สูงอายุ รวมถึงการศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อหารูปแบบการดำเนินงานในการส่งเสริมสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ และในระดับตำบลมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) ที่อยู่ใกล้ชิดผู้สูงอายุมากที่สุด รพ.สต. หลายแห่งมีส่วนร่วมในการก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ และให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพเบื้องต้นแก่ผู้สูงอายุ

สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ เป็นหน่วยงานส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ทางการแพทย์ มุ่งพัฒนาคุณภาพของการให้บริการให้เป็นไปตามมาตรฐานครอบคลุม โดยให้ความสำคัญกับการบริการเชิงรุกสู่ชุมชน สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของตนเองผ่านระบบสาธารณสุขมูลฐาน รวมทั้งเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุผ่านสื่อช่องทางต่างๆ

กรมสุขภาพจิต เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลในด้านสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ มีการจัดทำโครงการเพื่อรณรงค์ เผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อประเภทต่างๆ รวมถึงการรับคำปรึกษาปัญหาทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุผ่านโทรศัพท์หมายเลข ๑๖๖๗

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินการให้สวัสดิการรักษายาบาลแก่กลุ่มผู้สูงอายุ

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) เป็นหน่วยงานด้านวิชาการที่ทำการศึกษาวิจัยหรือสนับสนุนหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในการศึกษาเรื่องผู้สูงอายุในประเด็นต่างๆ อันนำไปสู่การเผยแพร่ข้อมูลต่อสาธารณชน

๔) กระทรวงแรงงาน

กระทรวงแรงงานมีบทบาทหลักในการคุ้มครองการประกันสังคม การจัดหางาน และการพัฒนาแรงงานให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ โดยมีหน่วยงานที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบคือ สำนักงานประกันสังคม กรมการจัดหางาน และกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน

๕) กระทรวงมหาดไทย

กรมการพัฒนาชุมชน และกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและศักยภาพสำหรับผู้สูงอายุ กล่าวคือ กรมการพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการพัฒนาส่งเสริมกลุ่มต่างๆ ในชุมชนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างมีศักยภาพ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเป้าหมายที่กรมการพัฒนาชุมชนให้ความสนใจในการดำเนินการ สนับสนุน ส่งเสริมการรวมกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความชำนาญเฉพาะด้านในสาขาวิชาชีพต่างๆ เพื่อถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และช่วยเหลือสังคม รวมถึงมีการจัดกิจกรรมฟื้นฟูชนบทธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวกับการยกย่องผู้สูงอายุและบุพการี อาทิ กิจกรรมวันสงกรานต์ กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ เป็นต้นสำหรับกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับภารกิจการปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งรับผิดชอบงานเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และกิจกรรมในชุมชนที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยการจัดสวัสดิการเบี้ยยังชีพให้ผู้สูงอายุ ก็เพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุในชนบทซึ่งไม่มีรายได้เพียงพอต่อการยังชีพ หรือบางส่วนถูกท้องท้องผู้อุปการะเลี้ยงดู ไม่สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ รวมทั้งส่งเสริมการตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

๖) กระทรวงวัฒนธรรม

กระทรวงวัฒนธรรมมีสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่รวบรวมและคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ ซึ่งส่วนใหญ่จะพบว่าเป็นผู้สูงอายุที่ทรงคุณค่าทางภูมิปัญญาไทยที่มีความสามารถในด้านต่างๆ อย่างหลากหลาย อันเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามและคงเอกลักษณ์ของสังคมไทยไว้โดยเฉพาะกระทรวงวัฒนธรรมได้รับมอบอำนาจหน้าที่ที่สำคัญคือ การส่งเสริมผู้สูงอายุในด้านเกี่ยวกับศาสนาตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี

๗) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ผู้สูงอายุยังมีโอกาสสร้างรายได้จากการใช้พลังสมองทำงาน แม้กำลังกายจะถดถอยลงตามวัย เนื่องจากในปัจจุบันและอนาคตรูปแบบการผลิตและการค้าจะเปลี่ยนแปลงไปสู่การใช้ความรู้และนวัตกรรมมากขึ้น สามารถดำเนินการผ่านเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่ทันสมัย หากผู้สูงอายุได้รับการพัฒนาให้มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยี ก็จะสามารถมีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างดี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ จึงได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุวัยต้นให้สามารถเข้าสู่ตลาดงานเพิ่มขึ้น โดย

๑) จัดทำหลักสูตรพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับวัย สมรรถนะทางกาย ลักษณะงาน และการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ การทำงานร่วมกันระหว่างรุ่น

๒) สนับสนุนมาตรการจูงใจทางการเงินและการคลังให้ผู้ประกอบการได้มีการจ้างงานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ และ

๓) สนับสนุนช่องทางการตลาด แหล่งทุน และบริการข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสในการประกอบอาชีพสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน ทั้งนี้ หากมองผู้สูงอายุในฐานะผู้บริโภคจะเป็นกลุ่มสำคัญที่มีการบริโภคสินค้าและบริการมากขึ้น เนื่องจากจำนวนผู้สูงอายุที่มากขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่มีรายได้สูงหรือมีเงินออมจำนวนมากจึงถือเป็นโอกาสสำคัญในการพัฒนาวัตกรรมและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ พระราชกฤษฎีกาออกตามความในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร (ฉบับที่ ๖๓๙) พ.ศ. ๒๕๖๐ ได้ส่งเสริมให้นายจ้างมีการจ้างงานผู้สูงอายุ ผ่านการให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีแก่นายจ้าง กำหนดให้บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล หักจ่ายได้ ๒ เท่าของรายจ่ายประเภทเงินเดือนและค่าจ้างสำหรับการจ้างบุคลากรผู้สูงอายุ (อายุ ๖๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป) ซึ่งมีอัตราค่าจ้างไม่เกิน ๑๕,๐๐๐ บาทต่อคนต่อเดือน และหักค่าใช้จ่ายไม่เกินร้อยละ ๑๐ ของจำนวนลูกจ้างทั้งหมด

จากแนวทางและมาตรการดังกล่าวจะมีส่วนช่วยให้ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกลุ่มที่มีศักยภาพ ได้ใช้ความรู้ ประสบการณ์ และเวลาว่างให้เกิดรายได้ ร่วมพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และอยู่ในสังคมสูงวัยได้อย่างมีความสุข

นอกจากกระทรวงต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นยังมีกระทรวงอื่นๆ ที่มีบทบาทภาระหน้าที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ อาทิ **กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา** ที่มีการกีฬาแห่งประเทศไทยเป็นหน่วยงานในการจัดโครงการกิจกรรมเพื่อสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ถึงประโยชน์ของการออกกำลังกาย เพื่อให้มีสุขภาพร่างกายที่ดีอันส่งผลต่อการมีสุขภาพจิตใจที่ดีตามมา **กระทรวงคมนาคม** จัดให้มีการบริการลดค่าโดยสารรถไฟครึ่งราคาสำหรับผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไปตลอดปี และรณรงค์ให้ประชาชนได้เอื้อเฟื้อที่นั่งให้กับผู้สูงอายุ สำนักนายกรัฐมนตรี **มีกรมประชาสัมพันธ์** ที่คอยเป็นหน่วยงานกลางในการเผยแพร่สื่อเกี่ยวกับผู้สูงอายุ และร่วมรณรงค์ให้ประชาชนตลอดจนสื่อมวลชนเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลาย นอกจากนั้น พบว่ายังมีหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ที่ทำหน้าที่เป็นภาคีเครือข่ายให้ผู้สูงอายุ ทั้งการพิทักษ์คุ้มครอง ดูแล ให้การศึกษา รวมถึงทำหน้าที่ในการศึกษาวิจัยสร้างองค์ความรู้ให้กับผู้สูงอายุโดยมีการเผยแพร่ความรู้ออกไปอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้แก่ สถาบันอุดมศึกษา

เช่น วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสภาภาษาไทย เป็นต้น

๔.๑.๒ หน่วยงานภาคเอกชน

หน่วยงานภาคเอกชนที่มีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุมุ่งรวมถึงการสร้างองค์ความรู้ให้กับผู้สูงอายุในสังคมไทยมีอยู่หลายหน่วยงาน ซึ่งหน่วยงานที่มีบทบาทอย่างมากในสังคมไทย ได้แก่

๑) สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ

สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ เป็นการรวมตัวของผู้สูงอายุที่อยู่ในชมรม องค์การ และสถาบันต่างๆ ก่อตั้งเป็นองค์กรผู้สูงอายุระดับชาติขึ้น คณะทำงานก่อตั้งสภาผู้สูงอายุฯ ได้ดำเนินการร่างระเบียบข้อบังคับของสภา และประกาศใช้เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เจริญพระชนมายุ ๖๐ พรรษา และองค์กรนี้มีชื่อเรียกว่า “สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ” ต่อมาได้มีการแก้ไขปรับปรุงข้อบังคับของสภาหลายครั้ง จนถึงครั้งหลังสุด วันที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้มีประกาศข้อบังคับฉบับล่าสุด ออกบังคับใช้ โดยสมาคมมีชื่อเต็มเรียกว่า “สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” ใช้ชื่อย่อ สส.ท. เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า SENIOR CITIZENS COUNCIL OF THAILAND ใช้ชื่อย่อภาษาอังกฤษว่า SCCT มีสำนักงานตั้งอยู่ที่ ถนน อาคาร ๔ ตึกวังกรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ถนนกรุงเกษม กรุงเทพมหานคร

สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ มีนโยบายด้านการบริหารและบริการเพื่อเป็นกรอบในการดำเนินงานตามรายละเอียดดังนี้ ๑) สนับสนุนให้ชมรมผู้สูงอายุเป็นของผู้สูงอายุ เพื่อผู้สูงอายุ และให้ผู้สูงอายุมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการชมรมผู้สูงอายุของตนเอง ๒) สนับสนุนให้สาขาสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ มีบทบาทในการช่วยเหลือส่งเสริมชมรมผู้สูงอายุในเครือข่าย ให้ได้รับการพัฒนา มีความเข้มแข็งและสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ๓) ส่งเสริมสนับสนุนสาขาสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ และชมรมผู้สูงอายุในเครือข่ายให้มีความรู้ที่จำเป็นต่างๆ และสามารถร่วมมือประสานงานกับหน่วยราชการ องค์กรต่างๆ และบุคคลที่เกี่ยวข้องในการเข้าร่วมการประชุมหรือการจัดกิจกรรมและบริการต่างๆ เพื่อประโยชน์ของผู้สูงอายุหรือเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่นและประเทศชาติ รวมทั้งการสร้างภาคีเครือข่ายกับทุกภาคส่วน เพื่อส่งเสริมการพัฒนา กิจกรรมของผู้สูงอายุ ๔) สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของผู้สูงอายุ และองค์กรผู้สูงอายุทั้งหลายในการประสานงานกับคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ ตลอดจนหน่วยราชการและองค์กรต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่ผู้สูงอายุ ๕) ปรับปรุงข้อบังคับ ระเบียบและ

ระบบการบริหารของสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ ให้ถูกต้องเหมาะสมกับสภาวะและสถานการณ์ และ ๖) ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้รับข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ต่างๆ และดำเนินการประชาสัมพันธ์ข่าวสารกิจการของสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ ให้เป็นผลดีและแพร่หลายยิ่งขึ้น

สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นองค์กรเอกชน (non-government organization) หรือ NGO ด้านผู้สูงอายุที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ปัจจุบันมีสาขาสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ ประจำจังหวัดในทุกจังหวัด สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้เกิด “ชมรมผู้สูงอายุ” ขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุอำเภอ ชมรมผู้สูงอายุตำบล ชมรมผู้สูงอายุหมู่บ้าน ปัจจุบันสามารถส่งเสริมให้มีชมรมผู้สูงอายุประมาณ ๒๗,๐๐๐ แห่งแล้ว ถ้าสามารถส่งเสริมให้มีในทุกหมู่บ้านได้ จะมีชมรมผู้สูงอายุกว่า ๗๐,๐๐๐ แห่งทั่วประเทศ

นายแพทย์บรรลพ ศิริพานิช ที่ปรึกษาสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ กล่าวว่า การรวมกลุ่มเป็นชมรมผู้สูงอายุเป็นรูปแบบที่ทำได้ง่าย ไม่มีระเบียบยุ่งยากเหมือนสมาคมจึงสามารถส่งเสริมให้มีขึ้นในทุกตำบลและหมู่บ้านได้ แต่ความเข้มแข็งของกลุ่มอาจแตกต่างกัน หลักการคือชมรมผู้สูงอายุก่อตั้งขึ้นโดยการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในชุมชน เป็นของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุเพื่อผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุเป็นหน่วยงานหลักในระดับหมู่บ้านที่จะทำให้เกิดการรวมตัวของผู้สูงอายุและให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุในระดับเล็กที่สุดของชุมชน

สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ ไม่ขอรับเงินจากรัฐบาล แต่ระดมทุนเองจากการบริจาค เช่น กิจกรรมการทอดผ้าป่า สาขาสมาคมสภาผู้สูงอายุจังหวัดจะระดมเงินบริจาคจากชมรมผู้สูงอายุในจังหวัดนั้นๆ โดยมีมูลนิธิส่งเสริมผู้สูงอายุเป็นองค์กรที่ดำเนินการหารายได้ให้กับสมาคมฯ ทั้งนี้ ชมรมผู้สูงอายุระดับหมู่บ้านและระดับตำบลเป็นผู้เลือกประธานกรรมการชมรมระดับอำเภอ ประธานชมรมผู้สูงอายุอำเภอเป็นผู้เลือกประธานสาขาสมาคมผู้สูงอายุจังหวัด และประธานสาขาสมาคมผู้สูงอายุจังหวัดเป็นผู้เลือกประธานสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ ประโยชน์ที่ชมรมผู้สูงอายุจะได้รับจากสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ คือ การให้การรับรองความเป็นองค์กรเมื่อชมรมผู้สูงอายุทำโครงการสมัครขอรับเงินอุดหนุนจากหน่วยงานอื่นๆ

ชมรมผู้สูงอายุมีหลากหลาย แต่ละชมรมจะมีกิจกรรมของตนเอง จะเรียนอะไรหรือเรียนอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับสมาชิกของชมรมจะคิดและทำได้เองอย่างมีอิสระ โดยสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ ได้จัดทำ “คู่มือชมรมผู้สูงอายุ” เพื่อเป็นคู่มือในการดำเนินงาน

นอกจากนี้ สมาคมหรือชมรมข้าราชการบำนาญ ชมรมหรือสโมสรผู้เกษียณอายุขององค์กรต่างๆ ทั้งรัฐ เอกชน และรัฐวิสาหกิจอาจมีกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันตามโอกาสและความสนใจ เช่น การปฏิบัติธรรม การเล่นกีฬาและออกกำลังกาย การเดินทางทัศนศึกษา เป็นต้น

๒) สมาคมคลังปัญญาอาวุโสแห่งประเทศไทย

สมาคมคลังปัญญาอาวุโสแห่งประเทศไทย ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์รวมผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถด้านต่างๆ มารวมตัวกัน เพื่อจัดให้มีกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ เพิ่มพูนความรู้ ถ่ายทอดจริยธรรม ความรู้ ประสบการณ์ด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุให้แก่เยาวชน ประสานร่วมกับเครือข่ายองค์กรรัฐบาล และเอกชนอื่นๆ ในต่างประเทศ สำหรับการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ กิจกรรมต่างๆ ของสมาคมคลังปัญญาอาวุโสแห่งประเทศไทย ประกอบด้วย ๑) จัดพิมพ์จดหมายข่าวเสียงอาวุโส ๒) จัดประชุม สัมมนา อบรมกับองค์กรผู้สูงอายุทั้งในและต่างประเทศ ๓) โครงการกิจกรรมและบริการผู้สูงอายุในชุมชนแออัดคลองจั่นและคลองเตย ๔) โครงการสมาชิกเสวนา ๕) โครงการฝึกประสบการณ์ทำงานของเยาวชน ๖) โครงการส่งเสริมสุขภาพอนามัยในชุมชนแออัด ๗) โครงการสถาบันเสริมศึกษาวัยที่สาม และ ๘) โครงการปรับปรุงขยายงานศูนย์บริการผู้สูงอายุคลองเตย

๓) มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย

เพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ ที่กำหนดให้เสนอรายงานสถานการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุของประเทศต่อคณะรัฐมนตรีอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง กรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติจึงได้จัดตั้งมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) ขึ้นเพื่อเป็นองค์กรที่จัดทำ “รายงานสถานการณ์เกี่ยวกับผู้สูงอายุของประเทศ” เสนอต่อคณะรัฐมนตรีทุกปี ในรายงานมีการนำเสนอสถิติข้อมูลของแต่ละปี ทำให้เห็นแนวโน้มของการสูงอายุ แนวทางการดำเนินงานด้านต่างๆ เพื่อดูแลผู้สูงอายุ และมีการคัดเลือกผู้สูงอายุตัวอย่างประจำปีที่เป็นบุคคลที่มีคุณค่า มีสุขภาพแข็งแรง มีบทบาทเป็นผู้ทำคุณประโยชน์ให้กับสังคม

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย ได้จัดตั้งขึ้นตามมติการประชุมคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ ครั้งที่ ๒/๒๕๔๙ เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อศึกษาวิจัยและรวบรวมความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุทั้งไทยและต่างประเทศ และส่งเสริมการพัฒนารูปแบบการดำเนินการด้านผู้สูงอายุสำหรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไทย ตลอดจนเผยแพร่ความรู้และวิทยาการเกี่ยวกับผู้สูงอายุให้แก่สังคมโดยรวม วันที่ ๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๐ ถือเป็นวันก่อตั้งมูลนิธิฯ โดยได้รับอนุญาตจดทะเบียนจัดตั้งเป็นมูลนิธิ ใช้ชื่อว่า “มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.)” โดยใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า “Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute (TGRI)” ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่ ๑๑๖๘ ซอยพหลโยธิน ๒๒ ถนนพหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร

๔) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นหน่วยงานของรัฐที่มีใช้ส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกองทุน จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ พ.ศ. ๒๕๔๔ โดยมีหน้าที่ริเริ่ม ผลักดัน กระตุ้น สนับสนุน และร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในสังคม ในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพเพื่อให้คนไทยมีสุขภาพดีครบ ๔ ด้าน กาย จิต ปัญญา สังคม และร่วมสร้างประเทศไทยให้น่าอยู่ โดยมีวิสัยทัศน์คือ “ทุกคนบนแผ่นดินไทยมีขีดความสามารถ สังคม สิ่งแวดล้อม ที่เอื้อต่อสุขภาพ” และมีพันธกิจสำคัญคือ จุดประกาย กระตุ้น สาน และเสริมพลังบุคคลและองค์กรทุกภาคส่วน ให้มีขีดความสามารถและสร้างสรรค์ระบบสังคมที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดี ทั้งนี้ผู้สูงอายุจัดเป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ให้การสนับสนุนทุนเพื่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมศักยภาพสำหรับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง รวมถึงเป็นองค์การที่สร้างสรรค์นวัตกรรมและองค์ความรู้ให้กับผู้สูงอายุในหลากหลายด้าน อาทิ การสร้างโรงเรียนสร้างสุขผู้สูงอายุ การสร้างนวัตกรรมการออกกำลังกายเพื่อพัฒนาสมองและฝึกสมาธิ การสร้างคู่มือป้องกันในผู้สูงอายุ เป็นต้น

จากการศึกษาข้อมูลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย จะเห็นได้ว่าสังคมไทยมีทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีศักยภาพผ่านกระบวนการจัดการศึกษาในหลากหลายรูปแบบ โดยแต่ละหน่วยงานได้ดำเนินการตามพันธกิจของตนเองเพื่อให้ตอบสนองต่อนโยบายและกฎหมายระดับประเทศที่ต้องการรักษาสิทธิ และสร้างความเสมอภาคเท่าเทียมให้กับผู้สูงอายุ ตลอดจนมุ่งพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี และเป็นบุคคลที่สามารถยังประโยชน์ให้กับสังคมได้

๔.๒ รูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานต่างๆ

หน่วยงานต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นมีการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบที่แตกต่างกันไป โดยจากการศึกษาเอกสารรายงานการวิจัยที่ถอดบทเรียนที่ดีเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุในประเทศไทย (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, ภาวนา พัฒนศรี และธนิกานต์ ศักดาพร, ๒๕๖๐) และลักษณะของการจัดกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุในประเทศไทย (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, เล็ก สมบัติ, ฌัญฐพัชร สโรบลและธนิกานต์ ศักดาพร, ๒๕๕๕) สามารถสรุปข้อมูลหน่วยงานที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุได้ดังนี้

๑) หน่วยบริการจัดสุขภาพ ได้แก่ โรงพยาบาล สถานีอนามัย มีบทบาทในการผลักดันให้เกิดการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ ยกตัวอย่างเช่น ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลพระนั่งเกล้า จังหวัดนนทบุรี ที่ก่อตั้งด้วยภารกิจริเริ่มของเจ้าหน้าที่คลินิกยาเสพติด และงานสังคมสงเคราะห์ ฝ่ายเวชกรรมสังคม ที่มีการดำเนินการระยะแรกด้วยการเชิญผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใกล้โรงพยาบาลมาตรวจโรคหรือตรวจ

สุขภาพ แล้วจัดกิจกรรมนันทนาการควบคู่กันไป ต่อมาเริ่มมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้นจึงร่วมก่อตั้งเป็น ชมรมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แบบ ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลศิริราชนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้จัดขึ้น จากนโยบายของโรงพยาบาล และเชิญชวนผู้สูงอายุผ่านจดหมาย ซึ่งก็ได้รับผลตอบรับที่ดี เห็นได้จากผลการดำเนินงานที่มีสมาชิกเพิ่มขึ้น สำหรับผู้สูงอายุอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ก็เริ่มต้นมาจากผู้อำนวยการโรงพยาบาลหางดงที่ให้การสนับสนุน และมีการขยายเครือข่ายไปยัง ระดับหมู่บ้าน จนสามารถก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุในระดับหมู่บ้านได้ในระยะเวลาต่อมา

๒) **องค์กรผู้สูงอายุ** ซึ่งเป็นองค์กรเอกชน อาทิ **สาขาสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย** เครือข่ายองค์กรผู้สูงอายุ ยกตัวอย่างเช่น ชมรมผู้สูงอายุตำบลกระแซง จังหวัดปทุมธานี เริ่มต้นแนวคิดจากการได้ไปศึกษาดูงานที่ชมรมผู้สูงอายุวัดหงษ์ปทุมมาวาส ซึ่งมีประธานชมรมดำรงตำแหน่ง ประธานสาขาสมาคมผู้สูงอายุฯ ครั้นเมื่อไปดูงานแล้วเกิดความสนใจและมีแรงบันดาลใจจึงขอ คำแนะนำจากประธานชมรมที่มีตำแหน่งประธานสาขาสมาคมสภาผู้สูงอายุฯ ในการจัดตั้ง เป็นชมรมผู้สูงอายุตำบลกระแซงในเวลาต่อมา เช่นเดียวกับชมรมผู้สูงอายุรักษสมุนไพโรไทย จังหวัด สกลนครที่ได้รับความช่วยเหลือด้านข้อมูลสำคัญจากประธานสาขาสมาคมสภาผู้สูงอายุฯ จนกระทั่ง สามารถก่อตั้งชมรมได้สำเร็จในปี พ.ศ. ๒๕๔๗

๓) **องค์กรด้านศาสนา** ได้แก่ องค์กรสงฆ์ โดยพระภิกษุสงฆ์เป็นแกนนำในการจัดตั้งชมรม ผู้สูงอายุ ยกตัวอย่างเช่น ชมรมผู้สูงอายุตำบลเชิงดอย จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีจุดเริ่มต้นของการจัดตั้ง จากพระสงฆ์เนื่องจากวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลดอยสะเก็ดส่วนใหญ่จะไปวัดทุกวัน และในช่วงบ่าย ก็จะมานั่งรวมตัวกันเพื่อพูดคุยสังสรรค์บริเวณศาลาพักร้อนในบริเวณวัด ทำให้เจ้าคุณพระโพธิ์รังสี เจ้าอาวาสเกิดความริเริ่มว่าควรก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุเพื่อเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ให้มีศักยภาพและเป็นแบบอย่างที่ดีกับเยาวชน และเพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้านล้านนา เช่นเดียวกับโรงเรียนผู้สูงอายุวัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี ก็ได้จัดตั้งขึ้น จากท่านเจ้าคุณพระอุดมประชาทร เจ้าอาวาสวัดพระบาทน้ำพุ จังหวัดลพบุรี เพื่อส่งเสริม ให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์สำหรับการพัฒนาตนเองและสังคมอย่างหลากหลายและ ยังมีวัดอีกหลายแห่งที่จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมสำหรับผู้สูงอายุ รวมทั้งใช้สถานที่ของวัดเป็นที่พบปะ จัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

๔) **องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น** ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด องค์กรบริหาร ส่วนตำบล และเทศบาล ส่งเสริมสนับสนุนการตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ยกตัวอย่างเช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลหนองลาน จังหวัดกาญจนบุรี ที่ได้นายกเทศมนตรีมาเป็นแกนนำในการจัดตั้ง โดยเทศบาล ตำบลหนองลานเป็นแกนนำหลักและเชิญภาคีเครือข่ายอื่นๆ เข้าร่วม ทั้งชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาล ส่วนตำบลหนองลาน โรงเรียนในตำบลหนองลาน กศน.อำเภอท่ามะกา ฯลฯ เช่นเดียวกับโรงเรียน ผู้สูงอายุตำบลห้วยม้อ อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ที่ได้จัดตั้งขึ้นโดยความร่วมมือขององค์การบริหาร ส่วนตำบลห้วยม้อ กับผู้นำชุมชนและวัด เพื่อแก้ปัญหาสุขภาพผู้สูงอายุที่มักเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง

ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพจิต และภาวะซึมเศร้า โดยการมีกิจกรรมการเรียนรู้จะทำให้ผู้สูงอายุเกิดความตื่นตัวและร่าเริงเมื่อได้พบปะกับผู้คนที่หลากหลาย

๕) หน่วยงานในมหาวิทยาลัย เช่น คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ได้จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุเมืองท่าขอนแก่น อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม โดยได้รับความร่วมมือจากคณะต่างๆ ในมหาวิทยาลัยมหาสารคามด้วย ได้แก่ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง และคณะการบัญชีและการจัดการ รวมถึงได้รับความร่วมมือจากประชาชนตำบลท่าขอนแก่น เทศบาลตำบลท่าขอนแก่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่าขอนแก่น และวัด จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุเพื่อฟื้นฟูและรักษาความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ยกกระดับคุณภาพชีวิต คาดหวังว่าการเรียนรู้จะทำให้ผู้สูงอายุดูแลตนเองได้ดียิ่งขึ้น สร้างคุณประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและเป็นการยืดระยะเวลาการพึ่งพิงของผู้สูงอายุออกไป ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบด้วยความเข้าใจ

๖) สำนักงาน กศน. จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ โดยร่วมมือกับภาคีเครือข่าย ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน วัด มูลนิธิ ห้างร้าน องค์กรเอกชน ฯลฯ สำหรับในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๙ การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุภายใต้โครงการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต มีโครงการหลัก ๒ โครงการ คือ ๑) โครงการจัดหลักสูตรการดูแลผู้สูงอายุ กระทรวงศึกษาธิการ ผลการดำเนินงานมีผู้ดูแลผู้สูงอายุ ตามหลักสูตร ๗๐ ชั่วโมง เพื่อปฏิบัติงานในระบบ Long Term Care (LTC) ที่ปฏิบัติงานในชุมชนของกระทรวงสาธารณสุข จำนวน ๕,๘๖๐ คน และผลการดำเนินงานมีผู้ดูแลผู้สูงอายุ ตามหลักสูตร ๔๒๐ ชั่วโมง เพื่อไปประกอบอาชีพอิสระ จำนวน ๒๘๐ คน และ ๒) โครงการสร้างเสริมสุขภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ มีผู้สูงอายุเข้าร่วมโครงการ จำนวน ๙๒,๘๐๐ คน

จากการดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย พบว่ามีกิจกรรมที่หลากหลาย แต่โดยส่วนใหญ่จะดำเนินการอยู่ในรูปแบบที่สำคัญ ได้แก่ โรงเรียนผู้สูงอายุ กิจกรรมชมรมผู้สูงอายุ และการฝึกอบรมให้ความรู้ในด้านต่างๆ โดยมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดำเนินการจัดกิจกรรมดังกล่าวอย่างหลากหลาย ได้แก่ หน่วยบริการจัดสุขภาพ เช่น สถานีอนามัย โรงพยาบาล องค์กรผู้สูงอายุ เช่น สาขาสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย เครือข่ายองค์กรผู้สูงอายุ องค์กรด้านศาสนา เช่น องค์กรสงฆ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล และเทศบาล หน่วยงานในมหาวิทยาลัย เช่น คณะต่างๆ รวมถึง สำนักงาน กศน. ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล ซึ่งจุดประสงค์หลักของการจัดแต่ละหน่วยงานก็เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันในแต่ละบริบท และมีความต้องการที่จะจัดส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักยภาพตอบสนองตามบทบาทหมาย และแผนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

๔.๓ โรงเรียนผู้สูงอายุ : รูปแบบของการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย

๔.๓.๑ ความหมายและการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ

ศาสตราจารย์ศศิพัฒน์ ยอดเพชร กล่าวว่า “โรงเรียนผู้สูงอายุ” มาจากแนวคิดการพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้ที่มีศักยภาพ เพื่อพัฒนาทั้งทางด้าน กาย จิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ค่านิยม ปัญญา และความสุข ซึ่งครอบคลุมมิติต่างๆ ผ่านกิจกรรมหลายลักษณะ “โรงเรียนผู้สูงอายุ” คือ กิจกรรมที่สถาบัน หน่วยงาน หรือชุมชน จัดทำขึ้น เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ในลักษณะของโรงเรียน เป้าหมายหลัก คือ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุหลายแห่งช่วยแก้ไขปัญหาต่างๆ เช่น ความว่าเหว่ ภาวะการเจ็บป่วย ถือเป็น การเปลี่ยน “ภาวะ” ให้เป็น “พลัง” โดยมีรูปแบบให้ผู้สูงอายุในชุมชนและอำเภอใกล้เคียงมาทำกิจกรรมร่วมกัน บางแห่งพบปะกันเดือนละ ๒ ครั้ง บางแห่งนัดเพื่อแจกเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และให้ข้อมูลข่าวสาร บางแห่งมีการจัดทำหลักสูตรวิธีการถ่ายทอดความรู้และจัดห้องเรียนอย่างเหมาะสม สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ โดยคำนึงถึงความต้องการแท้จริงของนักเรียนผู้สูงอายุ คำนึงถึงองค์ประกอบพื้นฐานประสบการณ์ในอาชีพ ซึ่งจะแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ และที่น่าสนใจคือผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับนักเรียนสูงวัย มาจากผู้ทรงคุณวุฒิจากหลากหลายชุมชน หรืออาจารย์พยาบาลที่มาแนะนำการดูแลสุขภาพ ปรากฏชาวบ้าน ซึ่งเป็นความหลากหลายทางความรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ

การที่ผู้สูงวัยได้มีโอกาสไปโรงเรียนผู้สูงอายุมีประโยชน์อย่างมาก เพราะเมื่อเกิดกิจกรรมระหว่างกัน จะลบภาพเชิงลบที่เคยมองตนเองออกไป และทำให้รู้สึกที่ตนเองมีคุณค่า สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับมา ไปถ่ายทอดต่อบุตรหลานในครอบครัวได้ ส่วนด้านสุขภาพ โดยเฉพาะการได้รับความรู้ในการดูแลตนเอง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี เช่น ใส่ใจการทำ ความสะอาดร่างกายและเสื้อผ้า ออกกำลังกายสม่ำเสมอ รับประทานอาหารอย่างถูกวิธี ซึ่งสะท้อนว่านักเรียนสูงอายุสามารถเข้าใจตนเอง และรับรู้ผลกระทบต่อสุขภาพ อย่างไรก็ตาม โรงเรียนผู้สูงอายุควรได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาจากหน่วยงานภาครัฐ และท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านงบประมาณ องค์ความรู้ ด้านเทคนิค ทักษะการถ่ายทอดองค์ความรู้ และก้าวต่อไปจึงควรดำเนินงานแบบบูรณาการร่วมกัน เพื่อให้เกิดกิจกรรมที่ดีในการเสริมสร้างความเท่าเทียมแก่คนทุกวัย

กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดทำ “คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ” (มีนาคม ๒๕๕๙) เพื่อเป็นคู่มือการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรผู้สูงอายุ หรือหน่วยงานที่สนใจจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นในพื้นที่ของแต่ละชุมชน และได้จัดทำคู่มือหลักสูตรการเตรียมความพร้อมบุคคลเข้าสู่วัยสูงอายุอีกด้วย โดยในคู่มือฉบับดังกล่าวได้ให้ความหมายของโรงเรียนผู้สูงอายุไว้ว่า

“โรงเรียนผู้สูงอายุ” เป็นรูปแบบหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดการศึกษา การพัฒนาทักษะเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่อง ที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดย วิทยากรจิตอาสาหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดง ศักยภาพ โดยการถ่ายทอดภูมิความรู้ประสบการณ์ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่น เพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คง คุณค่าคู่กับชุมชน”

ทั้งนี้ การเกิดขึ้นของโรงเรียนผู้สูงอายุสอดคล้องกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๖๔) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๕๒) และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ ข้อเสนอเชิงนโยบายในเวทีการประชุมสมัชชาผู้สูงอายุระดับชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ และ พ.ศ. ๒๕๕๖ และแผนระดับชาติหลายฉบับที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาเรียนรู้ ตลอดชีวิต การพัฒนา ศักยภาพของบุคคลอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม และการเข้าถึง ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ โดยกองส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ

ในคู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ มีสาระสำคัญ คือ

๑. การดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ

โรงเรียนผู้สูงอายุหลายแห่งตั้งขึ้นโดยใช้อาคารเรียนเก่าของโรงเรียนที่เลิกกิจการหรือตั้งอยู่ ในชุมชนผู้สูงอายุ ภายในวัด บางแห่งใช้บ้านของผู้ริเริ่มก่อตั้งเป็นสถานที่ดำเนินการการจัดตั้ง วิทยาลัยผู้สูงอายุในระยะแรก อาจเป็นเพียงการรวมกลุ่มพบปะพูดคุยกัน แล้วจึงค่อยๆ มีรูปแบบ ชัดเจนขึ้น มีกิจกรรมที่หลากหลายตามความต้องการของผู้สูงอายุ หรืออาจเป็นการขยายกิจกรรม จากที่มีการดำเนินการอยู่แล้ว เช่น ศูนย์บริการทางสังคมแบบมีส่วนร่วม (ศาลาสร้างสุข) ศูนย์สามวัย ธารณาการความดี เป็นต้น โรงเรียนผู้สูงอายุสามารถมีรูปแบบและกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ บริบทของพื้นที่ ความต้องการของผู้สูงอายุ การจัดการกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ จะกำหนดตาราง กิจกรรมในแต่ละสัปดาห์ให้ชัดเจน ระยะเวลาเปิดเรียนอาจเป็นตลอดปีหรือเปิดเป็นช่วงเวลา ตามหลักสูตรที่จัดอบรม ส่วนใหญ่จะจัดกิจกรรมสัปดาห์ละ ๑ วัน

๒. วัตถุประสงค์ของโรงเรียนผู้สูงอายุ คือ

๑. เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ
๒. เพื่อส่งเสริมการพัฒนาตนเอง การดูแล ค้ำครอง และพิทักษ์สิทธิผู้สูงอายุ
๓. เพื่อเสริมสร้างสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายและจิตใจ
๔. เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ชุมชนและสังคม
๕. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพ คุณค่าภูมิปัญญาผู้สูงอายุให้เป็นที่ประจักษ์และยอมรับ
๖. เพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงสืบทอดต่อไป

๓. กรอบแนวคิดโรงเรียนผู้สูงอายุ

ชมรมผู้สูงอายุ ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่าย เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพ.สต.) ผู้นำทางศาสนา ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) ศูนย์การศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) อาสาสมัคร จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยหลักในการบริหารคือ มีกลุ่ม กรรมการ กฎกติกา จุดประสงค์เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุด้านร่างกาย จิตใจ ปัญญา สังคม กิจกรรม ประกอบด้วย การให้ความรู้ด้านต่างๆ นันทนาการ ฝึกอาชีพ ถ่ายทอดภูมิปัญญา ธรรมชาติบำบัด สมุนไพร ศาสนา/ประเพณี ศึกษาดูงาน ฯลฯ เป้าหมายคือผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี

๔. ประโยชน์ที่ผู้สูงอายุได้รับจากโรงเรียนผู้สูงอายุ

๑. ด้านสุขภาพร่างกาย ทำให้มีสุขภาพแข็งแรง กระฉับกระเฉง ลดความเสี่ยงจากการเจ็บป่วย ลดระยะเวลาการพึ่งพาผู้อื่น อายุยืน

๒. ด้านจิตใจ ช่วยให้คลายเหงา จิตใจกระชุ่มกระชวย สดชื่น รู้สึกภาคภูมิใจและตระหนักในคุณค่า ความสามารถของตนเอง มีมุมมองเชิงบวกต่อตนเอง

๓. ด้านสังคม มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนวัยเดียวกันและคนต่างวัย ได้รับการยอมรับในฐานะสมาชิกของกลุ่ม

๔. ด้านจิตปัญญา รู้เท่าทันและเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น สามารถปรับตัวและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามวัย

๕. ด้านเศรษฐกิจเรียนรู้ทักษะทางด้านอาชีพ สามารถนำไปประกอบอาชีพสร้างงานสร้างรายได้ ช่วยเหลือตนเองต่อไป

๕. ประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม

๑. โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นพื้นที่เรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้ดำรงสืบทอดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

๒. โรงเรียนผู้สูงอายุเป็น “เวที” ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม

๓. เป็นแรงผลักดันให้เข้าร่วมเป็นอาสาสมัครในชุมชน

๖. ขั้นตอนการดำเนินงานจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ มีดังนี้

- ประชุมประชาคมเพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือจากพื้นที่
- คัดเลือก และแต่งตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ
- จัดทำแผนขั้นตอนในการดำเนินงาน
- จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ

- ขับเคลื่อนการดำเนินงาน
- ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน

๗. โครงสร้างโรงเรียนผู้สูงอายุ

การขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพ ควรมีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือ

๑. ที่ปรึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุ การตั้งที่ปรึกษาของโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นกลยุทธ์ในการสร้างการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้มีส่วนร่วมในการรับรู้การดำเนินงานของโรงเรียน ที่ปรึกษาของโรงเรียนผู้สูงอายุ อาจเป็นฝ่ายสังคม ฝ่ายฆราวาส เช่น นายอำเภอ ผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการหรือข้าราชการเกษียณ เป็นต้น

๒. ครูใหญ่ หรือประธาน หรือผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นส่วนสำคัญมากและถือเป็น “หัวใจ” ของการขับเคลื่อนงาน มักเป็นแกนนำที่เป็นผู้ริเริ่มงานของโรงเรียนผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ที่ได้รับการยอมรับและศรัทธาจากกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการประสานงานและรังสรรค์กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน

๓. คณะกรรมการและแกนนำร่วมขับเคลื่อน ถือเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ การกำหนดจำนวนคณะกรรมการหรือแกนนำร่วมขับเคลื่อนขึ้นอยู่กับการแบ่งหน้าที่ หรือแบ่งงานภายในโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่ง

๔. ทีมวิทยากรจิตอาสา เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นประการหนึ่งของโรงเรียนผู้สูงอายุ เพราะใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีเป็นตัวตั้งขับเคลื่อน ทำให้กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เช่น วิทยากรจากสมาชิกกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน ข้าราชการบำนาญ พระสงฆ์ รวมถึงการขอความอนุเคราะห์วิทยากรจิตอาสาจากหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ทั้งในลักษณะเครือข่ายทางสังคม เช่น กศน. ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร รพ.สต. โรงพยาบาลสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในแต่ละจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

๘. การบริหารจัดการ ด้วยหลัก ๕ ก ประกอบด้วย

๑. กลุ่ม ต้องสร้างการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุให้เกิดขึ้น ทั้งที่เป็นกลุ่มแกนนำคณะทำงาน และกลุ่มสมาชิก หรือกลุ่มนักเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นเป้าหมายของการทำงาน ซึ่งอาจมีกลยุทธ์ในการสร้างความเป็นกลุ่มก้อนได้หลายวิธี

๒. กรรมการ ถือเป็นตัวแทนของสมาชิกกลุ่มที่จะทำหน้าที่ในการบริหารจัดการกลุ่มให้การทำงานประสบความสำเร็จ ต้องมีกระบวนการคัดเลือกและแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้การบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ

๓. กติกาหรือข้อตกลงร่วมกัน ต้องเกิดจากความเห็นพ้องต้องกันของสมาชิกในโรงเรียนผู้สูงอายุ เหมือนเป็นสัญญาใจที่มีต่อกันว่าจะร่วมกันยึดถือและปฏิบัติตาม ซึ่งจะเป็นแนวทางที่ทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุมิติด่างการดำเนินงานที่ชัดเจน

๔. กิจกรรม เริ่มจากกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาง่ายๆ ไม่ซับซ้อน เช่น การจัดให้มาพบปะกันทุกเดือน มีกิจกรรมร้องเพลง กิจกรรมนันทนาการรูปแบบอื่นๆ กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับเด็กและเยาวชนหรือการรวมกลุ่ม ออกกำลังกาย ไปจนถึงกิจกรรมที่ตอบสนองปัญหาและความต้องการที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เช่น กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพร่างกาย อารมณ์ สังคม จิตใจของผู้สูงวัย กิจกรรมประเภทการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ กิจกรรมประเภทการส่งเสริมสวัสดิการในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุและการทำประโยชน์เพื่อชุมชน กิจกรรมประเภทส่งเสริมความสามารถด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ผู้สูงอายุมืออยู่ และกิจกรรมประเภทการส่งเสริมรายได้และการมีงานทำของผู้สูงอายุ

๕. กองทุน การขับเคลื่อนงานของโรงเรียนผู้สูงอายุให้ไปอย่างมั่นคงจำเป็นต้องเรียนรู้วิธีการทางงบประมาณเข้ากองทุนของกลุ่มเพื่อการดำเนินงานด้วยตนเอง อาจทำได้โดยการสร้างกองทุนของตนเอง การเก็บค่าสมาชิก การขอรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม การเขียนโครงการเพื่อเสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานแหล่งทุนต่างๆ เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) กองทุนผู้สูงอายุ กองทุนสุขภาพตำบล สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด เป็นต้น อย่างไรก็ตาม งบประมาณไม่ใช่หัวใจของการขับเคลื่อนงานได้เท่ากับการมีจิตอาสาหรือจิตสาธารณะที่จะสร้างสรรค์สวัสดิการทางสังคมในการดูแลผู้สูงอายุ

๙. ปัจจัยแห่งความสำเร็จของโรงเรียนผู้สูงอายุ

๑. มีผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่ทุ่มเท เสียสละ และมีความมุ่งมั่นที่จะสร้างสรรค์กิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญของความสำเร็จในการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผู้สูงอายุ หรือผู้นำทางด้านจิตใจ เช่น พระภิกษุ เพราะมีผลโดยตรงต่อการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นทั้งแก่ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของโรงเรียน หน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ซึ่งเป็นที่มาของความร่วมมือและการสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียน

๒. มีเป้าหมายชัดเจนและมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนถือเป็นการกำหนดทิศทางการทำงานที่สร้างความเข้าใจร่วมกันในหมู่คณะกรรมการหรือแกนนำ จะเป็นพลังที่เข้มแข็งในการทำงานร่วมกันและการจัดให้มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ ถือเป็นกลไกในการเชื่อมร้อยความเป็นกลุ่ม และความเป็นชุมชนของผู้สูงอายุให้เกิดขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ในการขับเคลื่อนงานโรงเรียนผู้สูงอายุให้บรรลุผล

๓. มีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดความผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน กลไกที่ทำให้สมาชิกมีส่วนร่วมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การประชุม ประจำเดือน การสร้างเวทีในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การร่วมกันดำเนินงาน

๔. มีเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง การสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง อาจพิจารณา ได้ ๒ ระดับ คือ การสร้างเครือข่ายทางสังคมภายในกลุ่มหรือในหมู่สมาชิกของโรงเรียนผู้สูงอายุด้วยกัน เช่น ในรูปแบบคณะกรรมการ หรือการมีตัวแทนในแต่ละหมู่บ้าน และการให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงาน องค์กรภายนอก เพื่อประสานพลังในการทำงานร่วมกัน

๕. มีการเรียนรู้และพัฒนาการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยการทบทวนตนเองและสรุปบทเรียนในการทำงานเป็นระยะ เรียนรู้จุดแข็ง จุดอ่อน ข้อที่ควรพัฒนาให้ดีขึ้น และนำมาพัฒนากระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง

๖. มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหนุนเสริม การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น งบประมาณ บุคลากร สถานที่ การประสานเครือข่าย เป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่จะผลักดันให้การเคลื่อนไหวงานของโรงเรียนผู้สูงอายุเกิดขึ้นได้ และดำเนินการไปอย่างราบรื่น

๔.๓.๒ การยกระดับโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อเตรียมพร้อมรับสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์

ในการประชุมเรื่อง “การขับเคลื่อนผลักดันนโยบายโรงเรียนผู้สูงอายุสู่ชุมชน” แพทย์หญิงลัดดา ดำริการเลิศ เลขาธิการมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) กล่าวว่า มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) ร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้จัดเวทีสาธารณะเพื่อนำเสนอผลการศึกษารอบทเรียน การจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุที่ดี โดยเฉพาะในประเด็นการจัดกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดความรู้ ตามแนวคิดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ หรือมีภาวะพลัมพลัง (Active Ageing) เพื่อเสริมสร้างการเตรียมความพร้อมสำหรับสังคมสูงอายุของประเทศ ซึ่งเป็นการพัฒนาครอบคลุมบริบททั้งกาย จิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ค่านิยม ปัญญา และความสุข พบว่าปัจจุบันมีโรงเรียนผู้สูงอายุจำนวนมากทั่วประเทศที่มีความหลากหลายทั้งสถานที่ รูปแบบ และวิธีการ ขึ้นอยู่กับบริบทพื้นที่และความต้องการของผู้สูงอายุในแต่ละแห่งดั่งนั้น มส.ผส. จึงได้ทำการศึกษาเพื่อหาต้นแบบในการจัดตั้งหรือพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุที่ดีต่อไปในอนาคต และเตรียมที่จะเสนอการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุต่อคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ (กผส.) ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน โดยเสนอให้เป็นภารกิจของ “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)” ในการรับผิดชอบบริหารจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ของตนเอง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ”

ศาสตราจารย์ศศิพัฒน์ ยอดเพชร นักวิจัย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่า จากการศึกษา “การถอดบทเรียนตัวอย่างที่ดีของโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้” ในโรงเรียนผู้สูงอายุ ๙ แห่ง พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุจากเดิมที่เป็นกิจกรรมที่หน่วยงานหรือชุมชนจัดทำขึ้น เพื่อให้ผู้สูงอายุออกจากบ้านมาพบปะผู้อื่น คลายเหงา สร้างความรื่นเริง สร้างความสุขนั้น ควรเพิ่มมิติในการจัดการศึกษาเพื่อเติมความรู้ด้านต่างๆ แก่ผู้สูงอายุ เช่น การดูแลสุขภาพ โภชนาการ การรับมือกับสังคมที่เปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีและการสื่อสาร และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้ ผ่านเทคนิคการสอนวิธีการต่างๆ โดยใช้เวลาในการเรียนรู้อย่างน้อย ๖ ชั่วโมง ต่อสัปดาห์ ต่อเนื่องกัน ๔-๘ เดือน

นอกจากนี้ ยังแนะนำว่าหน่วยงานที่จะจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุควรทำความเข้าใจกับจุดมุ่งหมายและบริการของโรงเรียนผู้สูงอายุ ศึกษาความต้องการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในชุมชน โดยพิจารณาองค์ประกอบที่สำคัญ เช่น ที่ตั้งโรงเรียน ห้องเรียนที่เหมาะสม การเดินทางไปโรงเรียน ด้วยความสะดวก ปลอดภัย เป็นต้น

ทั้งนี้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ร่วมกับมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) ดำเนินการถอดบทเรียนการจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุที่ดี โดยเฉพาะในประเด็นการจัดกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดความรู้ตามแนวคิดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้มีศักยภาพหรือมีภาวะพหุคุณพลัง (Active Ageing) พร้อมกับนำแนวทาง หลักสูตร รูปแบบ มาต่อยอดถ่ายทอดองค์ความรู้สู่โรงเรียนผู้สูงอายุที่ดำเนินการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ จำนวนกว่า ๑๕๐ แห่ง ซึ่งเป็นภาคีเครือข่ายของ สสส.

โรงเรียนผู้สูงอายุแห่งหนึ่งที่สามารถถือเป็นต้นแบบได้ คือ โรงเรียนผู้สูงอายุบ้านหนองลาน ตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นต้นแบบโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีการจัดการที่ดี มีหลักสูตรการเรียนการสอนตามแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ช่วยให้ผู้สูงอายุได้ร่วมกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสื่อสารทั้งความรู้เชิงวิชาการและกิจกรรมต่างๆ ทั้งนี้ จากข้อมูลของนักพัฒนาชุมชนผู้รับผิดชอบดูแลโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน มีนักเรียนสูงอายุจำนวน ๑๔๐ คน (สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๐) เปิด ๓ ห้องเรียน จัดสอนในวันอังคาร เดือนละ ๒ ครั้ง วิชาที่เรียน คือ ธรรมะ เศรษฐกิจพอเพียง ดนตรีไทย และงานศิลปะ เช่น การทำดอกไม้จันทน์ เป็นต้น โดยมีกิจกรรมหน้าเสาธงตั้งแต่ ๘.๓๐ น. กิจกรรมในห้องเรียนภาคเช้าระหว่าง ๑๐.๐๐-๑๒.๐๐ น. และภาคบ่าย ๑๓.๐๐-๑๔.๐๐ น. ปัจจุบันโรงเรียนบ้านหนองลานเป็นแหล่งเรียนรู้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศ มีกลุ่มหรือชมรมผู้สูงอายุโดยการสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดต่างๆ เดินทางมาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก

เทศบาลตำบลหนองลานมีผู้สูงอายุที่อายุ ๖๐ ปีขึ้นไปจำนวนทั้งสิ้น ๖๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๘๓ ของประชากรทั้งหมดจำนวน ๔,๔๑๘ คน เทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ได้ร่วมกับกรมกิจการผู้สูงอายุ (ผส.) กระทรวงการพัฒนาสังคมฯ และองค์กรชุมชน จัดตั้ง “โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน” โดยมีชมรมผู้สูงอายุและเทศบาลตำบลหนองลานเป็นหลักในการขับเคลื่อนภารกิจ ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง และงบประมาณจากเครือข่ายภาครัฐและเอกชน

ทั้งนี้ กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้จัดทำหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุ พร้อมกำหนดแผนขยายผลการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ ๘๗๘ อำเภอ อำเภอละ ๑ แห่งทั่วประเทศในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ จากปัจจุบันมี ๔๓ แห่งทั่วประเทศ

๔.๔ การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานอื่นๆ

๔.๔.๑ มหาวิทยาลัยวัยที่สาม (University of the Third Age) ในสถาบันอุดมศึกษา

ประเทศไทยมีการตั้ง U3A Thailand เป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม ๒๕๕๖ โดยมีภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นหน่วยงานริเริ่มในการจัดตั้ง เพื่อเป็นหน่วยงานในการประสานเชื่อมโยงการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุไทยสู่เครือข่ายระดับโลก

วิสัยทัศน์ คือ “U3A Thailand ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุสู่สังคมสุขภาวะ” และมีพันธกิจ ๔ ประการ คือ

- (๑) ส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ
- (๒) เผยแพร่ข่าวสาร ข้อมูล ของผู้สูงอายุไทยสู่สังคมเครือข่ายโลก
- (๓) จัดกิจกรรมทั้งในรูปแบบวิชาการ การประชุมทั้งในระดับชาติและนานาชาติ เพื่อส่งเสริมความสามารถในการบริหารจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ และ
- (๔) เป็นศูนย์กลางเครือข่ายการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

กิจกรรมของ U3A ประเทศไทย ประกอบด้วย การจัดบรรยายทางวิชาการโดยผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศ เช่น อังกฤษ สิงคโปร์ เพื่อให้ทันวิชาการและผู้ปฏิบัติงานจากเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตที่ทำงานด้านผู้สูงอายุร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และจัดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การสร้างพลังและความเยาว์วัยของชีวิตด้วยจิตวิทยานีโอฮิวแมนนิส” ให้กับผู้สูงอายุจากชมรมผู้สูงอายุในเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

๔.๔.๒ มหาวิทยาลัยวัยที่สาม ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่งก็ได้ริเริ่มจัดตั้งมหาวิทยาลัยวัยที่สามขึ้นเช่นกัน เช่น เทศบาลนครเชียงรายเป็นต้น ขณะนี้ได้เปิด “มหาวิทยาลัยที่สามนครเชียงราย” ขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยร่วมกับคณะสงฆ์ จังหวัดเชียงราย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง และปราชญ์ชุมชน จัดทำโครงการพัฒนาผู้สูงอายุให้มีคุณค่า เปิดมหาวิทยาลัยวัยที่สามรองรับสังคมผู้สูงอายุ ให้ผู้สูงอายุได้มาร่วมเรียนรู้ และถ่ายทอดภูมิรู้ให้คนรุ่นลูกหลาน มีการจัดสร้างอาคารชั้นเดียวเป็นห้องหลักสูตรต่างๆ พร้อมอุปกรณ์ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เข้าเรียนรู้จำนวน ๘ หลักสูตร เช่น หลักสูตรสาธารณสุข, หลักสูตรด้านสุขภาพ, หลักสูตรด้านศาสนา, หลักสูตรด้านการศึกษาและเทคโนโลยี ฯลฯ โดยมีวิทยากรคอยให้ความรู้อย่างใกล้ชิด

นายวันชัย จงสุทธานามณี นายกเทศมนตรีนครเชียงราย กล่าวว่า ในเขตเทศบาลนครเชียงราย มีประชากรสูงอายุอยู่ถึงร้อยละ ๑๖ ของประชากรทั้งหมด ซึ่งมีอยู่กว่า ๑๐,๐๐๐ คน จึงเป็นเรื่องที่สังคมให้ความสำคัญ โดยเฉพาะการที่จะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขอยู่อย่างมีคุณค่า ยั่งยืน เป็นมิ่งขวัญของลูกหลาน เทศบาลฯ จึงจัดตั้งมหาวิทยาลัยวัยที่สามฯ นี้ขึ้นเพื่อเปิดให้ผู้สูงอายุเข้าไปใช้บริการเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งยังสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่สังคมและคนรุ่นลูกหลานได้ เพราะผู้สูงอายุจำนวนมากเป็นปราชญ์ที่มีองค์ความรู้แตกต่างกันหลายคนเป็นอดีตข้าราชการที่เกษียณอายุไปแล้วแต่ยังทรงความรู้ความสามารถ หลายคนเป็นศิลปิน หลายคนชำนาญด้านการแพทย์ทั้งแผนปัจจุบันและแผนไทย เป็นต้น

๔.๔.๓ โรงเรียนผู้สูงวัยและผู้พิการ ของวิทยาลัยชุมชน

วิทยาลัยชุมชนนราธิวาส ได้ร่วมกับ อบต.จอบะาะ จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงวัยและผู้พิการ (โรงเรียนเปาะจิมาะจิ) ณ ตำบลจอบะาะ อำเภอยี่งอ เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและผู้พิการให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเสริมสร้างศักยภาพองค์กรเครือข่ายการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและผู้พิการ โดยได้รับการสนับสนุนทางด้านอาคารสถานที่จาก อบต.จอบะาะ มีห้องเรียน ๒ ห้องเรียน ซึ่งแบ่งเป็นห้องเรียนผู้สูงวัยและห้องเรียนผู้พิการ มีการจัดฝึกอาชีพสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ หลักสูตรการทำน้ายาปรับผ้านุ่ม การทำน้ายาล้างจานจากธรรมชาติ การทำสบู่ การทำน้ำมันเหลือง และมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักสูตรที่ทำควบคู่กับการดูแลผู้สูงอายุและผู้พิการโดยมีการศึกษาความต้องการของผู้สูงวัยและผู้พิการสำหรับการจัดทำหลักสูตร เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ครอบคลุมทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี ลดภาระการดูแลของครอบครัว และเป็นพลังของสังคม โรงเรียนเปาะจิมาะจิ เปิดเรียนอย่างเป็นทางการ ในวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยเริ่มจากการเปิดหลักสูตรการดูแลผู้สูงวัยที่มีการสอดแทรกการบรรยายธรรมทางศาสนาเพื่อให้ผู้สูงวัยได้รู้วิธีการดูแลตัวเองอย่างถูกต้อง

๔.๕ หลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ๑๔๔ ชั่วโมง

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นหน่วยงานทางการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาให้กับผู้ใหญ่ ผู้พลาดโอกาส และผู้ด้อยโอกาสทุกรูปแบบ สำนักงานฯ ได้ส่งเสริมให้มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (Community Learning Center – CLC) เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนกลุ่มวัยต่างๆ รวมถึงผู้สูงอายุปัจจุบัน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ได้ออกแบบหลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ๑๔๔ ชั่วโมง ประกอบด้วย

รายวิชาที่ ๑ การดูแลสุขภาพที่จำเป็นของผู้สูงอายุ ๒๗ ชั่วโมง

การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุแบบองค์รวมโดยเน้นให้ตระหนักในการส่งเสริมสุขภาพป้องกันการเจ็บป่วยและการดูแลตนเองเบื้องต้น ให้ครอบครัวทั้งการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ เนื้อหา ทฤษฎี ๙ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๑๘ ชั่วโมง

๑. สถานการณ์ของผู้สูงอายุไทย /แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ/สวัสดิการ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ทฤษฎี ๓ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๒ ชั่วโมง

๒. การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจและสังคม ทฤษฎี ๒ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๒ ชั่วโมง

๓. การส่งเสริมและป้องกันปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุ ทฤษฎี ๒ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๗ ชั่วโมง

๔. ปัญหาสุขภาพที่พบบ่อยในผู้สูงอายุและการดูแลตนเองเบื้องต้น ทฤษฎี ๒ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๗ ชั่วโมง

รายวิชาที่ ๒ นันทนาการและการใช้เวลาว่างสำหรับผู้สูงอายุ ๓๙ ชั่วโมง

การดูแลผู้สูงอายุด้วยสารระบับเทิง และใช้เวลาว่างด้านอื่นๆ ให้เกิดประโยชน์ ทำให้เกิดการผ่อนคลาย เกิดความสุขทางใจ ร่วมกิจกรรมกลุ่ม เข้าสังคมได้อย่างมีความสุข เนื้อหา ทฤษฎี ๕ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๓๔ ชั่วโมง

๑. สารระบับเทิง (ลีลาศ) ทฤษฎี ๑ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๘ ชั่วโมง

๒. การออกกำลังกายประกอบดนตรีและอุปกรณ์ ทฤษฎี ๑ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๘ ชั่วโมง

๓. กิจกรรมยามว่าง ทฤษฎี ๓ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๑๘ ชั่วโมง เช่น การปลูกผักในครัวเรือน การทำงานประดิษฐ์

รายวิชาที่ ๓ การพัฒนาจิตสำหรับผู้สูงอายุ ๓๙ ชั่วโมง

การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความรู้ ความเข้าใจ และฝึกปฏิบัติ ตามแนวทางความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรมไทย เพื่อพัฒนาความคิดเกิดความมั่นคงทางจิตใจและสุขภาวะทางจิต เนื้อหา ทฤษฎี ๑๐ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๒๙ ชั่วโมง

๑. การผ่อนคลายกล้ามเนื้อสมองด้วยการฝึกคิดบวก ทฤษฎี ๒ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๔ ชั่วโมง
๒. การปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา ทฤษฎี ๑ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๒ ชั่วโมง
๓. การภาวนาจิต/สมาธิเพื่อการเยียวยา ทฤษฎี ๒ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๗ ชั่วโมง
๔. โยคะ ทฤษฎี ๒ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๗ ชั่วโมง
๕. ไทเก๊ก ทฤษฎี ๑ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๕ ชั่วโมง
๖. การดูแลระยะสุดท้ายของชีวิต ทฤษฎี ๒ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๔ ชั่วโมง

รายวิชาที่ ๔ การใช้ชีวิตอย่างมีความสุขสำหรับผู้สูงอายุ ๒๔ ชั่วโมง

ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้แหล่งวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ช่วยให้เกิดพลังของชีวิต ดำรงตนอย่างมีคุณค่าและทำกิจกรรมให้เกิดประโยชน์แก่สังคม เนื้อหา ทฤษฎี ๕ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๑๙ ชั่วโมง

๑. วัฒนธรรมกับความสุขของชีวิต (การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม) ทฤษฎี ๑ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๕ ชั่วโมง
๒. สิ่งแวดล้อมกับความสุขของชีวิต (การท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อม) ทฤษฎี ๑ ปฏิบัติ ๕ ชั่วโมง
๓. การเสริมสร้างพลังอำนาจให้ผู้สูงอายุ/กระบวนการจิตปัญญา/สุนทรียสนทนา ทฤษฎี ๒ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๔ ชั่วโมง
๔. การบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม ทฤษฎี - ปฏิบัติ ๔ ชั่วโมง
๕. การใช้ชีวิตในบั้นปลายอย่างมีคุณค่า ทฤษฎี ๑ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๒ ชั่วโมง

รายวิชาที่ ๕ เทคโนโลยีและการสื่อสารสำหรับผู้สูงอายุ ๑๕ ชั่วโมง

การศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยการเลือกใช้เทคโนโลยีและการสื่อสารอย่างเหมาะสม ช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ปรับตัวอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข เนื้อหา ทฤษฎี ๔ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๑๑ ชั่วโมง

๑. การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการสื่อสาร ทฤษฎี ๒ ชั่วโมง ปฏิบัติ ๗ ชั่วโมง
๒. การใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ระบบสมาร์ตโฟน (Smart Phone) ทฤษฎี ๒ ปฏิบัติ ๔ ชั่วโมง

๔.๖ วุฒิสภา ธนาคารสมอง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้ใช้ศักยภาพร่วมพัฒนาประเทศผ่านกลไก “ธนาคารสมอง” โดยการรวบรวมข้อมูลวุฒิสภาธนาคารสมอง ซึ่งเป็นผู้ที่เกษียณอายุจากภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ทรงภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่มีสุขภาพดี มีความพร้อมและสมัครใจที่จะนำปัญญา ความรู้ และประสบการณ์มาช่วยพัฒนาประเทศ และประสานเชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆ เพื่อให้วุฒิสภาฯ ได้ทำงานสอดคล้องกับความต้องการขององค์กรหรือชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งที่ผ่านมาวุฒิสภาฯ ได้มีบทบาทสำคัญในการเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำ เป็นวิทยากร เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ประสบการณ์ รวมทั้งร่วมขับเคลื่อนการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นและเศรษฐกิจฐานราก

“โครงการธนาคารสมอง” เกิดขึ้นจากพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๙ ด้วยทรงมีกระแสพระราชดำริสต่อที่ประชุมมหาสมาคม ณ ศาลาดุสิดาลัย พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ว่าน่าจะนำผู้ที่เกษียณอายุแล้วแต่ยังมีความรู้ความสามารถมาช่วยงานด้านต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์แก่สังคมและบ้านเมือง เพราะบุคคลเหล่านี้ถือเป็นธนาคารสมองของประเทศ รัฐบาลสมัยนั้น จึงสนองพระราชดำริดังกล่าวและได้มอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานจัดตั้ง “โครงการธนาคารสมอง” เพื่อผลักดันให้ผู้สูงอายุที่ยังมีความรู้ความสามารถ ได้นำศักยภาพที่มีอยู่มาใช้ช่วยเหลือสังคม โดย สศช. เป็นหน่วยทะเบียนกลางที่มีหน้าที่รวบรวมข้อมูล จัดทำบัญชีรายชื่อข้าราชการที่เกษียณอายุแล้ว และติดต่อให้มาร่วมเป็น “วุฒิสภา” ซึ่งมีลักษณะเป็นอาสาสมัครที่มาช่วยถ่ายทอดความรู้สู่ภาคส่วนต่างๆ ในสังคม นอกจากนั้น สศช. ยังเป็นตัวกลางในการประสานระหว่างวุฒิสภากับหน่วยงาน องค์กร หรือชุมชน ที่ต้องการให้วุฒิสภาไปให้คำแนะนำในเรื่องต่างๆ ด้วย

ในช่วงแรกผู้ที่เข้ามาเป็นวุฒิสภามีเฉพาะข้าราชการเกษียณ แต่ต่อมาก็มีบุคลากรอาวุโสจากทุกภาคส่วนและหลากหลายอาชีพอาสาเข้ามาร่วมงานด้วย ตั้งแต่นักวิชาการ นักธุรกิจ รวมถึงประชาชนชาวบ้าน เนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ความเชี่ยวชาญ และได้ขยายภารกิจไปถึงการเผยแพร่ความรู้ การค้นคว้าวิจัย หรือประดิษฐ์ผลงานต่างๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อสังคมยิ่งขึ้น วุฒิสภามีจำนวน ๒๑ สาขา คือ ด้านการศึกษา ด้านการแพทย์และสาธารณสุข ด้านการเกษตร ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ด้านวิศวกรรม ด้านสถาปัตยกรรม ด้านการเงิน การคลัง งบประมาณ ด้านสังคม ด้านกฎหมาย ด้านการปกครองการเมือง ด้านศิลปวัฒนธรรมและศาสนา ด้านการวางแผนพัฒนา ด้านพาณิชย์และบริการ ด้านความมั่นคง ด้านบริหารจัดการและบริหารธุรกิจ ด้านการประชาสัมพันธ์

ด้านคมนาคมและสื่อสาร ด้านพลังงาน ด้านต่างประเทศ และด้านอุตสาหกรรม ปัจจุบันมีวุฒิอาสา ทั้งสิ้นกว่า ๓,๐๐๐ คน

โครงการธนาคารสมอง เป็นกิจกรรมอาสาสมัครของผู้สูงอายุ ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อ หน่วยงานและชุมชนต่างๆ ทำให้ผู้สูงอายุที่เป็นวุฒิอาสา มีความภาคภูมิใจและเห็นถึงคุณค่าของ ตนเอง และเป็นการป้องกันโรคซึมเศร้าซึ่งมักเกิดกับผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี เพราะส่วนใหญ่ผู้สูงอายุ ที่เพิ่งเกษียณหรือไม่ได้ทำงานประจำจะยังปรับตัวไม่ได้ รู้สึกเหงา ซึมเศร้า แต่การที่ผู้สูงอายุได้มา เป็นอาสาสมัครช่วยงานสังคม ทำให้รู้สึกว่ามีคุณค่า ได้ใช้เวลาว่างทำกิจกรรมให้เป็นประโยชน์ แก่สังคม ได้ถ่ายทอดความรู้แก่คนรุ่นลูกหลาน และข้อสำคัญที่สุดคือ ผู้สูงอายุเองได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ จากการทำกิจกรรม ทำให้มีความสุขและสามารถป้องกันโรคสมองเสื่อมได้ด้วย

๔.๗ สถาบันศาสนากับการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

สถาบันศาสนา ได้แก่ วัด โบสถ์ มัสยิด มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้และการปฏิบัติ ตามหลักศาสนาแก่ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะวัดในพุทธศาสนาที่มีอยู่กว่า ๓๐,๐๐๐ แห่งทั่วประเทศนั้น เป็นสถาบันศาสนาที่มีอยู่ในทุกชุมชน มีสิ่งก่อสร้าง อาคารสถานที่ และพื้นที่ รวมทั้งมีกิจกรรม ทางศาสนาที่ดึงดูดให้ผู้สูงอายุมารวมกันในวันสำคัญทางศาสนาอยู่แล้ว หากมีกิจกรรมการเรียนรู้ สำหรับผู้สูงอายุ จะสามารถช่วยรองรับสังคมผู้สูงอายุได้มาก

เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “วัดในพุทธศาสนากับความพร้อม ในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ” เพื่อตอบคำถามว่าวัดในประเทศไทยมีความพร้อมในการรองรับสังคม ผู้สูงอายุหรือไม่ มีความพร้อมในด้านใด มีปัจจัยอะไรที่ทำให้วัดมีความพร้อมแตกต่างกัน โดยใช้วิธี วิจัยเชิงปริมาณ ศึกษาที่วัดพัฒนาตัวอย่างจำนวน ๘๖๖ แห่งทั่วประเทศ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๔ - ๒๕๕๕ ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวมวัดส่วนใหญ่มีความพร้อมในระดับปานกลาง เมื่อแยกรายด้าน พบว่า วัดมีความพร้อมด้านการสร้างเครือข่ายและพื้นที่ทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุในระดับมาก ด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตและด้านการส่งเสริมสุขภาพในระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยที่ทำให้วัด มีความพร้อมแตกต่างกัน ได้แก่ ศักยภาพของเจ้าอาวาส จำนวนและคุณสมบัติของพระในวัด ความรู้ของพระ การสนับสนุนจากชุมชนรอบวัด และการทำงานเป็นเครือข่าย แนวทางในการสนับสนุน ความพร้อมของวัด ได้แก่ การจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัดที่ประสบผลสำเร็จในการทำงาน เกี่ยวกับผู้สูงอายุ การถวายความรู้เรื่องการบริหารและเรื่องผู้สูงอายุแก่พระสงฆ์ การสนับสนุนการสร้าง เครือข่ายของวัด และการจัดพื้นที่และสิ่งแวดลอมของวัดให้เอื้อต่อผู้สูงอายุ

ปัจจุบันวัดในพุทธศาสนาหลายแห่งมีกิจกรรมการฝึกสมาธิและปฏิบัติธรรม ซึ่งมุ่งการพัฒนา จิตใจที่จะมีผลต่อสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ เช่น สถาบันพลังจิตตานุภาพ ของพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวริวัณศ์สิรินทร) สอนการฝึกสมาธิเพื่อเพิ่มพลังให้กับตนเองแก่บุคคลทั่วไปทุกเพศทุกวัย

ก็เป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุเช่นกัน ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพให้วัดในพุทธศาสนาทั่วประเทศ จำนวนกว่า ๓ หมื่นแห่ง มีความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุจึงเป็นความหวังอีกส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้ประเทศไทยสามารถรับมือกับสังคมผู้สูงอายุได้ดียิ่งขึ้น

๔.๘ การบูรณาการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๐ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดให้มีการประชุมสภาการศึกษาเสวนา (OEC Forum) ครั้งที่ ๑๗ เรื่อง “การศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ” ณ ห้องประชุมกำแพง พลาญกูร์โดยมีวิทยากร ๓ ท่าน เป็นผู้นำเสนอ คือ ๑) ศาสตราจารย์ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการบริหารกองทุนผู้สูงอายุ กรรมการมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย ๒) นายประยุทธ์ หลีกคำ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กลุ่มเป้าหมาย สำนักงาน กศน. และ ๓) นายนราธิป สุภาราญ รองผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลหนองลาน จังหวัดกาญจนบุรี (โรงเรียนผู้สูงอายุต้นแบบ)

ศาสตราจารย์ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการบริหารกองทุนผู้สูงอายุ กรรมการมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย นำเสนองานวิจัยเรื่อง การถอดบทเรียนตัวอย่างที่ดีของโรงเรียนและชมรมผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ เหตุผลในการศึกษาวิจัยคือ จากการศึกษาที่สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ กระแสสังคมมีการเผยแพร่ข้อมูลโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างกว้างขวาง และปัจจุบันมีโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก จึงต้องการศึกษาคุณลักษณะของโรงเรียนผู้สูงอายุว่าควรเป็นอย่างไรควรมีหลักสูตรและกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพอย่างไรทั้งนี้ การศึกษามุ่งที่ผู้สูงอายุวัยต้น (๖๐-๖๙ ปี) ซึ่งแนวคิดในการพัฒนาผู้สูงอายุวัยต้นของทั่วโลกจะมุ่งพัฒนาให้เป็นผู้มีศักยภาพใน ๓ ด้าน คือ ๑) สุขภาพ ๒) การมีส่วนร่วม และ ๓) ความมั่นคง ในการวิจัยนี้ได้เก็บข้อมูลจากโรงเรียนผู้สูงอายุต้นแบบจำนวน ๙ แห่งทั่วประเทศ

จากการศึกษาพบว่ารูปแบบการก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุมีหลายรูปแบบ ทั้งการก่อตั้งโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล วัด และกศน. ผู้เรียนมีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มีระดับการศึกษา อาชีพ และฐานะหลากหลาย การเรียนมีตั้งแต่ ๒๕ - ๓๑๐ คนต่อห้องเรียน รูปแบบการจัดการศึกษายังไม่ชัดเจนว่าเป็นการศึกษานอกระบบ ในระบบ หรือตามอัธยาศัย จึงสรุปนิยามของโรงเรียนผู้สูงอายุว่า คือ ลักษณะกิจกรรมที่สถาบัน หน่วยงาน หรือชุมชนจัดทำขึ้น เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุผ่านการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบที่ผู้สูงอายุเรียนรู้ได้อย่างสนุกสนานรื่นเริง

จากการถอดบทเรียนพบว่า ดัชนีทักษะการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ คือ ดูแลตนเองได้ พึ่งตนเองได้ในสิ่งที่ปรารถนาได้ตามศักยภาพของตน ทำประโยชน์ให้ผู้อื่นและสังคม เตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นสามารถสร้างสุขภาวะทางกายและจิต มีชีวิตยืนยาว ตระหนักในคุณภาพชีวิตที่ดี พัฒนาความสามารถทางสังคมและเศรษฐกิจ สามารถควบคุมตนเองและพึงพอใจในชีวิต ส่วนหลักสูตรที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ คือ เรียนในเรื่องที่ต้องรู้ควรรู้ และอยากรู้ ซึ่งที่วิจัยได้จัดชุดความรู้การพัฒนาเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ไว้จำนวน ๙๖ ชั่วโมง ประกอบด้วย

๑. ความรู้ที่ต้องรู้ ร้อยละ ๕๐ ใช้เวลาสอน ๔๘ ชั่วโมง
๒. ความรู้ที่ควรรู้ ร้อยละ ๓๐ ใช้เวลาสอน ๒๘ ชั่วโมง และ
๓. ความรู้ที่อยากรู้ ร้อยละ ๒๐ ใช้เวลาสอน ๒๐ ชั่วโมง

สำหรับเทคนิคการสอนที่สำคัญคือ ผู้สูงอายุต้องมีส่วนร่วมและเรียนเฉพาะสิ่งที่น่าสนใจ และเป็นประโยชน์ ทั้งนี้ผู้สูงอายุยังต้องการเวลาเรียนรู้มากกว่าปกติ สำหรับปัญหาและอุปสรรคของการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ คือ ข้อจำกัดในการใช้งบประมาณ ขาดสถานที่เรียนที่เหมาะสม ไม่สามารถจัดการสอนได้ตามตารางสอน ขาดผู้สอน ขาดความรู้ในเนื้อหาที่สอน ผู้สอนขาดทักษะในการสอนที่ดึงดูดความสนใจของผู้สูงอายุ และมีการศึกษาดูงานจำนวนมากทำให้ผู้เรียนไม่ได้เรียนเท่าที่ควร นอกจากนี้ ควรมีการต่อยอดพัฒนาชุดความรู้ที่ใช้สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุสิ่งเหล่านี้เป็นประเด็นที่ฝากให้ทุกฝ่ายช่วยกันพัฒนาต่อไป

นายนราธิป สุภารายู รองนายกเทศมนตรีตำบลหนองลาน และรองผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี กล่าวว่า โรงเรียนผู้สูงอายุบ้านหนองลาน (โรงเรียนผู้สูงอายุต้นแบบ) มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้มีความสุขกาย สุขใจ ไม่เป็นภาระกับทางบ้าน ดูแลตัวเองได้ จึงจัดกิจกรรมการส่งเสริมอาชีพ การดูแลสุขภาพ สร้างความสุขสำหรับผู้สูงอายุ มีหลักการบริหารมุ่งเน้นการปฏิบัติงานกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องโดยเป็นการทำงานร่วมกันในรูปแบบ “บวร” ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ชำราชการ ชุมชน และใช้ผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง โดยได้นำแนวทางการจัดการหลักสูตรของ ศาสตราจารย์ศศิพัฒนา ยอดเพชร ๙๖ ชั่วโมงมาปรับให้สอดคล้องกับหลักสูตรที่มีอยู่เดิม คือ ๑. ความรู้ที่ผู้สูงอายุต้องรู้ เป็นความรู้ที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิต ๒. ความรู้ที่ผู้สูงอายุควรรู้ เช่น การดูแลรักษาสุขภาพ และ ๓. ความรู้ที่ผู้สูงอายุอยากรู้ ซึ่งมาจากความต้องการของผู้สูงอายุเองซึ่งมีรายวิชาที่เปิดสอน แบ่งเป็น ๓ ภาควิชา ได้แก่

๑. ภาควิชาการ ศีลธรรม หน้าที่พลเมือง
๒. ภาควิชาตามอัธยาศัย เน้นโภชนาการ ภูมิปัญญา (ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพแพทย์แผนไทย)
๓. ภาคกิจกรรมสังคม เน้นกิจกรรมนันทนาการ

นายประยุทธ์ หลีกคำ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กลุ่มเป้าหมายพิเศษ สำนักงาน กศน.กล่าวว่า สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องผู้สูงอายุสามารถแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่มกลุ่มที่ติดสังคม กับกลุ่มผู้สูงอายุที่ติดบ้าน ติดเตียง ปัจจุบันจึงมีการจัดทำโครงการเพื่อผู้สูงอายุ ๒ โครงการ คือ ๑) การจัดการศึกษาเสริมสร้างคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ และ ๒) การจัดการศึกษาสำหรับบุคลากรที่ดูแลผู้สูงอายุซึ่งในการดำเนินการจัดการศึกษาสำหรับบุคลากรที่ดูแลผู้สูงอายุมีการจัดตั้งคณะบูรณาการที่ร่วมมือระหว่าง ๖ กระทรวง ประกอบด้วย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงแรงงาน กระทรวงสาธารณสุขกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม และกระทรวงศึกษาธิการ กับอีก ๒ หน่วยงาน คือ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ทั้ง ๖ กระทรวงและ ๒ หน่วยงาน ได้ร่วมมือดำเนินงานโครงการผลิตบุคลากรดูแลผู้สูงอายุ โดยเลือกใช้หลักสูตรของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข แบ่งเป็น ๒ หลักสูตร คือ หลักสูตร ๗๐ ชั่วโมง และหลักสูตร ๔๒๐ ชั่วโมง โดยคณะบูรณาการฯมีข้อตกลงว่าต้องการให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการให้ทุกจังหวัดมีหลักสูตร ๗๐ ชั่วโมง เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ในการดูแลผู้สูงอายุแต่สำหรับหลักสูตร ๔๒๐ ชั่วโมงไม่ได้บังคับ การจัดแล้วแต่ความพร้อมจากการดำเนินงานในปีงบประมาณ ๒๕๕๙ คณะบูรณาการฯ มีเป้าหมายให้ผลิต ๗๘ กลุ่ม ผลิตได้จริง ๑๔ กลุ่มแต่หลักสูตร ๗๐ ชั่วโมง ผลิตได้ ๓๖๕ กลุ่ม และพบว่าเมื่อเรียนจบแล้วผู้จบการศึกษาได้งานทำร้อยละ ๘๐

สำหรับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ แนวทางในการจัดจะเน้น ๓ เรื่องหลัก คือ ๑) “กาย” เช่น อาหารโภชนาการฝึกอาชีพการดูแลตนเองเบื้องต้นโรคที่เกิดกับผู้สูงอายุการบริหาร ฯลฯ ๒) “จิต” เช่น การศึกษาธรรมะสนทนาธรรมตามศาสนาที่นับถือ และ ๓) “สมอง” เช่น เกม กิจกรรมพัฒนาสมอง เป็นต้น

โดยสรุป ปัจจุบันหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ดำเนินการส่งเสริมและจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุตามศักยภาพและความพร้อม รูปแบบที่ชัดเจนที่สุด คือ การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ แต่จำนวนก็ยังไม่เพียงพอสำหรับผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทุกปี จำนวนชั่วโมงและเนื้อหาที่เรียนก็ยังไม่เข้มข้น จึงมีข้อเสนอแนะจากงานวิจัยและผู้เชี่ยวชาญให้พัฒนาหลักสูตรที่มีสาระยิ่งขึ้น ให้หน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่นส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านงบประมาณ การพัฒนาศักยภาพของบุคลากร องค์ความรู้ เทคนิค ทักษะ การถ่ายทอดองค์ความรู้ และควรดำเนินงานแบบบูรณาการร่วมกัน เพื่อให้กลุ่มหรือองค์กรที่ดำเนินงานจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทัวถึงและสร้างความเท่าเทียมแก่ผู้สูงอายุทุกพื้นที่ในประเทศ เพื่อให้สังคมตระหนักว่าผู้สูงอายุคือหลักชัยของสังคม มีพลังและคุณค่า

ไม่ใช่ภาระของสังคม ขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุก็มีโอกาสได้ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อพัฒนาตนเองและมีส่วนร่วมในสังคมเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ

ในขณะที่กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุร่วมกับชมรมผู้สูงอายุอย่างกว้างขวาง นายแพทย์บรรลุ ศิริพานิช ที่ปรึกษาสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ มีความเห็นว่า กระทรวงศึกษาธิการมีความล่าช้าในการดำเนินงานเรื่องนี้ หน่วยงานทางการศึกษายังไม่บริการการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างจริงจัง ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับกระทรวงสาธารณสุขจะเห็นว่าการปฏิรูปอย่างเป็นรูปธรรมมากกว่า เช่น มีบัตรทองที่ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขได้อย่างทั่วถึง ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงจำเป็นต้องเร่งปฏิรูปการศึกษาให้เกิดผลโดยเร็ว โดยเฉพาะการทำหน้าที่ส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุตามที่ได้รับมอบหมายจากรัฐบาล

บทที่ ๕

กรณีตัวอย่างการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุใน ๔ ภาค ของประเทศไทย

ในบทนี้จะนำเสนอกรณีตัวอย่างการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุใน ๔ ภาคของประเทศไทย ซึ่งเป็นข้อมูลที่มีการดำเนินงานอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม เป็นการศึกษาเอกสารที่ปรากฏในสื่อต่างๆ และกรณีตัวอย่างที่คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อจัดเก็บข้อมูลด้วยตนเอง เพื่อศึกษารูปแบบวิธีดำเนินการ สภาพปัญหา และวิธีแก้ไข ดังต่อไปนี้

๕.๑ รูปแบบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุไทยจากการศึกษาเอกสาร

ปัจจุบันการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยมีการดำเนินงานในรูปแบบต่างๆ เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงวัย โรงเรียนชรบาลฯ เป็นต้น ซึ่งอาจเป็นความคิดริเริ่มของกลุ่มหรือชมรมผู้สูงอายุ หรือเป็นโครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือเป็นโครงการของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพ.สต.) ที่ทำร่วมกับ กศน.อำเภอ ในพื้นที่ เป็นต้น

กรณีที่หนึ่ง โรงเรียนผู้สูงวัย เทศบาลเมืองพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี

โรงเรียนผู้สูงวัย เทศบาลเมืองพิบูลมังสาหาร (รร.สว.ท ๓) เป็นโครงการของชมรมผู้สูงอายุ ร่วมกับงานพัฒนาชุมชน เทศบาลเมืองพิบูลมังสาหาร ได้เริ่มดำเนินโครงการตั้งแต่กลางเดือน พฤษภาคม ๒๕๕๙ ซึ่งนับเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุแห่งแรกในจังหวัดอุบลราชธานี เปิดการเรียนการสอนทุกวันอังคาร เวลา ๙.๐๐ – ๑๒.๐๐ น. เปิดรับสมัครนักเรียนผู้มีอายุไม่น้อยกว่า ๕๕ ปี

กิจกรรมการเรียนเริ่มตั้งแต่ผู้สูงอายุทั้งชายหญิงแต่งชุดเครื่องแบบนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น เดินทางไปโรงเรียน โดยขี่จักรยานเป็นกลุ่มๆ หรือโดยสารรถรางที่เทศบาลจัดบริการรับ-ส่ง เมื่อมาถึงโรงเรียนก็จะมีพิธีระฆังเรียกนักเรียนเข้าแถว มีกิจกรรมหน้าเสาธงเช่นเดียวกับนักเรียนปกติ คือ การเคารพธงชาติและสวดมนต์อย่างพร้อมเพรียงกัน ก่อนจะเดินเรียงแถวเข้าห้องเรียน

สำหรับชั่วโมงเรียนแบ่งออกเป็น ๒ ช่วง ชั่วโมงแรกเป็นการให้ความรู้กับผู้สูงอายุเรื่องการดูแลสุขภาพ โดยมีเจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลพิบูลมังสาหารและวิทยากรจากหน่วยงานต่างๆ ทำหน้าที่เป็นวิทยากรในการให้ความรู้และคำแนะนำ ส่วนอีกสองชั่วโมงที่เหลือเป็นกิจกรรมกลุ่มนันทนาการ ประกอบด้วย การร้องเพลง กิจกรรมเข้าจังหวะ เช่น การแปร่งฟัน กายบริหาร เพื่อให้

ร่างกายแข็งแรง รวมทั้งให้ความบันเทิงและผ่อนคลายความเครียดให้กับผู้สูงอายุ ด้วยระหว่างคาบเรียนก็มีการแจกอาหารว่างให้กับผู้สูงอายุ และมีการมอบรางวัลให้กับนักเรียนที่กล้าแสดงออกหน้าชั้นเรียน

จุดเริ่มต้นของโรงเรียนผู้สูงวัย เทศบาลเมืองพิบูลมังสาหาร เกิดขึ้นจากความคิดของนายพิสุทธิ ยอดคำ ประธานนักเรียน ที่เห็นว่าหากผู้สูงอายุในชุมชนไม่มีกิจกรรมอะไรและอยู่บ้านเพียงอย่างเดียวก็จะเกิดความเหงา จึงมีความคิดว่า ทำอย่างไรผู้สูงอายุจึงจะมีกิจกรรมสนุกสนานร่วมกันได้ มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง จิตใจที่เบิกบาน รับประทานอาหารให้เป็นยา มีภูมิปัญญาของชาวบ้านมาแบ่งปันกัน

สำหรับการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงวัย เทศบาลเมืองพิบูลมังสาหาร ไม่ได้เน้นเรื่องวิชาการ แต่เน้นเรื่องกิจกรรมสุขภาพ มีวิทยากรจากโรงพยาบาลมานำในเรื่องของการรักษาสุขภาพให้ร่างกายแข็งแรง และมีกิจกรรมนันทนาการให้ผู้สูงอายุได้มีจิตใจเบิกบาน คณะกรรมการโรงเรียนตระหนักในเรื่องสุขภาพ จึงได้นำหลักการตามที่โรงพยาบาลแนะนำมาเผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สูงอายุ คือ ๓ อ. ประกอบด้วย ๑) อาหารครบ ๕ หมู่ ๒) ออกกำลังกาย และ ๓) อารมณ์แจ่มใส และ ๒ ส. ประกอบด้วย ๑) งดการเสพ และ ๒) งดการสูบ

นายไพศาล ปิตาภา นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองพิบูลมังสาหาร กล่าวว่า โครงการนี้เป็นโครงการของชมรมผู้สูงอายุ ร่วมกับงานพัฒนาชุมชน เทศบาลเมืองพิบูลมังสาหาร เกิดจากการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ โดยมีอาจารย์พิสุทธิ ยอดคำ ข้าราชการบำนาญที่ได้เป็นแกนนำในการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ ซึ่งในเขตเทศบาลเมืองพิบูลมังสาหาร มีผู้สูงอายุจำนวนกว่า ๒,๐๐๐ คน จุดเริ่มต้นครั้งแรก เริ่มประชุมกันในวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ มีนักเรียนทั้งหมด ๓๐ คน สัปดาห์ที่สองเพิ่มขึ้นมาเป็น ๔๙ คน และสัปดาห์ที่สามเพิ่มเป็น ๗๒ คน และสัปดาห์ล่าสุดเพิ่มเป็น ๙๐ คน ซึ่งถือว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดี มีผู้สูงอายุให้ความสนใจอย่างต่อเนื่อง เพราะเมื่อมีโรงเรียนผู้สูงอายุเกิดขึ้น ทำให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน อีกทั้งกลุ่มผู้สูงอายุยังตื่นตัวในการมาโรงเรียน และตื่นตัวในการที่ได้กลับมาใส่ชุดนักเรียนอีกครั้ง โดยในระยะยาวทางเทศบาลพิบูลมังสาหาร จะมีการมอบประกาศนียบัตรให้กับผู้สูงอายุที่จบหลักสูตรอีกด้วย โดยวางแผนไว้ว่า เรียน ๒ ปี จบหลักสูตรปริญญาตรี และเมื่อเรียนภาษาต่างๆ ได้ ๓ ภาษา ใช้เวลาอีก ๒ ปีก็จะได้ปริญญาโท และผู้จบหลักสูตรปริญญาเอก ๒ ปี รวม ๖ ปี จะต้องสามารถเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่นได้

โรงเรียนผู้สูงอายุจัดตั้งขึ้นเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกาย อารมณ์ สังคมและจิตใจที่ดี รวมไปถึงการมีความรู้ สามารถดูแลตนเอง และทำประโยชน์เพื่อสังคมได้ด้วย ถือว่าเป็นการแก้ปัญหาภาวะผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นในสังคมได้ส่วนหนึ่ง

ทั้งนี้ เทศบาลเมืองพิบูลมังสาหารสนับสนุนให้ใช้สถานที่ของเทศบาลเป็นที่เรียนชั่วคราว และกำลังเตรียมให้ใช้อาคารเอนกประสงค์ที่สร้างขึ้นใหม่จากงบประมาณตำบลละ ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท ให้เป็นโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างถาวร รวมทั้งสนับสนุนอาหาร รถรับ-ส่งให้กับนักเรียนผู้สูงอายุด้วย

นายทวีและนางชู บุญล้อม สองสามีภรรยา วัย ๖๖ ปี อาชีพทำนา กล่าวว่ามีความสุขที่ได้มาเรียนร่วมกับเพื่อนผู้สูงอายุ รู้สึกตื่นตัว ดีใจที่ได้มาเรียน ไม่เครียด และรอคอยว่าเมื่อไรจะถึงวันอังคาร เพื่อจะได้มาโรงเรียน อยากมาพบเพื่อนๆ และทำกิจกรรมสนุกสนานด้วยกัน โดยลูกๆ เองก็ปลื้มใจที่ได้แทนคุณบิดามารดาโดยซื้อเสื้อผ้านักเรียนให้ใส่

กรณีที่สอง โรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

เขตเทศบาลตำบลท่าชนะ อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นอีกพื้นที่หนึ่งในภาคใต้ของประเทศไทยที่มีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น แต่ได้มีการเตรียมความพร้อมสำหรับผู้สูงอายุที่ยังมีศักยภาพพร้อมที่จะพัฒนาตนเอง ใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมมาตลอดชีวิตมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านกิจกรรมต่างๆ และหลักสูตรการเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุแห่งแรกของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

นางรัตนา นุราช หัวหน้าฝ่ายบริหารงานสาธารณสุข เทศบาลท่าชนะ หนึ่งในคณะทำงานตามโครงการ “การเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนหมู่ที่ ๔ ต.ท่าชนะ อ.ท่าชนะ จ.สุราษฎร์ธานี” ซึ่งดำเนินกิจกรรมในนามชมรมผู้สูงอายุเทศบาลตำบลท่าชนะ และจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์แก่สมาชิกที่ถึงแก่กรรมมาก่อน และภายหลังจึงได้ดำเนินโครงการโดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ทำให้การดำเนินงานมีทิศทางที่ชัดเจนขึ้น

ในเขตเทศบาลท่าชนะมีผู้สูงอายุ ๖๔๐ คน เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ๒๕๒ คน โดยชมรมฯ จะรับสมาชิกอายุตั้งแต่ ๕๕ ปีขึ้นไป เพราะกิจกรรมบางอย่างต้องอาศัยผู้ที่อายุน้อยกว่าให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุ ซึ่งผู้ที่อายุมากที่สุดอยู่ในวัย ๘๒ ปี เดิมทีชมรมผู้สูงอายุมีกิจกรรมอยู่บ้าง แต่เมื่อได้ดำเนินโครงการร่วมกับ สสส. ทำให้มีแผนงานในดำเนินงานชัดเจนยิ่งขึ้น และน่าจะทำให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุได้อย่างต่อเนื่อง

หัวหน้าฝ่ายบริหารงานสาธารณสุข เทศบาลท่าชนะ กล่าวว่า “กิจกรรมของชมรมก็จะมี การออกกำลังกาย รำไม้พลองทุกเช้า ประดิษฐ์สิ่งของต่างๆ มุ่งให้ผู้สูงอายุติดสังคม ไม่ต้องการให้ติดบ้าน ติดเตียง มีการทำกิจกรรมตั้งกลุ่มเล่นอังกะลุง รำวง กลองยาว หลักๆ คือเน้นในเรื่อง ๓๐. คือ อบรม อารมณ์ อติเรก มีอาจารย์มาสอนตามทักษะ เชิญวิทยากรจากภายนอกมาสอนบ้าง ซึ่งเทศบาลท่าชนะให้การสนับสนุนอย่างดี โรงเรียนมีคณะจากต่างจังหวัดมาดูงานกิจการอยู่เป็นระยะ”

สำหรับหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุ มี ๒ ระดับ หลักสูตรละ ๒ ปี ทั้งระดับต้นและระดับสูง มีวิชาที่ส่งเสริมให้ผู้สูงวัยใช้ในการดูแลตนเองได้ เช่น อาหารและโภชนาการ ลีลาศเพื่อสุขภาพ ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร เป็นต้น โดยเน้นให้ผู้สูงอายุมีความสุขในการเรียน และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนได้แสดงศักยภาพ จากประสบการณ์ที่มีอยู่ในตัวอยู่แล้ว

นางวิมล พรหมทุ่งซ้อ ผู้สูงวัย อายุ ๗๐ ปี นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุท่าชนะ เล่าว่า ปกติทำงานบ้าน ดูแลสวนปาล์มและสวนยางพาราบ้าง ก่อนหน้านี้เคยเปิดร้านขายสินค้า แต่ภายหลัง เลิกกิจการและได้เข้าร่วมทำกิจกรรมกับชมรมผู้สูงอายุ ทำให้รู้สึกมีความสุข สบายใจ ไม่รู้สึก เคร่งเครียด เพราะได้พบปะพูดคุยกับเพื่อนผู้สูงอายุในวัยใกล้เคียงกัน ได้เรียนรู้ในบางเรื่องที่ไม่เคย ได้เรียนรู้มาก่อน “มีความสุขมากกับการได้ทำกิจกรรมกับคนอาวุโสในวัยที่ใกล้เคียงกัน อยู่บ้าน คนเดียวก็เหงา พอได้มาเจอเพื่อนๆ ได้ทำกิจกรรมร่วมกันก็มีความสุข ยิ่งได้มาเรียนเป็นนักเรียน ด้วยก็ทำให้ได้รับความรู้ด้วยอย่างวิชาท่องถิ่นบางเรื่องก็ไม่เคยรู้มาก่อน ส่วนตัวแล้วชอบวิชาลีลาศ และชอบร้องเพลง แต่ไม่อยากให้ปิดเรียนและไม่อยากจบเลย”

นางจงกลณี แพน้อย อติตรองผู้อำนวยการโรงเรียนท่าชนะ วัย ๖๓ ปี เล่าว่าได้รับการชักชวนจากเทศบาลท่าชนะให้มาเป็นครูในโรงเรียนผู้สูงอายุ ทำหน้าที่สอนวิชาการปกครองไทย พุทธศาสนา ท่องถิ่นของเรา และวิชาลีลาศเพื่อสุขภาพ ซึ่งในการสอนผู้สูงอายุมีความแตกต่างจาก เด็กนักเรียนที่เคยสอนมา ต้องปรับการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับผู้สูงวัย เพราะผู้เรียนมีความแตกต่างกันมาก มีทั้งผู้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ระดับมัธยม ระดับปริญญาตรี และปริญญาโทก็มี แต่จะ เน้นความสนุกสนานให้ความรู้สึกผ่อนคลายไม่เคร่งเครียด เน้นให้ผู้เรียนเกิดความสุขในการเรียน ขณะเดียวกันผู้สอนก็ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้เรียนไปด้วย คุณครูจงกลณี กล่าวว่า “ต้องรู้ว่า ผู้เรียนต้องการอะไร เราจะเน้นให้ผู้เรียนมีความสุขมากกว่า ต้องมีอารมณ์ขันแทรก ใช้เพลงเป็น สื่อบ้าง นักเรียนบางคนเคยเป็นครูสอนดิฉันเมื่อครั้งประถมก็มี แต่ตอนนี้ต้องมาสอนครูที่เคยสอน เรามาก่อนตอนแรกก็กังวลใจพอสมควร แต่พอทำความเข้าใจกันแล้วก็ราบรื่นดี”

จากการรวมกลุ่มของผู้สูงวัยท่าชนะ ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งการออกกำลังกาย นันทนาการและหลักสูตรด้านวิชาการในโรงเรียน ส่งผลดีทางต่ออารมณ์และจิตใจของผู้สูงอายุ เพื่อให้ใช้ชีวิตในบ้านปลายอย่างมีความสุข

กรณีที่สาม โรงเรียนชรบาบาลุฒิวิทยาลัย อำเภอตอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคเหนือที่มีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น จึงมีการจัดตั้ง “โรงเรียนชรบาบาลุฒิวิทยาลัย” ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุและพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยตั้งอยู่ที่อาคารศุภอักษร วัดพระธาตุดอยสะเก็ด พระอารามหลวง ต.เชิงดอย อ.ตอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่

โรงเรียนชรบาบาลุฒิวิทยาลัย ถือเป็นโรงเรียนคนชราแห่งแรกของประเทศ ซึ่งได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ โดยมีนายเฉลิม สารแปง นายกเทศมนตรีตำบลเชิงดอย พร้อมผู้บริหารจัดตั้งขึ้น เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และทำกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุได้ผ่อนคลาย และคลายความเหงา รวมทั้งแก้ปัญหาโรคอัลไซเมอร์ และโรคซึมเศร้า กระทั่งได้รับคัดเลือกเป็นต้นแบบด้านการพัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุ” เป็นโรงเรียนแห่งแรกนาร่องที่ประสบความสำเร็จในประเทศไทย ที่มีนักเรียนเข้ามาเรียนมากที่สุด เปิดสอนเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย สอนการเขียนและอ่านภาษาล้านนา ฝึกสอนการประกอบอาชีพและการเรียนรู้รูปแบบใหม่ๆ ให้เข้าถึงเทคโนโลยี ไอที มือถือ เล่นไลน์ และอินเทอร์เน็ต เน้นให้ผู้เรียนเรียนแบบมีความสุข ตามแนวนโยบายที่ว่า “ถ่ายทอดภูมิปัญญา ศึกษาเทคโนโลยี แก่อย่างมีคุณค่า ชราอย่างมีคุณภาพ” ในปีแรกได้มีนักเรียนทั้งชายและหญิงสมัครเข้ามาจากทุกอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน ๓๔๖ คน ผู้ที่อายุมากที่สุดคือนางจันทร์พอง สุขสำราญ อายุ ๙๔ ปี

นายเฉลิม สารแปง นายกเทศมนตรีตำบลเชิงดอย ซึ่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน กล่าวว่าโรงเรียนแห่งความสุข เปิดเป็นรุ่นที่ ๓ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ยิ่งเปิดจำนวนนักเรียนยิ่งเพิ่มจนต้องจำกัดจำนวนนักเรียนไว้ที่ ๔๐๐ คนต่อภาคเรียน ทำให้โรงเรียนแห่งนี้เป็นเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยที่ยังเรียนยิ่งเพิ่มจำนวน

ขณะเดียวกันหลายชาติให้ความสนใจเดินทางมาศึกษาเป็นต้นแบบโรงเรียนผู้สูงอายุ ยิ่งมีการศึกษาดูงานเพิ่มขึ้นจากหลายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศแม้กระทั่งต่างประเทศ อาทิ ญี่ปุ่น สวีเดน แคนาดา อังกฤษ ที่ให้ความสนใจเดินทางมาเยี่ยมชมศึกษาดูการเรียนการสอน เพราะเป็นโรงเรียนแห่งความสุข ไม่เน้นวิชาการ แต่เน้นการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุไปสู่เยาวชนที่ให้ความสนใจ การเรียนการสอนเน้นนันทนาการเป็นหลัก

ตัวอย่างเช่น ช่วงเช้าก่อนเข้าเรียน มีตลาดสดของพ่ออ้อยแม่อ้อยที่นำอาหาร พืชผัก แม้กระทั่งเครื่องสำอาง เครื่องจักสาน และสลากกินแบ่งรัฐบาลมาวางขาย ผู้สูงอายุต่างพากันมาอุดหนุนซึ่งกันและกัน จากนั้นฟังพระครูอาทรวิสุทธิคุณ เจ้าคณะอำเภอหางดง เจ้าอาวาสวัดหนองตอง แสดงธรรมเทศนา ตามด้วยกิจกรรมสอนตีกลองมอญเชิง โดย อาจารย์มิ่งมล เสียงชาติ ศิลปินล้านนา และกิจกรรมนันทนาการ แข่งขันร้องเพลง และมีกิจกรรมเล่นเกมต่างๆ โดยจะมีการเปิดเรียนทุกๆ

วันพุธ กำหนดให้ผู้เข้าเรียนต้องเป็นผู้สูงอายุ อายุตั้งแต่ ๕๕ ปีขึ้นไป ขณะที่ได้กำหนดให้ผู้ที่จะจบหลักสูตร ต้องมาเรียนไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๗๐ หรือไม่น้อยกว่า ๒๘ ครั้งต่อปี ของการมาเรียนทั้งหมด

ทั้งนี้ ทางโรงเรียนได้จัดให้มีพิธีรับน้องใหม่ และมีพิธีรับประกาศนียบัตร “ปริญญาชีวิตบัณฑิตปัจฉิมวัย” ให้กับผู้เรียนสูงอายุที่จบหลักสูตรซึ่งสวมเสื้อครุยเข้าร่วมในพิธีเช่นเดียวกับพิธีรับปริญญาของมหาวิทยาลัยปกติทั่วไป มีบุคคลสำคัญหรือผู้บริหารระดับสูงมาเป็นประธาน พระโพธิ์รังษี เจ้าคณะอำเภอตอยสะแกเค็ด เทศนาธรรมและปฐมนิเทศ บางปีก็ได้เชิญ เจ้าดวงเดือน ณ เชียงใหม่ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ มาร่วมปฐมนิเทศและบรรยายพิเศษ เรื่อง “แก่อายุมีคุณค่า ชราอย่างมีคุณภาพ : การรักษาสุขภาพกายและจิตใจในวัยชรา” เป็นต้น

นายเฉลิม สารแปง นายกเทศมนตรีตำบลเชิงดอย กล่าวด้วยว่า โครงการนี้จัดขึ้นเพื่อให้ผู้สูงอายุเข้าใจในด้านการส่งเสริมสุขภาพ ส่งเสริมอาชีพ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้สูงอายุ มีทัศนคติที่ดีต่อการดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีคุณค่า “จะเห็นว่าผู้เฒ่าผู้แก่ของตำบลเชิงดอย มีสุขภาพที่ดีขึ้น ไม่มีโรคเรื้อรังให้เห็นเลย และในปีนี้จะมียุวชนจากที่ต่างๆ เข้ามาดูลานจำนวนมาก ถือว่าที่ผ่านมามีประสบความสำเร็จอย่างสูง”

กรณีทีสี่ โรงเรียนผู้สูงอายุบ้านหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เป็นแหล่งจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุแห่งหนึ่งในภาคกลางที่ได้ชื่อว่าเป็นต้นแบบในเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

พระครูกาญจนธรรมชัย เจ้าอาวาสวัดหนองไม้แก่น ตำบลหนองลาน อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ในฐานะผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน เล่าถึงความเป็นมาของโรงเรียนแห่งนี้ว่า เกิดจากความร่วมมือของชุมชน และผลักดันโดยผู้นำท้องถิ่นที่อยากจะพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เดิมทีวัดมีชมรมผู้สูงอายุ มีผู้สูงอายุหมื่นเวียนมาทำกิจกรรมบ้าง จึงมีแนวคิดที่จะให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ออกจากบ้านมาร่วมทำกิจกรรม จึงพากันไปศึกษาดูงานการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุที่อื่นๆ และกลับมาดำเนินงานจริงจัง โดยร่วมกับเทศบาลหน่วยงานต่างๆ รวมถึงกรมกิจการผู้สูงอายุ สนับสนุนเปิดเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุในเดือนสิงหาคม ๒๕๕๖ โดยนำศาลาปฏิบัติธรรมของวัด ซึ่งปกติทำประโยชน์เพียงปีละ ๒ ครั้ง เช่น วันมาฆบูชา มาใช้ประโยชน์ทางการศึกษา

พระครูกล่าวว่า “ช่วงแรกเราไปเกณฑ์ผู้สูงอายุในหมู่บ้านมาเรียน ลองเปิดสอนแบบวิชาการ โดยให้ กศน. มาช่วย ผลปรากฏว่าผู้สูงอายุไม่อยากจะเรียน บางคนตามองไม่ค่อยเห็น หูตึง เรียนไปร้องไห้ไป เพราะไม่รู้จะเอาไปใช้ประโยชน์อะไร จากนั้นก็พยายามปรับปรุงหลักสูตรมาเรื่อยๆ เน้นการศึกษาที่ผู้สูงอายุควรรู้ อยากรู้ ภายใต้การเรียนการสอนที่สนุกสนาน ในลักษณะเรียนไปเรื่อยๆ แต่เพิ่มความเข้มข้นขึ้นทุกปี”

สำหรับหลักสูตรการเรียนการสอนนั้น เป็นหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิต เปิดสอนใน ๔ ฐานหลัก ได้แก่ ๑) วิชาการ เช่น ภาษาไทย พุทธศาสนา สิทธิผู้สูงอายุตามกฎหมาย การเข้าถึงกองทุนผู้สูงอายุ สุขศึกษา ๒) ส่งเสริมอาชีพและรายได้ เช่น จัดอบรมอาชีพ เรียนรู้สมุนไพร เกษตรพอเพียง พืชปลอดสารพิษ ๓) นันทนาการ เช่น ศิลปะบำบัด หัวเราะบำบัด ดนตรีบำบัด การละเล่นพื้นบ้าน กีฬาผู้สูงอายุ และ ๔) กิจกรรมพิเศษ เช่น บำเพ็ญประโยชน์การกุศล ปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิ ทัศนศึกษาออกสถานที่ ผ่านครูผู้สอนที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ พระสงฆ์ และครูประจำ โดยเปิดเรียนทุกวันพุธที่ ๑ และ ๓ ของเดือน กำหนดเวลา ๙.๐๐ น. เข้าแถวหน้าเสาธง ๑๒.๐๐ น. รับประทานอาหารกลางวัน และเลิกเรียนเวลา ๑๔.๐๐ น. ซึ่งทั้งหมดนี้เรียนฟรีโดยไม่มีค่าใช้จ่าย

ผลลัพธ์คือ เป็นการเรียนที่ผู้เรียนสูงอายุได้ประโยชน์ได้ทั้งความรู้ ได้ทั้งเงิน จากการทำขนมและอาหารขายผู้มาดูงาน และได้กำลังใจจากการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนรุ่นเดียวกัน จากเดิมที่มีนักเรียนน้อยมาก เพราะความคิดผู้สูงอายุส่วนใหญ่มองว่าแก่เกินเรียน แต่เมื่อมาเรียนแล้วสนุก มีความสุข ได้เพื่อน ได้ทานอาหาร ได้การดูแลสุขภาพ ก็มีผู้เรียนเพิ่มขึ้น ผลการดำเนินการที่ผ่านมาทำให้ผู้สูงอายุมีพัฒนาการที่ดี แจ่มใส กล้าแสดงออก มีความรู้เพิ่มขึ้น และที่สำคัญคือความภูมิใจที่บุคคลรอบข้างเห็นความสำคัญ

จะเห็นว่า ปัจจุบันมีการตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดต่างๆ โดยความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์กับผู้สูงอายุ ทั้งในเรื่อง การดูแลสุขภาพ การฝึกทำศิลปะประดิษฐ์ การปฏิบัติธรรม และนันทนาการ ซึ่งโดยเฉพาะ การแต่งเครื่องแบบนักเรียนมาเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุนั้นเป็นความภูมิใจของผู้สูงอายุและ บุตรหลาน แม้ในบางมุมมองจะเป็นเรื่องซ้ำซ้อนที่นำมาเสนอผ่านสื่อสังคมออนไลน์ก็ตาม

๕.๒ รูปแบบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุไทย จากการศึกษาเชิงลึกโดยการเก็บข้อมูลในพื้นที่

เพื่อให้ได้ข้อมูลและประสบการณ์ตรงสำหรับงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาเชิงลึกและเก็บข้อมูลภาคสนามการดำเนินงานส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุใน ๔ ภาค โดยได้ คัดสรรโรงเรียนผู้สูงอายุในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ รวมเป็น ๔ กรณีศึกษา ซึ่งจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

กรณีศึกษาที่หนึ่ง โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลลพบุรี อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

๑. ข้อมูลพื้นฐานชุมชนตำบลลพบุรี

ตำบลลพบุรีเป็นตำบลอยู่ในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้รับอนุมัติจัดตั้งเป็นตำบลเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ จัดเป็นตำบลที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในอำเภอสันป่าตอง ประกอบไปด้วยหมู่บ้าน ๑๖ หมู่บ้าน แบ่งการปกครองออกเป็น ๒ เขตการปกครองคือ เทศบาลตำบลสันป่าตอง และเทศบาลตำบลลพบุรี เป็นตำบลที่มีศูนย์กลางทางด้านเศรษฐกิจ มีความเจริญและศูนย์ราชการของอำเภอสันป่าตอง

จากข้อมูลแผนพัฒนา ๓ ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๐ ตำบลลพบุรี มีประชากรผู้สูงอายุ ๒,๔๗๙ คน แยกเป็นผู้สูงอายุชาย ๑,๑๐๗ คน ผู้สูงอายุหญิง ๑,๓๗๒ คน คิดเป็น ๒๔.๒๒% ของประชากรทั้งหมด จากประชากรทั้งหมด (๑๐,๒๓๒ คน) สามารถแบ่งช่วงอายุได้ดังนี้ อายุ ๖๐-๖๙ ปี คิดเป็น ๕๗.๑๒%, อายุ ๗๐-๗๙ ปี คิดเป็น ๒๒.๓๙%, อายุ ๘๐-๘๙ ปี คิดเป็น ๑๗.๕๑%, อายุ ๙๐-๙๙ ปี คิดเป็น ๒.๙๔%, อายุ ๑๐๐ ปีขึ้นไป คิดเป็น ๐.๐๔% ตามลำดับ และสามารถแบ่งกลุ่มผู้สูงอายุตามกลุ่มศักยภาพ ได้ดังนี้ กลุ่ม ๑ กลุ่มติดสังคม ๗๖.๗๑%, กลุ่ม ๒ กลุ่มติดบ้าน ๒๐.๔๒% และกลุ่ม ๓ กลุ่มติดเตียง ๒.๘๗% ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุพบว่า กลุ่มผู้สูงอายุบางส่วนขาดการดูแลเอาใจใส่ มีภาวะเสี่ยงถูกรอบคร้ว ไม่มีรายได้ ปราชญ์ชาวบ้านไม่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่มีข้อมูลประวัติผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุขาดการส่งเสริมการออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาอย่างต่อเนื่อง และปัญหาสุขภาพสำคัญ คือ โรคความดันโลหิตสูง โรคสมองเสื่อม และโรคเบาหวาน (ข้อมูลปัญหาสุขภาพผู้สูงอายุ ปี ๒๕๕๗, งานเวชระเบียนครอบครัวและชุมชนโรงพยาบาลสันป่าตอง)

๒. ข้อมูลของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลลพบุรี

๒.๑ ความเป็นมา

ชมรมผู้สูงอายุตำบลลพบุรีคือ จุดกำเนิดของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลลพบุรี ชมรมผู้สูงอายุตำบลลพบุรีจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๗ โดยประธานชมรมผู้สูงอายุจากทั้ง ๑๔ หมู่บ้านในตำบล ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ เริ่มมีการร่างระเบียบของชมรมผู้สูงอายุตำบลลพบุรีขึ้นมา และเข้าร่วมเป็นเครือข่ายของสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการของชมรม และแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ สมาชิกเริ่มแรกมีทั้งสิ้น ๔๒๐ คน กิจกรรมในช่วงแรก คือ การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในแต่ละหมู่บ้าน กิจกรรมการออกกำลังกาย และการเข้าร่วมเป็นสมาชิกสมาคมพัฒนากิจสงเคราะห์ผู้สูงอายุอำเภอสันป่าตอง เพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุในกรณีที่เสียชีวิต

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ องค์การบริหารส่วนตำบลยุหว่า ได้นำแกนนำชมรมผู้สูงอายุของตำบลยุหว่า ไปดูงานศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านธรรมปกรณ์เชียงใหม่ ณ ศาลาสร้างสุข อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งทำให้แกนนำชมรมผู้สูงอายุของตำบลยุหว่าต้องการที่จะหาพื้นที่ให้ผู้สูงอายุของตำบลยุหว่าได้ร่วมทำกิจกรรมร่วมกันในลักษณะของโรงเรียนผู้สูงอายุ จึงได้ประสานให้เทศบาลตำบลยุหว่า ช่วยดำเนินการประสานงาน เชิญภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เข้าร่วมประชุมหารือแนวทางการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ และจัดทำหลักสูตรจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในตำบล และเริ่มรับสมัครนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุทุกวัย ไม่จำกัดอายุ ทั้งในตำบลและต่างพื้นที่ รุ่นที่ ๑ จำนวนทั้งสิ้น ๙๙ คน โดยทำการเปิดป้ายโรงเรียนเมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ จากการสนับสนุนงบประมาณจากศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านธรรมปกรณ์เชียงใหม่ จำนวน ๒๕,๐๐๐ บาท เพื่อจัดทำเสาธงและจัดกิจกรรมทำบุญเปิดโรงเรียน และได้เปิดทำการเรียนการสอนครั้งแรกในวันศุกร์ที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๕ วิทยากรนำร่องส่วนใหญ่ คือ ประธานชมรมผู้สูงอายุที่มีความสามารถในด้านต่างๆ และข้าราชการบำนาญจิตอาสา

บุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการให้คำปรึกษาแนะนำโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่า มาโดยตลอดตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน คือ ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์พงษ์ศิริ ปรารธนาดี ประธานสภาสมาคมสภาผู้สูงอายุจังหวัดเชียงใหม่

ปัจจุบันโรงเรียนผู้สูงอายุตั้งอยู่ในที่สาธารณประโยชน์ อาคารเลขที่ ๙๒/๔ หมู่ที่ ๔ บ้านกัวแลหลวง ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่ากำหนดตราสัญลักษณ์ เป็น “ดอกลำดวน” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของผู้สูงอายุ เป็นดอกไม้สีนวล กลิ่นหอม กลีบแข็งไม่ร่วงง่าย เหมือนกับผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งคงคุณค่าความดีไว้ เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ลูกหลาน ในตราสัญลักษณ์มีดอกลำดวนที่มีขนาดแตกต่างกัน สามดอกหมายถึงการถ่ายทอดด้วยหัวใจหรือสีของหัวใจ ให้กับนักเรียนผู้สูงอายุทุกกลุ่มวัย

สีประจำโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลบึงหว้า คือ สีชมพู -ขาว
วิสัยทัศน์โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลบึงหว้า คือ

“เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น
สร้างผู้นำคน ให้มีจิตอาสา มุ่งพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง”

๒.๒ จุดมุ่งหมายการจัดตั้ง

๑) เพื่อให้ผู้สูงอายุมีพื้นที่พบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดความรัก ความสามัคคี
ในกลุ่มผู้สูงอายุ

๒) เพื่อเป็นการอนุรักษ์ และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับผู้สูงอายุ และ
ทุกกลุ่มวัยในตำบลและพื้นที่ใกล้เคียง

๓) เพื่อให้ผู้สูงอายุมีอาชีพและรายได้เสริมให้กับตนเองและครอบครัว

๔) เพื่อให้ผู้สูงอายุมีภาวะผู้นำ มีจิตอาสาช่วยเหลือสังคม

๕) เพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกาย สุขภาพใจที่ดีและมีความสุข

๒.๓ นักเรียนผู้สูงอายุ

คุณสมบัตินักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลบึงหว้า ไม่จำกัดอายุ เพศ วัย และ
ภูมิลำเนา

นักเรียนผู้สูงอายุหรือสมาชิกแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) สมาชิกสามัญ ได้แก่ สมาชิกที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป

๒) สมาชิกสมทบ ได้แก่ สมาชิกที่อายุยังไม่ถึง ๖๐ ปี

การรับสมัครนักเรียน สมัครด้วยตนเอง ณ โรงเรียนผู้สูงอายุ

ปัจจุบันโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลบึงหว้ามีนักเรียนทั้งหมด ๒,๔๔๑ คน โดยนักเรียน
ที่มีอายุมากที่สุดที่ยังมาร่วมกิจกรรมของโรงเรียนมีอายุ ๘๘ ปี และนักเรียนอายุน้อยที่สุด คือ
๒๕ ปี นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ ๙๐ เป็นเพศหญิง

๒.๔ พัฒนาการของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่า

เริ่มแรกจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมต้องอาศัยวิทยากรจิตอาสา ซึ่งไม่ได้รับค่าตอบแทน และใช้วัสดุอุปกรณ์เท่าที่วิทยากรและนักเรียนจะจัดหาได้ ต่อมาเทศบาลตำบลยุหว่าและองค์การบริหารส่วนตำบลเห็นความตั้งใจจริง จึงสนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรมโดยผ่านงบกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับชุมชน โดยให้โรงเรียนเสนอเป็นโครงการ อาทิ โครงการส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่า โครงการสนับสนุนหลักสูตรการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่า และโครงการพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการและนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่า เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีหน่วยงาน องค์กรต่างๆ มาร่วมให้การสนับสนุนในรูปแบบต่างๆ มากขึ้น

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ชมรมผู้สูงอายุตำบลยุหว่าได้รับการประเมินให้เป็นตำบล Long Term Care

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ได้รับเลือกให้เป็นชมรมผู้สูงอายุต้นแบบ ๑ ใน ๒๒ ชมรมในประเทศไทยจากสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่ายังถูกจัดให้เป็นศูนย์เรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบล นับตั้งแต่ก่อตั้งมาได้ให้การต้อนรับคณะศึกษาดูงานมากกว่า ๘๐ คณะ

๓. องค์กรและโครงสร้าง

โครงสร้างการบริหารจัดการประกอบด้วย

๑) ผู้บริหารโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่าคือ ครูใหญ่ และผู้ช่วยครูใหญ่ฝ่ายต่างๆ ได้แก่ ฝ่ายการเงิน ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายธุรการ รวมจำนวน ๔ คน รวมผู้บริหารทั้งหมด ๕ คน

๒) คณะกรรมการที่ปรึกษา ประกอบด้วย นายกเทศมนตรี รองนายกเทศมนตรี ปลัดเทศบาล และประธานสภาตำบลยุหว่า

๓) คณะกรรมการฝ่ายประสานงาน ประกอบด้วย หัวหน้าสำนักปลัดเทศบาล นักพัฒนาชุมชนเทศบาลตำบลยุหว่า พยาบาลโรงพยาบาลสันป่าตองและ รพ.สต.กิ้วแลหลวง และครู กศน.ตำบลยุหว่า

๔) คณะกรรมการโรงเรียน ประกอบด้วย ประธานชมรมผู้สูงอายุหมู่บ้าน ๑๖ หมู่ นายทะเบียนโรงเรียน และเหรียญก

โดยคณะกรรมการมีหน้าที่วางแผนการจัดการเรียนการสอน การประชาสัมพันธ์ จัดการเรียนการสอน บริหารการเงิน มีการประชุมทุกเดือนๆ ละ ๑ ครั้ง

๔. ผู้นำและกลุ่มผู้นำการดำเนินงาน

กิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่าขับเคลื่อนโดยผู้บริหารโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่า ร่วมกับคณะกรรมการโรงเรียน ที่สำคัญ คือ นางบัวแก้ว กัณทวี ครูใหญ่โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่า เป็นข้าราชการบำนาญ ซึ่งปัจจุบันอายุ ๘๕ ปี และผู้ช่วยครูใหญ่ทั้ง ๔ คน ซึ่งเป็นข้าราชการบำนาญเช่นกัน

๕. แหล่งที่มาของงบประมาณ

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่าได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ โดยเทศบาลตำบลยุหว่าเป็นหน่วยงานสนับสนุนหลัก นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานมาร่วมจัดกิจกรรมได้ให้กับผู้สูงอายุ เช่น พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์การศึกษาอนุเคราะห์และการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอสันป่าตอง เป็นต้น โดยได้รับงบประมาณในการดำเนินการ ดังนี้

ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ มีกิจกรรมที่จัดในวงงบประมาณสนับสนุน ๑๓๐,๐๐๐ บาท

ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ มีกิจกรรมที่จัดในวงงบประมาณสนับสนุน ๑๖๘,๐๐๐ บาท

ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ มีกิจกรรมที่จัดในวงงบประมาณสนับสนุน ๒๐๓,๐๐๐ บาท

๖. ภาคิเครือข่ายสนับสนุนโรงเรียนผู้สูงอายุ

๑) องค์การบริหารส่วนตำบลยุหว่า/เทศบาลตำบลยุหว่า สนับสนุนงบประมาณโดยอนุมัติข้อบัญญัติ/เทศบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นต้นมา ในรูปแบบการจัดกิจกรรมตามโครงการ ได้แก่ โครงการสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่า โครงการสนับสนุนหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่า โครงการพัฒนาศักยภาพคณะกรรมการและนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่า และยังมีโครงการที่เสนอขอโดยผ่านกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น ที่เป็นโครงการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุอีกหลายโครงการ

๒) กศน.ตำบลยุหว่า สนับสนุนงบประมาณผ่านกิจกรรมโครงการพัฒนาทักษะชีวิต การฝึกอบรมอาชีพระยะสั้น โครงการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และโครงการบ้านหนังสือ อัจฉริยะ โดยมีงบประมาณจาก กศน.อำเภอสันป่าตอง มาร่วมบูรณาการ

๓) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกิ้วแลหลวง และโรงพยาบาลสันป่าตอง สนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ การตรวจสุขภาพ ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ คนพิการ การปรับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุผู้พิการในชุมชน การอบรมอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ

๔) วัดหนองหวาย หมู่ที่ ๓ และวัดกิ้วแลหลวง หมู่ที่ ๔ ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง สนับสนุนการจัดกิจกรรมทางด้านศาสนา ธรรมะบรรยาย

๕) ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านธรรมปกรณ์เชียงใหม่ สนับสนุนงบประมาณ ในการจัดทำเสาธงโรงเรียน ทำบุญเปิดโรงเรียน รวมทั้งประสานงานโครงการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ

๖) งานกีฬาและนันทนาการอำเภอสันป่าตอง สนับสนุนวิทยากรนำกิจกรรมการออกกำลังกายแอโรบิก ประสานงานงบประมาณโครงการของกรมพลศึกษา และจัดกิจกรรมการออกกำลังกายของผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่า

๗) พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนกิจกรรมโครงการขับเคลื่อนสังคมน่าอยู่ กิจกรรมอบรมอาชีพต่อยอดอาชีพในโรงเรียนผู้สูงอายุ

๘) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมการออกกำลังกาย กิจกรรมอยู่สอนหลาน กิจกรรมการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่บ้าน

๗. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่าจัดการเรียนการสอน ภายใต้อาจารย์ “ถ่ายทอดความรู้ของดีบ้านเฮา” หรือ “กิจกรรมนำวิชาการ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น” หลักสูตรการเรียนรู้มีทั้งหมด ๙ กลุ่มวิชา ได้แก่

๑) งานใบตอง อาทิ กรวยดอกไม้ คvikหมาก บายศรีปากชาม ชั้นผูกข้อมือ เครื่องครัว สืบชะตา เป็นต้น

๒) งานไม้ อาทิ กว๊ายสังฆทาน ของเล่น ของใช้ ไม้กวาดทางมะพร้าว ไม้แกะสลัก เป็นต้น

๓) งานกระดาษ อาทิ ตุงไส้หมู ตัดข้อ-พันปลายข้อ ดอกไม้แห้ง พวงหรีด พับธนบัตร พับผ้า/กระดาษรูปต่างๆ เป็นต้น

๔) งานเย็บปัก อาทิ ถักโครเช ถักนิตตั้ง ถักฝ้ายข้อมือ ถักเมล็ดข้าว ตันกา (ไส้ผางประทีป) เทียนบูชา งาน คริลท์ผ้าญี่ปุ่น เป็นต้น

๕) งานอาหาร อาทิ อาหารคาว อาหารหวาน แปรรูปอาหาร น้ำผลไม้ น้ำสมุนไพร เป็นต้น

๖) งานเกษตร อาทิ เพาะเห็ด เพาะต้นไม้ ปักชำต้นไม้ น้ำยาเอนกประสงค์ น้ำส้มยางไม้ น้ำหมัก ปุ๋ยไส้เดือน เป็นต้น

๗) งานดนตรี/นาฏศิลป์ อาทิ ดนตรีพื้นบ้าน สะล้อ ซอซึง อังกะลุง พิณเล็บ พิณเจิง รำสะล้อ ค่าว จ้อย ซอ เป็นต้น

๘) นันทนาการ อาทิ รำวงมาตรฐาน ลีลาศ กิจกรรมเข้าจังหวะ เต้นแอโรบิกล้านนา

๙) คุณธรรมประจำตนและความรู้พิเศษ อาทิ ธรรมบรรยาย ปฏิบัติวิปัสสนา กัมมัฏฐาน ภาษาอังกฤษ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ตเบื้องต้น เป็นต้น

มีการจัดทำตารางเรียนเป็นรายปี โดยจะจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเทศกาล ประเพณี ท้องถิ่น และตามงบประมาณที่ได้รับมาในแต่ละช่วงเวลาจากส่วนราชการภายนอก เช่น ศูนย์การศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอสันป่าตอง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดเชียงใหม่ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ เป็นต้น แต่สามารถยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้ตามความต้องการของสมาชิก หรือตามสถานการณ์

โรงเรียนเปิดเรียนทุกวันศุกร์ เวลา ๐๙.๐๐ -๑๒.๐๐น. โดยมีอาหารกลางวัน ให้นักเรียน รับประทานร่วมกันก่อนกลับบ้าน และปิดเทอมช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม ซึ่งตรงกับช่วง ปิดเทอมของลูกหลาน ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ดูแลบุตรหลานในช่วงปิดเทอม

การเข้าเรียนของนักเรียนสามารถเข้าเรียนตามความชอบ ความสมัครใจ

วิทยากรคือ สมาชิกผู้สูงอายุที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ คุรุจิตอาสาในตำบลยุหว่า และ ตำบลใกล้เคียง

การเรียนการสอนจะไม่มีการวัดและประเมินผลการเรียน เพราะจะทำให้ผู้สูงอายุ เกิดความเครียด

๘. ผลการดำเนินงาน

ผู้สูงอายุเรียนรู้ในวิชาที่ตนเองต้องการเรียนอย่างไม่จำกัดจะเรียนวิชาไหน ก็รอบ ก็ครั้งก็ได้ โดยเฉลี่ยจะมีนักเรียน/ครั้งละ ๔๐ คน/วัน ยกเว้นในวันที่มีการสอนวิชาที่คนสนใจมาก หรือวิชา ที่จำเป็นต้องมีการทำผลิตภัณฑ์เพื่อนำมาใช้งาน จะมีผู้สูงอายุมาเรียนจำนวนมากขึ้น โดยวิชาที่มี ผู้สนใจเรียนมากที่สุดคือ กลุ่มวิชาการใบตอง และกลุ่มวิชาการกระดาษ เนื่องจากเรียนแล้วสามารถ นำไปใช้ประโยชน์ได้

การจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่าส่งผลดังนี้

- ๑) ผู้สูงอายุตำบลยุหว่ามีพื้นที่ ในการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดความรัก ความสามัคคีในกลุ่มผู้สูงอายุ
- ๒) ผู้สูงอายุตำบลยุหว่า มีสุขภาพกาย สุขภาพใจที่ดีและมีความสุข
- ๓) ผู้สูงอายุบางคน นำความรู้ ทักษะไปต่อยอดสร้างอาชีพ รายได้เสริมให้กับตนเอง และครอบครัว
- ๔) ผู้สูงอายุตำบลยุหว่า มีภาวะผู้นำ และมีจิตอาสาช่วยเหลือสังคมเช่น เป็นวิทยากร ถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กนักเรียน เยาวชน เกิดความภาคภูมิใจ
- ๕) โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นต้นแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ผู้สูงอายุ เป็นศูนย์เรียนรู้และ ถ่ายทอดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับผู้สูงอายุ และทุกกลุ่มวัยในตำบลและพื้นที่ใกล้เคียง
- ๖) โรงเรียนผู้สูงอายุเป็นสถานที่บูรณาการการทำงานของส่วนราชการในพื้นที่ เช่น กศน.ตำบล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลยุหว่า บ้านกิวแลหลวง โรงพยาบาลอำเภอสันป่าตอง สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

๙. การวิเคราะห์แนวคิดการทำงานเพื่อสรุปบทเรียน : ปัจจัยความสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะจากผู้ปฏิบัติ

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่าเป็นตัวอย่างของโรงเรียนผู้สูงอายุที่กำเนิดและมีการบริหารจัดการตนเองโดยชมรมผู้สูงอายุ กิจกรรมการเรียนรู้เน้นการสร้างความสุขให้กับผู้เรียน ใช้ทุนทางสังคมในชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการถ่ายทอดความรู้ ต่อยอดความรู้ รวมทั้งกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของคนหลากหลายวัย

๙.๑ ปัจจัยความสำเร็จ

จากข้อมูลการวิเคราะห์ศักยภาพโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลยุหว่า โดยผู้บริหาร คณะกรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุ และผู้แทนหน่วยงานภาคีเครือข่าย พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อ ความสำเร็จของโรงเรียน ได้แก่

- ๑) ประธานและคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ มีความเข้มแข็ง เสียสละ อุทิศตน และทุ่มเทในการทำงาน นอกจากนี้ยังมีผู้ทรงคุณวุฒิอย่างศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์พงษ์ศิริ ปรารธนาดี ที่ปรึกษาสาขาสมาคมสภาผู้สูงอายุจังหวัดเชียงใหม่ ที่คอยให้คำปรึกษา แนะนำแก่ ผู้บริหารโรงเรียนผู้สูงอายุมาโดยตลอด
- ๒) สมาชิกชมรมผู้สูงอายุแต่ละหมู่บ้าน ให้ความร่วมมือกับประธานชมรม ผู้สูงอายุ และผู้นำในชุมชนทุกกิจกรรมอย่างดี
- ๓) มีปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนหลากหลายสาขา มีบุคลากรผู้สูงอายุที่เป็น ข้าราชการบำนาญที่มีความสามารถจำนวนมาก และอาสาช่วยเหลือกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ

๔) มีกิจกรรมพบปะและประชุมของประธานชมรมผู้สูงอายุของแต่ละหมู่บ้าน ทุกเดือนมีการปรึกษาหารือข่าวสารกิจกรรมของชมรม และข่าวสารของตำบล

๕) กิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุมีความต่อเนื่องและมีแผนดำเนินงานกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุทั้งปี

๖) ภาครัฐหรือข่ายทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ให้การสนับสนุนกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุตำบลลพบุรีและโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

๙.๒ ปัญหาอุปสรรค

๑) การดำเนินงานด้านเอกสาร การจัดทำข้อมูลผู้สูงอายุด้วย IT ผู้สูงอายุไม่สามารถดำเนินการได้โดยลำพัง

๒) การเดินทางมาร่วมกิจกรรม เพราะพื้นที่ตำบลลพบุรีมีพื้นที่กว้าง ผู้สูงอายุที่อยู่ไกลไม่ค่อยมาร่วมกิจกรรม การรวมกลุ่มทำกิจกรรมทำได้ลำบาก

๓) บุคลากรช่วยงานโรงเรียนผู้สูงอายุมีไม่เพียงพอ โดยเฉพาะบุคลากรที่จะช่วยเรื่องการจัดทำข้อมูลผู้สูงอายุ ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน

๙.๓ ข้อเสนอแนะจากผู้ปฏิบัติ

๑) ควรมีการรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น และปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่เป็นลายลักษณ์อักษร

๒) ควรมีระบบการรับ-ส่งผู้สูงอายุในวันเปิดเรียน

๓) มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของโรงเรียน และชมรมผู้สูงอายุที่ได้ดำเนินการแล้วอย่างต่อเนื่อง

๔) ควรมีการรวบรวมข้อมูลสมาชิกชมรมในระบบคอมพิวเตอร์เพื่อการสืบค้น และข้อมูลด้านสุขภาพ รายได้ ความสามารถพิเศษ ความต้องการของผู้สูงอายุ ปัญหาทางด้านสังคมฯลฯ

๕) แสวงหาและสร้างคนรุ่นใหม่ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนและชมรมผู้สูงอายุ เช่น การสำรวจข้อมูล การรวบรวมข้อมูล เป็นต้น เพื่อสนับสนุนกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุให้เกิดความยั่งยืน

กรณีที่สอง โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๑. ข้อมูลพื้นฐาน

ตำบลแดงใหญ่เป็นตำบลหนึ่งจากทั้งหมด ๑๘ ตำบลในเขตการปกครองของอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย ๑๑ หมู่บ้าน ประชากรมีจำนวนประมาณ ๗,๘๐๐ คน เป็นผู้สูงอายุ จำนวนประมาณ ๑,๐๐๐ คน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนาเป็นหลัก มีทำสวนบ้าง และเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งประกอบอาชีพรับราชการบ้าง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

๒. ข้อมูลของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่

๒.๑ ความเป็นมา

องค์การบริหารส่วนตำบลแดงใหญ่ ร่วมกับชมรมผู้สูงอายุแดงใหญ่ก่อตั้งศูนย์สร้างสุขผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยใช้สถานที่ศาลาวัดของวัดสว่างพิทยาบ้านหนองหลุบจัดกิจกรรมทุกเดือนตลอดปี พ.ศ. ๒๕๕๘ และต่อมาได้ขอความอนุเคราะห์ให้ศาลาวัดของวัดสว่างพิทยาบ้านหนองหลุบอย่างเป็นทางการเป็นสถานที่ของโรงเรียนผู้สูงอายุไปก่อน ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๕๙

ในช่วงปีเดียวกันคือปี พ.ศ. ๒๕๕๗ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เชิญนายองค์การบริหารส่วนตำบลแดงใหญ่ (นางวันวิสา วงศ์สุ่ย) ผู้แทนองค์กรชุมชน และผู้นำชุมชน (แม่พันปี โชติอ่อน) รวม ๕ คนมาร่วมประชุมของ สสส. ที่เชิญผู้นำชุมชนทั้งประเทศเข้าประชุมที่กรุงเทพฯ เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องผู้สูงอายุ และได้แนะนำให้ตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ดังนั้น ศูนย์สร้างสุขผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่ จึงใช้ชื่อ โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่ ควบคู่กันมา

๒.๒ จุดมุ่งหมายการจัดตั้ง

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ คือ

- ๑) เพื่อให้ผู้สูงอายุพัฒนาตนเองให้เป็นคนทันสมัย ทันโลก ทันเหตุการณ์ ติดตามข่าวสารบ้านเมืองและของโลก
- ๒) เพื่อให้ผู้สูงอายุพัฒนา เปลี่ยนแปลง วางตนให้เป็นคุณปู่ คุณย่า ที่น่าเคารพนับถือ เข้าใจบุตรหลาน
- ๓) เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดึงศักยภาพของตนเองไปช่วยชุมชนที่อยู่อาศัย
- ๔) เพื่อให้ผู้สูงอายุไม่ปล่อยวันเวลาให้ล่วงเลยไปโดยเปล่าประโยชน์
- ๕) เพื่อให้ผู้สูงอายุออกกำลังกายเป็นประจำสม่ำเสมอ
- ๖) เพื่อให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตที่เหลืออยู่อย่างไม่ประมาท

๒.๓ สมาชิก

มีผู้สูงอายุ ที่อายุ ๖๐ ปีขึ้นไปมาร่วมเป็นนักเรียนของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่ ๒๐๐ คนจากผู้สูงอายุในตำบลที่มีประมาณ ๑,๐๐๐ คนจากหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลแดงใหญ่

๓. องค์กรและโครงสร้าง

องค์การบริหารส่วนตำบลแดงใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นแกนหลักและผืนีกกำลังระหว่างองค์กรชุมชนและผู้นำที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าอาวาสวัดสว่างพิทยاب้านหนองหลุบ กศน. ตำบลแดงใหญ่ ผู้นำชุมชนในการก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลแดงใหญ่ โดยมีสถานที่ที่องค์การบริหารส่วนตำบลแดงใหญ่ ขอความอนุเคราะห์เจ้าอาวาสวัดสว่างพิทยاب้านหนองหลุบ ใช้เป็นสถานที่เรียน สถานที่พบกลุ่มไปก่อน

๔. ผู้นำและกลุ่มผู้นำการดำเนินงาน

พระมหาเสถียร สุจิโร เจ้าอาวาสวัดสว่างพิทยاب้านหนองหลุบ เป็นที่ปรึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลแดงใหญ่

นายชูชีพ หรือยดา อติตผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่ผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลแดงใหญ่ แม่พันปี โชติอ่อน (อายุ ๖๒ ปี) มีวุฒิจบ กศน.ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นแกนนำหลักที่สำคัญในการขับเคลื่อนและเป็นผู้นำอำนวยความสะดวกแก่นักเรียนผู้สูงอายุที่มาพบกลุ่มในแต่ละครั้งของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่

๕. แหล่งที่มาของงบประมาณ

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่ หรือ ศูนย์สร้างสุขผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่ ได้รับงบประมาณในการดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ

ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สนับสนุน

งบประมาณ ๘๐,๐๐๐ บาท

ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) สนับสนุน

งบประมาณ ๓๐,๐๐๐ บาท

ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) สนับสนุน

งบประมาณ ๕๐,๐๐๐ บาท

ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) สนับสนุน

งบประมาณ ๖๖,๐๐๐ บาท

๖. ภาติเครือข่าย

การดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่เมืองครุในระดับท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนทั้งในบทบาทของแกนนำหลักและสนับสนุนการดำเนินงาน คือ

๑) องค์การบริหารส่วนตำบลแดงใหญ่ เป็นแกนหลักในการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่ ที่กำหนดเป็นบทบาทหน้าที่ขององค์กรที่จะจัดกิจกรรมและสวัสดิการให้ผู้สูงอายุในตำบลแดงใหญ่

๒) วัดสว่างพิทยาหนองหลุบ นำโดยพระครูเสถียร สุจิโร เจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระที่เคยจำพรรษาที่วัดในประเทศอินเดีย และในช่วงปัจจุบันนี้ได้มีการเดินทางไปแสวงบุญ ณ ประเทศอินเดีย เป็นครั้งคราว

๓) กศน. ตำบลแดงใหญ่ ศูนย์ กศน. อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น มีครูกาญจนพันธ์ ลาสอน ครู กศน. ตำบลร่วมดำเนินการในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่ ทั้งการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้สูงอายุส่วนหนึ่งที่สมัครเรียนตามหลักสูตร กศน. และร่วมจัดกิจกรรมทักษะชีวิต

๔) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแดงใหญ่ มีบทบาทในการตรวจสุขภาพและรักษาสุขภาพเบื้องต้น

ภาติเครือข่ายเหล่านี้ได้มีการประชุมหารือร่วมกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยแบ่งงานตามบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบตามภารกิจขององค์กรนั้นๆ ทั้งในส่วนงานการวางแผน การรวมกลุ่มผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมต่างๆ กำหนดการกิจกรรมรายสัปดาห์ของโรงเรียนผู้สูงอายุ สวัสดิการการจัดอาหารกลางวัน ตลอดจนจิตอาสาความเป็นอยู่ในระหว่างที่มีการพบกลุ่ม

๗. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

๗.๑) โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่นัดหมายให้มีการพบกลุ่มในวันอาทิตย์ต้นเดือนและปลายเดือน เดือนหนึ่งจึงมีการพบกลุ่ม ๒ ครั้งหรือ ๒ วัน

๗.๒) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่ใช้ขนบธรรมเนียมของชาวอีสานเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ “ฮีตสิบสอง” เป็นสาระที่สำคัญในการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย

ฮีตที่ ๑ บุญเข้ากรรม การทำบุญให้กับพระสงฆ์ที่อยู่ปริวาสกรรม เป็นพระสงฆ์ที่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส การออกจากอาบัติโดยวิธีเข้ากรรม เมื่อครบกำหนดสงฆ์ผู้บริสุทธิ์จะมาเรียกเข้าหมู่สงฆ์ การทำบุญในเดือนอ้าย (เดือนธันวาคม)

ฮีตที่ ๒ บุญคุณลาน การทำบุญที่ลานข้าวเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้วเพื่อสู่ขวัญข้าว เชิญพระแม่โพสพเข้าสู่ขวัญข้าว การทำบุญในเดือนยี่ (เดือนมกราคม)

ฮีตที่ ๓ บุญข้าวจี การทำบุญถวายข้าวจีแก่พระสงฆ์โดยมีความเชื่อว่าถ้าผู้ใดถวายผลแรกแก่พระสงฆ์ จะได้ผลานิสงส์มาก การทำบุญในเดือนสาม (เดือนกุมภาพันธ์)

ฮีตที่ ๔ บุญพระเวส การทำบุญมหาชาติและฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดก ก่อนเสวยชาติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เป็นการสำนึกในการเสียสละคือ “การทำทาน” การทำบุญในเดือนสี่ (เดือนมีนาคม)

ฮีตที่ ๕ บุญสงกรานต์ การทำบุญสงฆ์น้ำพระพุทธและพระสงฆ์และการรดน้ำขอพรจากบุพการีและญาติผู้ใหญ่เนื่องในวันเริ่มปีใหม่ไทย การทำบุญในเดือนห้า (เดือนเมษายน)

ฮีตที่ ๖ บุญบั้งไฟ การทำบุญในฤดูกาลก่อนทำนา การจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล เป็นการทำบุญที่สนุกและชาวบ้านได้แสดงภูมิปัญญา การทำบุญในเดือนหก (เดือนพฤษภาคม)

ฮีตที่ ๗ บุญข้าชะหรือบุญเบิกฟ้า การทำบุญทำความสะอาดบ้านและการขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากหมู่บ้าน นิมนต์พระมาสวดมนต์ที่ศาลากลางบ้าน การทำบุญในเดือนเจ็ด (เดือนมิถุนายน)

ฮีตที่ ๘ บุญเข้าพรรษา การทำบุญเนื่องในวันเข้าพรรษา ถวายผ้าอาบน้ำฝนถวายเทียนเพื่อพระสงฆ์นำไปจุดตลอดพรรษา การทำบุญในเดือนแปด (เดือนกรกฎาคม)

ฮีตที่ ๙ บุญข้าวประดับดิน การทำบุญอุทิศส่งเปรตหรือผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว การนำอาหารคาวหวาน หมากพลู ไปให้เปรตทั้งหลาย โดยวางไว้ตามต้นไม้ กำแพง ใบหญ้า เนินดิน การทำบุญในเดือนเก้า (เดือนสิงหาคม)

ฮีตที่ ๑๐ บุญข้าวสาก การทำบุญที่ต่อเนื่องจากบุญข้าวประดับดิน เป็นการทำบุญให้กับญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว บุญข้าวสาก หรือ สลากภัตต์ เนื่องจากมีคนทำบุญมากแต่พระน้อย จึงต้องจับสลากแล้วค่อยถวายพระทีหลัง การทำบุญในเดือนสิบ (เดือนกันยายน)

ฮีตที่ ๑๑ บุญออกพรรษา เป็นโอกาสที่พระสงฆ์สามเณรได้พ้นพรรษาจากการจำพรรษามาครบ ๓ เดือน เป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ การทำบุญในเดือนสิบเอ็ด (เดือนตุลาคม)

ฮีตที่ ๑๒ บุญกฐิน การทำบุญที่มีการถวายจีวรแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์จำพรรษาครบ ๓ เดือนจะได้สิทธิ์รับกฐิน การทำบุญกฐินทำได้ปีละ ๑ ครั้งถือว่าเป็นอันสงฆ์มากกว่าบุญใดๆ การทอดกฐินอาจทำคนเดียว ครอบครัวหรือรวมกันเป็นหมู่คณะก็ได้ การทำบุญในเดือนสิบสอง (เดือนพฤศจิกายน)

๗.๓) กิจกรรมแต่ละครั้งที่ผู้สูงอายุมาพบกลุ่มนั้น เริ่มตั้งแต่ช่วงเช้า กำหนดเวลาเป็น ๘.๓๐ หรือ ๙.๓๐ น. แล้วแต่ความเหมาะสมของแต่ละวัน จนถึงช่วงบ่าย เวลา ๑๖.๓๐ น. และโดยส่วนใหญ่การจัดกิจกรรมแต่ละวัน มีลักษณะ ดังนี้

กิจกรรมเข้าแถวเคารพธงชาติและสวดมนต์ไหว้พระ

กิจกรรมรับฟังพระธรรมเทศนาจากพระ (ส่วนใหญ่แล้วเจ้าอาวาสวัดสว่างพิทยาบ้านหนองหลุม พระมหาเสถียร สุจิโร เป็นองค์บรรยายธรรม)

กิจกรรมพบปะ พูดคุย แจ้งกิจกรรมประจำวัน บอกข่าวเล่าเรื่อง

กิจกรรมให้ความรู้โดยวิทยากรหรือจิตอาสา เช่น โรคติดต่อในช่วงเวลานั้น การสื่อสารที่ทันสมัย การเรียนรู้ภาษาอังกฤษ ภาษาสยาม (ภาษาท้องถิ่นอีสาน) เป็นต้น

กิจกรรมทำบุญตามประเพณีฮีตสิบสองที่สอดคล้องการประเพณีฮีตสิบสองและช่วงเวลาของแต่ละเดือน

กิจกรรมการตรวจสุขภาพ การประเมินสมรรถภาพด้านร่างกาย นันทนาการ และการออกกำลังกาย

กิจกรรมการสรุปทเรียน

และช่วงกลางวัน ๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น. เป็นช่วงเวลาพักรับประทานอาหารกลางวัน

๗.๔) กลุ่มผู้สูงอายุจำนวน ๒๐๐ คนนี้มีผู้สูงอายุที่ลงทะเบียนเรียน กศน. ด้วยจำนวนหนึ่ง โดยมีการลงทะเบียนเรียน กศน. ต่อเนื่องกันมาตลอด เฉพาะในปี การศึกษา ๒๕๖๐ มีนักศึกษา กศน. จำนวน ๕๐ คน แบ่งเป็นระดับประถมศึกษา จำนวน ๑๕ คน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๓๕ คนและระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจำนวน ๕ คน

๗.๕) กลุ่มผู้สูงอายุที่มาเรียน ๑๐ หมู่บ้าน จาก ๑๑ หมู่บ้าน (หมู่ ๑๑ ไม่ได้มาเรียนด้วยเนื่องจากอยู่ไกลและอาศัยอยู่ในเขตทหาร) มีจิตศรัทธาและความเอื้ออาทร ทุกครั้งที่มาโรงเรียนผู้สูงอายุจะบริจาคเงินจำนวน ๒๕ บาทโดยมาวางไว้ที่โต๊ะแกนนำ หลังจากนั้นแกนนำจะนำเงินทั้งหมดมารวมกัน โดยมอบกลับไปให้กลุ่มผู้สูงอายุหมู่บ้านที่ไม่ได้ติดต่อกับวัด เพราะต้องเหมารถมาหรือโดยสารรถมา ส่วนหมู่ ๔ หมู่ ๗ และหมู่ ๘ นั้นที่มีบ้านอยู่ในละแวกใกล้เคียงกับโรงเรียนและไม่ต้องเสียค่ารถจะไม่ได้มอบเงิน เป็นการบริจาคเงินด้วยความเสียสละที่จะเอื้ออาทรให้กลุ่มผู้สูงอายุทั้งหมดจะมาพบกลุ่มกันได้ ส่วนเงินบริจาคหากเหลือจะสมทบเข้ากองทุนของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่

๘. ผลการดำเนินงาน

๑) ผู้สูงอายุที่มาเรียนร่วมกันในโรงเรียนผู้สูงอายุนั้น ชาวบ้านถือว่าผู้สูงอายุเป็นหลักบ้านหลักเมืองของตำบล ช่วยถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนต่อกลุ่มเยาวชนคนรุ่นหลัง มีบทบาทในการปลูกฝังการอยู่ร่วมกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ช่วยสร้างความเข้าใจ ไม่ให้เกิดความขัดแย้งของคนในชุมชน

๒) ผู้สูงอายุได้มีโอกาสและรวมตัวเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันในการเรียนรู้สาระที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตตามวัยผู้สูงอายุ

๓) ผู้สูงอายุกลุ่มหนึ่งได้เรียน กศน. ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐาน ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่สามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

๔) ทำให้เกิดความร่วมมือกันขององค์กรในระดับท้องถิ่นและผู้นำชุมชน การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การใช้ทุนทางสังคมมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุในตำบล

๙. การวิเคราะห์แนวคิดการทำงานเพื่อสรุปบทเรียน : ปัจจัยความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะจากผู้ปฏิบัติ

การดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลแดงใหญ่มีพัฒนาการมาเป็นระยะเวลานาน เริ่มมีรูปแบบที่ชัดเจนในราวปี พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยมีองค์กรระดับต่างๆ เข้ามาร่วมดำเนินงานและจัดให้เป็นโรงเรียนผู้สูงอายุประกอบด้วยผู้สูงอายุในตำบลเพิ่มปริมาณมากขึ้น และเป็นความสนใจและความต้องการของผู้สูงอายุในตำบลที่จะรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยผู้สูงอายุ ประกอบกับวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นอีสานและวัดเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มได้ดี

๙.๑ ปัจจัยความสำเร็จ

๑) การมีองค์กรในตำบลเป็นแกนนำและร่วมดำเนินงานจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลแดงใหญ่ วัด กศน. ตำบล ผู้นำชุมชน เป็นต้น ทั้งการร่วมกำหนดแนวทางการจัดโรงเรียนผู้สูงอายุ การจัดสรรงบประมาณ การร่วมบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ การร่วมเป็นวิทยากรรวมทั้งการดูแลความสะดวกต่างๆ ให้กับผู้สูงอายุในการมาเรียน

๒) พระมหาเสถียร สุจิโร เจ้าอาวาสวัดสว่างพิทยา เป็นพระธรรมทูตด้วย จึงเป็นพระสงฆ์ที่หันต่อเหตุการณ์ รับรู้ข้อมูลข่าวสาร เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับโรคระบาด เมื่อถึงเวลาที่ท่านมาให้ความรู้กับผู้สูงอายุก็จะเล่าอธิบายเหตุการณ์และข้อมูลข่าวสารให้ผู้สูงอายุฟังเพื่อรับรู้ความเคลื่อนไหว เป็นข้อเตือนสติและมีหลักที่จะดำรงชีวิตให้มั่นคง

๓) การมีผู้นำชุมชนที่มีจิตอาสา มีความสามารถ และได้รับความเชื่อถือ เป็นแกนนำในการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ ที่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง

๙.๒ ปัญหาอุปสรรค

การเดินทางจากบางหมู่บ้านมาโรงเรียนผู้สูงอายุไม่สะดวก เนื่องจากอยู่ไกลจากโรงเรียน

๙.๓ ข้อเสนอแนะจากผู้ปฏิบัติ

๑) ควรมีโต๊ะเตี้ยๆ (ลักษณะคล้ายโต๊ะญี่ปุ่น) เพื่อใช้สำหรับอ่านหรือเขียนหนังสือ พร้อมเบาะรองนั่งเพื่อให้รู้สึกสบาย ไม่เมื่อยลำหรือเจ็บร่างกายเวลานั่ง

๒) ควรแสวงหาแนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุให้ได้มากขึ้น เปิดโอกาสและเชิญชวนผู้ที่มีจิตอาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ เช่น ข้าราชการ เกษียณ ผู้มีความรู้ด้านต่างๆ เป็นต้น

๓) ควรมีการดูแลในการจัดอาหารให้เหมาะสมกับวัยผู้สูงอายุให้มากขึ้น

กรณีที่สาม โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพง ศพอส. ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

๑. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพงตั้งอยู่ในบริเวณโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านยายดา หมู่ที่ ๓ ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง ลักษณะของชุมชนตำบลตะพงเป็นตำบลที่ตั้งอยู่เขตชานเมืองของอำเภอเมือง ห่างจากตัวจังหวัดระยองประมาณ ๑๐ กิโลเมตร ประกอบด้วย ๑๖ หมู่บ้าน มีประชากรประมาณ ๒๐,๖๒๕ คน มีผู้สูงอายุ ๒,๒๓๐ คน การประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชนมี ๓ กลุ่มใหญ่คือ อาชีพประมงเป็นกลุ่มหมู่บ้านที่อยู่ติดกับชายทะเล อาชีพปลูกไม้ผลและพืชผักเป็นกลุ่มที่อยู่ติดกับเนินเขาชายตา และอาชีพพนักงานโรงงานอุตสาหกรรม หน่วยงานราชการ สถานประกอบการเอกชนอื่นๆทั้งในตัวเมืองและพื้นที่ใกล้เคียง ผู้ทำงานในสถานประกอบการเหล่านี้เป็นกลุ่มคนหนุ่มสาวและวัยแรงงาน ทั้งทำงานในลักษณะไปกลับ และอาศัยในพื้นที่ของสถานประกอบการตั้งอยู่ จึงทำให้ผู้สูงอายุที่เป็นญาติของแรงงานที่ไปอาศัยอยู่ต่างถิ่นอาศัยอยู่ตามลำพัง ขาดการดูแลใกล้ชิดหรือพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้าน ส่งผลให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นว่าเหว่รวมทั้งขาดการรับข้อมูลข่าวสารในการดูแลสุขภาพของตนเอง เพราะไม่ได้มาพบปะแลกเปลี่ยนกับบุคคลภายนอกครอบครัวมากนัก

๒. ข้อมูลของกรณีศึกษา

๒.๑ ความเป็นมา

จากการที่ในพื้นที่ของตำบลตะพงมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและพัฒนาสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุในลักษณะชมรมผู้สูงอายุ ๒ ชมรม คือชมรมผู้สูงอายุบ้านยายดาที่ได้รับการดูแลและสนับสนุนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านยายดา และชมรมผู้สูงอายุตำบลตะพง ที่ได้รับการดูแลและสนับสนุนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตะพง กิจกรรมของชมรม

ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในการดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของสมาชิกชมรม ด้วยการตรวจสุขภาพ การให้ความรู้และคำแนะนำในการดูแลสุขภาพเป็นหลัก ประกอบกับมีสมาชิกของชมรมบางท่าน ได้มีการหารือกันว่าควรจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุให้หลากหลายขึ้น จึงได้นำแนวคิดดังกล่าวหารือกับนายก อบต.ตะพง เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จนได้รับความเห็นชอบ ต่อจากนั้น อบต.ตะพง ได้จัดเวทีประชุมชมรมและมีมติเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๙ เห็นชอบให้มีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตำบลตะพง (ศพอส.) มีที่ทำการศูนย์ตั้งอยู่ที่อาคารศูนย์สามวัย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านยายดา หมู่ที่ ๓ ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

ในช่วงเวลาเดียวกันได้มีมติให้จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพง เพื่อให้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่ครบวงจรและเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุให้มากขึ้น โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินงานจำนวน ๔๘๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนแปดหมื่นบาทถ้วน) จากองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง และได้รับความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากหลายภาคีเครือข่าย ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรสาธารณประโยชน์ ร่วมจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุ

๒.๒ จุดมุ่งหมายของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพง

- ๑) เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีโอกาสใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
- ๒) เพื่อพัฒนาให้ผู้สูงอายุมีความรู้ ทักษะและพฤติกรรมดูแลสุขภาพด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง
- ๓) เพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้ผู้สูงอายุมีโอกาสแสดงและใช้ศักยภาพของตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคมอย่างเต็มที่

๒.๓ จำนวนสมาชิกของโรงเรียนผู้สูงอายุ เริ่มรับสมัครรุ่นแรกในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ มีผู้สูงอายุสมัครเรียนในรุ่นที่ ๑ จำนวน ๙๐ คน

๒.๔ พัฒนาการของโรงเรียนผู้สูงอายุ

โรงเรียนผู้สูงอายุมีพัฒนาการมาจากชมรมผู้สูงอายุ ๒ ชมรมในตำบลตะพง คือ ชมรมผู้สูงอายุตำบลตะพง ที่ได้รับการสนับสนุนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตะพง และชมรมผู้สูงอายุบ้านยายดา ที่ได้รับการสนับสนุนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านยายดา ชมรมดังกล่าวมีการดำเนินงานมานานพอสมควร การจัดกิจกรรมส่วนใหญ่เน้นการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุเป็นหลัก ต่อมาผู้นำชมรมผู้สูงอายุทั้ง ๒ ชมรม ได้มีการปรึกษาหารือเพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมของกลุ่มผู้สูงอายุให้เข้มแข็งและมีกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น และได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมให้จัดตั้งเป็น ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตำบลตะพง (ศพอส.) และมีมติให้จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพง ขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน เพื่อให้

เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพของผู้สูงอายุอย่างครบวงจร

๓. องค์กรและโครงสร้าง

การดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพงอยู่ภายใต้ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตำบลตะพง (ศพอส.) ประกอบด้วยคณะกรรมการดำเนินงานดังนี้

- ๓.๑ คณะกรรมการที่ปรึกษา
- ๓.๒ คณะกรรมการบริหาร
- ๓.๓ คณะทำงานฝ่ายบริการ
- ๓.๔ คณะทำงานฝ่ายกิจกรรม
- ๓.๕ คณะทำงานฝ่ายสวัสดิการ
- ๓.๖ คณะทำงานฝ่ายทะเบียนและข้อมูล
- ๓.๗ คณะทำงานฝ่ายการเงินและจัดหารายได้

สำหรับคณะกรรมการของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตำบลตะพง (ศพอส.) มีบทบาทหน้าที่ในการให้คำปรึกษา แนะนำ สนับสนุน ช่วยเหลือและประสานงาน การดำเนินกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพงกับหน่วยงานและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ส่วนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จะดำเนินงานโดยผู้บริหารโรงเรียนผู้สูงอายุร่วมกับวิทยากรจากหน่วยงานต่างๆ ที่มาร่วมดำเนินการเป็นหลัก

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพงได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์และอัตลักษณ์ ดังนี้

วิสัยทัศน์ โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพง มุ่งสร้างเสริมคุณภาพชีวิตขยายความคิดสู่โลกกว้าง เป็นแบบอย่างของสังคมผสมผสานความเป็นไทย สุขภาพ ใจ สมบูรณ์

อัตลักษณ์ สามัคคี มีคุณค่าอนามยดี มีความสุข

๔. ผู้นำและกลุ่มผู้นำการดำเนินงาน

ผู้นำของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพงเป็นอดีตผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่มาก่อน มีผู้นำ ๒ คนที่เป็นแกนนำสำคัญคือ นายปัญญาจง วงศ์บุปผา ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพง และนายประจวบ วงศ์บุปผา ทำหน้าที่เป็นรองผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพง

๕. แหล่งที่มาของงบประมาณ

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพงได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐ จำนวน ๔๘๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนแปดหมื่นบาทถ้วน)

๖. ภาศึเครือช่ย

๖.๑ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตะพงและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านยายดา มีบทบาทในการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุเป็นหลัก

๖.๒ สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคตะวันออก จังหวัดระยอง มีบทบาทหน้าที่ในการช่วยเหลือ แนะนำการพัฒนาหลักสูตร และการจัดทำแผนการเรียนรู้ตามหลักสูตร

๖.๓ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดระยอง สนับสนุนการเป็นวิทยากรในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง

๖.๔ โรงเรียนธรรมสถิตย์ สนับสนุนให้ยืมเครื่องดนตรีอังกะลุงในการฝึกซ้อมในช่วงแรกๆ ที่โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพงยังไม่มีเครื่องดนตรีอังกะลุงเป็นของตนเอง

๖.๕ กลุ่มบริษัทไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน) สนับสนุนในด้านงบประมาณเพื่อจัดบางกิจกรรม

๗. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

๑) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดำเนินตามแผนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพง ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ซึ่งได้กำหนดไว้ ๑๖ ครั้ง นัดให้มีการพบกลุ่มวันศุกร์เว้นศุกร์ ตั้งแต่เวลา ๙.๓๐ – ๑๔.๐๐ น. (พักกลางวัน ๑ ชั่วโมง ช่วงเวลา ๑๒.๐๐ – ๑๓.๐๐ น.)

๒) แผนการสอนประกอบด้วยกำหนดวันเดือนปี หลักสูตร/กิจกรรมวัตถุประสงค์ เป้าหมาย งบประมาณ วิทยากร/หน่วยงานที่รับผิดชอบ ผู้ประสานงาน

๓) แต่ละครั้งหรือแต่ละวันที่มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มีกิจกรรมการเรียนรู้ ๓ หัวข้อและมีการสรุปองค์ความรู้ในช่วงท้ายของแต่ละวัน โดยดำเนินงานตามแผนการสอนที่กำหนดไว้ การจัดดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ใช้กิจกรรมการเล่นอังกะลุงในบางครั้ง เป็นการสร้างความสนใจและสร้างบรรยากาศของกลุ่ม

๔) ในจำนวนการพบกลุ่ม ๑๖ ครั้งนี้ ได้มีการศึกษาจากแหล่งการเรียนรู้ ๒ ครั้ง และเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง ๑ ครั้ง

๘. ผลการดำเนินงาน

๘.๑ หลักสูตรการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตำบลตะพง เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการประมวลความสนใจ ความต้องการและความจำเป็นในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ แล้วจึงพัฒนาหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย

แนวคิด

๑) มุ่งตอบสนองความต้องการเรียนรู้และเพิ่มประสบการณ์สำหรับผู้สูงอายุเพื่อให้นำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุตำบลตะพง

๒) ใช้หลักการจัดกิจกรรมที่ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้เพื่อสร้างความสนุกสนาน การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุ และการได้รับความรู้จากวิทยากรและการปฏิบัติ

วัตถุประสงค์ของหลักสูตร

เพื่อพัฒนาให้ผู้สูงอายุมีความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสม

ระยะเวลา จำนวน ๘๐ ชั่วโมง คิดเป็น ๒ หน่วยกิต

หลักสูตร ประกอบด้วยเนื้อหา การส่งเสริมสุขภาพ พุทธศาสนา การสื่อสารและเทคโนโลยี การส่งเสริมอาชีพและสวัสดิการทางสังคม การส่งเสริมวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เศรษฐกิจพอเพียง ศิลปหัตถกรรม สิ่งแวดล้อม กีฬาและนันทนาการ การบำเพ็ญประโยชน์ ดนตรี และขับร้อง สิทธิและสวัสดิการผู้สูงอายุ และโภชนาการสำหรับผู้สูงอายุ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตร

๑) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในประสบการณ์ การตอบคำถาม การใช้กระบวนการกลุ่ม เป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจและเจตคติต่อการเรียนรู้

๒) การจัดการเรียนรู้ในแหล่งการเรียนรู้ ผู้สูงอายุจะได้เรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ โดยตรง

การวัดและประเมินผล ใช้การสังเกต และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของผู้สูงอายุ

การจบหลักสูตร

๑) ผู้สูงอายุต้องมาเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างน้อยร้อยละ ๗๐ ของ เวลาเรียนทั้งหมด

๒) ผู้จบหลักสูตรจะได้รับประกาศนียบัตรเมื่อจบหลักสูตร

๘.๒ ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้สูงอายุที่เข้าสู่กิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตร สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างหลากหลายและในระดับต่างๆ สามารถพัฒนาสุขภาพ ให้ดีขึ้นอย่างชัดเจน จนได้รับการยอมรับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายในจังหวัดและจังหวัด ใกล้เคียง มีกลุ่มผู้สนใจเดินทางมาศึกษาดูงาน รวมทั้งการผู้บริหารโรงเรียนและแกนนำได้รับเชิญ ไปให้ความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่อื่นๆ

จากผลการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพง มีผู้จบหลักสูตรจำนวน ๗๐ คน จาก ๙๐ คนคิดเป็นร้อยละ ๗๗.๗๘ การประเมินผลการจบหลักสูตร ได้มีการยืดหยุ่นจากการ กำหนดเข้าร่วมกิจกรรมอย่างน้อยร้อยละ ๗๐ มีการสังเกตความก้าวหน้าของการเข้าร่วมกิจกรรม และมีการทดสอบด้วยแบบเลือกตอบ (ชนิด ๔ ตัวเลือก) ที่ครอบคลุมตามขอบข่ายของหลักสูตร ในช่วงเวลาก่อนที่จะครบตามหลักสูตร และผู้สูงอายุทราบว่าจะมีการสอบเพื่อจบหลักสูตรนั้น ผลจากการที่ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดความใกล้ชิด สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และมีความสุขที่ได้มาเรียนรู้ร่วมกันที่โรงเรียน จึงมีการพูดคุยกันว่า “พวกเราจะแก่ถึงสอบตก จะได้อยู่ เรียนที่โรงเรียนต่อไป” ผู้บริหารโรงเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องจึงมีข้อคิดที่จะพัฒนาหลักสูตรผู้สูงอายุ ในระดับที่ก้าวหน้าต่อไป ทำให้ผู้สูงอายุในรุ่นที่ ๑ เกิดความดีใจและตั้งใจเข้าสอบให้จบตามหลักสูตร และได้มีการจัดกิจกรรมมอบประกาศนียบัตรให้ผู้จบหลักสูตรรุ่นแรกเมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ผู้จบหลักสูตรมีความมุ่งมั่นที่จะนำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้รับไปถ่ายทอดกับ กลุ่มผู้สูงอายุอื่นๆ และความรู้ที่ได้รับเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการ ดำรงชีวิต มีความตั้งใจที่จะถ่ายทอดให้เด็กและเยาวชนของโรงเรียนต่างๆ ในตำบลต่อไป

๙. การวิเคราะห์แนวคิดการดำเนินงานเพื่อสรุปบทเรียน : ปัจจัยความสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะจากผู้ปฏิบัติงาน

โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพงเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุที่เริ่มดำเนินการเป็นปี พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นปีแรก ที่มีการวางแผนและมีกระบวนการอย่างมีระบบ เริ่มต้นที่จัดเวทีประชาคม กำหนดองค์กร ในท้องถิ่นเป็นแกนกลางในการดำเนินงาน มีการพัฒนาหลักสูตรสำหรับผู้สูงอายุ การสรรหาอาสาสมัคร ที่มีจิตอาสาสามารถดำเนินการ โดยได้ข้าราชการครูที่เกษียณอายุราชการแล้วและได้รับความเคารพนับถือมาเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน ได้รับการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายมาร่วมดำเนินการ ตลอดจนมีการกำกับติดตามที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความต้องการมาพบกลุ่มจนจบหลักสูตร และมีความพอใจต่อการรับบริการอย่างมาก

๙.๑ ปัจจัยความสำเร็จ

๑) ผู้นำ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลตะพง คือ รองผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นอดีตรองผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด สพฐ. มีคุณสมบัติในการรวมกลุ่มผู้สูงอายุ มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความเป็นกันเอง เข้าใจถึงลักษณะ ความสนใจความต้องการของผู้สูงอายุ มีความรู้และประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และได้รับความเคารพนับถือจากสมาชิกผู้สูงอายุอย่างดี

๒) องค์กรในระดับท้องถิ่นและระดับพื้นที่ คือ อบต.ตะพง รพ.สต.ตะพง รพ.สต.บ้านยายดา สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคตะวันออก จังหวัดระยอง มาร่วมดำเนินการตามบทบาทภารกิจของหน่วยงานนั้นๆ

๓) วัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ การที่ประชาชนในชุมชนมีลักษณะความเป็น อาสาสมัครที่จะเข้ามาช่วยงานโรงเรียนผู้สูงอายุ การยึดถือคำสอนของศาสนา และการที่ชุมชน มีสภาพเศรษฐกิจค่อนข้างดี

๔) ภาคีเครือข่าย โรงเรียนผู้สูงอายุตะพงได้ประสานงานและได้รับความร่วมมือ จากภาคีเครือข่าย เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตะพง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล บ้านยายดา สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคตะวันออก จังหวัด ระยอง สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดระยอง โรงเรียนธรรมสถิตย์ กลุ่มบริษัทไออาร์พีซี จำกัด (มหาชน) เป็นต้น ที่ได้เห็นความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ผู้สูงอายุและเข้ามามีส่วนร่วมตามบทบาทภารกิจของภาคีเครือข่ายนั้นๆ

๕) งบประมาณ การดำเนินงานการจัดการศึกษาตามหลักสูตรรุ่นที่ ๑ ได้รับ งบประมาณ ๔๘๐,๐๐๐ บาทจากองค์การบริหารส่วนตำบลตะพง ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ในการขับเคลื่อนการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรได้อย่างต่อเนื่อง และผู้สูงอายุสามารถเรียนจบตาม หลักสูตรได้

๖) การบริหารจัดการ

๖.๑) ปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมและการรวมตัวของสมาชิกได้ดี คือ วงดนตรีอังกะลุง ที่ผู้บริหารโรงเรียนใช้เป็นกุศโลบายในการรวมกลุ่มและการขับเคลื่อนกิจกรรมของสมาชิกผู้สูงอายุ จากที่สมาชิกไม่มีความสามารถในการเล่นอังกะลุง และไม่มีเครื่องดนตรีอังกะลุง เริ่มต้นโดยการขอยืมจากโรงเรียนประถมศึกษาเข้ามาใช้ก่อน ต่อมาได้รับเงินบริจาคมาซื้อเครื่องอังกะลุง และซ้อมเล่นมาตลอด ฝึกซ้อมเล่นได้หลายเพลงและสามารถออกงานได้แล้ว

๖.๒) การบริหารจัดการที่มีคนวัยต่างๆ มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เช่น มีคนวัยหนุ่มมารวมเป็นผู้ประสานงาน เป็นผู้ช่วยในการดำเนินงาน จัดให้สมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุไปช่วยสอนเด็กเล็กในโรงเรียนที่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

๗) สถานที่ เป็นอาคารชั้นเดียว โปร่งโล่ง เป็นสถานที่ของศูนย์สามวัย มีเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น พัดลม แก้วน้ำ ไฟฟ้า ที่ล้างภาชนะ ห้องน้ำ เป็นต้น

๙.๒ ปัญหาอุปสรรค

๑) สมาชิกของโรงเรียนบางส่วนอยู่ไกลจากโรงเรียน ประกอบกับผู้สูงอายุที่มีอายุมากทำให้การเดินทางมาโรงเรียนไม่สะดวก

๙.๓ ข้อเสนอแนะจากผู้ปฏิบัติงาน

๑) เสนอให้มีหลักสูตรในระดับที่ต่อเนื่องจากหลักสูตรแรก เพื่อผู้สูงอายุที่จบหลักสูตรแล้วจะได้มาเรียนต่อ และได้มีโอกาสมาพบปะกันเป็นสังคมของผู้สูงอายุต่อไป

๒) เสนอให้ส่งเสริมสนับสนุนให้ข้าราชการที่เกษียณอายุ ราชการที่มีจิตอาสา และยินดีช่วยเหลืองานสังคมเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมของผู้สูงอายุ

๓) การดำเนินงานและการจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุควรกำหนดให้มีเวลาผ่อนคลายพักผ่อนบ้าง โดยจัดให้มีหมอนและผ้า หรือเสื่อปูนอนไว้ให้ผู้สูงอายุได้พักผ่อน

กรณีศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุสถาบัน กศน. ภาคใต้

๑. ข้อมูลพื้นฐานชุมชนตำบลเขารูปช้าง

ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จัดเป็นชุมชนเมือง แบ่งเขตการปกครองเป็น ๑๐ หมู่บ้าน มีสภาพทางกายภาพเป็นพื้นที่เชิงเขา ด้านตะวันตกตอนล่างเป็นพื้นที่ราบ ด้านตะวันออกติดกับฝั่งอ่าวไทย ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างประมาณร้อยละ ๔๐ รับราชการร้อยละ ๓๐ ค้าขายร้อยละ ๒๐ และเกษตรกรร้อยละ ๑๐ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ ๙๐ และศาสนาอิสลามร้อยละ ๑๐

ในพื้นที่ตำบลมีสถาบันการศึกษาและสถานศึกษาระดับต่างๆ หลายแห่ง คือ สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคใต้ (สถาบัน กศน.ภาคใต้) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ๒ แห่ง โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ๒ แห่ง วิทยาลัย ๑ แห่ง มหาวิทยาลัย ๒ แห่ง ศูนย์ฝึกอาชีพระยะสั้น ๒ แห่ง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของหน่วยราชการและชุมชน ๖ แห่ง อาทิต ศูนย์ถ่ายทอดศิลปะประดิษฐ์จากเกล็ดปลา ศูนย์ถ่ายทอดผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร ศูนย์ถ่ายทอดผลิตภัณฑ์จากต้นธูปฤๅษีและเส้นใยพืช

จากข้อมูลปี พ.ศ. ๒๕๕๘ มีจำนวนหลังคาเรือน ๑๘,๒๔๘ หลังคาเรือน จำนวนประชากร ๓๙,๑๙๒ คน จำนวนประชากร ๖๐ ปีขึ้นไป ๕,๓๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๖๔ ของประชากรทั้งหมด ในจำนวนนี้เป็นผู้สูงอายุที่ป่วยเป็นโรคเรื้อรัง ๗๕๑ คน เป็นผู้สูงอายุที่ช่วยตนเองไม่ได้ ๒๖ คน

๒. ข้อมูลของศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ สถาบัน กศน.ภาคใต้

๒.๑ ความเป็นมา

สถาบัน กศน.ภาคใต้ เล็งเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการจัดการศึกษาเตรียมผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี นำไปสู่สังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพในอนาคต จึงได้จัดทำหลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุขึ้น เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เข้าใจในความเปลี่ยนแปลงของชีวิต คือ กระบวนการชราภาพตามธรรมชาติ ปรับตนอยู่ในสังคมร่วมกิจกรรมและพัฒนาตนเองได้ มีความพึงพอใจและเป็นผู้มีศักยภาพของสังคม

ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ สถาบัน กศน.ภาคใต้ ดำเนินการจัดประชุมปฏิบัติการแนวทางดำเนินการจัดกิจกรรมผู้สูงอายุ โดยเชิญวิทยากรจากวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสงขลา มาชี้แจงการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ทรงคุณวุฒิ และบุคลากรของสถาบัน กศน.ภาคใต้ ผลการประชุมได้ข้อสรุปว่า ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมควรได้รับการบริการที่เท่าเทียมกันในทุกๆ เรื่อง ส่วนเนื้อหาหลักสูตรนั้น สถาบัน กศน.ภาคใต้ ต้องกำหนดเองตามความเหมาะสม โดยวิทยากรจากวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสงขลา มาช่วยเหลือให้คำแนะนำและเป็นวิทยากรจิตอาสา นอกจากนี้ สถาบัน กศน.ภาคใต้ต้องคำนึงถึงเรื่องงบประมาณการดำเนินกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุด้วย

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๗ สถาบัน กศน.ภาคใต้จัดการประชุมปฏิบัติการพิจารณารายวิชาเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร และจัดการประชุมปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ผลการประชุมได้หลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตหลักสูตร ๑๔๔ ชั่วโมง

เมื่อพัฒนาหลักสูตรเสร็จแล้วจึงเริ่มประชาสัมพันธ์โครงการและรับสมัครผู้สูงอายุ โดยการชี้แจงรายละเอียดโครงการในการประชุมของสมาคมผู้อาวุโสจังหวัดสงขลา การเข้าร่วม

การประชุมเครือข่ายผู้สูงอายุ จังหวัดสงขลา การประชาสัมพันธ์ด้วยสื่อแผ่นพับและทางวิทยุกระจายเสียง

หลังจากนั้น จึงประสานวิทยากร แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน และดำเนินการอบรมโดยใช้ห้องประชุมสถาบัน กศน.ภาคใต้เป็นสถานที่อบรมหลัก โดยในรุ่นแรก (รุ่น ๑/๒๕๕๘) จัดการอบรมในช่วงมกราคม – มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ รวมระยะเวลาประมาณ ๓ เดือน

เมื่อจบการอบรมรุ่นแรก สถาบัน กศน.ภาคใต้ได้เชิญหน่วยงานภาคีเครือข่ายและผู้ทรงคุณวุฒิประชุมปฏิบัติการการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ โดยปรับเนื้อหารายวิชา และจำนวนชั่วโมงในแต่ละรายวิชา และใช้หลักสูตรฉบับปรับปรุงมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๒ จุดมุ่งหมายการจัดตั้ง

สถาบัน กศน. ภาคใต้ จัดทำโครงการการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความรู้ ความเข้าใจ ในการเตรียมตัวเข้าสู่ช่วงวัยสูงอายุอย่างมีคุณค่า เพื่อส่งเสริมสุขภาพป้องกันการเจ็บป่วย และดูแลตนเองเบื้องต้น เข้าถึงข่าวสารและสื่อต่างๆ ได้ สามารถปรับตัวทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลก และดำรงชีวิตอย่างมีความสุขโดยได้กำหนดจุดประสงค์นำทางสำหรับผู้เรียนไว้ ดังนี้

- ๑) เตรียมตัวเข้าสู่ช่วงวัยผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม
- ๒) ตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ
- ๓) เข้าใจชีวิตและปรับตัวอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข
- ๔) ส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันการเจ็บป่วย และดูแลตนเองเบื้องต้นได้
- ๕) เข้าถึงข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ ได้
- ๖) เข้าถึงระบบคุ้มครองทางสังคมและหลักประกันคุณภาพ

๒.๓ สมาชิก

สถาบัน กศน. ภาคใต้ กำหนดคุณสมบัติของผู้เรียน ดังนี้

๑) อายุ ๕๐ ปีขึ้นไป (เดิมปี พ.ศ. ๒๕๕๘ กำหนดคุณสมบัติผู้เรียน ๖๐ ปีขึ้นไป ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ กำหนดคุณสมบัติผู้เรียน ๕๕ ปีขึ้นไป ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ได้ปรับคุณสมบัติของสมาชิกเป็น ๕๐ ปีขึ้นไป เพื่อเป็นการเตรียมตัวเข้าสู่ผู้สูงอายุ)

๒) เป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้

๓) มีจิตอาสา ยินดีช่วยเหลือกิจกรรมในชุมชน

การดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๐ มีผู้เรียนจำนวนทั้งสิ้น ๑๑๔ คน ดังนี้

รุ่นที่ ๑/๒๕๕๘ ผู้สูงอายุเข้ารับการอบรม จำนวน ๓๑ คน เป็นชาย ๑๑ คน เป็นหญิง ๒๐ คน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๖๑-๖๕ ปี (ร้อยละ ๔๑.๙๔) รองลงมาอายุระหว่าง ๖๖-๗๐ ปี (ร้อยละ ๒๙.๐๓) และอายุระหว่าง ๗๑-๗๕ ปี (ร้อยละ ๑๒.๙๐) โดยเป็นผู้สูงอายุจากเทศบาล

เมืองเขารูปช้าง คิดเป็นร้อยละ ๘๐.๖๔ นอกนั้นเป็นผู้สูงอายุที่มาจากพื้นที่อื่น เช่น ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ เป็นต้น

รุ่นที่ ๑/๒๕๕๙ ผู้สูงอายุเข้ารับการอบรม จำนวน ๒๕ คน เป็นชาย ๓ คน เป็นหญิง ๒๒ คน ส่วนใหญ่ร้อยละ ๒๘ มีอายุระหว่าง ๖๑-๖๕ ปี ร้อยละ ๒๐ มีอายุระหว่าง ๕๐-๕๕ ปี และร้อยละ ๑๖ มีอายุระหว่าง ๗๑-๗๕ ปี

รุ่นที่ ๒/๒๕๕๙ ผู้สูงอายุเข้ารับการอบรม จำนวน ๑๘ คน เป็นชาย ๒ คน เป็นหญิง ๑๖ คน ส่วนใหญ่ร้อยละ ๕๕.๕๖ มีอายุระหว่าง ๖๑-๗๐ ปี ร้อยละ ๒๒.๒๓ มีอายุระหว่าง ๗๑-๗๕ ปี

รุ่นที่ ๑/๒๕๖๐ ผู้สูงอายุเข้ารับการอบรม จำนวน ๒๒ คน เป็นชาย ๑ คน เป็นหญิง ๒๑ คน

รุ่นที่ ๒/๒๕๖๐ ผู้สูงอายุเข้ารับการอบรม จำนวน ๑๘ คน เป็นชาย ๔ คน เป็นหญิง ๑๔ คน

ในรุ่นแรกๆ พบว่าผู้สูงอายุที่เข้าอบรมจะเป็นประชาชนทั่วไปเกือบทั้งหมด แต่รุ่นหลังๆ จะมีข้าราชการบำนาญเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

๓. องค์กรและโครงสร้าง

ผู้อนุมัติโครงการ และเป็นที่ปรึกษาโครงการ คือ ผู้อำนวยการสถาบัน กศน. ภาคใต้ ผู้บริหารโครงการ/หลักสูตร คือ นางสุภาภรณ์ กาญจนโณภาส โดยมีบุคลากรของสถาบัน กศน.ภาคใต้ ที่ได้รับแต่งตั้งตามคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการโครงการฯ (หลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ) ร่วมดำเนินการ

๔. ผู้นำ/กลุ่มผู้นำการดำเนินงาน

การอบรมในแต่ละรุ่น ผู้สูงอายุได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการกันเอง โดยมีประธานรุ่น รองประธาน และเลขานุการ เพื่อทำหน้าที่ประสานการดำเนินงานภายในรุ่น

๕. แหล่งที่มาของงบประมาณ

ใช้งบประมาณประจำปีของสถาบัน กศน. ภาคใต้ โดยในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘ ซึ่งเป็นปีเริ่มต้น ใช้งบประมาณจำนวน ๘๕,๘๕๕ บาท ส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายในการเตรียมการ คือ การประชุมเชิงปฏิบัติการกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ การประชุมปฏิบัติการพัฒนาหลักสูตร การประชุมปฏิบัติการบรรณาธิการหลักสูตร ๑๕,๔๓๐ บาท และค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุ ๗๐,๔๒๕ บาท

ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๙ ใช้งบประมาณจำนวน ๓๒๕,๔๙๒ บาท

ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐ ใช้งบประมาณจำนวน ๒๒๗,๐๐๐ บาท

งบประมาณส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับ ค่าอาหารว่างและเครื่องดื่ม (๒ มื้อ/วัน) ค่าวัสดุฝึกอบรม ค่าวิทยากรภายนอก ค่าใช้จ่ายในการศึกษาดูงาน และค่าใช้จ่ายในการเข้าค่าย สัมมนาก่อนจบหลักสูตร

๖. ภาศึคเริอช่ย

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสงขลา โรงพยาบาลสงขลา วิทยาลัยเทคโนโลยีสงขลา วิทยาลัยสารพัดช่างสงขลา สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ ๕ สงขลา โรงเรียน มหาวิทยาลัยสงขลา ข้าราชการบำนาญ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยส่วนใหญ่เป็นภาศึคเริอช่ยทึให้ การสนับสนุนด้านวิทยากรฝึกอบรม

นอกจากนี้ สถาบัน กศน.ภาศึคไต้ไต้ท่ MOU กับชมรมวุฒิสภาคารสมองจ้งหวัด สงขลา และจัดท่โครงการสมุนไพรเพื่อชีวิตสู้โรงเรียนและชุมชนร่วมกัน โดยร่วมกันจัดท่แปลง สาธิตสมุนไพรเพื่อทึเป็นแหล่งเรียนรู้แก่ประชาชนทุกกลุ่มวัย โดยมีงบประมาณสนับสนุนผ่าน ชมรมวุฒิสภา ปรมาณ ๒๐๐,๐๐๐-๔๐๐,๐๐๐ บาท

๗. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

หลักสูตรการอบรม

ใช้หลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ จำนวน ๑๔๔ ชั่วโมง

ปรัชญาหลักสูตร

“การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ให้ผู้สูงอายุตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีตนเอง เตรียมตัวเข้าสู่ช่วงวัยสูงอายุอย่างมีศักยภาพ เข้าใจชีวิต ส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันการเจ็บป่วยและดูแลตนเองเบื้องต้นได้ เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ท้นต่อความเปลี่ยนแปลงของโลก ปรับตัวอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข”

โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ

หลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ตามโครงการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ เป็นหลักสูตรที่ใช้ระยะเวลาเรียน ๑๔๔ ชั่วโมง ประกอบด้วย ๕ รายวิชา รายละเอียดดังนี้

รายวิชาที่ ๑ การดูแลสุขภาพที่จำเป็นของผู้สูงอายุ จำนวน ๒๗ ชั่วโมง เนื้อหาประกอบด้วย ๔ เรื่องหลัก ได้แก่ สถานการณ์ของผู้สูงอายุไทย/แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ/สวัสดิการ กฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม การส่งเสริมและป้องกัน ปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุ ปัญหาสุขภาพที่พบบ่อยในผู้สูงอายุ และการดูแลสุขภาพตนเองเบื้องต้น

รายวิชาที่ ๒ นันทนาการและการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุ จำนวน ๓๙ ชั่วโมง เนื้อหาประกอบด้วย ๓ เรื่องหลัก ได้แก่ สาระบันเทิง (ลีลาศ) การออกกำลังกาย ประกอบดนตรีและอุปกรณ์ กิจกรรมยามว่าง เช่น การปลูกผักในครัวเรือน การทำงานประดิษฐ์ เป็นต้น

รายวิชาที่ ๓ การพัฒนาจิตสำหรับผู้สูงอายุจำนวน ๓๙ ชั่วโมง เนื้อหาประกอบด้วย ๖ เรื่องหลัก ได้แก่การผ่อนคลายคลั่งคลั่งสมองด้วยการฝึกคิดบวก การปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนา การภาวนาจิต/สมาธิเพื่อการเยียวยา โยคะ ไทเก๊ก การดูแลและชะงักหายของชีวิต

รายวิชาที่ ๔ การใช้ชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุจำนวน ๒๔ ชั่วโมง เนื้อหาประกอบด้วย ๕ เรื่องหลัก ได้แก่วัฒนธรรมกับความสุขของชีวิต (การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม) สิ่งแวดล้อมกับความสุขของชีวิต (การท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อม) การเสริมสร้างพลังอำนาจให้ผู้สูงอายุ/กระบวนการจิตปัญหา/สุนทรียสนทนา การบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม การใช้ชีวิตในบ้านปลายอย่างมีคุณค่า

รายวิชาที่ ๕ เทคโนโลยีการสื่อสารสำหรับผู้สูงอายุจำนวน ๑๕ ชั่วโมง เนื้อหาประกอบด้วย ๒ เรื่องหลัก ได้แก่การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการสื่อสาร การใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ระบบสมาร์ตโฟน (Smart Phone)

การอบรม

จัดอบรมสัปดาห์ละ ๒ วัน ในวันอังคาร และวันพฤหัสบดี (บางรุ่นเป็นวันอังคารและวันพุธ ตามข้อตกลงในกลุ่มผู้สูงอายุ) รวม ๑๔๔ ชั่วโมง โดยมีรายละเอียดดังนี้

ระหว่างการอบรมมีอาหารว่างและเครื่องดื่มบริการทั้งช่วงเช้าและช่วงบ่าย แต่ไม่มีอาหารกลางวันบริการ ผู้สูงอายุจะนำอาหารจากบ้านมาเองสำหรับคนบ้านไกล ส่วนผู้สูงอายุที่อยู่ใกล้สถาบันฯ บางคนจะกลับไปรับประทานอาหารที่บ้าน

การวัดผลและประเมินผล

การวัดผลและประเมินผลใช้วิธีการสังเกต สนทนา และตรวจผลงาน โดยใช้เครื่องมือการวัดผลและประเมินผล เช่น ใบงาน แบบสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน แบบแสดงความคาดหวังก่อนเรียนและหลังเรียน เป็นต้น

๘. ผลการดำเนินงาน

สถาบัน กศน. ภาคใต้จัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ มาแล้วจำนวน ๕ รุ่น มีผู้จบหลักสูตรที่คุณลักษณะอันพึงประสงค์ผ่านเกณฑ์ร้อยละ ๘๐ ตามที่หลักสูตรกำหนด ดังนี้

รุ่นที่ ๑/๒๕๕๘ จากผู้สูงอายุที่เข้ารับการอบรม จำนวน ๓๑ คน จบหลักสูตรทั้งสิ้นจำนวน ๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๗.๑๐

รุ่นที่ ๑/๒๕๕๙ จากผู้สูงอายุที่เข้ารับการอบรม จำนวน ๓๒ คน จบหลักสูตรทั้งสิ้นจำนวน ๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๗.๕๐

รุ่นที่ ๒/๒๕๕๙ จากผู้สูงอายุที่เข้ารับการอบรม จำนวน ๓๕ คน จบหลักสูตรทั้งสิ้นจำนวน ๒๓ คนคิดเป็นร้อยละ ๖๕.๗๑

รุ่นที่ ๑/๒๕๖๐ จากผู้สูงอายุที่เข้ารับการอบรม จำนวน ๒๒ คน จบหลักสูตรทั้งสิ้นจำนวน ๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๖.๓๖

รุ่นที่ ๒/๒๕๖๐ จากผู้สูงอายุที่เข้ารับการอบรม จำนวน ๑๘ คน จบหลักสูตรทั้งสิ้นจำนวน ๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๓.๓๓

ในภาพรวม ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในระดับมากในการเข้ารับการอบรม และสะท้อนสิ่งที่ได้จากการเข้ารับการอบรมว่าทำให้ได้รับความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และมุมมองใหม่ๆ ได้มีโอกาส และเปลี่ยนเรียนรู้กับวิทยากรและช่วยสร้างและปรับพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม และต้องการร่วมกิจกรรมในลักษณะแบบนี้ถ้ามีโอกาส

ในด้านการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ความรู้ที่นำไปใช้ในการดูแลตนเอง พ่อแม่ และคนในครอบครัว เช่น การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ดูแลสุขภาพตนเองและผู้อื่น การทำสมาธิ การออกกำลังกาย การใช้สมาร์ทโฟน งานประดิษฐ์ งานฝีมือต่างๆ

นอกจากนี้ ยังสะท้อนความต้องการและความคิดเห็นว่า ควรจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุที่จบหลักสูตรแล้วได้พบปะกันต่อเนื่องทุกเดือน ควรมิกิจกรรมลีลาศหรือกิจกรรมเพื่อการออกกำลังกาย และกิจกรรมงานฝีมืออย่างต่อเนื่อง

๙. การวิเคราะห์แนวคิดการทำงานเพื่อสรุปทเรียน : ปัจจัยความสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะจากผู้ปฏิบัติ

ศูนย์การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ สถาบัน กศน. ภาคใต้ เป็นหนึ่งตัวอย่างของกิจกรรมผู้สูงอายุที่ดำเนินการโดยสถานศึกษา ดำเนินการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบการอบรม โดยมีหลักสูตรการอบรม ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ (เน้นภาคปฏิบัติ) เนื้อหาการเรียนรู้ค่อนข้างตายตัวตามโครงสร้างหลักสูตร ยกเว้นกลุ่มรายวิชานันทนาการและการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุ และกลุ่มรายวิชาการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขของผู้สูงอายุ ที่ให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมใน

การแสดงความต้องการว่าสนใจจะเรียนรู้เรื่องใด การจัดการเรียนรู้ดำเนินการโดยคณะทำงานของสถาบัน กศน. ภาคใต้เป็นหลัก และภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการเป็นวิทยากรการอบรม รวมทั้งมีการวัดผลประเมินผลอย่างเป็นระบบ

๙.๑ ปัจจัยความสำเร็จ

๑) ทัศนคติของผู้บริหารสถาบัน กศน. ภาคใต้ ที่เห็นความสำคัญ ความจำเป็นของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้กับผู้เข้าสู่วัยสูงอายุ

๒) สถานที่ ภูมิทัศน์ของสถาบัน กศน. ภาคใต้ที่มีความสวยงาม อากาศดี สร้างความประทับใจให้กับผู้สูงอายุ

๓) ในกลุ่มผู้สูงอายุมีการบริหารจัดการกันเองภายในกลุ่ม ซึ่งจะเน้นการเกื้อกูลช่วยเหลือกัน การยอมรับคุณค่า ภูมิปัญญา และความชำนาญของแต่ละคน รวมทั้งความเท่าเทียมกันไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการบำนาญ หรือประชาชน จึงทำให้ภายในรุ่นแต่ละรุ่นมีความแน่นแฟ้น ผู้สูงอายุมีการพบปะ ติดต่อสื่อสารกันต่อเนื่อง

๙.๒ ปัญหาอุปสรรค

๑) วิทยากรบางคนค่อนข้างเน้นวิชาการมากเกินไป และใช้การบรรยายเป็นระยะเวลานาน ทำให้ผู้สูงอายุเบื่อหน่าย เครียด

๒) ระหว่างการอบรมไม่ได้จัดอาหารกลางวันให้ ผู้สูงอายุต้องนำมาเอง เป็นภาระสำหรับบางคนที่ต้องประกอบอาหารหรือหาซื้ออาหารและหิ้วมาในวันอบรม และบางคนทีกลับไปรับประทานอาหารที่บ้านจะไม่กลับมาอบรมอีกในช่วงบ่าย

๓) สถานที่อบรมอยู่ไกลชุมชน เดินทางลำบาก บางคนต้องให้ลูก-หลานรับ-ส่ง ทำให้มีความรู้สึกต้องพึ่งพาหรือรบกวนคนในครอบครัว

๔) สถานที่อบรมไม่แน่นอน ต้องย้ายห้องเรียนหากสถาบันฯ จำเป็นต้องใช้ห้องประชุมจัดกิจกรรมอื่นๆ นอกจากนี้ ห้องน้ำภายในสถาบันฯ ไม่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ

๕) คอมพิวเตอร์ไม่เพียงพอสำหรับฝึกปฏิบัติรายวิชาเทคโนโลยีการสื่อสาร

๖) การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ส่วนใหญ่เป็นเพียงการมีส่วนร่วมในการเป็นวิทยากรให้ความรู้เท่านั้น การมีส่วนร่วมในด้านอื่นๆ ยังมีน้อย

๗) องค์การบริหารส่วนตำบลเขารูปช้าง (อบต.เขารูปช้าง) ไม่ให้ความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมผู้สูงอายุที่สถาบัน กศน.ภาคใต้ดำเนินการ ทั้งๆ ที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนเช่นกัน แต่จะจัดกิจกรรมเองกับชมรมผู้สูงอายุตำบลเขารูปช้าง โดยเน้นการศึกษาดูงานและกิจกรรมประเภทนันทนาการ

๔.๓ ข้อเสนอแนะจากผู้ปฏิบัติ

- ๑) ควรจัดสรรงบประมาณโครงการที่เพียงพอสำหรับจัดอาหารกลางวันให้ผู้เข้ารับการอบรมตลอดหลักสูตร
- ๒) ควรมีการจัดบริการรถรับ-ส่งผู้สูงอายุ จากสถาบัน กศน.ภาคใต้ ไปหน้าทางแยกถนนสายหลัก หรือตามจุดต่างๆ ที่ผู้สูงอายุนัดหมายมารวมตัวกัน
- ๓) ควรจัดงาน “สันนิบาตผู้สูงอายุ สถาบัน กศน. ภาคใต้” เพื่อให้ผู้จบหลักสูตรทุกรุ่นได้มีโอกาสพบปะ สังสรรค์ แลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน
- ๔) ควรส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายที่มีอยู่เดิมมีส่วนร่วมให้มากขึ้น นอกเหนือจากการเป็นวิทยากร ในขณะเดียวกันควรแสวงหาภาคีเครือข่ายเพิ่มเติม เพื่อขยายการดำเนินงานและการจัดกิจกรรมให้มีความหลากหลาย มีประสิทธิภาพ
- ๕) ควรสร้างสรรคกิจกรรมต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมวิชาการ กิจกรรมอาชีพ รวมทั้งพัฒนาผลิตภัณฑ์และต่อยอดผลิตภัณฑ์ เพื่อนำมาจำหน่ายทั่วไป หรือวางจำหน่ายที่ตลาดนัดชุมชน “ตลาด กศน.เชิงเขา & ชาน้ำ” บริเวณอ่างเก็บน้ำสถาบัน กศน.ภาคใต้ ซึ่งมีทุกวันอาทิตย์ที่ ๑ และ ๓ ของทุกเดือน

๕.๓ เปรียบเทียบข้อมูลจากการศึกษาเชิงลึกโรงเรียนผู้สูงอายุใน ๔ ภาค

เมื่อเปรียบเทียบโรงเรียนผู้สูงอายุใน ๔ ภาคดังกล่าว พบว่า แต่ละแห่งมีรูปแบบการดำเนินงานที่หลากหลาย ตั้งแต่การจัดตั้ง จำนวนผู้เรียน ไปจนถึงงบประมาณสำหรับการจัดกิจกรรม และหลักสูตร โรงเรียนผู้สูงอายุในกลุ่มตัวอย่าง ๓ ภาคส่วนใหญ่เพิ่งจัดตั้งเมื่อไม่กี่ปีมานี้ โดยความร่วมมือของชมรมผู้สูงอายุ ภายใต้การสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานในพื้นที่ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวนผู้เรียนสูงอายุเมื่อเทียบกับสัดส่วนประชากรสูงอายุทั้งหมดในพื้นที่นับว่ายังเป็นจำนวนที่น้อยมาก แสดงว่ายังมีผู้สูงอายุอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่มีโอกาสเข้าถึงบริการการศึกษาหรือกิจกรรมการเรียนรู้ งบประมาณที่ได้มาจากหลายหน่วยงาน โดยเฉพาะหน่วยงานหลัก คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อม นอกจากนี้ อาจได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นๆ ตามลักษณะโครงการ เช่น พ.ม. สปสช. สสส. กศน. รวมทั้งการสนับสนุนในด้านวิทยากรจากหน่วยงานด้านสุขภาพและการส่งเสริมอาชีพ สำหรับหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่เน้นศิลปะประดิษฐ์ นันทนาการ การปฏิบัติธรรม การดูแลสุขภาพ การเกษตร วัฒนธรรม ประเพณี ใช้เวลาเรียนหรือพบกลุ่มในช่วงสั้นและไม่บ่อยนัก ไม่มีการวัดผล บัณฑิตความสำเร็จพบว่าการมีผู้บริหารหรือผู้นำที่มีความรู้และประสบการณ์ เช่น ครู พระ ผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการบำนาญ การสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีเครือข่ายที่เข้มแข็งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โรงเรียนผู้สูงอายุมีการดำเนินงานต่อเนื่องและประสบความสำเร็จ ส่วนอุปสรรค คือ ขาดบุคลากร

ช่วยจัดทำเอกสารและข้อมูล โรงเรียนอยู่ไกลบ้าน ทำให้ผู้สูงอายุไม่สะดวกในการเดินทาง สำหรับศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุที่จัดโดย กศน. พบว่าเป็นการดำเนินงานโดยหน่วยราชการ หลักสูตรมีความเข้มข้น เป็นระบบ และใช้คำว่าอบรม จึงถูกมองว่าเน้นวิชาการ ใช้เวลาทั้งวัน แต่ไม่มีอาหารกลางวันให้ และไม่ได้รับความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคเช่นเดียวกับโรงเรียนผู้สูงอายุคือ ผู้เรียนสูงอายุไม่สะดวกในการเดินทางมาเรียน

ตารางที่ ๓ เปรียบเทียบการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุใน ๔ ภาค

จังหวัด/ประเด็น	ผู้เรียน	ผู้บริหาร	งบประมาณ	หลักสูตร	วันเวลาที่ใช้เรียน	ปัจจัยความสำเร็จ	อุปสรรค
เชียงใหม่ โรงเรียนผู้สูงอายุ ต.ยหว่า (ตั้งปี พ.ศ. ๒๕๕๔ โดยชมรมผู้สูงอายุ ร่วมกับ อบต.ยหว่า)	หลายกลุ่มอายุ จำนวน ๒,๔๑๑ คน (อายุ ๒๕ - ๘๘ ปี) ร้อยละ ๙๐ เป็นผู้หญิง	-ข้าราชการบำนาญ -อดีตครูโรงเรียน -ประถมศึกษา -มีกรรมการโรงเรียน จากหลายหน่วยงาน และมีนายแพทย์ใหญ่ เป็นที่ปรึกษา	-เทศบาล ต.ยหว่า -พ.ม. -กศน.	๙ กลุ่มวิชาที่บ้าน ได้แก่ งานไม้ งานใบตอง งานเย็บปัก งานกระดาษ งานอาหาร งานเกษตร ศิลปะดนตรี นันทนาการ คุณธรรม	ทุกวันศุกร์ ๙.๐๐-๑๒.๐๐ น.	ผู้บริหารเข้มแข็ง มีราชภัฏเข้าบ้าน และข้าราชการบำนาญ และเครือข่ายมาก และประชุมต่อเนื่อง	-ขาดการจัดทำ ข้อมูล -ขาดบุคลากร ทำงานเอกสาร และงาน IT -การเดินทาง ไม่สะดวก
ขอนแก่น โรงเรียนผู้สูงอายุ ต.แดงใหญ่ (ตั้งปี พ.ศ. ๒๕๕๗ โดย อบต.แดงใหญ่ ร่วมกับชมรมผู้สูงอายุ)	๒๐๐ คน (ร้อยละ ๒๐ ของผู้สูงอายุ) ส่วนหนึ่งลงทะเบียน เรียน กศน. ด้วย	-อดีตผู้ใหญ่บ้าน โดยมีเจ้าอาวาส เป็นที่ปรึกษาและ ขับเคลื่อน โดยผู้นำสตรี	-สปสช. -สสส.	กิจกรรมทำบุญ ตามประเพณี ๑๒ เดือน (อีต ๑๒) ในแต่ละเดือนเป็นหลัก เสริมด้วยกิจกรรม สุขภาพ	พบกลุ่ม เดือนละ ๒ ครั้ง	แกนนำในชุมชน เข้มแข็ง ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน อบต. และผู้นำสตรี	-การเดินทาง ไม่สะดวก
ระยอง โรงเรียนผู้สูงอายุ ต.ตะพง (ตั้งปี พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยอบต. ตะพง ชมรมผู้สูงอายุ และ รพ.สต.ตะพง)	๙๐ คน (ร้อยละ ๔ ของผู้สูงอายุ)	ข้าราชการบำนาญ (อดีตผู้บริหารโรงเรียน ประถมศึกษา) และมีคณะกรรมการ หลายฝ่าย	อบต.ตะพง	๘ ชั่วโมง -ส่งเสริมสุขภาพ -พุทธศาสนา -เทคโนโลยี -อาชีพ -วัฒนธรรม -ดนตรี -นันทนาการ	ปีละ ๑๖ ครั้ง ในวันศุกร์ เวลา ๙.๓๐ - ๑๔.๐๐ น.	ร่วมมือกันหลายหน่วย -อบต. -รพ.สต. -กศน. -พมจ. -ร.ร.ประถม -บริษัท	-การเดินทาง ไม่สะดวก

ตารางที่ ๓ (ต่อ)

จังหวัด/ประเด็น	ผู้เรียน	ผู้บริหาร	งบประมาณ	หลักสูตร	วันเวลาที่ใช้เรียน	ปัจจัยความสำเร็จ	อุปสรรค
<p>สงขลา ศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุสถาบันกศน.ภาคใต้ ต.เขารูปช้าง (เริ่ม ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ โดย สถาบัน กศน.ภาคใต้)</p>	<p>ปีละ ๒ รุ่นๆ ละ ๒๐-๓๐ คน (ร้อยละ ๐.๓๕ ของผู้สูงอายุทั้งหมด)</p>	<p>ข้าราชการ กศน.</p>	<p>กศน.</p>	<p>หลักสูตร ๑๔๔ ชั่วโมง ของ กศน. -สุขภาพ -นันทนาการ -พัฒนาจิต -การใช้ชีวิต -เทคโนโลยี</p>	<p>อบรมลับตาทีละ ๒ วัน (อังคาร และพฤหัสบดี)</p>	<p>ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการบริหาร</p>	<p>-เน้นวิชาการมากเกินไป -ไม่มีอาหารกลางวัน -การเดินทางไม่สะดวก -อบต. ไม่ให้ความร่วมมือ</p>

จะเห็นได้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุแต่ละแห่งจำเป็นต้องมีผู้บริหารและคณะกรรมการที่มีความรู้ความเข้าใจ มีจิตอาสาที่จะช่วยกันขับเคลื่อนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ต้องมีหน่วยงานหลักหรือเจ้าภาพ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับชมรมผู้สูงอายุ โดยมีหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เข้มแข็งให้การสนับสนุนในรูปแบบต่างๆ เช่น รพสต. สปสช. สสส. กศน. วัด โรงเรียน ภาคเอกชน ฯลฯ

กรณีศึกษา ๔ จากภูมิภาคนี้ชี้ให้เห็นว่า ยังมีผู้สูงอายุของประเทศไทยอีกเป็นจำนวนมากที่ขาดโอกาสในการเรียนรู้ การศึกษาเชิงลึกจากกรณีตัวอย่างการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ในจังหวัดเชียงใหม่ ขอนแก่น ระยอง และสงขลา วิเคราะห์และสรุปได้ว่ามีผู้สูงอายุเพียงร้อยละ ๑๐ ที่มีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะโรงเรียนผู้สูงอายุหรือศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุยังมีไม่เพียงพอ และอยู่ห่างไกล ทำให้ผู้สูงอายุไม่สะดวกที่จะเดินทางไปเรียน หากมีการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้เหล่านี้ในชุมชนทุกแห่ง จะช่วยให้ผู้สูงอายุในชนบทและชุมชนต่างๆ มีโอกาสได้เรียนรู้อย่างทั่วถึงมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ ขาดข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ขาดบุคลากรที่จะมาทำงานด้านเอกสาร ทะเบียน และเทคโนโลยีสารสนเทศ ในขณะที่การดำเนินงานของ กศน. มีสาระเข้มข้นและใช้เวลาเพื่อให้ผู้สูงอายุได้เรียนอย่างเต็มที่ แต่อาจเน้นวิชาการมากเกินไป ไม่มีอาหารกลางวันให้รับประทาน และไม่ได้รับความร่วมมือจาก อบต. เนื่องจากเห็นว่าเป็นงานของ กศน. ซึ่งหากมีการทำงานอย่างบูรณาการกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีร่วมกัน จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีโอกาสในการเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพมากขึ้น

บทที่ ๖

นโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในต่างประเทศ

ประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจจะมีการพัฒนาทางเทคโนโลยีและการแพทย์ ทำให้รัฐบาลสามารถพัฒนาด้านสาธารณสุขและโรงพยาบาลได้อย่างทั่วถึง มีระบบสวัสดิการทางสังคมที่ดีส่งผลให้ประชาชนมีมาตรฐานชีวิตที่ดี จึงทำให้ประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ญี่ปุ่น อิตาลี เยอรมัน เป็นต้น มีโอกาสเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุได้เร็วกว่าประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากมีความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การพัฒนาทางการแพทย์ จึงมียารักษาโรคที่ทันสมัย มีโภชนาการทางด้านอาหาร อนามัยสาธารณสุขที่ดี ประชากรจึงมีอายุยืนมากขึ้น อัตราการตายลดลงในขณะที่อัตราการเกิดก็น้อยลงด้วย

สำหรับประเทศเพื่อนบ้านในประชาคมอาเซียน ก็มีแนวโน้มก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเร็วขึ้นเช่นกัน ศศิวิมล วรณศิริ ปวิณวัฒน์ ได้กล่าวในข้อเขียน “อาเซียนกับสังคมผู้สูงอายุ” ว่า จากรายงาน The World Population Prospect: The Revision 2015 ของ UN Population Division พบว่า ในปี ๒๕๕๘ ค่าเฉลี่ยของสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งหมดของสมาชิกกลุ่มประเทศอาเซียนอยู่ที่ร้อยละ ๑๐.๙ และมีการคาดการณ์ว่าจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๒๙.๔ ภายในปี ๒๕๙๓ โดยการเพิ่มขึ้นดังกล่าวเป็นการเพิ่มขึ้นเกือบสามเท่าในช่วง ๓๕ ปี

หากพิจารณาค่าเฉลี่ยสามารรถที่จะกล่าวได้ว่า ในปี ๒๕๕๘ กลุ่มประเทศอาเซียนได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้วแต่ถ้าพิจารณาสถานการณ์รายประเทศจะพบว่า สัดส่วนประชากรผู้สูงอายุมีระดับความแตกต่างกันมาก โดยประเทศที่สามารถกล่าวได้ว่าเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ คือ ประเทศไทยและเวียดนาม อยู่ที่ระดับร้อยละ ๑๗.๙ และร้อยละ ๑๒.๓ ขณะที่สิงคโปร์ซึ่งอยู่ที่ระดับร้อยละ ๒๐.๓ เป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์แล้ว ดังในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔ สัดส่วนประชากรผู้สูงอายุในอาเซียน ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๙๓

ประเทศ	พ.ศ. ๒๕๕๘			พ.ศ. ๒๕๙๓		
	๖๐+	๘๐+	รวม	๖๐+	๘๐+	รวม
บรูไน	๗.๖	๐.๗	๘.๓	๓๐.๙	๖.๒	๓๗.๑
กัมพูชา	๖.๘	๐.๕	๗.๓	๑๗.๖	๒.๖	๒๐.๒
อินโดนีเซีย	๘.๒	๐.๗	๘.๙	๑๙.๒	๒.๓	๒๑.๕
ลาว	๖	๐.๕	๖.๕	๑๔.๗	๑.๖	๑๖.๓
มาเลเซีย	๙.๒	๐.๘	๑๐.๐	๒๓.๖	๓.๖	๒๗.๒
เมียนมาร์	๘.๙	๐.๘	๙.๗	๑๘.๘	๒.๑	๒๐.๙
ฟิลิปปินส์	๗.๓	๐.๖	๗.๙	๑๔.๐	๑.๖	๑๕.๖
สิงคโปร์	๑๗.๙	๒.๔	๒๐.๓	๔๐.๔	๑๓.๘	๕๔.๒
ไทย	๑๕.๘	๒.๑	๑๗.๙	๓๗.๑	๙.๙	๔๗.๐
เวียดนาม	๑๐.๓	๒	๑๒.๓	๒๗.๙	๖.๒	๓๔.๑
ค่าเฉลี่ย (%)	๙.๘	๑.๑๑	๑๐.๙	๒๔.๔	๕.๐	๒๙.๔

ที่มา : The World Population Prospect: The Revision 2015, UN Population Division

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้บางประเทศในอาเซียนประสบเหตุดังกล่าว คือ อัตราการเจริญพันธุ์ ซึ่งมีค่าลดลงอย่างต่อเนื่องในทุกประเทศสมาชิก โดยเฉลี่ยจาก ๔.๖๙ คนในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๘ - ๒๕๒๓ เป็น ๒.๒๒ คนในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๓ - ๒๕๕๘ ซึ่งเป็นการลดลงที่มากกว่าครึ่งหนึ่งของทุกประเทศ จากอัตราการลดลงดังกล่าวในช่วงระยะเวลากว่า ๔๐ ปี ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีการคาดการณ์ว่าประเทศในกลุ่มอาเซียนจะเข้าสู่สภาวะการขาดแคลนแรงงาน วิธีการแก้ไขการขาดแคลนแรงงานวิธีการหนึ่งคือ การทำให้ประชากรผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยการผลิตภายในประเทศ โดยได้มีการเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาหลายแนวทาง เช่น การขยายอายุเกษียณ เพื่อเพิ่มสัดส่วนการเข้าร่วมแรงงานของกลุ่มผู้สูงอายุ เช่น ประเทศมาเลเซีย ได้มีการขยายอายุเกษียณใหม่จาก ๕๘ เป็น ๖๐ ปี ขณะที่ในประเทศไทยได้มีหน่วยงานของภาครัฐบางหน่วยงานขยายอายุเกษียณให้กับข้าราชการ เช่น ข้าราชการตุลาการ ข้าราชการมหาวิทยาลัย เป็นต้น นอกจากนี้ บางประเทศมีนโยบายในการเพิ่มอัตราการเจริญพันธุ์ของประชากรในประเทศ ยกตัวอย่างเช่น สิงคโปร์ มีการใช้นโยบาย Marriage and Parenthood

Packages ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ โดยการให้แรงจูงใจทั้งในเรื่องการลาคลอด การขยายเวลา การดูแลบุตร การคืนภาษี การให้เงินสนับสนุน ทั้งนี้รัฐบาลสิงคโปร์ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นนี้เป็นอย่างมากโดยได้มีการปรับปรุงนโยบายทั้งในเรื่องแรงจูงใจและการเพิ่มผลประโยชน์อย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ ๕ เปรียบเทียบสัดส่วนร้อยละของประชากรที่อายุ ๖๐ ปีขึ้นไปของ ๖ ประเทศ

ประเทศ	ปี ๒๕๔๓	ปี ๒๕๕๘	ปี ๒๕๗๓	ปี ๒๕๙๓
ญี่ปุ่น	๒๓.๓	๓๓.๑	๓๗.๓	๔๒.๕
สหราชอาณาจักร	๒๐.๗	๒๓	๒๗.๘	๓๐.๗
สหรัฐอเมริกา	๑๖.๒	๒๐.๗	๒๖.๑	๒๗.๙
สิงคโปร์	๑๐.๗	๑๗.๙	๓๐.๗	๔๐.๔
อิสราเอล	๑๓.๓	๑๕.๘	๑๙.๑	๒๑.๙
จีน	๙.๙	๑๕.๒	๒๕.๓	๓๖.๕
ไทย	๙.๙ (อันดับ ๗๒)	๑๕.๘ (อันดับ ๖๓)	๒๖.๙ (อันดับ ๔๓)	๓๗.๑ (อันดับ ๑๖)

ที่มา : United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Ageing. Report 2015.

สัดส่วนร้อยละของประชากรที่อายุ ๖๐ ปีขึ้นไปต่อประชากรทั้งประเทศ เมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ จะเห็นว่า ประเทศไทยมีประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และอันดับก็สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง คาดการณ์ว่าในปี พ.ศ. ๒๕๙๓ (ค.ศ. ๒๐๕๐) ประเทศไทยจะมีประชากรผู้สูงอายุอยู่ในอันดับที่ ๑๖ ของโลก จากทั้งหมด ๒๐๑ ประเทศ

คณะผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบและวิธีการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศที่คัดสรรจากภูมิภาคต่างๆ ของโลก ที่มีแนวโน้มประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ รวม ๖ ประเทศ ได้แก่ สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา อิสราเอล สาธารณรัฐประชาชนจีน สิงคโปร์ และญี่ปุ่น รวมทั้งได้ศึกษากรณีตัวอย่างในเชิงลึกของเขตปกครองพิเศษฮ่องกง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และจังหวัดโอกินาวา ประเทศญี่ปุ่น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๖.๑ การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศสหราชอาณาจักร

ประชากรสูงอายุของประเทศสหราชอาณาจักร

สหราชอาณาจักร (The United Kingdom) ตั้งอยู่นอกชายฝั่งตะวันตกเฉียงเหนือของยุโรปภาคพื้นทวีป ประกอบด้วยเกาะบริเตนใหญ่ ส่วนตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะไอร์แลนด์ และเกาะที่เล็กกว่าจำนวนมาก รูปแบบการปกครองเป็นแบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญโดยมีระบบรัฐสภา เมืองหลวง คือ กรุงลอนดอน ประกอบด้วยสี่ประเทศหรือแคว้น คือ ประเทศอังกฤษ สกอตแลนด์ เวลส์ และไอร์แลนด์เหนือ มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น ๒๔๓,๖๑๐ ตารางกิโลเมตร สหราชอาณาจักรเป็นประเทศพัฒนาแล้ว และมีเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับที่ ๑๗ ของโลก ตามค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ณ ราคาตลาด และเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับที่ ๘ ของโลก โดยมีรายได้ต่อหัวประชากรในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ที่ ๓๗,๘๑๒ ดอลลาร์

สหราชอาณาจักรมีประชากรจำนวน ๖๔.๑ ล้านคน (ปี ๒๕๕๖) เป็นประเทศหนึ่งในยุโรปที่มีผู้สูงอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปจำนวนมาก จากร้อยละ ๒๐.๗ ในปี ๒๕๔๓ เป็นร้อยละ ๒๓ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ ๒๗.๘ ในปี พ.ศ. ๒๕๗๓

นโยบายผู้สูงอายุ

ในด้านนโยบายผู้สูงอายุของประเทศสหราชอาณาจักรนั้น กระทรวงการงานและบำนาญ (Department for Work & Pensions) ได้ออกเอกสารนโยบายรัฐบาลว่าด้วยผู้สูงอายุ ปี ค.ศ. ๒๐๑๐ - ๒๐๑๕ โดยระบุว่าโครงสร้างสังคมของประเทศสหราชอาณาจักรกำลังเปลี่ยนแปลง ประชากรมีชีวิตรับยามากขึ้นมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่าครึ่งศตวรรษ คนที่อายุเกิน ๑๐๐ ปี ก็มีมากขึ้น ประเทศสหราชอาณาจักรได้มาถึงจุดที่มีคนวัยบำนาญมากกว่าวัยเด็ก ภายในปี ค.ศ. ๒๐๒๐ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (The Office for National Statistics - ONS) คาดการณ์ว่า คนอายุเกิน ๕๐ ปี จะมีจำนวนประมาณ ๑ ใน ๓ (ร้อยละ ๓๒) ของวัยทำงาน และประมาณครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ ๔๘) ของประชากรจะเป็นผู้สูงอายุ

รัฐบาลสหราชอาณาจักรมองว่าวัยเกษียณเป็นอีกช่วงหนึ่งของชีวิตที่จะมีพลังมากขึ้น เพราะผู้สูงอายุจะมีโอกาสช่วยสังคมโดยการทำงานยาวนานขึ้นหรือเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือชุมชน และสามารถรับผิดชอบตนเองให้มีความเป็นอยู่ที่ดีโดยการทำงาน ออมเงิน และดูแลสุขภาพของตนเอง

การปฏิบัติตามนโยบายประกอบด้วย

๑. **ปรับปรุงการคัดเลือกและรักษากำลังแรงงานที่สูงอายุ** โดยได้กำหนดแนวทางส่งเสริมการทำงานต่อเนื่องอย่างเต็มที่ Fuller Working Lives : a framework for action เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๕๗ ซึ่งอธิบายว่าการทำงานต่อเนื่องยาวนานขึ้นจะเป็นประโยชน์ต่อบุคคล ธุรกิจ สังคม และเศรษฐกิจอย่างไร และมีแนวปฏิบัติหลายรูปแบบที่จะช่วยให้คนสามารถทำงานได้ยาวนาน

ต่อไป รวมทั้งมีการออกคู่มือการทำงานและบริหารงานบุคคลผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปสามารถทำงานได้ ซึ่งจะมีผลดีต่อทั้งเศรษฐกิจของประเทศ ผู้จ้าง และตัวผู้สูงอายุเอง นอกจากนี้ยังขยายอายุเกษียณเป็น ๖๖ ปี ภายในปี ๒๕๖๓ และเป็น ๖๗ ปี ภายในปี ๒๕๗๑ ซึ่งจะช่วยรักษาสมาดุลระหว่างสัดส่วนของผู้ทำงานกับผู้เกษียณได้ดีขึ้น

๒. ช่วยผู้สูงอายุให้สามารถสื่อสารออนไลน์ กระทรวงการงานและบำนาญจัดให้บริการดิจิทัลที่มีคุณภาพสูง เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ประโยชน์อย่างเต็มที่จากศักยภาพของเทคโนโลยีดิจิทัล

๓. มีกิจกรรมฉลองวันผู้สูงอายุ ในวันที่ ๑ ตุลาคม ของทุกปี เพื่อให้สอดคล้องกับวันผู้สูงอายุนานาชาติขององค์การสหประชาชาติ วัตถุประสงค์เพื่อฉลองผลงานความสำเร็จและคุณความดีของผู้สูงอายุที่มีต่อเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะช่วยส่งเสริมทัศนคติที่ดีต่อผู้สูงอายุด้วย

กระทรวงการงานและบำนาญ ใช้วิธี “การทำงานร่วมกันหลายองค์กร” เช่น หน่วยงานอื่นๆ ของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรต่างๆ เพื่อปรับปรุงบริการที่ให้กับผู้สูงอายุให้สามารถเข้าถึงบริการของรัฐในระดับท้องถิ่นได้รวดเร็วขึ้น ในชื่อโครงการ “LinkAge Plus”

ในวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ รัฐบาลจัดสรรเงินทุน ๑ ล้านปอนด์ ช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีความเสี่ยงต่อความเหงาระยะยาวและโดดเดี่ยวจากสังคม เพื่อให้มีกิจกรรมในสังคมอย่างต่อเนื่องในวัยเกษียณ

กระทรวงการเงินและบำนาญจัดโครงการ “ชราอย่างดี” (Ageing Well) ร่วมกับสมาคมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นเวลา ๒ ปี สิ้นสุดในเดือนมีนาคม ๒๕๕๕ เพื่อสนับสนุนสภาพให้ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนสูงอายุ

กระทรวงการงานและบำนาญ และกระทรวงสาธารณสุข ร่วมกันจัดเวทีที่ปรึกษาเรื่องการสูงอายุแห่งสหราชอาณาจักร โดยเชิญผู้แทนองค์กรต่างๆ ที่ทำงานกับผู้สูงอายุ ผู้แทนองค์กรของผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่ของรัฐ และตัวผู้สูงอายุเอง มาปรึกษาหารือ เวทีดังกล่าวมีบทบาทในการช่วยปรับปรุงอิสรภาพ สุขภาพ และความเป็นอยู่ที่ดีให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งให้เห็นถึงโอกาสและความท้าทายของสังคมผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ยังมีเครือข่ายองค์กรดูแลผู้สูงอายุที่เสี่ยงต่อความเหงาและถูกทอดทิ้งในสังคม ส่งเสริมการทำงานร่วมกับผู้แทนระดับท้องถิ่นเพื่อศึกษาประเด็นที่เป็นปัญหาาร่วมกัน ผลักดันนโยบายสู่การปฏิบัติ และขยายผลแนวปฏิบัติที่ดีไปยังท้องถิ่น รวมทั้งร่วมกันส่งเสริมการสร้าง ความเข้าใจที่ดีระหว่างคนหลายวัยในระดับท้องถิ่น

นอกจากนี้ รัฐบาลสหราชอาณาจักรยังทำงานร่วมกับประเทศอื่นๆ และองค์การระหว่างประเทศต่างๆ เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุอีกด้วย ได้แก่

๑. แผนปฏิบัติการนานาชาติมาดริดเรื่องผู้สูงอายุ (Madrid international plan of action on ageing) ซึ่งกำหนดข้อตกลง ๑๐ ประการที่ลงนามโดยรัฐบาลประเทศต่างๆ เพื่อเตรียมการเปลี่ยนแปลงและรับมือกับความท้าทายและโอกาสที่จะเกิดขึ้นจากสังคมสูงอายุ ข้อตกลงดังกล่าวมีดังนี้

- ๑.๑ พิจารณาว่าเรื่องประชากรสูงอายุเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายของรัฐบาล
- ๑.๒ ช่วยให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในสังคม
- ๑.๓ ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนและเท่าเทียม เพื่อตอบสนองต่อประชากรสูงอายุ
- ๑.๔ ปรับระบบป้องกันสังคมให้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรและผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม
- ๑.๕ ให้ตลาดแรงงานสามารถตอบสนองผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากประชากรสูงอายุ
- ๑.๖ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและปรับระบบการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับสถานะการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากร เศรษฐกิจ และสังคม
- ๑.๗ มีหลักประกันคุณภาพชีวิตในทุกวัย เพื่อให้สามารถมีชีวิตอย่างเป็นอิสระ มีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี
- ๑.๘ ไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติทางเพศในสังคมผู้สูงอายุ
- ๑.๙ สนับสนุนครอบครัวที่ดูแลผู้สูงอายุ และส่งเสริมสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างวัยและวัยเดียวกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว
- ๑.๑๐ ส่งเสริมการนำยุทธศาสตร์ระดับภูมิภาคสู่การปฏิบัติ และการติดตามผลการนำสู่การปฏิบัติโดยผ่านความร่วมมือในภูมิภาค

๒. ปฏิญญายุโรปว่าด้วยปีแห่งการสูงอายุอย่างมีพลังและภราดรภาพระหว่างวัย : สู่อนาคตในปี 2012 (Declaration on the European year for active ageing and solidarity between generations: the way forward 2012) ซึ่งประกอบด้วยหลักการและแนวทางในการบรรลุสังคมสูงอายุที่มีพลังและมีสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างคนต่างวัย โดยมี ๓ ประเด็นหลัก คือ การจ้างงานผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมในสังคม และการดำรงชีวิตอย่างอิสระด้วยตัวเอง

นโยบายการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

ในบรรดาประเทศที่พัฒนาแล้ว ประเทศสหราชอาณาจักรเป็นประเทศแรกๆ ที่มองเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและโครงสร้างประชากร โดยในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ สถาบันแห่งชาติด้านการศึกษาต่อเนื่องสำหรับผู้ใหญ่ (National Institute of Adult Continuing Education – NIACE) ได้พิมพ์เอกสารชื่อ “การศึกษากับการเกษียณอายุ” (Education and Retirement) ซึ่งได้ปลุกเร้าความสนใจของสาธารณชนในประเด็น “การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสำหรับผู้สูงอายุ” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา NIACE ได้ส่งเสริมเรื่องการจัดการเรียนรู้ที่ตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุทั่วราชอาณาจักร

ระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่องของสหราชอาณาจักรประกอบด้วย การศึกษาผู้ใหญ่ทั่วไป (general adult education) และการศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุ (specific older persons' education) โดยที่การศึกษาผู้ใหญ่ทั่วไปจัดให้สำหรับผู้ใหญ่ทุกวัย แต่การศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุจัดให้เฉพาะผู้สูงอายุเท่านั้น

การศึกษาต่อเนื่องสำหรับผู้สูงอายุ จัดโดย ๔ หน่วยงานคือ

๑. สถาบันอุดมศึกษา

เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายของสถาบันอุดมศึกษาเป็นนักศึกษาในกลุ่มวัยเรียนปกติ จึงมีสัดส่วนผู้อายุเกิน ๕๐ ปีขึ้นไปเข้าเรียนเพียงร้อยละ ๔.๕๕ สถาบันเหล่านี้อาจอนุญาตให้ผู้สูงอายุเข้าฟังการบรรยายเช่นเดียวกับนักศึกษาปกติโดยไม่นับเป็นหน่วยกิต และให้การสนับสนุน University of the Third Age (U3A) ด้านอาจารย์พี่เลี้ยง และสถานที่ โดยถือเป็นบริการแก่ชุมชน

แม้ผู้สูงอายุจะเข้าเรียนรู้ในสถาบันอุดมศึกษาในสัดส่วนที่น้อย แต่มีเป็นสัดส่วนสูงในมหาวิทยาลัยเปิด (the Open University of the United Kingdom – O.U.U.K.) ซึ่ง ๑ ใน ๕ ของนักศึกษามีอายุเกิน ๕๐ ปีขึ้นไป เนื่องจากมหาวิทยาลัยเปิดรับโดยไม่มีการสอบเข้า ไม่มีเงื่อนไขก่อนสำเร็จการศึกษา และไม่จำกัดเวลาในการสำเร็จการศึกษา นักศึกษาสามารถเรียนอะไรก็ได้เมื่อไรก็ได้ เปิดสอนนอกเวลาปกติ ด้วยระบบการศึกษาทางไกล และค่าเล่าเรียนถูกกว่ามหาวิทยาลัยปกติทั่วไป

๒. สถาบันการอาชีพศึกษา

สถาบันการอาชีพศึกษาในสหราชอาณาจักรเป็นระบบที่ใหญ่มาก มีประมาณ ๔๕๐ แห่ง กลุ่มเป้าหมายหลักคือ ผู้อยู่ในวัยทำงาน มีผู้สูงอายุเกิน ๖๐ ปีขึ้นไปเรียนอยู่เพียงร้อยละ ๓

๓. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ตามปกติองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดูแลความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งด้านสวัสดิการสังคม ที่อยู่อาศัย การเดินทาง ฯลฯ และการศึกษา ก็ถือเป็นสวัสดิการอย่างหนึ่งสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน กฎหมายอุดมศึกษาและการศึกษาต่อเนื่อง กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับผู้ใหญ่ที่ไม่ต้องการสะสมหน่วยกิตและไม่ได้มุ่งหมายที่จะเรียนเพื่อทำงาน โดยอาจจัดการศึกษาให้ในชุมชน เช่น ห้องสมุด โบสถ์ หลักสูตรที่จัดให้ เช่น ศิลปะ ทัศนกรรม ภาษา การบริหารธุรกิจ เทคโนโลยีสารสนเทศ การพัฒนาตนเอง กีฬา และกิจกรรมเพื่อสุขภาพ

๔. หน่วยงานอาสาสมัคร

หน่วยงานอาสาสมัครเป็นองค์กรเอกชน ซึ่งอาจเป็นองค์กรขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก ส่งเสริมให้อาสาสมัครเรียนรู้โดยประสบการณ์และเพิ่มคุณค่าในตนเองโดยทำกิจกรรมเพื่อสังคม รวมทั้งจัดอบรมให้กับอาสาสมัครและบุคลากรขององค์กรเกี่ยวกับการบริหารองค์กร

หน่วยงานอาสาสมัครซึ่งเป็นองค์กรเอกชนที่โดดเด่นที่สุดคือ มหาวิทยาลัยวัยที่สาม (the Universities of the Third Age – U3As) ซึ่งมุ่งส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะ มหาวิทยาลัยวัยที่สามกำเนิดขึ้นครั้งแรกในประเทศฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ โดยผู้ริเริ่มก่อตั้ง คือ PiereVellas ในเมือง Toulouse โดยมีความมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุด้วยการให้การศึกษา โดยทั่วไปมหาวิทยาลัยวัยที่สามของฝรั่งเศสเป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยปกติที่ได้รับงบประมาณจากภาครัฐ จัดการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยทั่วไป และเป็นการเรียนที่มีการสะสมหน่วยกิต รูปแบบมหาวิทยาลัยวัยที่สามของประเทศฝรั่งเศสเป็นต้นแบบของหลายประเทศ เช่น ฟินแลนด์ เบลเยียม สวิตเซอร์แลนด์ โปแลนด์ อิตาลี และสเปน ในทวีปยุโรป รวมทั้งในรัฐควิเบก ประเทศแคนาดา และรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา

สหราชอาณาจักรก็รับเอารูปแบบมหาวิทยาลัยวัยที่สามมาจากประเทศฝรั่งเศสเช่นกัน แต่แตกต่างกันที่มหาวิทยาลัยวัยที่สามในประเทศสหราชอาณาจักรแยกออกจากมหาวิทยาลัย เป็นองค์กรอาสาสมัครที่มีความเป็นอิสระ แม้ว่าในหลายกรณีอาจมีการขอขอยืมสถานที่ วิทยากรพี่เลี้ยง หรือขอความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยก็ตาม ดังนั้น มหาวิทยาลัยวัยที่สาม (U3A) ของสหราชอาณาจักร จึงเป็นกลไกในการส่งเสริมและจัดการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุเท่านั้น มหาวิทยาลัยวัยที่สามแห่งแรกของสหราชอาณาจักรริเริ่มขึ้นโดย Peter Laslett และ Nick Coni ในฤดูใบไม้ผลิ ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ในเขต Cambridge มีคณะกรรมการอำนวยการ จัดให้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมได้ทำกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะแลกเปลี่ยนความรู้และสอนกันเองในกลุ่ม ซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปแบบที่ประสบความสำเร็จ และเพื่อเป็นการส่งเสริมแนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อผู้สูงอายุดังกล่าว

ในปีต่อมา พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้มีการจัดตั้งกองทุนวัยที่สาม “Third Age Trust” ขึ้น เป็นกองทุนการกุศลเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ การวิจัย และการบริการชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ กองทุนให้การสนับสนุนแก่เครือข่ายมหาวิทยาลัยวัยที่สามซึ่งมีอยู่หลายร้อยแห่งทั่วประเทศ รวมทั้งให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย เป็นศูนย์สื่อ จัดการประชุมประจำปี เป็นโรงเรียนภาคฤดูร้อน เครือข่ายวิชาการ และจัดการอบรมคอมพิวเตอร์

กองทุนวัยที่สามได้เงินจากการบริจาคของสมาชิกโดยคำนวณจากจำนวนนักศึกษา มหาวิทยาลัยวัยที่สามแต่ละแห่งที่ต้องสนับสนุนกองทุน โดยนักศึกษาแต่ละคนจ่ายเงินบำรุงกองทุนคนละ ๒ ปอนด์ กองทุนไม่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากรัฐบาลกลางหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่อาจได้รับทรัพยากรทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงินจากแหล่งอื่นๆ เป็นครั้งคราว การบริหารกองทุนดำเนินการโดยสำนักงานกองทุน ซึ่งเป็นองค์กรขนาดเล็ก มีผู้จัดการและพนักงานจำนวนน้อย ภายใต้การควบคุมของ “คณะกรรมการบริหารกองทุนแห่งชาติ” (National Executive Committee) ซึ่งได้รับการเลือกตั้งมาจากสมาชิกมหาวิทยาลัยวัยที่สามในการประชุมใหญ่สามัญประจำปี ให้ทำหน้าที่สนับสนุนการจัดตั้งมหาวิทยาลัยวัยที่สามแห่งใหม่ สนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ และส่งเสริมความตระหนักของสาธารณชนเกี่ยวกับกิจกรรมของมหาวิทยาลัยวัยที่สาม

ปัจจุบันมีมหาวิทยาลัยวัยที่สามประมาณ ๔๕๐ แห่งทั่วประเทศสหราชอาณาจักร สมาชิกผู้สูงอายุเข้าเรียนมากกว่า ๑ แสนคน มหาวิทยาลัยวัยที่สามแต่ละแห่งดำเนินการอย่างอิสระโดยสมาชิก ตามความต้องการของสมาชิก ซึ่งสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น หลักสูตรวิทยากร สถานที่ การฝึกภาคสนาม การศึกษาดูงานเป็นกลุ่ม เป็นต้น การเรียนใช้รูปแบบการเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย ไม่มีวิทยฐานะ สมาชิกซึ่งมีความรู้และประสบการณ์หลากหลายจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันเอง ดังนั้น ทุกคนจึงเป็นทั้งผู้ถ่ายทอดและผู้รับความรู้ แม้จะได้ชื่อว่าเป็นมหาวิทยาลัย แต่ไม่มีการออกวุฒิบัตรทางการศึกษา

ประเด็นปัญหาของการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศสหราชอาณาจักรในระยะแรกๆ คือ ทักษะคิดของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ ทำให้ไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกับคนรุ่นหนุ่มสาว ทั้งในเรื่องการเรียนและการทำงาน หลักสูตรและระยะเวลาไม่สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของผู้สูงอายุ บรรยากาศและอาคารสถานที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุที่ส่วนใหญ่ประสบปัญหาเรื่องการเคลื่อนไหว การมองเห็นและการได้ยิน ผู้สูงอายุไม่สามารถเข้าถึงหรือได้รับคำแนะนำ/คำปรึกษาอย่างเพียงพอ การสนับสนุนทางการเงินหรือการจัดการอาชีวศึกษาสำหรับผู้สูงอายุมีจำกัด โดยเฉพาะหลังจากมีการออกกฎหมายอุดมศึกษาและการอาชีวศึกษาปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งไม่สนับสนุนการเรียนที่ไม่ได้มุ่งประกาศนียบัตร นอกจากนี้ การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุยังเป็นการดำเนินงานแบบกระจัดกระจาย ขาดความริเริ่มและการสนับสนุนจากภาครัฐในเชิงนโยบายและแผน ที่จะประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรต่างๆ ในการจัดการศึกษาต่อเนื่องสำหรับผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมารัฐบาลกลางได้มีความพยายามที่จะเข้ามาช่วยแก้ปัญหาโดยใช้มาตรการต่างๆ โดยในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้มีการจัดตั้ง คณะกรรมการร่วมด้านผู้สูงอายุ (Inter-Ministerial Group on Ageing) และคณะกรรมการพัฒนาโครงการเพื่อผู้สูงอายุ (Better Government for Older People Programme – B.G.O.P.)

คณะกรรมการร่วมด้านผู้สูงอายุ (Inter-Ministerial Group on Ageing) รับผิดชอบทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และประสานนโยบายและแผนระหว่างกระทรวงต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

คณะกรรมการพัฒนาโครงการผู้สูงอายุ (Better Government for Older People Programme – B.G.O.P.) มีความมุ่งหมายเพื่อสร้างบรรยากาศ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” (Learning communities) และสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ มีโครงการนำร่อง ๒๘ โครงการ และหน่วยงานเครือข่าย ๓๑๕ แห่ง ภายใต้การส่งเสริมของคณะกรรมการดังกล่าว

นอกจากนี้ หน่วยงานของกระทรวงต่างๆ ก็ได้มีมาตรการมากมายที่จะส่งเสริมและพัฒนาการจัดโอกาสในการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ เช่น ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรม มีโครงการ EQUAL ที่ส่งเสริมให้คนมีส่วนร่วมในการทำงานและกิจกรรมสังคมอย่างมีพลังเป็นเวลายาวนานขึ้น ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ กระทรวงความมั่นคงของสังคม ได้ตั้งคณะกรรมการดูแลผู้สูงอายุระยะยาว เพื่อศึกษารูปแบบที่ดีที่สุดในการดูแลผู้สูงอายุระยะยาว ซึ่งรวมถึงกิจกรรมการเรียนรู้ด้วย ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ กระทรวงสิ่งแวดล้อมและการคมนาคม ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดการประชุมรับฟังความคิดเห็นของผู้สูงอายุ เพื่อทราบความต้องการและปัญหาที่กระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ กระทรวงการศึกษาและการจ้างงาน ได้ประกาศรณียบัตรของผู้จ้างงาน เพื่อลดการเลือกปฏิบัติเรื่องอายุต่อผู้ทำงานที่มีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป และได้ขยายอายุผู้เรียนในการให้กู้ยืมเงินเรียนระดับอุดมศึกษาจาก ๕๐ เป็น ๕๕ ปี ซึ่งได้ช่วยลดภาระการเงินให้กับผู้เรียนสูงอายุ นอกจากนี้ องค์การการศึกษาเรื่องสุขภาพ ก็ได้ศึกษาความต้องการด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ ทบทวนนโยบายการดูแลด้านสุขภาพแห่งชาติ และสนับสนุนการให้การศึกษาด้านสุขภาพ ทำให้เกิดโครงการนำร่องที่แพทย์พิจารณาว่าการศึกษาต่อเนื่องเป็นวิธีการสำคัญที่จะช่วยบำบัดความวิตกกังวล และการเฉื่อยชาของผู้สูงอายุ

นับได้ว่า นอกจากมหาวิทยาลัยวัยที่สามซึ่งเป็นองค์กรเอกชนจะมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุแล้ว รัฐบาลประเทศสหราชอาณาจักร ได้เล็งเห็นความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ที่มีต่อการจัดสวัสดิการและการดูแลสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ หน่วยงานต่างๆ ของรัฐ ได้มีความริเริ่มในการจัดการอาชีวศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ มีการประสานนโยบายและแผนระหว่างหน่วยงานต่างๆ มากขึ้น

๖.๒ การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา

ประชากรสูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกา (The United States of America) เป็นสหพันธ์สาธารณรัฐประกอบด้วยรัฐต่างๆ ๕๐ รัฐ มีพื้นที่ขนาด ๙.๘ ล้านตารางกิโลเมตร มีประชากรราว ๓๒๖ ล้านคน ทำให้มีพื้นที่ขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ ๔ ของโลก และมีประชากรมากเป็นอันดับที่ ๓ ของโลก เป็นประเทศซึ่งมีความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม และเป็นที่อยู่ของประชากรผู้อพยพเข้าเมืองใหญ่สุดในโลก เมืองหลวงของประเทศ คือ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. และนครใหญ่สุดคือ นครนิวยอร์กรายได้ต่อหัวประชากร ๕๙,๖๐๙ ดอลลาร์ (ปี พ.ศ. ๒๕๖๐) สหรัฐเป็นประเทศพัฒนาสูง โดยมีเศรษฐกิจใหญ่สุดของโลก แม้มีประชากรรวมเพียงร้อยละ ๔.๓ ของโลก แต่คิดเป็นเกือบหนึ่งในสี่ของจีดีพีโลก และกว่าหนึ่งในสามของรายจ่ายทางทหารโลก ทำให้เป็นชาติเศรษฐกิจและการทหารแนวหน้า

เป็นประเทศการเมืองและวัฒนธรรมโดดเด่น และเป็นผู้นำการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และนวัตกรรมเทคโนโลยีของโลก

สหรัฐอเมริกามีผู้สูงอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ร้อยละ ๑๖.๒ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ซึ่งได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๒๐.๗ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ และคาดว่าจะเพิ่มเป็นร้อยละ ๒๖.๑ ในปี ๒๕๗๓ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในทวีปยุโรป ประเทศสหรัฐอเมริกาอาจมีสัดส่วนผู้สูงอายุไม่มากนัก เพราะมีผู้อพยพเข้าเมืองที่เป็นคนหนุ่มสาวอยู่ตลอดเวลา แต่ด้วยนโยบายที่เข้มงวดมากขึ้น และจำนวนผู้สูงอายุก็เพิ่มมากขึ้น สหรัฐอเมริกาก็ต้องเตรียมความพร้อมรับมือกับสังคมผู้สูงอายุเช่นกัน

นโยบายผู้สูงอายุ

หลังจากเริ่มเห็นแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากร ในปี ๒๕๐๔ รัฐบาลอเมริกันได้จัดการประชุมใหญ่แห่งทำเนียบขาวด้านผู้สูงอายุ เพื่อศึกษาความต้องการของผู้เรียนสูงอายุ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้มีการออกพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ (Older Americans Act) ให้อำนาจหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุในการจัดการศึกษาและการฝึกอบรมแก่ผู้ใหญ่ที่สูงอายุในด้านการศึกษาสำหรับผู้บริโภค การศึกษาต่อเนื่อง การศึกษาเรื่องสุขภาพ การศึกษาก่อนเกษียณ การวางแผนการเงิน และการศึกษาด้านอื่นๆ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ได้มีการออกพระราชบัญญัติการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning Act) เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ แต่การดำเนินกิจกรรมตามกฎหมายเหล่านี้ยังไม่ได้รับงบประมาณจากรัฐบาลกลางจนกระทั่งในทศวรรษต่อมาจึงได้รับการสนับสนุนทางการเงิน ทำให้มีโครงการมากมายที่เปิดโอกาสการเรียนรู้อย่างกว้างขวางสำหรับผู้สูงอายุ

นโยบายการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

การจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องสำหรับผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกามีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานเช่นเดียวกับประเทศสหราชอาณาจักร ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๒ สมาคมการศึกษาแห่งชาติ (National Education Association - NEA) ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนที่มุ่งพัฒนาการศึกษาที่ใหญ่ที่สุดในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ตั้งคณะกรรมการด้านการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ขึ้นภายใต้ฝ่ายการศึกษาผู้ใหญ่ของสมาคมนี้ และในเวลาต่อมาคณะกรรมการนี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่แห่งประเทศไทยสหรัฐอเมริกา (Adult Education Association of the U.S.)

การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุทั้งในระบบและนอกระบบของประเทศสหรัฐอเมริกาจัดโดยองค์กรหลายรูปแบบ เช่น มหาวิทยาลัย สถาบันเพื่อการเรียนรู้วัยเกษียณ (Institute for Learning in Retirement) บ้านพักผู้สูงอายุ (Elderhostel) ศูนย์ผู้สูงอายุ บ้านพักคนชรา โบสถ์ ฯลฯ บางองค์กรมีพันธกิจที่ชัดเจนในการจัดการเรียนรู้เพื่อผู้สูงอายุโดยตรง แต่บางองค์กรจัดการศึกษาเพื่อผู้สูงอายุในแบบกิจกรรมเสริมเท่านั้น

การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกา จำแนกได้เป็น ๔ มิติ คือ

๑. การศึกษาที่ผู้สอนเป็นสำคัญและมุ่งสะสมหน่วยกิต (Teacher-Directed For-Credit Education) เป็นการศึกษาที่มุ่งประกาศนียบัตรเพื่อการมีงานทำ จัดโดยสถาบันอุดมศึกษา เป็นการศึกษาในระบบห้องเรียน มีตารางเวลาเรียน ซึ่งแม้จะเปิดโอกาสการเรียนรู้สำหรับคนทุกคน แต่ผู้สูงอายุอาจไม่สนใจที่จะเลือกเรียนวิธีนี้เท่ากับผู้เรียนวัยหนุ่มสาว สถิติของศูนย์สถิติการศึกษาแห่งชาติ (National Center for Education Statistics) ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ระบุว่า มีผู้สูงอายุวัย ๖๕ ปีขึ้นไปเพียงร้อยละ ๑.๕ เข้าเรียนในรูปแบบนี้ แต่มีถึงร้อยละ ๑๘.๗ ที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบอื่น อย่างไรก็ตาม ฝ่ายการศึกษาต่อเนื่องของแต่ละมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยชุมชน ซึ่งเป็นสถาบันหลักในการจัดการศึกษารูปแบบนี้ก็ได้มีมาตรการหลายอย่างเพื่อช่วยเหลืออำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุ เช่น การออกแบบหลักสูตรสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ ลดอัตราค่าเล่าเรียนหรือไม่เก็บค่าใช้จ่าย อนุญาตให้ผู้สูงอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไปเข้าฟังการบรรยายในอัตราค่าเล่าเรียนที่ถูก หรือยกเว้นค่าเล่าเรียนหากมีที่นั่งว่างพอ จัดการสอนนอกสถานที่ เป็นต้น

๒. การศึกษาที่ผู้เรียนเป็นสำคัญและมุ่งสะสมหน่วยกิต (Learner-Directed For-Credit Education) ได้แก่ การเรียนแบบทางไกล (distance education) ซึ่งผู้เรียนเรียนด้วยตนเองและสะสมหน่วยกิตเพื่อรับประกาศนียบัตร โดยผู้เรียนสามารถเลือกเวลาเรียน ระยะเวลา สถานที่ และรูปแบบการเรียน ได้ตามความสะดวก ทำให้ผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดเรื่องการเดินทาง และการเคลื่อนไหว มีโอกาสเข้าถึงการเรียน รูปแบบการเรียนนี้จึงเป็นที่นิยมของผู้สูงอายุมากขึ้น

๓. การศึกษาที่ผู้สอนเป็นสำคัญและไม่มุ่งสะสมหน่วยกิต (Teacher-Directed Non-Credit Education) เนื่องจากการเรียนที่มุ่งสะสมหน่วยกิตจะเป็นรูปแบบทางการและมีความกดดันในการประเมินผล ผู้เรียนสูงอายุที่ไม่ต้องการรับความกดดันหรือไม่สนใจประกาศนียบัตร จึงนิยมเรียนในรูปแบบที่ไม่มุ่งสะสมหน่วยกิต แต่ยังมีผู้สอนที่มีความรู้คอยช่วยเหลือ ทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ทำให้การศึกษารูปแบบนี้เป็นที่นิยมของผู้สูงอายุมากที่สุดในประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ มีผู้สูงอายุ ๖๕ ปีขึ้นไป จำนวนถึงร้อยละ ๑๔.๕ ที่เลือกเรียนรูปแบบนี้ และการศึกษารูปแบบนี้มีจัดในหลายองค์กร ได้แก่ ศูนย์ผู้สูงอายุ โรงพยาบาล บ้านพักผู้สูงอายุ มหาวิทยาลัย และวิทยาลัย แต่องค์กรผู้จัดที่เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด คือ บ้านพักผู้สูงอายุ (Elderhostel) ซึ่งเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร จัดกิจกรรมการเรียนรู้และการเดินทางสำหรับผู้ใหญ่อายุ ๕๕ ปีขึ้นไป

กิจกรรมของ Elderhostel มีลักษณะพิเศษกว่าการศึกษาต่อเนื่องในชั้นเรียน คือ การบูรณาการเรียนเข้ากับการเดินทาง การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อท้าทายและกระตุ้นผู้สูงอายุให้มีความตื่นตัวที่จะเรียนรู้จากโอกาสและประสบการณ์ใหม่ๆ และจัดกิจกรรมที่กระตุ้นศักยภาพทางปัญญาของผู้สูงอายุ Elderhostel เป็นองค์กรที่ก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ โดย Marty Knowlton

นักเดินทางท่องเที่ยวและอดีตนักการศึกษา และ David Bianco ผู้บริหารมหาวิทยาลัย หลังจาก Knowlton กลับจากการท่องเที่ยว ๔ ปีในยุโรปโดยใช้กระเป๋าสะพายหลังและพักในบ้านพักเยาวชน เขาเกิดความประทับใจในแนวคิดเรื่องบ้านพักเยาวชน (Youth hostel) และวิธีการเรียนรู้ที่ไม่แพงนี้ ด้วยความเชื่อว่าคุณสูงอายุนักอเมริกันสามารถรักษาความมีพลังได้หลังเกษียณอายุโดยการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เขากับ Bianco ซึ่งเป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัยนิวแฮมเชียร์ในขณะนั้น จึงมีแนวคิดที่จะจัดการเรียนรู้ในรูปแบบบ้านพักสำหรับคนสูงอายุขึ้นในนิวแฮมเชียร์ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘

เนื่องจากคุณลักษณะเฉพาะของรูปแบบการเรียนรู้ที่ไม่สะสมหน่วยกิต เรียนได้หลากหลาย และในสถานที่ที่สะดวกสบายและมีราคาไม่แพง แนวคิดเรื่องการเรียนแบบบ้านพักผู้สูงอายุ (Elderhostel) จึงได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ มีวิทยาลัย ๒๑ แห่งใน ๖ รัฐ จัดหลักสูตรต่างๆ ๖๙ หลักสูตรสำหรับผู้เรียนสูงอายุ ๒,๐๐๐ คน ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ การศึกษารูปแบบนี้ได้ขยายไปครบทั้ง ๕๐ รัฐ รวมทั้งแคนาดา มีผู้เรียนสูงอายุกว่า ๒๐,๐๐๐ คน ในปีต่อมาได้ขยายเป็นหลักสูตรนานาชาติไปยังเม็กซิโก สหราชอาณาจักร และสแกนดิเนเวีย และในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้เปิดหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัย (Intergenerational programme) ขึ้น โดยจับคู่ผู้สูงอายุกับหลานๆ ของตนเองมาเรียนด้วยกัน และในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ก็ได้มีการจัดตั้งเครือข่ายสถาบันบ้านพักผู้สูงอายุ (Elderhostel Institute Network - EIN) ขึ้น เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนของสถาบันการเรียนรู้ในวัยเกษียณ ปัจจุบัน Elderhostel เป็นองค์กรด้านการศึกษาและการเดินทางสำหรับผู้สูงอายุที่ใหญ่ที่สุดในโลก แต่ละปีมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มากกว่า ๑๐,๐๐๐ หลักสูตร ในกว่า ๑๐๐ ประเทศ ให้กับผู้สูงอายุจำนวนกว่า ๒๐๐,๐๐๐ คน

ลักษณะของหลักสูตรที่จัดโดย Elderhostel คือ การบูรณาการการเรียนรู้กับการเดินทางเข้าด้วยกัน กิจกรรมการเรียนรู้อาจจัดที่วิทยาลัย ศูนย์การประชุม หรือโรงแรม โดยจัดที่พักให้ผู้เรียนสูงอายุ อาจใช้เวลา ๑-๓ สัปดาห์ กลุ่มละ ๑๕-๔๐ คน หลักสูตรส่วนใหญ่เป็นสาขามนุษยศาสตร์ เช่น ศิลปะ วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ ชีววิทยา ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น รวมทั้งการเรียนรู้ในภาคสนาม และกิจกรรมเสริมพิเศษ เช่น การเดินทางท่องเที่ยว จักรยานท่องเที่ยว ล่องเรือ การเดินทางศึกษาวัฒนธรรม และโฮมสเตย์ โดยมีกิจกรรมปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้วย เป็นการเรียนที่ไม่มีการบ้าน ไม่มีการวัดผลและประเมินผล ไม่มีการให้เกรด เป็นการเรียนรู้ที่มีความสุขอย่างแท้จริง ผู้สอนอาจเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยหรือผู้ทรงคุณวุฒิ การเข้าเรียนมีความยืดหยุ่น ไม่มีการเช็คชื่อ แต่ผู้เรียนจะรับผิดชอบการเข้าเรียนของตัวเอง หลักสูตรอาจเป็นหลักสูตรนานาชาติที่ทำให้ต้องเดินทางไปเรียนยังต่างประเทศ เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นต้นมา Elderhostel ได้เปิดหลักสูตรการเรียนรู้ร่วมระหว่างคนต่างวัย ที่ผู้สูงอายุจับคู่เรียนกับหลาน

ในฐานะองค์กรเอกชนไม่แสวงหากำไร Elderhostel จึงพึ่งตนเองในทางการเงิน รายได้มาจากการเก็บค่าธรรมเนียมการเรียน ซึ่งไม่แพง เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเรียนได้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นต้นมา Elderhostel จัดงานหารายได้ (Annual Fund) จากเงินบริจาค เงินช่วยเหลือ และระดมเงินจากศิษย์เก่ามหาวิทยาลัย

๔. การศึกษารูปแบบที่ผู้เรียนเป็นสำคัญและไม่มุ่งสะสมหน่วยกิต (Learner-Directed Non-Credit Education)

เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ผู้เรียนออกแบบเอง ตั้งแต่การเรียนอินเทอร์เน็ต ชมรมงานอดิเรก ไปจนถึงการเรียนที่ออกแบบโดยองค์กรอาสาสมัคร เช่น สถาบันการเรียนรู้ในวัยเกษียณ (Institute for Learning in Retirement - ILR) ซึ่งเป็นองค์กรที่มีฐานอยู่ในชุมชน สถาบันเป็นองค์กรอิสระบริหารตนเอง กำหนดหลักสูตรและค่าธรรมเนียมเอง สมาชิกมักเป็นผู้มีการศึกษาระดับสูง ร้อยละ ๕๐ จบปริญญาตรีและมีประสบการณ์การสอนมาก่อน มีความสนใจเรียนรู้ในบางเรื่องเหมือนกัน จึงรวมกลุ่มเรียนรู้ด้วยกัน โดยมากได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยให้ใช้สถานที่จัดกิจกรรม สมาชิกออกแบบการเรียนรู้เองตามความสนใจ และอาจเชิญอาจารย์มหาวิทยาลัยมาให้ความรู้เพิ่มเติมสาระหลักสูตรที่เรียน ได้แก่ ศิลปะ มนุษยศาสตร์ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การศึกษาเกี่ยวกับชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และประเด็นที่สังคมให้ความสนใจ อาจมีการบรรยายพิเศษ กิจกรรมสังคม และการเดินทางไปศึกษาในศูนย์ศิลปะ พิพิธภัณฑสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ การแสดงดนตรี ฯลฯ โดยไม่มีการสอบและการให้เกรด เรียนในเวลากลางวัน เป็นเวลา ๖-๑๕ สัปดาห์

สถาบันการเรียนรู้ในวัยเกษียณ (IRP) แห่งแรกเกิดขึ้นจากกลุ่มครูที่เกษียณแล้ว โดยการสนับสนุนของสถาบันวิจัยสังคมในนครนิวยอร์ก ในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ และได้ขยายออกไปอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ สถาบันฯ ได้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายกับ Elderhostel Institute Network และได้รับการสนับสนุนจากสถาบันอุดมศึกษาที่มีชื่อเสียงของสหรัฐอเมริกา เช่น Duke University, Harvard University ตลอดจนวิทยาลัยชุมชนหลายแห่ง

๖.๓ การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศอิสราเอล

ประชากรสูงอายุในประเทศอิสราเอล

อิสราเอล (Israel) เป็นประเทศในตะวันออกกลาง ตั้งอยู่ชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ปกครองในระบอบสาธารณรัฐแบบมีรัฐสภา กฎหมายพื้นฐานของอิสราเอลกำหนดว่า อิสราเอลเป็นรัฐยิวและประชาธิปไตย มีพื้นที่เพียง ๒๐,๗๗๐ ตารางกิโลเมตร ศูนย์กลางทางการเงินของอิสราเอลอยู่ที่เทลอาวีฟ ขณะที่เยรูซาเลมเป็นนครที่มีประชากรมากที่สุดของประเทศและเป็นเมืองหลวง แม้จะไม่ได้รับการรับรองจากนานาประเทศ ประชากรอิสราเอลมีประมาณ ๘.๓ ล้านคน (ปี พ.ศ. ๒๕๕๗) อิสราเอลเป็นประเทศพัฒนาแล้ว เป็นสมาชิกองค์การ

เพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) และมีระบบเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับที่ ๔๑ ของโลก รายได้ต่อหัวประชากร ๓๙,๑๒๕ ดอลลาร์สหรัฐ (พ.ศ. ๒๕๖๐) อิสราเอลได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีมาตรฐานการครองชีพสูงสุดในตะวันออกกลางและสูงสุดเป็นอันดับสามในทวีปเอเชีย

นโยบายผู้สูงอายุ

อิสราเอลมีประชากรสูงอายุ (๖๕ ปีขึ้นไป) ประมาณร้อยละ ๑๑ หรือ ๙ แสนคน และประชากรสูงอายุเร็วมากเป็นสองเท่า นับตั้งแต่เป็นประเทศเอกราชเมื่อกว่า ๖๘ ปีก่อน ซึ่งในขณะนั้น ประชากรอายุกว่า ๖๕ ปีขึ้นไปไม่ถึงร้อยละ ๔ มีการคาดประมาณว่าสัดส่วนผู้สูงอายุของอิสราเอล จะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๑๕ ของประชากรทั้งหมดภายในปี พ.ศ. ๒๕๗๘ (ค.ศ. ๒๐๓๕) หรือประมาณ ๑,๖๖๐,๐๐๐ คน เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้วในยุโรป สัดส่วนผู้สูงอายุของประเทศอิสราเอลอาจไม่ถือว่าเป็นจำนวนมาก แต่ถ้าเปรียบเทียบกับประเทศในแถบอาหรับที่อัตราการเกิดสูง และอัตราการมีชีวิตรอดไม่ยืนยาว ถือว่าอิสราเอลมีประชากรที่อายุยืนยาวมากกว่าประเทศอื่นๆ ในแถบนั้น และมีความคาดหวังการคงชีพ (Life expectancy) สูงสุดประเทศหนึ่งของโลก

ลักษณะพิเศษของสังคมอิสราเอล คือ ประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติ ประมาณร้อยละ ๙๒ ของผู้สูงอายุเป็นชาวยิว ร้อยละ ๘ เป็นมุสลิมและคริสต์ มีเพียงร้อยละ ๒๘ ของผู้สูงอายุที่เกิดในประเทศอิสราเอล ในขณะที่ร้อยละ ๔๙ เป็นผู้อพยพมาจากอาหรับ เอเชีย อัฟริกาเหนือและยุโรป ก่อนปี พ.ศ. ๒๕๓๓ และ ร้อยละ ๒๓ เป็นผู้อพยพใหม่จากสหภาพโซเวียตตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ อิสราเอลจึงต้องเผชิญกับความท้าทายจากปัญหาและความต้องการของประชากรสูงอายุ รวมทั้ง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภาษา ประชากรสูงอายุของอิสราเอลรวมถึงผู้รอดชีวิตจากการสังหารหมู่ (Holocaust) ร้อยละ ๒๓ จากทั้งหมดไว้ด้วย ซึ่งยังต้องการการเยียวยาจิตใจจากบาดแผลประสบการณ์ในอดีตและต้องการความเอาใจใส่เป็นพิเศษ

หน่วยงานหลักที่ดูแลผู้สูงอายุของประเทศอิสราเอล คือ กระทรวงกิจการสังคมและบริการสังคม (the Ministry of Social Affairs and Social Services) กระทรวงสาธารณสุขและหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ (the Ministry of Health and health service providers) กระทรวงการคลัง สภาเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี สถาบันประกันภัยแห่งชาติ (the National Insurance Institute) และกระทรวงความเสมอภาคทางสังคม (the Ministry for Social Equality) นับตั้งแต่การทำแผนผู้สูงอายุไปจนถึงการดูแลสุขภาพ และการให้ความช่วยเหลืออื่นๆ การพัฒนา การจัดและการประเมินผลการให้บริการขึ้นอยู่กับความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างหน่วยงานของรัฐกับหน่วยงานอาสาสมัคร ในระยะหลังมานี้รัฐบาลอิสราเอลได้นำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยพัฒนาระบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่บ้าน พัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย และพัฒนาการแพทย์สำหรับท้องถิ่นห่างไกล เป็นต้น

รัฐบาลอิสราเอลมีนโยบายผู้สูงอายุที่สำคัญๆ ได้แก่ การส่งเสริมอายุการทำงานที่ยาวขึ้น เพื่อให้ผู้สูงอายุยังใช้ศักยภาพในการทำงานต่อไป การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในสังคมของผู้สูงอายุ ตามสิทธิที่ได้รับตามกฎหมาย ส่งเสริมการรักษาเกียรติยศศักดิ์ศรีและความเป็นอิสระของผู้สูงอายุ ร่วมมือกับองค์กรเอกชนในการสร้างความสัมพันธ์ที่ตระหนักรู้ในครอบครัวและสังคม เป็นต้น

นโยบายการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

การจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในประเทศอิสราเอล มีหน่วยงานหลักคือกรมการศึกษาผู้ใหญ่ของกระทรวงศึกษาธิการ (the Ministry of Education's Division of Adult Education) ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการจัดสรรงบประมาณและจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในประเทศอิสราเอล และเป็นองค์กรนำในการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายสำหรับผู้ใหญ่ นอกจากเป็นการจัดให้ตามสิทธิของบุคคลในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแล้วยังเป็นการส่งเสริมหลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ ขณะเดียวกันก็สร้างความสมดุลระหว่างความต้องการส่วนบุคคลกับสังคมด้วย กรมการศึกษาผู้ใหญ่กำหนดแนวนโยบาย โดยให้ความสำคัญกับการสอนภาษาฮีบรูแก่ผู้อพยพเข้าเมือง การรู้หนังสือ การศึกษาระดับประถมและมัธยมศึกษา การฝึกทักษะอาชีพ การเป็นพ่อแม่และการดูแลครอบครัว การเป็นพลเมืองดี และทุกเรื่องที่เป็นการศึกษาในระบบ กรมการศึกษาผู้ใหญ่ประสานกับหลายกระทรวงและสถาบันต่างๆ ในการพัฒนาหลักสูตรและการนำไปใช้ เช่น ประสานเรื่องการสอนภาษาฮีบรูกับกรมตรวจคนเข้าเมือง ประสานเรื่องการจ้างงานกับกระทรวงกิจการสังคม ประสานเรื่องการฝึกอาชีพกับกระทรวงอุตสาหกรรม ประสานเรื่องการฝึกอาชีพเกษตรกับกระทรวงเกษตร ประสานเรื่องการสอนผู้ต้องขังกับกรมราชทัณฑ์ ประสานเรื่องการศึกษสำหรับผู้สูงอายุกับสถาบันประกันภัยแห่งชาติและสำนักงานผู้สูงอายุ สอนเรื่องการรู้หนังสือกับกระทรวงความมั่นคง เป็นต้น

สมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ (The Association for the Education of Adults) เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ประสานงานในองค์กรและบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่ในอิสราเอล เข้าด้วยกัน เป็นผู้ริเริ่มและจัดการประชุม การบรรยาย จัดพิมพ์เอกสารที่เกี่ยวกับทฤษฎี คู่มือสื่อการสอน สำหรับนักการศึกษา และทำวิจัย รวบรวมข้อมูลที่ทันสมัยเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นเผยแพร่บนเว็บไซต์ เข้าร่วมในโครงการจัดการศึกษาสำหรับผู้อพยพ และให้ความร่วมมือทางวิชาการด้านการศึกษาผู้ใหญ่ในระดับนานาชาติ

ในด้านงบประมาณเพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ กฎหมายกำหนดให้หน่วยงานต่างๆ รับผิดชอบการจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการศึกษาผู้ใหญ่ เช่น ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ มีกฎหมายว่าด้วยการให้เงินอุดหนุนการศึกษาสำหรับทหารปลดประจำการ แก่สถาบันที่ได้รับการรับรอง ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ มีกฎหมายอุดหนุนการศึกษาสำหรับผู้มีความต้องการพิเศษทางร่างกายและสมอง การสอนภาษาสำหรับผู้อพยพเข้าเมือง การฝึกอาชีพสำหรับผู้ใหญ่ มีการลงนามโดยสหภาพอาชีพต่างๆ ที่จะจ่ายเงินสนับสนุนลูกจ้างที่ลาพักไปเพื่อการเรียนรู้

การสนับสนุนงบประมาณและเงินจูงใจเพื่อการศึกษาผู้ใหญ่เป็นหน้าที่ของหน่วยงานรัฐบาลที่รับผิดชอบเรื่องนั้นๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมสนับสนุนงบประมาณบ้าง ในส่วนที่จัดขึ้นในพื้นที่และภารกิจที่อยู่ในความรับผิดชอบ และองค์กรเอกชนไม่แสวงหากำไร เช่น the Jewish Agency, Joint Israel, ศูนย์ชุมชน ศูนย์สตรี สหภาพแรงงาน ชมรมสูงอายุวิทยาลัย นายจ้างทั้งภาครัฐและเอกชน ต่างก็มีส่วนร่วมในการสนับสนุนค่าใช้จ่ายสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ที่อยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรนั้นๆ นอกจากนี้ อาจได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิต่างๆ ด้วย

ตามปกติ กระทรวงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นหน่วยงานกลางที่จัดสรรงบประมาณ พัฒนาหลักสูตร และนิเทศติดตามผล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนอาคารสถานที่ อุปกรณ์ จัดหาวิทยากร และเตรียมการดำเนินงาน กิจกรรมการเรียนรู้เกิดขึ้นที่โรงเรียน ศูนย์ชุมชน ชมรม สถานฝึกอบรม อาชีพ ศูนย์รับผู้อพยพ ศูนย์การศึกษาของเทศบาลสถาบันอุดมศึกษา TEHILA centers ซึ่งจัดการศึกษาเฉพาะผู้ใหญ่ ศูนย์พ่อแม่และชุมชน ชมรมผู้สูงอายุ วิทยาลัย มหาวิทยาลัยเปิด ฝ่ายการศึกษา ต่อเนื่องของมหาวิทยาลัย ชมรมสตรี และพิพิธภัณฑน์ ซึ่งการจัดกิจกรรมที่หลากหลายเหล่านั้น อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการอำนวยการระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

ผู้สูงอายุวัย ๖๕ ปีขึ้นไป ในอิสราเอลมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และเกือบครึ่งของผู้สูงอายุ กลุ่มนี้อายุมากกว่า ๗๕ ปีขึ้นไป ประมาณร้อยละ ๕๗ เป็นสตรี กลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้มีพื้นฐาน การศึกษาน้อย ผู้สูงอายุเชื้อสายยิวมีความสนใจในการเรียนรู้มากกว่ากลุ่มอื่นๆ และกลุ่มผู้สูงอายุ เหล่านี้ต้องการการเรียนรู้เพื่อการพักผ่อนอย่างมีความสุขในชีวิต (leisure studies)

Rachel Tokatli ผู้ศึกษาเรื่องการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในอิสราเอล กล่าวว่า ถ้าสภาพร่างกาย และฐานะการเงินอำนวย วัยสูงอายุคือโอกาสสำคัญที่จะเรียน การเรียนรู้คือปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ สูงอายุอย่างมีคุณค่า เพราะการเรียนรู้จะช่วยรักษาสุขภาพทางจิตใจและสติปัญญาเนื่องจากความเสื่อม ทางสุขภาพจะเกิดขึ้นพร้อมกับอายุที่สูงขึ้น ผู้สูงอายุจึงต้องให้ความสนใจต่อการรักษาสุขภาพและ เตรียมพร้อมรับมือกับความถดถอยทางร่างกายและจิตใจ โดยหลักการแล้วผู้สูงอายุจะมีความรับผิดชอบ ต่อการเรียนอย่างเอาใจจริงเอาใจ และประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุเองก็เป็นทรัพยากรการเรียนรู้ ที่สำคัญ บ่อยครั้งที่ผู้เรียนสูงอายุสามารถช่วยเหลือในกระบวนการเรียนการสอนจากความรู้ของ ตนเอง รวมทั้งสามารถบรรยายถ่ายทอดความรู้ในสาขาความเชี่ยวชาญหรืองานอดิเรกของตนเองได้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุได้ขยายไปในหลายวงการและหน่วยงาน มีทั้ง การเรียนนอกสถานที่ การสัมมนา มีหลักสูตรหลายวิชา เช่น ศิลปะ กิจกรรมนันทนาการ เหตุการณ์ ปัจจุบัน สูงอายุวิทยาและสุขภาพ กฎหมายเกี่ยวกับผู้สูงอายุ กีฬา ความเป็นปью่าตายาย การสนทนา ระหว่างคนต่างวัย การพัฒนาความจำ การเขียนบันทึกความทรงจำ การบริหารการเงิน การใช้ คอมพิวเตอร์ อุดมศึกษา การเสริมแรง ภาษาฮีบรูสำหรับผู้พยพสูงอายุการทำใจยอมรับความสูญเสีย การทำกิจกรรมอาสาสมัคร เป็นต้น

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าวดำเนินการโดยหน่วยงานทางการศึกษา เช่น วิทยาลัย ศูนย์ชุมชน ชมรมผู้สูงอายุ บ้านพักคนวัยเกษียณ การท่องเที่ยวและองค์กรทางภูมิศาสตร์ และ “Brookdale” มหาวิทยาลัยวัยที่สาม (University of the Third Age - U3A)

หน่วยงานที่สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงาน คือ กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันประกันภัยแห่งชาติ สำนักงานผู้สูงอายุ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น Joint-Israel สมาคมวางแผนและพัฒนากิจการสำหรับผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยอิสราเอล และองค์กรเอกชน

องค์กรบริการผู้สูงอายุ (The “SHALEM” - Services for the Elderly Organization) เป็นองค์กรเอกชนที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ เพื่อสร้างเครือข่ายอาสาสมัครจากชุมชนผู้สูงอายุ องค์กรดังกล่าวดำเนินการร่วมกับหลายองค์กร โดยกรมการศึกษาผู้ใหญ่แห่งกระทรวงศึกษาธิการ กรมกิจการอาสาสมัคร และสมาคมศูนย์ชุมชน อาสาสมัครจะช่วยเหลือผู้เรียนทุกกลุ่ม รวมทั้งผู้สูงอายุและผู้ที่มีความต้องการพิเศษ โดยได้รับการสนับสนุนจากผู้แทนของหน่วยงานต่างๆ เช่น หน่วยงานที่ดูแลเรื่องผู้อพยพ ความปลอดภัยในการจราจร การรักษาความปลอดภัยในชุมชน การใกล้เคียงในครอบครัวและชุมชน การป้องกันสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการป้องกันสาธารณภัย เป็นต้น โดยอาสาสมัครจะได้รับการฝึกอบรมให้เข้าใจงานก่อน และมีผู้ประสานงานคอยให้คำปรึกษาและนำและช่วยเหลือในการแก้ปัญหา

นอกจากนี้ องค์กรดังกล่าวยังดำเนินโครงการพิเศษหลายโครงการ เช่น โครงการ “ZahavBa’gan” (“Gold in the Garden”) ซึ่งผู้สูงอายุเป็นอาสาสมัครประจำโรงเรียนอนุบาล โครงการ “TikshoretBein-Dorit” (Inter-Generational Communication) ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัยโดยผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน โดยหลานจับคู่กับปู่ย่าตายายในการฝึกทักษะการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตด้วยกันและปู่ย่าตายายเขียนอัตชีวประวัติด้วยความช่วยเหลือของหลาน กิจกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นในโรงเรียนมัธยมศึกษาและศูนย์การศึกษาชุมชน นับตั้งแต่เริ่มโครงการนี้ มีปู่ย่าตายายประมาณ ๕,๐๐๐ คน เข้าร่วมโครงการร่วมกับหลานๆ ในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน

ปัจจุบันอิสราเอลเป็นประเทศที่ได้ชื่อว่า เป็นผู้นำในด้านเทคโนโลยีทางการแพทย์และด้านสุขภาพ และมีธุรกิจ start up ที่พัฒนามากที่สุดแห่งหนึ่งของโลกโดยมี Start-Up Nation Central ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนไม่หวังผลกำไร เป็นหน่วยงานกลางในการเชื่อมโยงบริษัทเทคโนโลยีและผู้ลงทุนในอิสราเอล ปัจจุบันอิสราเอลได้พัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลและหุ่นยนต์ และนำมาใช้กับผู้สูงอายุ ทำให้สามารถใช้ชีวิตอยู่กับบ้านตามลำพัง โดยไม่ต้องออกไปอยู่บ้านพักคนชรา และลูกหลานสามารถทราบความเคลื่อนไหวหรือเหตุฉุกเฉินได้จากระบบ sensors เช่น เทคโนโลยีที่เรียกว่า remote monitoring system for seniors who live at home เป็นสายรัดข้อมือพร้อมระบบ sensors ซึ่งรู้จักวัตรของผู้สูงอายุ สามารถจับความผิดปกติและภาวะความดันโลหิตสูง

ได้ทันที และส่งสัญญาณเตือนไปยัง smartphones ของคนในครอบครัว นอกจากนี้ ยังมีเทคโนโลยีซอฟต์แวร์ที่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลสุขภาพ สามารถจับความเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิร่างกายหรือความดันโลหิต และช่วยทำนายผลล่วงหน้าได้ว่าสุขภาพจะมีปัญหาหรือทรุดโทรมลง

๖.๔ การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

ประชากรสูงอายุในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (People's Republic of China) เป็นประเทศที่ประชากรมากที่สุดในโลก ประมาณ ๑.๔ พันล้านคน พื้นที่ประมาณ ๙.๖ ล้านตารางกิโลเมตรปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ เมืองหลวงคือปักกิ่ง (Beijing) นับตั้งแต่การปฏิรูประบบเศรษฐกิจในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ จีนมีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว จนกลายเป็นประเทศที่ระบบเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับสองของโลก รายได้ประชากรต่อหัว ๘,๕๘๒ ดอลลาร์สหรัฐ

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ สาธารณรัฐประชาชนจีนมีประชากรสูงอายุประมาณ ๑๒๙ ล้านคน ซึ่งนับเป็นร้อยละ ๑๐.๒ ของประเทศ แม้ว่าสัดส่วนยังน้อยกว่าประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลาย แต่ก็ยังเป็นประเทศที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากที่สุดในโลก ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาสาธารณรัฐประชาชนจีนมีนโยบายลูกคนเดียวเพื่อคุมการเพิ่มของประชากร ทำให้อัตราการเกิดลดลงและอัตราผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น และคาดว่าจะเพิ่มเป็น ๒๘๘ ล้านในปี พ.ศ. ๒๕๖๘ (ค.ศ. ๒๐๒๕) ซึ่งจะทำให้มีผู้สูงอายุในสัดส่วนร้อยละ ๑๙.๖๙ ของประชากรทั้งหมด และเป็นอัตราการเพิ่มที่สูงกว่าประเทศที่พัฒนาแล้วทุกประเทศ

นโยบายผู้สูงอายุ

รัฐบาลของประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนตระหนักถึงปัญหาผู้สูงอายุมาเป็นเวลานาน และได้มีมาตรการรับมือกับปัญหานี้หลายวิธีด้วยกัน จีนมีประวัติวัฒนธรรมที่ยาวนานและเข้มแข็งในเรื่องความกตัญญู ซึ่งสะท้อนในนโยบายผู้สูงอายุของรัฐบาล จากความเชื่อที่ว่า เป็นหน้าที่ของครอบครัวที่ต้องดูแลผู้สูงอายุ รัฐบาลจีนจึงออกกฎหมายการแต่งงาน ในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ว่า “ลูกที่บรรลุนิติภาวะแล้วต้องดูแลพ่อแม่” ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้มีการตั้งคณะกรรมการแห่งชาติด้านปัญหาผู้สูงอายุ (the China National Committee on Ageing Problems) ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น the China National Working Commission on Ageing มีหน้าที่ประเมินนโยบายผู้สูงอายุ และประสานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในการดำเนินงานให้บริการสำหรับผู้สูงอายุ คณะกรรมการดังกล่าวได้ตั้งอนุกรรมการเป็นสาขาในหลายระดับ เช่น คณะกรรมการระดับเมือง คณะกรรมการระดับอำเภอ และระดับถนน คณะกรรมการท้องถิ่นเหล่านี้ทำหน้าที่กำกับดูแลและพัฒนารูปแบบการให้บริการผู้สูงอายุ ซึ่งรวมทั้งการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในระดับภาคและระดับเมือง

เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ รัฐบาลได้ออกระเบียบว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งมีสาระสำคัญ เช่น ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการศึกษาต่อเนื่อง ผู้สูงอายุควรได้รับการพัฒนาพลังและประสบการณ์ ผู้สูงอายุควรได้รับการส่งเสริมให้ทำกิจกรรมทางสังคมตามศักยภาพและความสมัครใจ

การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

สถาบันเพื่อการศึกษาของผู้สูงอายุแห่งแรกอย่างเป็นทางการ คือ มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุ สภากาชาดแห่งซานตง (Shan Tung Red Cross Elderly University) ซึ่งก่อตั้งโดยสภากาชาด ในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ซึ่งเป็นผลจากการประชุมเรื่องผู้สูงอายุที่จัดขึ้นในกรุงเวียนนาปีก่อนนั้น ต่อมาแนวคิดนี้ได้รับการยอมรับและขยายผลไปอย่างรวดเร็ว และมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุขึ้นในหลายแห่งของประเทศ

มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุของสาธารณรัฐประชาชนจีนแตกต่างจาก U3A ของประเทศอื่นๆ โดยมีการจัดตั้งในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับเมือง อำเภอ เขต และสภ ทำให้มีข้อได้เปรียบ คือ ๑) สามารถใช้ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงอาจารย์มหาวิทยาลัย อาคารสถานที่ และงบประมาณ โดยสถานประกอบการและมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นก็เต็มใจสนับสนุนมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุในท้องถิ่นเพราะถือเป็นการทำประโยชน์ให้กับสังคม ๒) หลักสูตรสามารถพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุในท้องถิ่น เช่น มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุในชนบทอาจพัฒนาหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะเกษตรกรรมขั้นสูง มากกว่าจะเป็นหลักสูตรการเงินหรือการลงทุนซึ่งเหมาะกับผู้สูงอายุในเมืองมากกว่า และ ๓) การเรียนการสอนจัดในสถานที่ใกล้เคียง จึงอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุในเรื่องการเดินทางมาเข้าเรียน

เนื่องจากความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุได้ใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ในการจัดการศึกษาเพื่อผู้สูงอายุมากขึ้น มีการก่อตั้ง มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุทางอากาศ แห่งนครเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Air Elderly University) ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ เพื่อให้บริการแก่ผู้สูงอายุที่อยู่ห่างไกล เดินทางไม่สะดวก และขาดผู้สอนที่มีคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยแพรวภาพออกอากาศทางโทรทัศน์ เนื้อหาที่สอน เช่น สุขภาพของผู้สูงอายุ การป้องกันโรค จิตวิทยาสังคมสำหรับผู้สูงอายุ สิทธิและความคุ้มครองตามกฎหมายสำหรับผู้สูงอายุ โภชนาการและอาหารสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น โดยเฉลี่ยมีผู้สูงอายุประมาณ ๓ แสนคนเลือกเรียนผ่านโทรทัศน์

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้มีการตั้ง the Shanghai Web-based Elderly University ขึ้น และใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ในการสอน หลักสูตรแรก คือ สุขภาพของผู้สูงอายุและการป้องกันโรค

โดยสรุป ลักษณะพิเศษของการศึกษาของผู้สูงอายุในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน คือ

๑. ความร่วมมือทางสังคม (Societal Collaboration) เนื่องจากค่านิยมทางวัฒนธรรมที่เคารพนับถือผู้สูงอายุ การศึกษาเพื่อผู้สูงอายุจึงได้รับการสนับสนุนที่ดีจากทั้งภาครัฐและเอกชน ในทุกระดับ การจัดการศึกษาเพื่อผู้สูงอายุเป็นความร่วมมือของสถาบันต่างๆ ในสังคม ตั้งแต่คณะกรรมการการศึกษาผู้สูงอายุในทุกระดับ จนถึงหน่วยงานต่างๆ ซึ่งรวมถึงกระทรวงการศึกษาและการจ้างงาน กระทรวงกำลังคน กระทรวงการคลัง สถานประกอบการ กลุ่มในชุมชน และกลุ่มผู้สูงอายุ ก็สนับสนุนการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ โดยจัดงบประมาณจัดการ ผู้สอน สถานที่ อุปกรณ์ ฯลฯ

๒. การออกแบบหลักสูตรการศึกษาต่อเนื่องสำหรับผู้สูงอายุ เป็นไปตามความต้องการและความจำเป็น โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ ความสอดคล้องกับสภาพร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ ข้อจำกัดของทรัพยากร และประโยชน์ต่อสังคม ครูผู้สอนซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นผู้สูงอายุสามารถออกแบบหลักสูตรโดยปรึกษาหารือกับผู้เรียน

๓. การเงินเพื่อจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ โดยทั่วไปการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนจัดโดยสถาบันที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ ซึ่งอาจได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิเอกชนและเงินทุนส่วนใหญ่ได้มาจากเงินบริจาคและส่วนหนึ่งมาจากค่าธรรมเนียมการเรียน นอกจากนี้ รัฐบาลอาจให้เงินลงทุนเริ่มต้นสำหรับการจัดตั้งและให้เงินสนับสนุนจำนวนหนึ่งสำหรับการดำเนินงาน ในบางกรณีหน่วยงานของรัฐบาลท้องถิ่นให้การสนับสนุนงบประมาณแก่มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุโดยจัดงบประมาณให้ส่วนหนึ่งที่ได้มาจากการจัดกิจกรรมในชุมชนและกิจการการศึกษาผู้ใหญ่

๔. ปรัชญาของการจัดการศึกษาให้กับผู้สูงอายุในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนแตกต่างจากประเทศอื่น ๆ ที่มุ่งเพิ่มความสามารถในการปรับตัวของผู้สูงอายุ ลดการพึ่งพาสังคม และพัฒนาคุณภาพชีวิต แต่ในสาธารณรัฐประชาชนจีนเน้นว่าผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือสังคมได้ด้วย โดยผู้สูงอายุสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับคนรุ่นหลัง จึงออกแบบหลักสูตรให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการดูแลครอบครัว และช่วยสังคมโดยทำงานในกิจการขนาดเล็กหรือกิจกรรมเพื่อสังคมส่วนรวม จากรายงานของสมาคมผู้เกษียณอายุแห่งปักกิ่ง พบว่าผู้สูงอายุกว่า ๓ หมื่นคนกลับไปทำงานใน ๖ พันองค์กรหลังจากผ่านการอบรมในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๙ - ๒๕๓๙

การส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของมหานครเซี่ยงไฮ้

สำหรับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนอันกว้างใหญ่ไพศาล ถ้าจะยกกรณีตัวอย่างพื้นที่ที่มีการดำเนินงานส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอย่างชัดเจนเป็นแบบอย่างที่ดี คือ มหานครเซี่ยงไฮ้

๑. สภาพทั่วไปของมหานครเซี่ยงไฮ้

มหานครเซี่ยงไฮ้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจและศูนย์กลางตลาดการเงินที่ใหญ่ที่สุดของสาธารณรัฐประชาชนจีน และเป็นศูนย์กลางด้านการศึกษาและการวิจัยทางวิทยาศาสตร์อันดับสอง

รองจากกรุงปักกิ่ง ตั้งอยู่ในมณฑลเจ้อเจียงบริเวณปากแม่น้ำแยงซีเกียง มีพื้นที่ทั้งหมด ๖,๓๔๐.๕ ตารางกิโลเมตร คิดเป็นพื้นที่ร้อยละ ๐.๐๖ ของประเทศ มหานครเซี่ยงไฮ้เป็น ๑ ใน ๔ มหานครของสาธารณรัฐประชาชนจีน (คือ เซี่ยงไฮ้ ปักกิ่ง เทียนจินและฉงชิ่ง) ซึ่งมีระดับการปกครองเทียบเท่าระดับมณฑล ขึ้นตรงกับรัฐบาลกลาง ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ มหานครเซี่ยงไฮ้มีผลิตภัณฑ์มวลรวมหรือ GDP ๑๙,๑๙๕.๖๙ ร้อยล้านบาท และ GDP เฉลี่ยต่อหัว ๘๒,๕๖๐ หยวน

๒. ประชากรสูงอายุของมหานครเซี่ยงไฮ้

มหานครเซี่ยงไฮ้มีประชากร ๒๓,๔๗๔,๖๐๐ คน (ปี พ.ศ. ๒๕๕๔) ร้อยละ ๔๐ เป็นผู้อพยพเข้ามาจากที่อื่น เป็นเมืองที่มีความหนาแน่นของประชากรสูงที่สุด ประชากรมีอายุเฉลี่ย ๘๒.๕๑ ปี ปัจจุบันมหานครเซี่ยงไฮ้เป็นเมืองที่มีสภาวะสังคมผู้สูงอายุ เนื่องจากมีประชากรที่อายุตั้งแต่ ๖๐ ขึ้นไปถึง ๓,๓๑๐,๒๐๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๔ และมีการคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ. ๒๕๗๓ ประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มเป็นร้อยละ ๔๐

๓. การบริหารจัดการการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษามหานครเซี่ยงไฮ้เป็นหน่วยงานที่กำกับดูแลงานด้านการศึกษา ซึ่งแบ่งเป็น ๑๘ เขตการศึกษา และ ๑ เทศบาลนคร จากสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษามหานครเซี่ยงไฮ้ได้ให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตยิ่งขึ้น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้ก่อตั้ง “สำนักการศึกษาตลอดชีวิต” ขึ้นมาเป็นสำนักหนึ่งในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษามหานครเซี่ยงไฮ้ เพื่อรับผิดชอบงานด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตของมหานครแห่งนี้

หลังการประชุมใหญ่ผู้แทนประชาชนครั้งที่ ๑๓ เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้กำหนดให้มีมาตรการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต ประกอบด้วย การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาเอกชนแบบไม่มีวุฒิการศึกษา การศึกษาชุมชน การศึกษาผู้ใหญ่ในชนบท การศึกษาผู้สูงอายุ การศึกษาทางไกล กลุ่มหรือองค์กรแห่งการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นเรื่องเด่นๆ

เทศบาลนครเซี่ยงไฮ้วางเป้าหมายไว้ว่าภายใน ๕ ปี ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป จะได้รับการด้านการศึกษาผู้สูงอายุไม่น้อยกว่าร้อยละ ๖๐ และแต่ละเขตการศึกษาจะต้องมีมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุอย่างน้อย ๑ แห่ง

๔. รูปแบบการดำเนินงานมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุในมหานครเซี่ยงไฮ้ มี ๔ รูปแบบ คือ

- ๔.๑ มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุ
- ๔.๒ มหาวิทยาลัยที่เป็นวิทยาเขต ซึ่งเป็นการดำเนินงานร่วมกับมหาวิทยาลัยภาคปกติ
- ๔.๓ โรงเรียนผู้สูงอายุที่อยู่ในแหล่งชุมชน
- ๔.๔ มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุทางไกล ที่มีการสอนผ่านสื่อ เช่น โทรทัศน์ เว็บไซต์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

จากรายงานการศึกษาดูงานของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา โดย ชนิษฐา จิรวิริยวงศ์ สรุปรูปตัวอย่างของการจัดการศึกษาเพื่อผู้สูงอายุในมหานครเซี่ยงไฮ้ ดังต่อไปนี้

๑) มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุ วิทยาเขตมหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ (Shanghai University)

มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุ วิทยาเขตมหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ ก่อตั้งเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นวิทยาเขตหนึ่งที่ทำเนิกร่วมกับมหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ โดยใช้สถานที่และเครื่องมืออุปกรณ์การเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ในการดำเนินการด้านการเรียนการสอนซึ่งมหาวิทยาลัยภาคปกติที่จะมีความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุได้จะต้องมีศักยภาพและความพร้อมตามเกณฑ์ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษามหานครเซี่ยงไฮ้กำหนดเท่านั้น จึงจะได้รับอนุมัติให้ดำเนินการเปิดมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุในมหาวิทยาลัยของตนได้ โดยให้ถือเป็นวิทยาเขตหนึ่งของมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุและมหาวิทยาลัยที่มีความร่วมมือลักษณะเช่นนี้ได้ชื่อว่าเป็นมหาวิทยาลัยชั้นเลิศ ดังนั้นมหาวิทยาลัยจะได้รับงบประมาณจากรัฐบาลในจำนวนที่สูงกว่างบประมาณปกติของมหาวิทยาลัยทั่วไป

การจัดการเรียนการสอนยึดหลักให้ผู้สูงอายุมีความสุข มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุเป็นสถานที่ผู้เรียนมาอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่ที่มีความอบอุ่นและสนุกสนาน มีเอกลักษณ์พิเศษที่เป็นจุดเด่น คือ ใช้กีฬาแบบดั้งเดิมที่มีการสืบทอดมาแต่สมัยโบราณ เช่น รำมวยไท่เก๊ก เป็นต้น เพื่อดูแลสุขภาพภาพ มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุสร้างสรรค์นวัตกรรมด้วยตนเอง สร้างรูปแบบมหาวิทยาลัยด้วยตนเอง มีกลุ่มคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ประจำของมหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้เข้าร่วมงานด้านการบริหารจัดการและการจัดการเรียนการสอน ขณะเดียวกัน “สำนักวิจัยงานผู้สูงอายุ” ของมหาวิทยาลัยก็ดำเนินการวิจัยการศึกษาผู้สูงอายุอย่างใกล้ชิดและเต็มที่ ใช้ทรัพยากรภายในมหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ อย่างคุ้มค่าช่วงเช้าเป็นสถานที่สำหรับการเรียนการสอนของนักศึกษาภาคปกติ และช่วงบ่ายใช้เป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนสำหรับผู้สูงอายุในระหว่างวันจันทร์-วันศุกร์ โดยมีการสอน ๒ คาบๆ ละ ๑ ชั่วโมงครึ่ง ในหนึ่งสัปดาห์ผู้เรียนเลือกเรียนได้ไม่เกิน ๕ คาบ และในหนึ่งภาคการศึกษาเลือกได้ไม่เกิน ๕ วิชา และ ๑๖ สัปดาห์นับเป็น ๑ ภาคการศึกษา

มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุ วิทยาเขตมหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ เปิดสอนภาคเรียนละประมาณ ๓๑ ห้อง มีหลักสูตรการเรียนการสอนที่หลากหลายถึง ๔๐ วิชา และขยายช่องทางการเรียนการสอนทางไกลที่หลากหลายรูปแบบ อาทิเช่น การรำมวยไท่เก๊ก ภาพวาดสีน้ำ การชมภาพยนตร์ในและต่างประเทศ เปียโนดิจิตอล ดนตรี การขึ้นชมบตทกวี การขับร้องเดี่ยว การท่องเที่ยวและวัฒนธรรม การสนทนาภาษาอังกฤษ การถ่ายภาพดิจิตอล ศิลปะการถัก การเดินรำพื้นเมือง อุปรากรเซี่ยงไฮ้ การเขียนคำขวัญคู่ การรักษาโรคด้วยโอโรแกรม ดนตรี การออกกำลังกายเพื่อเพิ่มสมรรถภาพทางกาย การขึ้นชมศิลปะไม่ว่าจะเป็นภาพวาด ตัวอักษรจีน และภาพถ่าย การจัดสัมมนา และคอมพิวเตอร์ เป็นต้น และมีนโยบายเปิดหลักสูตรใหม่เพิ่มทุกปี มีผู้สูงวัยให้ความสนใจเข้าศึกษาถึงปีละกว่า ๓,๐๐๐ คน

มีการก่อตั้งชมรมต่างๆ เช่น ชมรมถ่ายภาพดิจิทัล ชมรมเขียนภาพวาดจีน ชมรมดูแลสุขภาพแบบโบราณ ชมรมผลิตงานหัตถกรรม ชมรมจิตรกรรมและอักษรจีน เพื่อบริการผู้สูงอายุที่จบการศึกษาแล้ว แต่ยังไม่อยากมาเรียนต่อ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมการจัดเสวนาการเป็นวิทยากรให้กับโรงเรียนผู้สูงอายุในชุมชนการจัดสัมมนาความรู้ทางตะวันออกและสร้างเวทีเพื่อให้ผู้สูงอายุแสดงคุณค่าของตัวเองโดยในแต่ละปีจัดให้ผู้เรียนได้มีการแสดงกิจกรรมใหญ่ๆ ปีละ ๑ ครั้งมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุวิทยาเขตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตั้งเป้าไว้ว่าจะจัดการสัมมนาการศึกษาผู้สูงอายุนานาชาติเพื่อนำเสนอความสำเร็จในเวทีดังกล่าว

๒) มหาวิทยาลัยโทรทัศน์เชียงใหม่ (Shanghai TV University)

มหาวิทยาลัยโทรทัศน์เชียงใหม่มีภารกิจหลักในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ในระดับอุดมศึกษา ก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ รูปแบบการเรียนการสอนเป็นแบบการศึกษาทางไกลผ่านสื่อทั้งวิทยุ โทรทัศน์ เว็บไซต์ และมัลติมีเดีย การศึกษาผู้สูงอายุทางไกลเป็นกิจกรรมหนึ่งที่อยู่ในเครือข่ายของมหาวิทยาลัยโทรทัศน์เชียงใหม่ ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ และในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้มีการร่วมมือกันระหว่าง ๓ หน่วยงาน ได้แก่ มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยโทรทัศน์เชียงใหม่ และศูนย์พัฒนางานผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุเปลี่ยนจากการเรียนในห้องเรียนที่มีกระดานดำมาเป็น การศึกษาที่ผ่านเทคโนโลยี เช่น โทรทัศน์ เว็บไซต์ในคอมพิวเตอร์ ซึ่งเป็นการศึกษาที่สามารถเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ที่เรียนได้ทุกที่ทุกเวลา มีแหล่งเรียนรู้จำนวน ๔.๕๕๐ แห่ง มีการเรียนการสอนทุกวัน อังคารและพฤหัสบดี ตั้งแต่เวลา ๐๙.๒๐-๑๐.๑๐ น. ในแต่ละปีมีผู้สมัครเข้าเรียนในหลักสูตร การศึกษาทางไกลประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ คน เปิดให้มีการเรียนสำหรับผู้สูงอายุในวิชาการดูแลสุขภาพ กฎหมายและจริยธรรม จิตวิทยา ตลอดจนเรื่องของการท่องเที่ยว เป็นต้น และคลื่นสัญญาณ ยังสามารถส่งไปถึงมณฑลเจ้อเจียง ผู้เจี้ยน เทียนจิน และเขตปกครองพิเศษฮ่องกงอีกด้วย

วิทยากรส่วนใหญ่เป็นคณาจารย์ที่เกษียณอายุ แพทย์แผนจีน และอาสาสมัคร นอกจากนั้น ยังมีการให้บริการการสอนถึงบ้านสำหรับผู้ที่ไม่สะดวก ทำให้ผู้สูงอายุเข้าเรียนกับมหาวิทยาลัย การศึกษาทางไกลในจำนวนที่มากขึ้นเรื่อยๆ จนแหล่งเรียนรู้ที่จัดไว้ได้กลายเป็นบ้านหลังที่สอง สำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุได้มารวมตัวกันและทำกิจกรรมร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นด้วยกัน ทำให้ชีวิตผ่านไปอย่างมีความหมาย และมีความสุขมากขึ้น ผู้สูงอายุสามารถ รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการศึกษาผู้สูงอายุได้มากมาย ปัจจุบันมีวิชาให้เลือกเรียนถึง ๒๖๐ วิชา โดยใช้เวลาเรียน ๓,๖๐๐ คาบ หากผู้ใดมีข้อสงสัยสามารถถามเข้าไปในเว็บไซต์ได้ และมีการตอบ ปัญหาโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน นับว่าการศึกษาทางไกลสำหรับผู้สูงอายุได้ช่วยเสริมสร้างให้ชีวิต ผู้สูงอายุมีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น ปัจจุบันมหาวิทยาลัยโทรทัศน์เชียงใหม่มีความร่วมมือ ทางการศึกษา กับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

๓) มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุเซี่ยงไฮ้ (Shanghai University for the Elderly)

มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุเซี่ยงไฮ้ก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ เป็นมหาวิทยาลัยแม่ มีวิทยาเขตในเซี่ยงไฮ้และแหล่งเรียนรู้่อีกจำนวน ๕๓ แห่ง นอกจากนี้ ยังมีมหาวิทยาลัยวิทยาเขตที่ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยภาคปกติที่มีศักยภาพและมีความพร้อมอีก ๙ แห่ง แต่เดิมสถานศึกษาแห่งนี้ชื่อ วิทยาลัยการศึกษาต่อเนื่องผู้สูงอายุ และได้เปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุเซี่ยงไฮ้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๙ มหาวิทยาลัยตั้งอยู่บนพื้นที่ ๔,๘๐๐ ตารางเมตร ด้านการบริหารขึ้นตรงกับคณะกรรมการการศึกษามหานครเซี่ยงไฮ้ ภายในมหาวิทยาลัยมีห้องเรียนสำหรับเรียนวิชาเฉพาะจำนวน ๒๑ ห้อง เช่น ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องเปียโนดิจิทัล ออร์แกนไฟฟ้า ห้องเขียนอักษรจีน และการวาดภาพ ห้องกู่เจิง ห้องปรุงอาหาร ห้องทำอาหารว่าง ห้องเรียนภาษา และห้องเอนกประสงค์ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีห้องเรียนปกติอีกจำนวน ๑๑ ห้อง

ปัจจุบันได้เปิดสอน ๙ หมวด จำนวน ๑๐๒ วิชา ได้แก่ วรรณคดีและประวัติศาสตร์ ๑๔ วิชา ภาษาต่างประเทศ ๑๗ วิชา การเขียนอักษรจีนและการวาดภาพ ๑๒ วิชา การดูแลสุขภาพ ๑๕ วิชา คอมพิวเตอร์ ๑๓ วิชา การเรือน ๑๑ วิชา วรรณกรรมและศิลปะ ๑๒ วิชา การดนตรี ๔ วิชา และเปียโน ๔ วิชา

ดำเนินงานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาวิทยาลัยได้ก่อตั้งสำนักงานวิจัยขึ้นเพื่อทำการศึกษวิจัยทั้งด้านทฤษฎีและการปฏิบัติเกี่ยวกับการศึกษาของผู้สูงอายุ สำหรับเป็นแนวทางแก่ผู้ปฏิบัติการสอนให้มีการบูรณาการอย่างสอดคล้องกันและเป็นมืออาชีพ การวิจัยที่ผ่านมาได้ค้นพบหลายสิ่งที่มีผลต่อแนวคิดและการเรียนการสอน เช่น การให้ผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการเรียนการสอนอย่างอิสระรูปแบบที่ผู้สอนเป็นผู้เริ่มประเด็นหัวข้อแล้วมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้สอนและผู้เรียน และให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเอง เป็นต้น นอกจากนี้ ยังได้จัดทำวารสารการวิจัยการศึกษาผู้สูงอายุมหานครเซี่ยงไฮ้อีกด้วย

เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่อยู่ในชนบทห่างไกลและที่ไม่สามารถเดินทางออกนอกบ้าน ให้ได้รับบริการทางการศึกษาของผู้สูงอายุ มีความสุขจากการเรียน และเพิ่มคุณภาพชีวิต มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุเซี่ยงไฮ้ ได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยโทรทัศนเซี่ยงไฮ้ และศูนย์พัฒนางานด้านผู้สูงอายุมหานครเซี่ยงไฮ้ ก่อตั้ง “มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุทางอากาศ” (Shanghai Air Elderly University) ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ และก่อตั้ง “มหาวิทยาลัยเว็บไซต์เซี่ยงไฮ้” (Shanghai Web-based Elderly University) ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ แต่ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้มีการยุบรวมเป็น “มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุทางไกลเซี่ยงไฮ้”

ตั้งแต่มหาวิทยาลัยการศึกษาทางไกลผู้สูงอายุดำเนินการมา ได้เปิดหลักสูตรสำหรับผู้สูงอายุทางโทรทัศน ๑๘ หลักสูตร รายการใน “ห้องเรียนทางเว็บไซต์” กว่า ๗๐ หลักสูตร เพื่อถ่ายทอดแก่ผู้สูงอายุ มีจุดรับสัญญาณถึง ๓,๘๒๙ แห่ง จากสถิติข้อมูลมีจำนวนผู้เรียนรวมทั้งสิ้นถึง ๖,๕๗๐,๐๐๐ คน

มีหลักสูตรการเรียนการสอนหลากหลาย เช่น รำมวยไท่เก๊ก การทำกับข้าว การขับร้องประสานเสียง คอมพิวเตอร์ ภาษาอังกฤษ การเขียนอักษรจีน การเรียนประวัติศาสตร์วรรณคดี ฯลฯ สำหรับผู้เรียนที่มีวัยสูงกว่า ๘๕ ปี ให้นิยามติดตามมาดูแลด้วย ๑ คน

สำหรับค่าเล่าเรียนของมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุ จะเก็บในอัตราที่เหมือนกับมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุ วิทยาเขตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยเก็บภาคเรียนละ ๑๒๐ หยวน ภาคเรียนหนึ่งมีระยะเวลา ๑๖ สัปดาห์ หากเป็นหลักสูตรที่ต้องใช้เครื่องมืออุปกรณ์ที่มีราคาแพง อาจมีการเรียกเก็บค่าเล่าเรียนในอัตราที่สูงขึ้น และหากเป็นการเรียนที่ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ ผู้เรียนจะต้องจัดเตรียมมาเอง เช่น กระดาษสำหรับการเขียน พู่กัน หมึก และที่ฝนหมึก เป็นต้น และเนื่องจากมีการเรียกเก็บค่าเล่าเรียนในอัตราที่ต่ำ จึงเกิดปัญหาตามมาคือ ผู้เรียนเรียนแล้วไม่ยอมจบ อยากอยู่มหาวิทยาลัยเรียนต่อไปเรื่อยๆ มหาวิทยาลัยจึงหาทางออกโดยให้มหาวิทยาลัยจัดตั้งชมรมต่างๆ ตามหลักสูตรที่เปิดสอน เพื่อให้ผู้ที่สำเร็จการศึกษาแล้ว แต่มีความผูกพันกับมหาวิทยาลัยและเพื่อนๆ ยังสามารถทำกิจกรรมกับเพื่อนๆ ในชมรมได้

๔) โรงเรียนผู้สูงอายุชุมชนหนานเฉียว วิทยาเขตซีตู เขตเฟิงเสียน

เขตเฟิงเสียนเป็นเขตอุตสาหกรรมใหม่ จึงมีผู้ใช้แรงงานอพยพเข้ามาอยู่จำนวนมาก จำนวนผู้สูงอายุมีประมาณ ร้อยละ ๒๒ ของจำนวนผู้อยู่ในสำมะโนประชากร โรงเรียนผู้สูงอายุชุมชนหนานเฉียวเป็นเพียงวิทยาเขตหนึ่งในชุมชนเมือง มีผู้เรียนจำนวนกว่า ๗๐๐ คน เปิดสอน ๑๒ วิชาตามความสนใจและความต้องการของผู้เรียน เช่น ภาษาอังกฤษ ศิลปะการวาดภาพแบบโบราณของจีน การทำกระดาษสำหรับติดภาพวาด การร้องเพลง การเดินแบบ การรำมวยไท่เก๊ก การเดินระบำพื้นเมือง เป็นต้น เป็นการเรียนรู้ที่สนุกสนาน โรงเรียนสามารถจัดห้องเรียนผู้สูงอายุได้อย่างมีมาตรฐาน และมีความหลากหลาย คุณภาพผู้เรียนเมื่อมีการแข่งขันกับผู้เรียนในระดับเขต หรือระดับเมืองมักมีผลงานเป็นที่ประจักษ์แก่สังคม โดยสามารถคว้ารางวัลชนะเลิศในสาขาวิชาต่างๆ มาให้โรงเรียนอย่างมากมาย

สำหรับแหล่งที่มาของงบประมาณได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเกือบทั้งหมด มีการเรียกเก็บค่าเรียนจากผู้เรียนภาคเรียนละ ๕ หยวน ในจำนวนนี้ได้นำ ๓ หยวนไปเป็นค่าใช้จ่ายในการทำประกัน ซึ่งเป็นอัตราที่ต่ำมาก การเก็บค่าเล่าเรียนเป็นเพียงรูปแบบเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้สึกว่าได้มีส่วนร่วมในการจ่ายค่าเล่าเรียนเท่านั้น

สรุปได้ว่า ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อปัญหาสังคมผู้สูงอายุ โดยมีการกำหนดเรื่องการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุไว้ในเค้าโครงการปฏิรูปและการพัฒนาการศึกษาของสาธารณรัฐประชาชนจีน (ค.ศ. ๒๐๑๐ - ๒๐๒๐) ซึ่งเป็นแผนการศึกษาแห่งชาติ

การบริหารจัดการการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในมหานครเซี่ยงไฮ้ มีการดำเนินงาน ๔ รูปแบบคือ มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุ มหาวิทยาลัยที่เป็นวิทยาเขตซึ่งเป็นการดำเนินงานร่วมกับมหาวิทยาลัย

ภาคปกติ โรงเรียนผู้สูงอายุที่อยู่ในแหล่งชุมชน และมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุทางไกล ที่มีการสอนผ่านสื่อ เช่น โทรทัศน์ เว็บไซต์คอมพิวเตอร์ เป็นต้น แต่ละรูปแบบก็มีความเหมาะสมไปตามบริบทของแต่ละพื้นที่

วัตถุประสงค์ของการก่อตั้งก็เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เป็นการเรียนที่ผู้สูงอายุมีความสุข ไม่เน้นวิชาการ แต่ต้องการฝึกสมองของผู้สูงอายุและทำให้จิตใจผู้สูงอายุมีความเบิกบาน หลักสูตรและวิชาที่เปิดสอนในแต่ละมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุจะไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้เรียนแต่ละแห่ง และเวลาที่เรียนก็แตกต่างกันตามสภาพของมหาวิทยาลัย แต่ที่เหมือนกันคือ จะไม่มีการสอบเพื่อวัดผลการศึกษา เนื่องจากไม่ต้องการเพิ่มความกดดันให้กับผู้เรียน วิชาที่ได้รับความนิยมสูงสุดของทุกมหาวิทยาลัยและโรงเรียนผู้สูงอายุ คือ วิชาการร่ำมวยไท้เก๊ก เนื่องจากเป็นกีฬาที่ไม่กระทบกระเทือนต่อกระดูกและกล้ามเนื้อ มีท่างทำที่อ่อนโยน แต่ต้องใช้พลัง จึงเหมาะสมกับผู้สูงอายุมาก อีกทั้งยังมีผลการวิจัยว่า การร่ำมวยไท้เก๊กเป็นการเสริมสร้างสุขภาพของผู้เรียนให้แข็งแรงอีกด้วย

ครูอาจารย์ที่สอนในมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุ ได้แก่ อาจารย์ที่มีความสามารถเฉพาะด้านของมหาวิทยาลัย เช่น แพทย์แผนจีน ศิลปิน ทั้งที่ยังทำงานอยู่และที่เกษียณอายุแล้ว และนักศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่กำลังศึกษาอยู่ โดยรัฐจะให้ค่าตอบแทนในอัตราที่ค่อนข้างต่ำ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีจิตอาสาที่อยากทำงานเพื่อสังคม

สำหรับงบประมาณมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุได้รับงบประมาณโดยตรงจากรัฐบาลมหานคร เชียงไฮ้ทั้งหมด ส่วนเงินที่เก็บจากผู้เรียนเป็นเพียงเงินส่วนน้อย ผู้เรียนต้องเตรียมอุปกรณ์ไปเอง สำหรับมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุที่เป็นวิทยาเขต ซึ่งเป็นการดำเนินงานร่วมกับมหาวิทยาลัยภาคปกติ งบประมาณจะมาจากมหาวิทยาลัยปกติที่มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุไปร่วมมือด้วย โดยมหาวิทยาลัยปกติที่ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุจะต้องเป็นมหาวิทยาลัยชั้นเลิศที่มีความพร้อมด้านศักยภาพ และมหาวิทยาลัยเหล่านี้จะได้รับการจัดสรรงบประมาณที่สูงกว่ามหาวิทยาลัยปกติทั่วไป สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุที่อยู่ในแหล่งชุมชนงบประมาณได้รับจากตำบลทั้งหมด มีการเก็บค่าเล่าเรียนเพียงวันละ ๕ หยวน โดยหัก ๓ หยวนไว้เป็นค่าประกันชีวิตและอุบัติเหตุให้กับผู้สูงอายุ ส่วนการเรียนที่ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ ผู้เรียนจะต้องเตรียมไปเอง

จุดเด่นของการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในมหานครเชียงไฮ้ คือ การใช้สถานที่ของมหาวิทยาลัยที่ว่างจากการเรียนการสอนเป็นที่เรียนสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรร่วมกัน และมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ ทั้งในการสอนทางโทรทัศน์และการสอนผ่านเว็บไซต์ ทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเข้าถึงบริการการศึกษาเป็นจำนวนมาก โดยรัฐจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้เป็นส่วนใหญ่ และมีการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนสำหรับผู้สูงอายุให้ได้มาตรฐาน

นโยบายการพัฒนาการศึกษาผู้สูงอายุสาธารณรัฐประชาชนจีน (ค.ศ. ๒๐๑๖ - ๒๐๒๐)

นโยบายการพัฒนาการศึกษาผู้สูงอายุสาธารณรัฐประชาชนจีน ค.ศ. ๒๐๑๖ - ๒๐๒๐ (พ.ศ. ๒๕๕๙ - ๒๕๖๓) ซึ่งสภาได้ผ่านความเห็นชอบและประกาศใช้เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ (แปลโดยชนิษฐา จิรวินยวงศ์) มีใจความว่า ผู้สูงอายุเป็นสมบัติอันล้ำค่าของประเทศ การศึกษาสำหรับผู้สูงอายุเป็นภารกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของงานด้านการศึกษาและงานด้านผู้สูงอายุ การพัฒนาการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุเป็นงานที่ต้องมีความตื่นตัวต่อสังคมผู้สูงอายุ ทำให้เกิดการศึกษามีความทันสมัย สร้างสรรค์ความคิดริเริ่มของสังคมแห่งการเรียนรู้ ตอบสนองความต้องการ การเรียนรู้ที่ผู้สูงอายุ เพิ่มระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ส่งเสริมความสามัคคีทางสังคมของ ความต้องการที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพื่อนำกฎหมายสิทธิประโยชน์ของผู้สูงอายุ และกรอบนโยบาย การพัฒนาและการปฏิรูปการศึกษาระยะกลางและระยะยาว ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ - ๒๕๖๓ แห่ง สาธารณรัฐประชาชนจีนสู่การปฏิบัติ ส่งเสริมการพัฒนาการศึกษาของผู้สูงอายุ ดังนี้

๑. สถานการณ์

ปัจจุบันสาธารณรัฐประชาชนจีนเข้าสู่สังคมสูงอายุ ปลายปี ๒๕๕๘ มีประชากรที่มีอายุ มากกว่า ๖๐ ปีถึง ๒๒๒ ล้านคนคิดเป็นร้อยละ ๑๖.๑ ของประชากรทั้งหมดของประเทศ คาดว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ จะมีผู้สูงอายุถึง ๒๔๓ ล้านคน และอีก ๒๐ ปีข้างหน้าแนวโน้มประชากรผู้สูงอายุ จะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น และจะกลายเป็นประเทศที่ “แก่ก่อนรวย” โดยเริ่มปรากฏให้เห็น อย่างชัดเจนแล้ว ในการส่งผลกระทบต่อทุกระบบของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการ ด้านจิตวิญญาณ วัฒนธรรม และการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แนวโน้มด้านการพัฒนา และภารกิจในเรื่องการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุเป็นเรื่องเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการ ดังนั้น นโยบาย ด้านการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นนโยบายสำคัญของสังคม หลายประเทศดำเนินการในรูปแบบ ที่หลากหลาย เช่น การจัดให้มีมหาวิทยาลัยวัยที่สาม การส่งเสริมให้ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งกันและกัน สนับสนุนผู้สูงอายุให้รู้จักการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

พรรคและประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนให้ความสำคัญกับงานผู้สูงอายุในระดับสูง ส่งเสริมการพัฒนางานด้านการศึกษาผู้สูงอายุอย่างกระตือรือร้น ปัจจุบันผู้สูงอายุเข้าร่วมการศึกษา ในหลากหลายรูปแบบ เช่น การศึกษาทางไกล เป็นต้น มีผู้สูงอายุจำนวนกว่า ๗ หมื่นคน ศึกษาอยู่ใน มหาวิทยาลัย และหน่วยงานการศึกษาอื่นๆ มีผู้สูงอายุจำนวนกว่าสิบล้านคน ในเบื้องต้นได้มี หน่วยงานต่างๆ เข้ามาร่วมกันผลักดันการพัฒนาการศึกษาผู้สูงอายุในด้านรูปแบบการจัดการเรียน การสอนที่หลากหลายอย่างมีแบบแผน ในขณะที่เดียวกันจะต้องดำเนินการอย่างมีสติและชัดเจน การศึกษาผู้สูงอายุในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนยังมีปัญหาด้านทรัพยากรและเงินทุน ที่ไม่เพียงพอ การพัฒนาระหว่างสังคมเมืองและชนบทยังไม่มี ความสมดุล หน่วยงานด้านการประกัน ยังไม่สมบูรณ์ ต้องเพิ่มการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานให้มีความสอดคล้อง ปัญหาการมีส่วนร่วม

ของสังคมที่จะต้องลึกซึ้งและกว้างขวางขึ้นอีกระดับหนึ่ง ซึ่งต้องเร่งจัดปัญหาเหล่านี้ออกไป และผลักดันการพัฒนาการศึกษาผู้สูงอายุให้มีความต่อเนื่อง ทุกภาคส่วนต้องกระตือรือร้นต่อการเผชิญหน้ากับสังคมสูงอายุในช่วงเวลาปัจจุบันและอนาคต ต้องรวมพลังในการผลักดันการพัฒนาทางด้านบริการและพัฒนางานที่เร่งด่วนเหล่านี้

๒. ความต้องการองค์รวม

๑) ชี้นำด้านทัศนคติ พรรคและรัฐบาลเป็นผู้ชี้นำทิศทาง โดยประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วม ในการยกระดับการศึกษาผู้สูงอายุ สร้างและใส่ใจในเรื่องนวัตกรรม ความสมดุล การรักษาพื้นที่สีเขียว ความอิสระ ภายใต้ปรัชญาการพัฒนาแบบใหม่ที่ได้รับประโยชน์ร่วมกัน ให้ความสำคัญในการขยายการศึกษาผู้สูงอายุให้กว้างขึ้น มุ่งเน้นการสร้างสรรค์ระบบกลไกการศึกษาผู้สูงอายุ โดยมีเป้าหมายยกระดับคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้นและยืดอายุของผู้สูงอายุให้ยืนยาวขึ้น รวบรวมและจัดสรรทรัพยากรและแหล่งทุนของสังคม กระตุ้นสังคมให้ตื่นตัว ยกกระดับการศึกษาผู้สูงอายุให้ผู้สูงอายุได้รับประโยชน์จากการพัฒนาและปฏิรูปการศึกษา เพื่อให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่สามารถสอนได้ สามารถเรียนได้ สามารถทำประโยชน์แก่สังคมได้ และมีความสุข

๒) หลักการขั้นพื้นฐาน

- ประกันสิทธิประโยชน์ และความเสมอภาคด้านโอกาส
- รัฐเป็นผู้นำหลัก ปรับตามสภาพตลาดหรือสังคม
- เพิ่มประสิทธิภาพความครอบคลุมในระดับรากหญ้า
- เปิดกว้างและยืดหยุ่น รูปแบบหลากหลาย
- อิงบริบทพื้นที่ พัฒนาอย่างมีอัตลักษณ์

๓) เป้าหมายสำคัญ

ภายในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ สามารถดำเนินการด้านการศึกษาผู้สูงอายุในรูปแบบใหม่ ได้อย่างครอบคลุม มีความยืดหยุ่นและหลากหลาย มีคุณลักษณะที่โดดเด่น ได้มาตรฐานและเป็นขั้นตอน กฎหมายและระเบียบด้านการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น มีความชัดเจนในเรื่องความรับผิดชอบ เจ้าภาพหลากหลาย การมีส่วนร่วมมีความเสมอภาค กลไกบริหารจัดการทั้งระบบมีความสมบูรณ์ ความสามารถของการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุขั้นพื้นฐานสามารถยกระดับสูงขึ้น สาระทางการศึกษามีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีรูปแบบการศึกษาที่หลากหลายยิ่งขึ้น หน่วยงานด้านการศึกษาผู้สูงอายุทุกประเภทได้รับการยกระดับสูงขึ้น ทุกภาคส่วนของสังคมให้ความสำคัญและอุปถัมภ์การศึกษาผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมของสังคมได้รับการยกระดับให้เห็นเป็นที่ประจักษ์อย่างน้อยร้อยละ ๒๐ ของผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมปกติทั่วไปของการศึกษาผู้สูงอายุที่จัดให้บริการ

๓. หน้าที่หลัก

- ๑) ขยายแหล่งทุนและทรัพยากรเพื่อการศึกษาผู้สูงอายุ
 - ให้การสนับสนุนการศึกษาผู้สูงอายุในชุมชนเขตเมืองและชนบทก่อน
 - ส่งเสริมสถานศึกษา โรงเรียนทุกระดับ/ประเภทเปิดบริการการศึกษาผู้สูงอายุ
 - ผลักดันให้มหาวิทยาลัยทั่วไปเปิดมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุ
 - ๒) บุกเบิกเส้นทางการพัฒนาการศึกษาผู้สูงอายุ
 - จัดให้มีรูปแบบการศึกษาผู้สูงอายุที่หลากหลายสาระและมีสีสัน
 - สำรวจรูปแบบใหม่ของการบูรณาการกันระหว่างการเรียนรู้การสอนและการดูแล
- ของผู้สูงอายุ
- พัฒนาพลังของทรัพยากรมนุษย์ในกลุ่มผู้สูงอายุ
 - ๓) เพิ่มความแข็งแกร่งในการสนับสนุนบริการด้านการศึกษาผู้สูงอายุ
 - ใช้เทคโนโลยีบริการด้านการศึกษาผู้สูงอายุ
 - รวบรวมทรัพยากรด้านกีฬาและวัฒนธรรมเพื่อการบริหารการศึกษาผู้สูงอายุ
 - ๔) สร้างสรรค์นวัตกรรมด้านระบบกลไกการศึกษาผู้สูงอายุ
 - กระตุ้นให้เกิดพลังการมีส่วนร่วมของสังคม
 - ส่งเสริมการศึกษาผู้สูงอายุและการเชื่อมโยงอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง
 - ๕) ส่งเสริมการศึกษาผู้สูงอายุให้มีความต่อเนื่อง
 - เพิ่มความเข้มแข็งด้านวิชาการและการฝึกอบรมกำลังคนกลุ่มผู้สูงอายุ
 - เพิ่มความเข้มแข็งด้านหลักวิชาการหรือทฤษฎีและการวิจัยด้านนโยบาย
 - เพิ่มความเข้มแข็งด้านความร่วมมือกับต่างประเทศ

๔. ให้ความสำคัญในการผลักดันนโยบาย

- ๑) ให้คุณค่าของนโยบายด้านการฝึกอบรม
- ๒) ยกระดับผลสัมฤทธิ์ในนโยบายกลไกขั้นพื้นฐานของการศึกษาผู้สูงอายุ
- ๓) เรียนรู้นโยบายด้านทรัพยากรและแหล่งทุน
- ๔) ผลักดันนโยบายการเรียนการสอนทางไกล
- ๕) นโยบายการอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ

๕. มาตรการให้หลักประกัน

๑) เพิ่มความเข้มแข็งในการดำเนินงานขององค์กร หน่วยงานต่างๆ ทุกส่วนต้องร่วมมือกันอย่างสอดประสาน

๒) ผลักดันกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง ให้มีความสมบูรณ์ วิจัยระบบการบริหารจัดการด้านการศึกษาผู้สูงอายุให้มีความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ มีการสำรวจ

สภาพปัจจุบันของผู้สูงอายุ และจัดให้มีการประเมินผลการดำเนินงานด้านการศึกษาผู้สูงอายุ และมีการวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

๓) เพิ่มความเข้มแข็งให้กับหน่วยงานทุกส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งองคาพยพ

๔) เพิ่มการลงทุนให้ระบบกลไกมีความสมบูรณ์

๕) สร้างบรรยากาศการพัฒนาการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุให้สมบูรณ์ ทุกหน่วยงานทุกระดับพื้นที่ต้องมีการประกาศนโยบายการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุให้กว้างขวาง เพื่อให้สังคมร่วมรับรู้ และให้ความร่วมมือ

จากนโยบายใหม่นี้จะเห็นว่ารัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนให้ความสำคัญกับการศึกษาของผู้สูงอายุอย่างมาก เพื่อให้ผู้สูงอายุอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี มีส่วนร่วมในสังคม และเชื่อมโยงกับการพัฒนาประเทศ จุดเด่นของนโยบายดังกล่าวคือ สนับสนุนการศึกษาผู้สูงอายุในชุมชน เขตเมืองและชนบทก่อน ให้มีการวิจัยระบบการบริหารจัดการด้านการศึกษาผู้สูงอายุให้มีความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ส่งเสริมสถานศึกษา โรงเรียนทุกระดับ/ประเภทเปิดบริการการศึกษาผู้สูงอายุ ผลักดันให้มหาวิทยาลัยเปิดมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุใช้เทคโนโลยีบริการด้านการศึกษาผู้สูงอายุผลักดันนโยบายการเรียนการสอนทางไกล โดยเฉพาะการกระตุ้นให้เกิดพลังการมีส่วนร่วมของสังคมทุกหน่วยงาน ทุกระดับพื้นที่ต้องมีการประกาศนโยบายการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุให้กว้างขวาง หากทุกฝ่ายน่านโยบายไปปฏิบัติจริงจะทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสได้รับการศึกษาและการเรียนรู้มากขึ้น

๖.๕ การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศญี่ปุ่น

ประชากรสูงอายุในประเทศญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่น (Japan) เป็นประเทศหมู่เกาะในเอเชียตะวันออก มีพื้นที่ ๓๗๗,๙๔๔ ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยเกาะมากถึงกว่า ๓,๐๐๐ เกาะ โดยมีเกาะใหญ่ ๔ เกาะ คือ ฮอนชู คิวชู ชิโกกุ และฮอกไกโด ประชากร ๑๒๘ ล้านคน (ปี ๒๕๕๓) มีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง เมืองหลวงชื่อ โตเกียว หลังจากพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นก็มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นประชาธิปไตยใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ปัจจุบันญี่ปุ่นเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจ โดยมีระบบเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับสามของโลก และเป็นสมาชิกของกลุ่มประเทศ OECD รายได้ประชากรต่อหัว ๓๘,๒๘๑ ดอลลาร์สหรัฐ

ญี่ปุ่นได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แล้ว มีประชากรสูงอายุมากที่สุดในโลก โดยในปี ๒๕๔๓ มีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ร้อยละ ๒๓.๓ และได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๓๓.๑ ในปี ๒๕๕๘ คาดว่าประชากรสูงอายุในประเทศญี่ปุ่นจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๓๗.๓ ในปี ๒๕๗๓ และร้อยละ ๔๒.๕ ในปี ๒๕๙๓

นโยบายผู้สูงอายุ

รัฐบาลญี่ปุ่นตระหนักดีถึงปัญหาผู้สูงอายุในประเทศที่มีอัตราการเพิ่มอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งประเทศญี่ปุ่นได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเร็วที่สุดในโลก รัฐบาลได้มีนโยบายให้การดูแลผู้สูงอายุในเรื่องเงินบำนาญ ค่ารักษาพยาบาล และสวัสดิการต่างๆ ขณะเดียวกัน ก็เป็นภาระค่าใช้จ่ายด้านงบประมาณที่สูงในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อยกระดับความเป็นอยู่สำหรับผู้สูงอายุ จึงมีความพยายามที่จะปรับสัดส่วนความร่วมมือรับผิดชอบของประกันสังคมให้สมดุลระหว่างรัฐกับเอกชน พร้อมกันนั้นก็มีการส่งเสริมการมีบุตรเพิ่มโดยมีสวัสดิการและการอำนวยความสะดวกเรื่องการดูแลเด็กเล็ก เพื่อเพิ่มประชากรเข้าสู่ภาคการผลิตให้มากขึ้นในอนาคต โดยนโยบายที่ส่งผลกระทบอย่างสูงทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง คือ การปฏิรูประบบบำนาญสำหรับผู้เกษียณอายุ รวมทั้งการเพิ่มภาษีบริโภคเพื่อเป็นรายได้ของรัฐที่จะนำมาใช้ในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่มีแต่จะเพิ่มสัดส่วนมากขึ้น ทั้งนี้ การปฏิรูประบบบำนาญเคยเกิดขึ้นครั้งหนึ่งแล้วเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ซึ่งส่งผลให้คนวัยทำงานมีแนวโน้มที่จะได้รับเงินบำนาญลดลงในอนาคต

นโยบายการศึกษาผู้สูงอายุ

ประเทศญี่ปุ่นได้จัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่มาเป็นเวลานาน โดยใช้ชื่อว่า การศึกษาในสังคม หรือ การศึกษานอกโรงเรียน หรือ การศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ มีกำหนดไว้ในมาตรา ๑๒ กฎหมายการศึกษาแห่งชาติ (Fundamental Law of Education 1947) ซึ่งถือเป็นกฎหมายแม่บททางการศึกษา กล่าวคือ “รัฐบาลจะสนับสนุนการศึกษาของชุมชน ซึ่งรวมถึงห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และหน่วยงานที่จัดการศึกษาในสังคมอื่นๆ เปิดโอกาสให้มีการใช้ประโยชน์จากอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกของโรงเรียน เปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้รับข้อมูลข่าวสารและวิธีการเรียนอื่นๆ ที่เหมาะสม”

๑. การจัดการศึกษานอกโรงเรียน (Social Education)

“การศึกษาในสังคม” (Social Education) ในประเทศญี่ปุ่น หมายถึง การศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ การศึกษานอกระบบโรงเรียน และกิจกรรมชุมชนอื่นๆ กฎหมายการศึกษาแห่งชาติของประเทศญี่ปุ่นให้คำจำกัดความคำว่า “social education” ไว้ว่า หมายถึง “การศึกษาที่จัดขึ้นในสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคลและสังคม” โดยความร่วมมือในการส่งเสริมระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับกระทรวงการศึกษา วัฒนธรรม กีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology - MEXT) กิจกรรมการศึกษาดังกล่าวมีความหมายกว้างขวาง รวมถึงพลศึกษาและนันทนาการด้วย เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ในชีวิตของประชาชน

ประวัติความเป็นมาของการศึกษานอกโรงเรียนของประเทศญี่ปุ่น เริ่มด้วยการสร้าง “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” (Kominkan ในภาษาญี่ปุ่น หรือ citizen’s halls ในภาษาอังกฤษ) ในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงได้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ มุ่งส่งเสริมการศึกษาที่ให้ประชาชนเรียนรู้ด้วยกันเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การที่รัฐบาลกลางมีนโยบายจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจึงสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนที่ต้องการเรียนรู้ค่านิยมใหม่ๆ และมีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตยมากขึ้น การขยายของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไปอย่างกว้างขวางทั่วประเทศจึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของยุคใหม่ในประเทศญี่ปุ่น กิจกรรมที่เป็นที่นิยมในขณะนั้นคือ การส่งเสริมสตรี การส่งเสริมสุขภาพ การสร้างอาชีพ และกิจกรรมนันทนาการ หลังจากมีการร่างกฎหมายการศึกษาแห่งชาติในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ก็ได้มีการร่างกฎหมายการศึกษานอกโรงเรียนในปี ๒๔๙๒ ในขณะนั้นมีการสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกว่า ๑ หมื่นแห่งแล้ว

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้มี “มาตรฐานการจัดตั้งและบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” (Standards for the Establishment and Management of Kominkan) ซึ่งเป็นมาตรฐานของอาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก เขตเป้าหมาย และอุปกรณ์ต่างๆ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงการคลังได้จัดทำแผนระยะ ๑๐ ปีเพื่อจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในทุกเทศบาลนคร เทศบาลเมือง และเทศบาลตำบลทั่วประเทศ พร้อมทั้งให้เงินอุดหนุนเพื่อการดำเนินงานแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

นอกจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแล้ว ประชาชนทุกเพศทุกวัยยังสามารถเรียนรู้นอกระบบโรงเรียนหรือเรียนรู้ตามอัธยาศัยได้จากศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งประกอบไปด้วย หอสมุด พิพิธภัณฑ์ ประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ ศูนย์ศิลปะ สวนสัตว์ สวนพฤกษชาติ พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ บ้านเยาวชน ศูนย์ธรรมชาติสำหรับเด็ก ศูนย์กีฬา ศูนย์การศึกษาทางไกล และองค์กรการศึกษาตามอัธยาศัยอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีหอสมุดและพิพิธภัณฑ์ที่บริหารจัดการโดยภาคเอกชน สถานประกอบการ และองค์กรเอกชนอีกเป็นจำนวนมาก

ทั้งนี้ ผู้บริหารและจัดการกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้ จะต้องผ่านการศึกษาและการฝึกอบรมเพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างมืออาชีพ

๒. การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)

ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๗ - ๒๕๓๐ คณะกรรมการแห่งชาติเพื่อการปฏิรูปการศึกษาได้เสนอหลักการ ๓ ข้อ คือ ๑) ให้ความสำคัญอย่างสูงต่อการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล ๒) เปลี่ยนเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ๓) ก้าวให้ทันแนวโน้มของยุคสารสนเทศและความเป็นนานาชาติ กระทรวงศึกษาธิการจึงปรับโครงสร้างใหม่โดยเปลี่ยนกรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นกรมส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning Bureau) ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ซึ่งเป็นการยกระดับการศึกษานอกโรงเรียนให้กว้างกว่าเดิม เน้นการประสานความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยในรูปแบบต่างๆ

กฎหมายการศึกษาแห่งชาติที่แก้ไขใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้กำหนดว่า “เราต้องตระหนักถึงสังคมที่ประชาชนแต่ละคนสามารถเรียนเมื่อไรก็ได้ ที่ไหนก็ได้ ตลอดชีวิต และใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมเพื่อพัฒนาตนเองและดำรงชีวิตอย่างมีความสุข” และส่งผลให้มีการปรับปรุงกฎหมายการศึกษานอกโรงเรียนในอีกสองปีต่อมา และมีการปรับปรุง “มาตรฐานการจัดตั้งและบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” ใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ โดยเพิ่มประเด็นความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่างๆ การสนับสนุนการศึกษาที่บ้าน และการส่งเสริมอาสาสมัคร เป็นต้น

๓. การจัดการศึกษาของ U3A ในประเทศญี่ปุ่น

U3A Osaka เป็นโครงการหนึ่งของ Age Concern Japan ก่อตั้งโดย Mrs Akiko Tsukatani ซึ่งเคยทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ด้านการค้าอยู่สำนักงานกงสุลใหญ่สหราชอาณาจักรเป็นเวลา ๓๕ ปี รับผิดชอบเรื่องการวางผังเมือง สิ่งแวดล้อมและการก่อสร้าง รวมทั้งการดูแลผู้สูงอายุ และปัจจุบันยังทำงานรับใช้ประชากรสูงอายุของญี่ปุ่น ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ องค์กรนี้มีสมาชิก ๕๕๐ คน และยังคงเติบโตขึ้นเรื่อยๆ

กิจกรรมที่จัดใน U3A Osaka ประกอบด้วย การเขียนพู่กันจีน คอมพิวเตอร์ สนทนาภาษาอังกฤษ การทำสวนไม้ดอก การถักนิตติ้ง การวาดภาพ การพับกระดาษ การร้องเพลง ฯลฯ

Mrs Akiko Tsukatani แสดงทัศนะว่า “ประเทศญี่ปุ่นกำลังเผชิญความท้าทายครั้งใหญ่ ประชากรร้อยละ ๒๕ มีอายุ ๖๕ ปีขึ้นไป ข้าพเจ้าได้เห็นรูปแบบ U3A ของสหราชอาณาจักรที่บริหารจัดการตนเองว่าเป็นรูปแบบที่ดีที่สุด สอดคล้องกับความรับผิดชอบของประเทศญี่ปุ่นที่มีผู้สูงอายุจำนวนมาก ซึ่งต้องมีหลักสูตรดูแลผู้สูงอายุ เช่น การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในบ้านพักคนชรา การป้องกันภาวะสมองเสื่อม และส่งเสริมชมรมมิตรภาพ U3A เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึถึงความเป็นชุมชนและความปลอดภัย”

U3A Osaka คัดเลือกอาสาสมัครจากภาคธุรกิจให้นำทักษะการบริหารจัดการมาใช้ในการดำเนินงาน และคาดหวังว่าจะได้รับการสนับสนุนจากสถาบันทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่น

สำหรับประเทศญี่ปุ่น การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุได้เกิดขึ้นมานานแล้ว เนื่องจากหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ได้มีการกระจายอำนาจการบริหารและจัดการศึกษาจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่นอย่างเต็มรูปแบบ กระทรวงศึกษาฯ ในฐานะหน่วยงานกลางมีหน้าที่เพียงกำหนดนโยบาย แผน มาตรฐาน สนับสนุนทรัพยากร ติดตามประเมินผล ส่วนอำนาจในการปฏิบัติกระจายให้กับคณะกรรมการการศึกษา (Board of Education) ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนประชาชน ๓-๕ คน ที่มีความเข้าใจเรื่องการศึกษาและมีคุณธรรมเป็นที่ยอมรับ และมีความเป็นกลางทางการเมือง คณะกรรมการการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจในการตัดสินใจในการปฏิบัติทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้งในและนอกระบบ โดยเฉพาะการจัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ทำให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยสามารถเข้าไปใช้บริการจาก

แหล่งการเรียนรู้เหล่านี้ได้อย่างเท่าเทียมกัน และเนื่องจากญี่ปุ่นมีประชากรสูงอายุจำนวนมาก ซึ่งมีเวลาว่างมากกว่าคนวัยทำงาน ประกอบกับการคมนาคมที่สะดวก และมีแหล่งการเรียนรู้มากมายหลายรูปแบบ จึงทำให้ผู้ที่ไม่ใช่บริการจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตต่างๆ เป็นผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ ส่วนการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะนั้น เพิ่งมีการจัดตั้ง U3A โดยองค์กรเอกชนที่ไปเห็นรูปแบบมาจากประเทศสหราชอาณาจักร แต่กิจกรรมเหล่านั้นก็คล้ายกับกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดให้ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั่วไป

๖.๖ การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศสิงคโปร์

ประชากรสูงอายุในประเทศสิงคโปร์

ประเทศสาธารณรัฐสิงคโปร์ (Republic of Singapore) เป็นประเทศเกาะที่มีขนาดเล็กที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งอยู่ปลายของคาบสมุทรมาลายู มีพื้นที่เพียง ๗๑๘ ตารางกิโลเมตร แยกจากประเทศมาเลเซียเมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ ประชากรประมาณ ๕.๔๗ ล้านคน (ปี พ.ศ. ๒๕๕๗) รายได้ประชากรต่อหัว ๕๑,๔๓๑ ดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งสูงเป็นอันดับสามของโลก ปัจจุบันสิงคโปร์เป็นศูนย์กลางพาณิชย์สำคัญของโลกแห่งหนึ่ง โดยเป็นศูนย์กลางการเงินที่ใหญ่เป็นอันดับสี่ และเป็น ๑ ใน ๕ เมืองท่าที่คับคั่งที่สุดในโลก

สิงคโปร์มีประชากรผู้สูงอายุเป็นสัดส่วนที่สูงที่สุดในกลุ่มประเทศอาเซียน โดยเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๑๐.๗ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นร้อยละ ๑๗.๙ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ และคาดว่าจะเพิ่มเป็นร้อยละ ๓๐.๗ ในปี พ.ศ. ๒๕๗๓

นโยบายผู้สูงอายุ

โอลิเวียโกะ เจ้าหน้าที่นโยบายผู้สูงอายุในฝ่ายสนับสนุนสังคมของกระทรวงพัฒนาชุมชนเยาวชน และกีฬา ได้วิเคราะห์นโยบายผู้สูงอายุของรัฐบาลประเทศสิงคโปร์ไว้ว่า ในประเทศสิงคโปร์ เรื่องของประชากรสูงอายุได้ถูกจัดเป็น “วาระแห่งชาติ” มาตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๐ โดยรัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการระดับสูงหลายคณะขึ้นมาศึกษาแนวโน้มประชากรสูงอายุประกอบด้วยหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากมองเห็นแนวโน้มว่าประชากรสูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ได้ตั้งคณะกรรมการแก้ปัญหาผู้สูงอายุขึ้นมาดูแลเรื่องนี้ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๗ โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขเป็นประธานเพื่อศึกษาและเสนอแนะทางแก้ปัญหาต่อรัฐบาล

ข้อเสนอแนะหลักประการหนึ่งก็คือ ปรับทัศนคติของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุ คณะกรรมการมองเห็นว่าการที่ประชากรสูงอายุอย่างรวดเร็วจำเป็นต้องมีนโยบายแห่งชาติเพื่อทำให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นยังคงแข็งแรงทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สามารถใช้ชีวิตตามปกติได้อย่างมีพลังและเป็นประโยชน์

เนื่องจากตระหนักในกำลังการผลิตของผู้สูงอายุ คณะกรรมการจึงเสนอให้ขยายเวลาเกษียณอายุจาก ๕๕ เป็น ๖๐ และต่อมาเป็น ๖๕ ปี และขยายเวลาที่รับเงินบำนาญออกไปด้วย รวมทั้งได้กำหนดลักษณะงานที่จะให้ผู้สูงอายุทำ เช่น งานล่วงเวลา งานที่ยืดหยุ่นเรื่องเวลา และการทำงานที่บ้าน เพื่อเพิ่มทางเลือกและโอกาสในการทำงานให้กับผู้สูงอายุ นอกจากนี้กรรมการยังยอมรับว่าผู้ที่ดูแลผู้สูงอายุได้ดีที่สุดก็คือ คนในครอบครัว จึงเน้นความจำเป็นที่ต้องให้ความรู้และอบรมบุคลากรเรื่องการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวด้วย

ในช่วงปลายทศวรรษ ๑๙๙๐ (ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๔๔) จนถึงปัจจุบันนโยบายเรื่องผู้สูงอายุของรัฐบาลสิงคโปร์มีการบูรณาการความร่วมมือกันมากขึ้น โดยมีการตั้งคณะกรรมการระหว่างกระทรวงขึ้นดูแลเรื่องผู้สูงอายุ (Inter-Ministerial Committee on the Ageing Population หรือ IMC) เพื่อสร้างวิสัยทัศน์เรื่อง “การสูงอายุอย่างประสบความสำเร็จในสิงคโปร์” “Successful Ageing in Singapore” โดยเตรียมความพร้อมรับโอกาสและความท้าทายที่จะมาถึง เพื่อให้คนสิงคโปร์สูงอายุอย่างมีศักดิ์ศรีและมีส่วนร่วมในสังคม มีความผูกพันระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ และทำให้สิงคโปร์เป็นบ้านที่ดีที่สุดสำหรับผู้สูงอายุทุกคน คณะกรรมการดังกล่าวได้จัดทำรายงานที่มีข้อเสนอแนะ ๗๘ ข้อใน ๖ ประเด็นหลัก คือ การบูรณาการทางสังคมของผู้สูงอายุ ระบบการดูแลสุขภาพ ความมั่นคงทางการเงิน การจ้างงานและการทำงาน นโยบายที่อยู่อาศัยและการใช้ประโยชน์ที่ดิน การติดต่อกันและการขัดแย้งในสังคมผู้สูงอายุ

ในขณะที่เน้นครอบครัวเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุในเบื้องต้น คณะกรรมการดังกล่าวได้เสนอแนวทางให้รัฐบาลสิงคโปร์ใช้ปรัชญาพื้นฐาน “หลายมือช่วยกัน” (Many Helping Hands) โดยชุมชน ครอบครัว และผู้อาวุโสต้องทำงานร่วมกันเพื่อให้ผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่ที่ดีเริ่มจากบุคคลแต่ละคนต้องมีความรับผิดชอบตัวเองที่จะวางแผนและเตรียมเข้าสู่วัยสูงอายุ บทบาทของครอบครัวและชุมชน คือ ให้การสนับสนุนผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ และบทบาทของรัฐ คือ วางกรอบนโยบาย และจัดทําโครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากรที่จำเป็นเพื่อให้ภาคส่วนอื่นๆ เข้ามามีบทบาทด้วย

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๗ - ๒๕๔๙ คณะกรรมการผู้สูงอายุ (Committee on Ageing Issues - CAI) มุ่งเน้นชีวิตที่มีคุณภาพสูงของผู้สูงอายุนั้นใหม่ที่จะมีอายุ ๖๕ ปี ในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ผู้สูงอายุนั้นจะมีสุขภาพดีขึ้นเนื่องจากความก้าวหน้าทางการแพทย์ มีการศึกษามากกว่าและมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าคนรุ่นก่อนนั้น และเป็นกลุ่มที่มีความต้องการจำเป็นมากกว่าด้วย

๑. การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุแบบองค์รวมและประหยัด

นโยบายประกันสุขภาพในสิงคโปร์เน้นการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อส่วนบุคคล และส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีบทบาทในชุมชนนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ รัฐบาลส่งเสริมการดำรงชีวิตที่มีสุขภาพ และมีการกลั่นกรองสุขภาพเพื่อป้องกันความเสี่ยงของการเกิดโรคแต่เนิ่นๆ และสนับสนุนเครือข่ายชุมชนและครอบครัวให้มีบทบาทในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ

อย่างแข็งขัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการดูแลสุขภาพของสิงคโปร์ถือได้ว่าเป็นระบบที่ดีและไม่แพง โดยรัฐบาลให้การอุดหนุนทางการเงิน Medisave national medical savings scheme ซึ่งเปิดตัวในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๒๗ ช่วยให้ชาวสิงคโปร์ออมเงินส่วนหนึ่งจากรายได้ไว้สำหรับค่ารักษาพยาบาลของตนเองและคนในครอบครัว MediShield ซึ่งเริ่มในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นระบบประกันสุขภาพต้นทุนต่ำที่ช่วยจ่ายค่ารักษาพยาบาลส่วนที่นอกเหนือจากโครงการอันแรกจะช่วยให้ MediFund คือ เงินกองทุนที่ตั้งโดยรัฐบาลในเดือนเมษายน ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ เพื่อช่วยเหลือชาวสิงคโปร์ที่มีรายได้น้อยไม่สามารถจ่ายค่ารักษาพยาบาลได้และ ElderShield ซึ่งตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นระบบประกันสุขภาพที่ช่วยเหลือผู้ทุพพลภาพและผู้ชรา ในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ มีการก่อตั้งกองทุน Eldercare Fund สำหรับดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ

๒. ความมั่นคงทางการเงิน : การวางแผนการเงินตลอดชีวิต

ภายใต้ระบบกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ (Central Provident Fund - CPF) ชาวสิงคโปร์ทุกคนจะรับผิดชอบการวางแผนและการออมเพื่อความมั่นคงทางการเงินของตัวเองเมื่อสูงอายุ และมีหลักสูตรอบรมเข้มให้ความรู้แก่ประชาชนเรื่องการวางแผนเพื่อความมั่นคงทางการเงินด้วย ทำให้ประชาชนมีความตระหนักในความสำคัญของการเตรียมตัวเกษียณมากขึ้น

๓. การจ้างงานและการมีงานทำ

การให้ผู้สูงอายุยังทำงานต่อไปเท่าที่จะสามารถทำได้จะช่วยให้มีสุขภาพดีทั้งกายและใจ ได้อยู่ในสังคมและมีความมั่นคงทางการเงิน จึงจำเป็นต้องจัดให้ผู้สูงอายุได้ทำงานตามที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ คณะกรรมการไตรภาคีว่าด้วยการมีงานทำของแรงงานสูงอายุ the Tripartite Committee on Employability of Older Workers (2005) จึงได้มีข้อเสนอ ๔ เรื่อง คือ ขยายโอกาสในการมีงานทำให้กับแรงงานสูงอายุ พัฒนาความสามารถในการแข่งขันของผู้สูงอายุ ยกกระดับทักษะฝีมือและคุณค่าของผู้สูงอายุ และปรับทัศนคติให้เป็นบวกต่อแรงงานสูงอายุ ซึ่งต่อมาทำได้สำเร็จ จากการศึกษาโดยธนาคารฮ่องกงเซี่ยงไฮ้ (HSBC) พบว่าคนสิงคโปร์ต่างจากประเทศอื่นๆ คือ อยากรับงานต่อหลังอายุ ๖๐ ให้นานที่สุดเท่าที่จะนานได้เพื่อรักษาความเป็นอิสระทางการเงิน นายจ้างในสิงคโปร์ก็สนับสนุนแรงงานสูงอายุให้ทำงานต่อไปมากกว่าประเทศอื่นๆ ในโลก มีเพียงไม่กี่บริษัทที่มีนโยบายเกษียณก่อนกำหนด (early retirement) กว่าครึ่งหนึ่งของบริษัทในสิงคโปร์เห็นว่า การเกษียณอายุของแรงงานสูงอายุหมายถึงความสูญเสียทักษะและความรู้ที่มีคุณค่า

๔. ที่อยู่อาศัย การคมนาคม และการใช้ที่ดินที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

การจัดสิ่งแวดลอมที่เป็นมิตรสำหรับผู้สูงอายุถูกผนวกเข้าไว้ในชุมชน ตัวอย่างเช่น โครงสร้างพื้นฐานที่สามารถเข้าถึงได้ จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีเครือข่ายและกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม หลักการสำคัญของนโยบายในการใช้ที่ดินและที่อยู่อาศัยคือ “แก่ที่บ้าน” โดยให้ผู้สูงอายุ

ได้อยู่ที่บ้าน ชุมชน และสิ่งแวดล้อมที่เขาคุ้นเคย โดยไม่พยายามเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือรบกวน แต่ได้รับบริการการช่วยเหลือที่ดี เช่น ปรับปรุงระบบลิฟท์สำหรับผู้สูงอายุในทุกชั้นของอาคารสูง มีระบบคมนาคมขนส่งที่เป็นมิตร ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ องค์การขนส่งทางบกได้ปรับปรุงสถานีรถไฟ เพื่อให้ผู้สูงอายุใช้งานสะดวกขึ้น มีรถประจำทางพื้นต่ำ ไร้นันได และเอื้อต่อการใช้รถวีลแชร์ของผู้สูงอายุ

๕. โครงการหัวใจเยาว์ (Young At Heart)

กรณีตัวอย่างของการให้โอกาสเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุให้คงมีพลัง คือ การส่งผู้สูงอายุเข้าเรียนในโปรแกรมการเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐาน (community-based learning programme) ซึ่งเริ่มโดยศูนย์บริการครอบครัวแห่งหนึ่งชื่อ Marine Parade Family Service Centre ในเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ชื่อ วิทยาลัยชุมชนหัวใจเยาว์ (Young At Heart! – YAH! Community College) เพื่อให้โอกาสการเรียนรู้สำหรับผู้มีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป ผู้เรียนรุ่นแรกเป็นผู้สูงอายุจำนวน ๑๐๐ คน เรียนวิชาสูงอายุวิทยา (gerontology) วิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ และทักษะชีวิตอื่นๆ ซึ่ง ๙๔% ของผู้เรียนมีการศึกษาต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษา และ ๑ ใน ๕ ของผู้เรียนเหล่านี้เพิ่งมีโอกาสเข้าเรียน และส่วนใหญ่หรือ ๘๖% ของผู้เรียน ๒ รุ่น ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ และปี พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นสตรี หลักสูตรมีวิชาแกน งานโครงการ กิจกรรมอาสาและกิจกรรมชุมชน และวิชาเลือก เช่น เต้นรำ โยคะ การวาดภาพเชิงสร้างสรรค์ เมื่อจบหลักสูตรจะได้รับประกาศนียบัตรการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Certificate on Life Long Learning) ผู้เรียนอาวุโสจะได้รับเลือกให้เป็น “ทูตอาวุโสที่มีพลัง” (Active Seniors Ambassadors) ในกิจกรรมอาสาสมัครหลายด้าน

๖. สูงอายุอย่างมีพลังและการบูรณาการทางสังคม

หน่วยงานการศึกษาของสิงคโปร์ได้พยายามปรับเปลี่ยนคุณค่า ทักษะ และความคิดที่มีต่อการสูงอายุและผู้สูงอายุ มุ่งสร้างสังคมที่ผู้สูงอายุมีคุณค่าในฐานะสมาชิกที่สามารถช่วยเหลือในภาวะของครอบครัว ชุมชน และสังคมได้

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ กระทรวงชุมชน เยาวชน และกีฬา (the Ministry of Community, Youth and Sports -MCYS) ได้นำหลักสูตรการศึกษาตลอดปีเรื่องการสูงอายุอย่างมีพลังเน้นความจำเป็นที่ต้องวางแผนล่วงหน้าสำหรับการสูงอายุ และรักษาการดำรงชีวิตอาวุโสที่มีพลังและมีส่วนร่วมในสังคม ซึ่งได้รับการชื่นชมจากหน่วยงานและองค์การอาสาสมัครต่างๆ อย่างมาก

รัฐบาลสิงคโปร์ยังคงเน้นและส่งเสริมให้ประชาชนผู้สูงอายุมีชีวิตที่สุขภาพดี เต็มไปด้วยพลัง มีเครือข่ายทางสังคม เรียนรู้ตลอดชีวิต และมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดในครอบครัว ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณจำนวน ๒๐ ล้านดอลลาร์สิงคโปร์ ให้กับกองทุนโอกาสทอง (Golden Opportunities! - GO! Fund) เพื่อจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการสูงอายุอย่างมีพลัง

แรงขับเคลื่อนนโยบายผู้สูงอายุของสิงคโปร์ประการหนึ่ง คือ การบูรณาการทางสังคม และการสร้างความผูกพันใกล้ชิดระหว่างวัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งในครอบครัว

จะช่วยผู้สูงอายุได้ดีที่สุด ในขณะที่บุตรหลานมีความรับผิดชอบต้องดูแลบิดามารดาที่สูงอายุ ผู้สูงอายุเองก็สามารถช่วยเหลือครอบครัวได้ เช่น เป็นปู่ย่าตายายที่แข็งขันนอกจากนี้ รัฐบาลสิงคโปร์ยังสนับสนุนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับการทำงานเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยให้ลำดับความสำคัญกับพ่อแม่และบุตรหลานที่มีครอบครัวแล้วในการกู้ยืมซื้อที่อยู่อาศัยเพื่อให้ได้อยู่ใกล้กัน และมีมาตรการจูงใจด้านภาษีให้กับบุตรที่ดูแลบิดามารดา

๗. ความผูกพันและความขัดแย้งในสังคมผู้สูงอายุ : ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างวัย

ในสังคมยุคใหม่ที่ครอบครัวมีขนาดเล็กลง และบุตรที่สมรสแล้วอาจแยกครอบครัวออกมา ทำให้ขาดความสัมพันธ์ใกล้ชิด ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นได้ระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ และอาจมีปัญหาการสื่อสาร เพราะคนรุ่นเก่านิยมพูดภาษาถิ่น ขณะที่บุตรหลานนิยมพูดภาษาอังกฤษ รัฐบาลจึงพยายามส่งเสริมให้ครอบครัวที่มีปู่ย่าตายายได้อยู่กับลูกหลาน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นต้นมา รัฐบาลจึงส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการเป็นปู่ย่าตายายที่ดีของครอบครัว ในเดือนกรกฎาคม ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ คณะกรรมการเฉพาะกิจเพื่อส่งเสริมบทบาทของพ่อแม่และความสัมพันธ์ของครอบครัวระหว่างช่วงวัย ได้ถูกจัดตั้งขึ้น เปิดโอกาสให้คนรุ่นสูงวัยและคนหนุ่มสาวได้มีกิจกรรมร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

โดยสรุป กล่าวได้ว่า ประเทศสิงคโปร์ได้มีความตื่นตัวเตรียมรับมือกับประชากรสูงอายุนานมาแล้ว และประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ภารกิจต่อไปคือการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและภาคส่วนต่างๆ เหนืออื่นใดคือ การทำให้ชุมชนมีความกระตือรือร้นและตอบสนองต่อสถานะการสูงอายุของประชากรด้วยทัศนคติที่เป็นบวก

นโยบายการศึกษาผู้สูงอายุ

การจัดการเรียนรู้เพื่อผู้สูงอายุในประเทศสิงคโปร์มีความโดดเด่นและชัดเจนขึ้นเมื่ออัตราการเกิดลดลงและประชากรสูงอายุอย่างรวดเร็ว ซึ่งประเทศเกาะเล็กๆ อย่างสิงคโปร์ได้รับผลกระทบอย่างชัดเจน จึงมีมาตรการต่างๆ ดังนี้

สภาวัยที่สาม (The Council for Third Age - C3A) ได้รับการจัดตั้งขึ้นในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงสาธารณสุข (Ministry of Health) เพื่อเป็นหน่วยงานที่ส่งเสริมการสูงอายุอย่างมีพลัง (active ageing) ในประเทศสิงคโปร์ โดยผ่านระบบการศึกษาของรัฐ การขยายเครือข่าย และการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือ ในฐานะองค์กรหลัก สภาวัยที่สามทำงานร่วมกับหน่วยงานเครือข่ายต่างๆ เพื่อช่วยเหลือให้ประชากรวัยที่สามสูงอายุอย่างมีคุณภาพสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมในฐานะสมาชิกที่มีความสำคัญเช่นเดียวกับวัยอื่นๆ

เครือข่ายของสภาวัยที่สาม ประกอบด้วย หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน องค์กรเอกชนที่มีกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ และเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือ (Partners) ซึ่งเป็นหน่วยงานหรือองค์กร ๖ ประเภท คือ ด้านกฎหมาย สุขภาพ การเงิน การศึกษา การจ้างงาน และชุมชน

สภาวัยที่สามมีจุดเน้น ๓ ด้าน คือ

๑. การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) การเรียนรู้ทำให้ผู้สูงอายุมีเพื่อนใหม่ ได้รวมกลุ่มตามความสนใจ มีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมได้กระชับความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัย และเปิดรับความคิดใหม่ๆ ที่จะทำให้ผู้สูงอายุรู้จักปรับตัว ยอมรับฟังความเห็นและการกระทำของผู้อื่น มีความมั่นใจมากขึ้น

ประโยชน์สำคัญที่จะเกิดขึ้นกับผู้สูงอายุก็คือ การได้ใช้ศักยภาพสมอง ทำให้เกิดความตื่นตัว และกระตือรือร้น และการอภิปรายกับเพื่อนๆ ส่งผลให้ผู้สูงอายุได้ฝึกความสามารถในการคิดวิเคราะห์ นอกจากนี้ การได้เรียนทักษะใหม่ๆ ภาษา หัตถกรรม ดนตรี ตามความสนใจก็ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถชะลอความเสื่อมของสมองอีกด้วย

๒. การส่งเสริมกิจกรรมอาสาสมัครของผู้สูงอายุ (Empowering Senior Volunteerism) กิจกรรมอาสาสมัครจะช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสช่วยเหลือสังคม ได้เข้าใจสภาวะการสูงอายุ ได้พบคนวัยต่างๆ ได้ถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิต ได้มีเครือข่ายทางสังคมมากขึ้น สุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้สภาวัยที่สามยังทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกองทุนอาสาสมัครผู้สูงอายุ (Silver Volunteer Fund) ด้วย ดังนั้นองค์กรที่ส่งเสริมกิจกรรมอาสาสมัครผู้สูงอายุสามารถขอรับการสนับสนุนได้

๓. การสูงอายุในทางบวก (Positive Ageing) เป็นกิจกรรมที่สร้างความตระหนักในโอกาสและความท้าทายที่มาพร้อมกับวัยสูงอายุ และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ค้นพบตัวเอง โดยมีสื่อเป็นคู่มือในการค้นหาศักยภาพของผู้สูงอายุแต่ละคน รวมทั้งกำหนดเป้าหมายในชีวิตที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคม

สภาวัยที่สาม (C3A) กำหนดว่าการมีชีวิตที่มีคุณภาพประกอบด้วย ๗ มิติ คือ

๑. ด้านร่างกาย (physical wellness)
๒. ด้านสติปัญญา (intellectual wellness)
๓. ด้านสังคม (social wellness)
๔. ด้านอารมณ์ (emotional wellness)
๕. ด้านจิตใจ (spiritual wellness)
๖. ด้านอาชีพ (vocational wellness) และ
๗. ด้านการเงิน (financial wellness)

ในส่วนการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุซึ่งจัดโดย C3A นั้น ประกอบด้วยกิจกรรมการประชุม และนิทรรศการเพื่อผู้สูงอายุในหัวข้อและวาระต่างๆ เช่น เรื่องเกี่ยวกับศิลปะ ดนตรี วัฒนธรรม และการจัดงานเทศกาลในสวน เป็นต้น

นอกจากนี้ C3A ได้เปิดให้ผู้สูงอายุเข้าไปศึกษาหาความรู้ (Learning) ในเว็บไซต์ ซึ่งนำเสนอเป็นบทความที่ให้ความรู้ในด้านต่างๆ คือ

๑. ด้านสุขภาพ เช่น การเล่นเกมเพื่อป้องกันสมองเสื่อม อาหารปลอดภัยและมีคุณค่าสูง การอ่านเพื่อพัฒนาสมอง การเลือกซื้ออาหาร การป้องกันการสูญเสียการได้ยิน เป็นต้น

๒. ด้านการทำอาหาร เช่น การปรุงอาหารเมนูต่างๆ อาหารทั้งคาวและหวานของเอเชีย ยุโรป ฯลฯ

๓. ด้านการเงิน เช่น การวางแผนการเงิน การเริ่มธุรกิจในวัยสูงอายุ หลักการลงทุนที่คุ้มค่า ฯลฯ
๔. ด้านการสร้างกำลังใจ เป็นการนำเสนอบทความความสนใจของผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมดีๆ เพื่อสังคม
๕. ด้านการเดินทาง เป็นการนำเสนอบทความสารคดีการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
๖. ด้านการทำงาน เป็นการนำเสนอบทความเกี่ยวกับการทำงานและอาชีพของผู้สูงอายุ
๗. ด้านเทคโนโลยี เป็นการนำเสนอสาระความรู้เกี่ยวกับวิธีการใช้เทคโนโลยี รวมทั้งประโยชน์และข้อพึงระวังของการใช้เทคโนโลยีในผู้สูงอายุ
๘. ด้านความปลอดภัย นำเสนอนวัตกรรมเครื่องช่วยผู้สูงอายุให้เคลื่อนไหวอย่างปลอดภัย การดูแลผู้สูงอายุในการเดินข้ามถนน การออกแบบในบ้านให้ปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น
๙. ด้านความทรงจำในอดีต เป็นการนำเสนอบทความเกี่ยวกับสถานที่ที่มีความสำคัญในอดีตที่ยังอยู่ในความทรงจำของผู้สูงอายุ
๑๐. ด้านความเป็นประเทศสิงคโปร์ นำเสนอบทความเกี่ยวกับการพัฒนาของประเทศสิงคโปร์ในมิติต่างๆ

สถาบันการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ (The National Silver Academy-NSA) ความริเริ่มที่สำคัญของ C3A ประการหนึ่ง คือ การจัดตั้งสถาบันการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ (The National Silver Academy-NSA) ซึ่งหมายถึง เครือข่ายสถาบันการศึกษาที่สูงกว่าระดับมัธยมศึกษา (post-secondary education institutions-PSEIs) เช่น วิทยาลัยสารพัดช่าง มหาวิทยาลัย สถาบันศิลปะ ฯลฯ และองค์กรที่มีชุมชนเป็นฐาน (the community-based organizations) ซึ่งให้โอกาสทางการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุอย่างหลากหลาย ตั้งแต่เดือนมิถุนายน ๒๕๕๙ เป็นต้นมา สถาบันเหล่านี้เปิดให้ผู้สูงอายุวัย ๕๐ ปีขึ้นไป สามารถเข้ามาเรียนรู้ได้

๑. หลักสูตรระยะสั้น (Short Courses) เป็นหลักสูตรที่สอนทักษะชีวิต และทักษะการทำงาน ซึ่งมีระยะเวลาตั้งแต่หลักสูตร ๓ ชั่วโมง จนถึงหลักสูตร ๑๒ สัปดาห์ มีทั้งด้านธุรกิจ สื่อเทคโนโลยี สุขภาพอนามัย และศิลปะ ผู้สูงอายุ ๕๐ ปีขึ้นไปจะได้รับเงินอุดหนุนประมาณครึ่งหนึ่งของค่าเล่าเรียน สำหรับการเข้าเรียนในสถาบันของเครือข่าย PSEIs และองค์กรที่มีชุมชนเป็นฐาน ผู้เรียนต้องรับผิดชอบจ่ายภาษีร้อยละ ๗ ของค่าเล่าเรียนปกติ

๒. ไม่มีการสอบ (Exam-Free Modules) ชุดการเรียนเหล่านี้ได้รับการคัดเลือกมาจากหลักสูตรปกติที่จัดสอนในสถาบันเทคนิคศึกษา วิทยาลัยสารพัดช่าง และมหาวิทยาลัยโดยคิดค่าเรียนไม่แพง ผู้สูงอายุที่มีคุณสมบัติสามารถเข้าเรียนในหลักสูตรเหล่านี้ไปพร้อมๆ กับนักศึกษาปกติเพื่อสะสมหน่วยกิตและรับปริญญาหรือประกาศนียบัตร ในขณะที่นักศึกษาปกติต้องผ่านการสอบ โดยที่ผู้สูงอายุไม่จำเป็นต้องสอบ

๓. โอกาสในการเรียนรู้ร่วม (Ad Hoc Learning Opportunities) เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุกับนักศึกษาเพื่อเรียนรู้บางเรื่องเป็นกรณีพิเศษ แต่หลักสูตรทั่วไปอาจรวมถึงการเสวนาสั้นๆ ที่จัดโดยองค์กรที่มีชุมชนเป็นฐาน ซึ่งมีเป้าหมายคือผู้สูงอายุ

สถาบันการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ (The National Silver Academy-NSA) ได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ (Ministry of Education) และกระทรวงสาธารณสุข (Ministry of Health) และบริหารจัดการโดย C3A

๖.๗ เปรียบเทียบนโยบายการเรียนรู้ของผู้สูงอายุใน ๖ ประเทศ

หากเปรียบเทียบนโยบายและรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของ ๖ ประเทศ จะพบข้อสรุปดังในตารางข้างล่างนี้ คือ ทุกประเทศเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ มีจำนวนผู้สูงอายุระหว่าง ๖๐-๖๕ ปีขึ้นไป เป็นสัดส่วนร้อยละ ๑๕-๒๓ ของประชากรทั้งหมดในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ มีความตระหนักในปัญหาผู้สูงอายุและได้เตรียมมาตรการทางกฎหมายรองรับการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุนานมาแล้ว หน่วยงานของรัฐที่เป็นเจ้าภาพจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุส่วนใหญ่คือ กระทรวงศึกษาธิการ รูปแบบการส่งเสริมส่วนใหญ่เน้นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับงบประมาณมีความหลากหลาย ส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลกลาง ท้องถิ่น และเอกชน สหราชอาณาจักรกับสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่องค์กรเอกชนมีบทบาทสูงในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างอิสระ จึงไม่พึ่งพิงรัฐบาล แต่จะมีกองทุนที่รับบริจาคและเก็บค่าเรียนจากผู้สูงอายุในราคาถูกลง

สำหรับองค์กรที่รับผิดชอบการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในสหราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่องค์กรเอกชนเป็นผู้จัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ญี่ปุ่นและจีนจัดโดยหน่วยงานของรัฐ ขณะที่ประเทศอื่นๆ คือ อิสราเอล สิงคโปร์ จัดโดยหน่วยงานของรัฐและเอกชน โดยใช้สถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ของแต่ละประเทศแตกต่างกันไป จีนมีจุดเด่นตรงที่มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุผ่านโทรทัศน์และเว็บไซต์ กิจกรรมการเรียนรู้ที่โดดเด่นและประสบความสำเร็จของทุกประเทศคือ การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัย การออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ มีกิจกรรมอาสาสมัคร และการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุโดยร่วมมือกันทำงานอย่างบูรณาการระหว่างหน่วยงานต่างๆ

ตารางที่ ๖ เปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่อผู้สูงอายุในประเทศไทยต่างๆ

ประเทศ และกรณีตัวอย่าง	เกณฑ์อายุ ผู้สูงอายุ	สัดส่วน ประชากร สูงอายุ ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ (ร้อยละ)	หน่วยงานของรัฐ ที่เป็นเจ้าภาพ จัดการเรียนรู้ สำหรับผู้สูงอายุ	รูปแบบ การส่งเสริม	กองทุน เพื่อการเรียนรู้	องค์กรที่รับผิดชอบ การเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	สถานที่ จัดกิจกรรม การเรียนรู้	จุดเน้นของกิจกรรมการเรียนรู้ ที่โดดเด่นและประสบความสำเร็จ
สหราชอาณาจักร	๖๐ ปี	ร้อยละ ๒๓	สถาบันอุดมศึกษา สถาบัน การอาชีวศึกษา องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น	ส่งเสริม การศึกษา ตลอดชีวิต	กองทุนวัยที่สาม (Third Age Trust)	องค์กรอาสาสมัคร ที่มีความเป็นอิสระ คณะกรรมการ ร่วมด้านผู้สูงอายุ (Inter-Ministerial Group on Ageing)	มหาวิทยาลัย วัยที่สาม (U3A) และสถาบัน การศึกษาต่างๆ	-Intergenerational Harmony -การบูรณาการการทำงาน
สหรัฐอเมริกา	๖๐ ปี	ร้อยละ ๒๐.๗	หน่วยงานของรัฐ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ และ National Education Association (องค์กรเอกชน)	ส่งเสริม การศึกษา ตลอดชีวิต	รายได้จากการเก็บ ค่าธรรมเนียม การเรียนรู้ ซึ่งไม่แพง จากเงินบริจาค และเงินช่วยเหลือ	องค์กรเอกชน	Elderhostel Institute, Institute for Learning in Retirement (ILR)	-การเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง คนต่างวัย ที่อยู่อาศัยจับคู่ เรียนกับหลาน -การบูรณาการการทำงาน หลายหน่วยงาน
อิสราเอล	๖๕ ปี	ร้อยละ ๑๕.๘	กระทรวงศึกษาธิการ	ส่งเสริม การศึกษา ตลอดชีวิต	กระทรวงต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นหน่วยงานกลาง ที่จัดสรร งบประมาณ	องค์กรเอกชน ร่วมกับหน่วยงาน ของรัฐ	องค์กรบริการ ผู้สูงอายุ (The "SHALEM" - Services for the Elderly Organization)	สร้างความสัมพันธ์ระหว่าง วัยโดยผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน โดยหลานจับคู่กับปู่ย่าตายาย -อาสาสมัครประจำ โรงเรียนอนุบาล -การบูรณาการการทำงาน หลายหน่วยงาน

ตารางที่ ๖ (ต่อ)

ประเทศ และกรณีตัวอย่าง	เกณฑ์อายุ ผู้สูงอายุ	สัดส่วน ประชากร สูงอายุ ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ (ร้อยละ)	หน่วยงานของรัฐ ที่บริหารจัดการ สำหรับผู้สูงอายุ	รูปแบบ การส่งเสริม	กองทุน เพื่อการเรียนรู้	องค์กรที่รับผิดชอบ การเรียนรู้ ของผู้สูงอายุ	สถานที่ จัดกิจกรรม การเรียนรู้	จุดเน้นของกิจกรรมการเรียนรู้ ที่โดดเด่นและประสบความสำเร็จ
ญี่ปุ่น	๖๕ ปี	ร้อยละ ๒๕	Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology - MEXT ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	ส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต	กระทรวงการศึกษา ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	Kominkan, Lifelong Learning Center	-Intergenerational Harmony -การบูรณาการทำงานหลายหน่วยงาน
สาธารณรัฐประชาชนจีน	๖๐ ปี	ร้อยละ ๑๕.๒	กระทรวงการศึกษา และการจ้างงาน	ส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต	มูลนิธิเอกชน เงินบริจาค ค่าธรรมเนียม การเรียนรู้ รัฐบาล และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	คณะกรรมการแห่งชาติด้านปัญหาผู้สูงอายุในระดับชาติ จังหวัด เมือง	Elderly Air University, Web-Based Elderly University	ผู้สูงอายุถ่ายทอดความรู้ให้กับคนรุ่นหลัง มีบทบาทในการดูแลครอบครัว และช่วยสังคม
สิงคโปร์	๕๐ ปี	ร้อยละ ๑๗.๙	กระทรวงสาธารณสุข (Ministry of Health)	ส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต	คณะกรรมการเกี่ยวกับผู้สูงอายุ กองทุนโอกาสทอง (Golden Opportunities! - GO! Fund)	C3A	C3A-NSA	-การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับนักศึกษา -การบูรณาการทำงานหลายหน่วยงาน

สรุป ประเทศต่างๆ ที่คัดสรรมาทั้ง ๖ ประเทศมีรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุต่างกัน เนื่องจากบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ซึ่งไม่อาจเปรียบเทียบได้ว่าของประเทศไหนดีกว่ากัน แต่แต่ละประเทศมีจุดเด่นต่างกันไป เช่น สหราชอาณาจักรมี U3A ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความสนใจ สหรัฐอเมริกามี Elderhostel ให้ผู้สูงอายุรวมกลุ่มทำกิจกรรมเรียนรู้และเดินทางร่วมกัน สิงคโปร์มี C3A เป็นองค์กรหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุและเครือข่ายสถาบันที่จัดการเรียนรู้เพื่อผู้สูงอายุ (National Silver Academy) ประเทศญี่ปุ่นมี Kominkan เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับคนทุกเพศทุกวัย ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน มีมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุ ทั้งในรูปแบบที่เป็นอิสระ หรือเปิดเป็นวิทยาเขตในมหาวิทยาลัยปกติที่มีศักยภาพ มีโรงเรียนผู้สูงอายุในชุมชน และมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุทางไกล เป็นต้น

แต่ละประเทศตระหนักในแนวโน้มของโครงสร้างประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้น และเตรียมการรองรับ จุดเด่นที่เห็นได้ชัดเจนคือ ทุกประเทศมีหน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ หรือ การศึกษาออกโรงเรียน และ “การศึกษาตลอดชีวิต” หรือ “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” มาอย่างยาวนาน หลายประเทศมีองค์กรหลัก เช่น คณะกรรมการการศึกษา และคณะกรรมการผู้สูงอายุ เป็นองค์กรกลางที่ดูแลเรื่องการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ รัฐบาลสนับสนุนงบประมาณ หรือจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ในหลายประเทศองค์กรเอกชนมีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ มีกิจกรรมอาสาสมัครที่เป็นผู้สูงอายุ ซึ่งนับว่าเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมอาสาสมัครด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็นไปเพื่อการพัฒนาตนเองให้มีสุขภาพดี เป็นการเรียนตามอัธยาศัย ไม่เน้นการเรียนที่มุ่งหน่วยกิตและประกาศนียบัตรหรือการมีงานทำ แต่เรียนเพื่อความสุข และเน้นการเรียนร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับนักเรียนหรือหลาน เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างวัย (Intergenerational dialogue) ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่หลายประเทศดำเนินการอยู่ และหลายวิธีการสามารถนำมาปรับใช้กับประเทศไทยได้

สำหรับประเทศไทยเอง ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า มีนโยบายและกฎหมายรองรับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุไว้ค่อนข้างสมบูรณ์แล้ว เพียงแต่หน่วยงานของรัฐ เช่น กระทรวงศึกษาธิการและสถานศึกษาในสังกัดต้องมีบทบาทให้มากขึ้น และต้องส่งเสริมภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมให้มากขึ้นด้วย

บทที่ ๗

กรณีตัวอย่างของการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ในต่างประเทศ

ในบทนี้จะนำเสนอกรณีตัวอย่างของการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในต่างประเทศรวม ๒ แห่ง คือเขตปกครองพิเศษฮ่องกง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และจังหวัดโอกินาวา ประเทศญี่ปุ่น

๗.๑ กรณีศึกษาที่หนึ่ง เขตปกครองพิเศษฮ่องกง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

๑. ข้อมูลพื้นฐานของฮ่องกง

เขตปกครองพิเศษฮ่องกง แห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีน มีพื้นที่รวม ๑,๐๙๖.๖๓ ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย เกาะฮ่องกง (๘๐.๓๐ ตารางกิโลเมตร) เกาลูน (๔๖.๗๑ ตารางกิโลเมตร) เขตดินแดนใหม่ (New Territories) และเกาะอื่นๆ (๙๖๙.๖๒ ตารางกิโลเมตร)

เดิมเกาะฮ่องกงเป็นเพียงหมู่บ้านประมงที่เจียบสงบ เต็มไปด้วยโชดหิน จนกระทั่งในยุคที่เริ่มมีการค้ากับชาติตะวันตก ทหารเรืออังกฤษพบว่าอ่าวฮ่องกงเหมาะแก่การจอดเรือเพื่อค้าขาย เนื่องจากมีน้ำลึกและคลื่นลมสงบ จึงตั้งสถานีการค้าขึ้น และหลังจากจีนพ่ายแพ้ในสงครามฝิ่นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๓๘๕ (ค.ศ. ๑๘๔๒) เกาะฮ่องกงได้ตกเป็นอาณานิคมของสหราชอาณาจักร ต่อมาจีนพ่ายแพ้อีกครั้งในสงครามฝิ่นครั้งที่สอง สหราชอาณาจักรได้บีบบังคับให้จีนทำสัญญาในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ (ค.ศ. ๑๘๙๘) ให้สหราชอาณาจักรเข้าพื้นที่บริเวณที่เรียกว่า “เขตดินแดนใหม่” (New Territories) รวมทั้งเกาะรอบข้าง จำนวน ๒๓๕ เกาะ เป็นเวลา ๙๙ ปี นับจากวันที่ ๑ กรกฎาคมเป็นต้นไป ในระหว่างนี้คนจีนจากแผ่นดินใหญ่ได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในฮ่องกง ทำให้มีประชากรมากขึ้น

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ฮ่องกงถูกญี่ปุ่นยึดครองในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ (ค.ศ. ๑๙๔๑) เกิดปัญหาขาดแคลนอาหาร ประชาชนจำนวนมากได้อพยพลี้ภัยไปอยู่แผ่นดินใหญ่จีน จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ (ค.ศ. ๑๙๔๖) หลังสงครามสิ้นสุดลง สหราชอาณาจักรได้จัดตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้นบริหารฮ่องกง ประชาชนที่อพยพออกไปก็กลับเข้ามาอีกครั้ง รวมทั้งคนจีนจากแผ่นดินใหญ่ที่ลี้ภัยจากการสู้รบในประเทศ หลังจากนั้นเป็นต้นมาฮ่องกงก็มีการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมและการค้า ทำให้เศรษฐกิจและฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น

ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๓ (ค.ศ. ๑๙๗๐) ฮ่องกงได้รับการจัดอันดับให้เป็น “เสือแห่งเอเชีย” มีอำนาจทางเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยอุตสาหกรรมเทคโนโลยีขั้นสูง

ต่อมาเมื่อครบกำหนดสัญญาเช่าได้มีพิธีส่งมอบเกาะฮ่องกงคืนให้แก่จีน เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ (ค.ศ. ๑๙๙๗) โดยจีนได้ให้สัญญาว่าจะยอมให้ฮ่องกงอยู่ในฐานะ “เขตปกครองตนเอง” ต่อไปเป็นเวลา ๕๐ ปี ตามนโยบาย “หนึ่งประเทศ สองระบบ” จนถึงวันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๙๐

เขตปกครองพิเศษฮ่องกงมีประชากรประมาณ ๗,๒๓๔,๘๐๐ คน (ปี พ.ศ. ๒๕๕๗) รายได้ต่อหัว ปีละ ๖๐,๕๕๓ ดอลลาร์ (ประมาณ ๒๗๓,๖๙๙.๕๖ บาท)

๒. ประชากรและผู้สูงอายุในฮ่องกง

ปัจจุบันฮ่องกงมีอัตราการเกิดต่ำที่สุดในเอเชีย และคาดว่าจะมีอัตราการเกิดต่ำที่สุดในโลก ในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ในทางตรงกันข้ามประชากรผู้สูงอายุกลับเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็ว และคาดว่าจะประชากรอายุ ๖๕ ปีขึ้นไป จะเพิ่มจากร้อยละ ๑๓ ของประชากรทั้งหมดในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นร้อยละ ๒๘ ในปี พ.ศ. ๒๕๘๒ ซึ่งหมายความว่าฮ่องกงจะแซงญี่ปุ่นขึ้นไปเป็นอันดับหนึ่งของภูมิภาคนี้ ที่มีประชากรอายุ ๖๕ ปีขึ้นไปมากที่สุดในเอเชียและในโลก ในภาวะเช่นนี้ฮ่องกงจึงต้องเผชิญความท้าทายเรื่องการให้บริการดูแลผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพและการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี

๓. การแก้ปัญหาเรื่องผู้สูงอายุของฮ่องกง

สำหรับฮ่องกง “ผู้สูงอายุ” หมายถึงผู้มีอายุเกิน ๖๕ ปีขึ้นไป โดยที่ข้าราชการเกษียณอายุเมื่อถึงวัย ๖๐ ปี แต่พลเมืองฮ่องกงที่อายุ ๖๕ ปีขึ้นไปจะมีสิทธิได้รับ “บัตรผู้สูงอายุ” (Senior Citizen Card) ซึ่งทำให้ได้สิทธิพิเศษมากมายทั้งจากภาครัฐและเอกชน รวมถึงบริการต่างๆ เช่น รถประจำทาง รถไฟ แพทย์และโรงพยาบาลเอกชน ธุรกิจและร้านค้าที่ขายผลิตภัณฑ์หลายชนิด ผู้สูงอายุฮ่องกงสามารถเดินทางไปไหนก็ได้ในแต่ละวันโดยจ่ายค่าโดยสารเพียง ๒ ดอลลาร์ฮ่องกง (ประมาณ ๙ บาท) นอกจากนี้ รัฐบาลฮ่องกงยังมี “เบี้ยผู้สูงอายุ” (Old Age Allowance) แก่ผู้สูงอายุระหว่าง ๖๕-๖๙ ปี

ผู้สูงอายุในฮ่องกงมีการศึกษาค่อนข้างน้อย จากการสำรวจในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ประมาณร้อยละ ๓๕ ของผู้สูงอายุไม่เคยได้รับการศึกษาหรือมีการศึกษาระดับอนุบาลเท่านั้น ขณะที่กลุ่มอายุรองลงมา คือ ประมาณร้อยละ ๕๒ ของประชากรอายุ ๑๕ ปีขึ้นไปมีการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย อันเป็นผลจากมีการประกาศใช้การศึกษาภาคบังคับ ๙ ปี ในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๗๐ (พ.ศ. ๒๕๑๓)

การที่ผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นส่งผลกระทบต่อสังคมในหลายด้าน ทั้งด้านนโยบายและแผนด้านสังคม การจัดสวัสดิการสังคม การดูแลรักษาระยะยาว การดูแลสุขภาพ และการดูแล

หลังเกษียณอายุ อย่างไรก็ตาม ความจำเป็นอีกประการหนึ่งของประชากรสูงอายุซึ่งได้รับความสนใจและความสำคัญอย่างมากในสองทศวรรษที่ผ่านมาคือ การศึกษาของผู้สูงอายุ

๔. การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในฮ่องกง

๔.๑ ทำไมการเรียนรู้จึงจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุในฮ่องกง

Maureen Tam อาจารย์มหาวิทยาลัยการศึกษาแห่งฮ่องกง ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างการสูงอายุกับการเรียนรู้ไว้ในบทความทางวิชาการเรื่อง Active ageing, active learning : policy and provision in Hong Kong โดยวิเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสรุปว่า มิงงานศึกษาวิจัยหลายชิ้นที่ชี้ให้เห็นว่า “การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เป็นผู้สูงอายุที่มีพลัง (active ageing)” ประโยชน์ที่ได้จากการเรียนรู้คือ ทำให้มีต้นทุน ๓ ด้านใหญ่ๆ ประกอบด้วย ต้นทุนด้านมนุษย์ (Human Capital) เช่น การฝึกทักษะต่างๆ ต้นทุนด้านสังคม (Social Capital) เช่น เครือข่ายหรือความสัมพันธ์ทางสังคม ต้นทุนด้านอัตลักษณ์ (Identity Capital) เช่น การพัฒนาตนเอง เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบว่าสุขภาพมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับการเรียนรู้โดยเป็นเหตุปัจจัยและผลซึ่งกันและกัน การมีสุขภาพที่ดีจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่ดี และการเรียนรู้ที่ดีจะนำไปสู่สุขภาพที่ดีหรือชีวิตที่มีคุณภาพด้วย เช่น ทำให้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุข มีความเชื่อมั่นมากขึ้น รู้จักคิด พึงพอใจในตนเอง และมีความสามารถที่จะก้าวทันความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่เทคโนโลยีมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ถ้าผู้สูงอายุมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจะช่วยให้เขาสามารถก้าวทันเทคโนโลยีใหม่ๆ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีโดยรู้จักพึ่งพาตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มิงงานวิจัยทางประสาทวิทยาหลายชิ้นที่พบว่า การเรียนรู้และใช้สมองนอกจากจะช่วยลดปัญหาความจำเสื่อมแล้ว ยังทำให้ความจำและสติปัญญาดีด้วย แม้จะเป็นช่วงวัยสูงอายุแล้วก็ตาม ดังนั้น การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้ทั้งในระบบ นอกกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นสิ่งจำเป็น

๔.๒ ผู้สูงอายุต้องการเรียนรู้อะไร

งานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องของผู้สูงอายุที่ต้องการเรียนมีไม่มากนัก แต่มีข้อค้นพบว่าผู้สูงอายุต้องการเรียนเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ ความปลอดภัย การพักผ่อนหย่อนใจ การเดินทาง และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่จะช่วยให้เขาก้าวทันโลก มีทักษะใหม่ๆ ได้ค้นพบความถนัดใหม่ๆ ของตนเอง และมีอาชีพการงานใหม่ๆ นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ชี้ว่า มีปัจจัยหลายอย่างที่มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เช่น เพศ สุขภาพ ระดับการศึกษาเดิม อายุ เขตที่อยู่อาศัย ฐานะเศรษฐกิจ เป็นต้น แต่เหตุผลที่คล้ายๆ กันสำหรับความจำเป็นที่ต้องเรียนรู้คือ เพื่อฝึกสมองให้กระปรี้กระเปร่าและบรรลุเป้าหมายของชีวิต ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพมองว่าผู้สูงอายุจำเป็นต้องเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่อง การจัดการสุขภาพ (health management) เพราะสุขภาพที่ดีจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่ดี และในทำนองเดียวกันการเรียนรู้ที่ดีก็นำไปสู่สุขภาพที่ดีด้วย ความจำเป็นอื่นๆ ที่ผู้สูงอายุต้องเรียนรู้

คือ เรื่องการเงิน (finance) และการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารสองทาง (the use of interactive communications technology) เพื่อใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในการดำรงชีวิต นอกจากนี้ งานวิจัยยังพบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการการเรียนรู้ที่หลากหลายเกี่ยวกับว่าจะเรียนอย่างไรและเรียนที่ไหน บ้างก็ต้องการเรียนหลักสูตรและกิจกรรมที่เป็นระบบแบบชั้นเรียน บ้างก็ต้องการเรียนรู้แบบตัวต่อตัว บ้างก็ต้องการเรียนตามอัธยาศัย เช่น การอ่าน การสนทนา การศึกษาจากรายการ โทรทัศน์เพื่อการศึกษา เป็นต้น

๕. การพัฒนานโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในฮ่องกง

ช่วงก่อนที่จะมีการส่งมอบฮ่องกงคืนแก่จีนนั้น การเรียนรู้ของผู้สูงอายุยังมีไม่มากและไม่เป็นระบบ ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยองค์กรเอกชน (Non-Governmental Organization) หรือ NGO เช่น ศูนย์ดูแลผู้สูงอายุ มาตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. ๑๙๘๐ สาระที่เรียนรู้ เช่น ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์ ภาษาอังกฤษขั้นพื้นฐาน การเขียนอักษรด้วยพู่กันจีน การวาดภาพ การเต้นรำ และ tai chi เป็นต้น โดยไม่สะสมหน่วยกิต มุ่งพัฒนาตนเองของผู้สูงอายุ

หลังจากฮ่องกงกลับคืนสู่จีนในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ (ค.ศ. ๑๙๙๗) แล้ว ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ คือ มีการจัดตั้งคณะกรรมการผู้สูงอายุ (Elderly Commission) ขึ้นในปีเดียวกันนั้น เพื่อให้เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาเรื่องนโยบายและโครงการต่างๆ ที่จะแก้ปัญหาเรื่องประชากรสูงอายุแก่รัฐบาลฮ่องกง จากนั้นเป็นต้นมาการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุก็ได้มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบมากขึ้น

รัฐบาลฮ่องกงได้ปฏิบัติตามกรอบนโยบายการสูงอายุอย่างมีพลัง (Active Ageing Policy Framework) ขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization – WHO) ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งได้ให้คำจำกัดความคำว่า “Active Ageing” หมายถึง กระบวนการให้โอกาสสูงสุดกับสุขภาพ การมีส่วนร่วม และความมั่นคง เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตขณะที่คนสูงวัยขึ้น

ในการพัฒนานโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ รัฐบาลฮ่องกงได้จัดให้มีการวิจัยหลายเรื่อง งานวิจัยที่สำคัญๆ ได้แก่ การศึกษาประสบการณ์ของต่างประเทศในการจัดการศึกษาต่อเนื่องสำหรับผู้สูงอายุ ที่ดำเนินการศึกษาวิจัยโดยมหาวิทยาลัยเปิดแห่งฮ่องกง ในปี ค.ศ. ๒๐๐๒ และการศึกษาความต้องการในการเรียนรู้ของสมาชิกศูนย์บริการทั่วไปสำหรับผู้สูงอายุและศูนย์สังคมสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งดำเนินการศึกษาวิจัยโดยสภาบริการสังคมแห่งฮ่องกง ในปี ค.ศ. ๒๐๐๒

คณะกรรมการผู้สูงอายุ (Elderly Commission) ได้เสนอรายงานต่อรัฐบาลว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุเป็น ๑ ใน ๔ แนวทางยุทธศาสตร์ส่งเสริมการสูงวัยอย่างมีพลังและมีสุขภาพของผู้สูงอายุในฮ่องกง คณะกรรมการผู้สูงอายุได้ริเริ่มแนวทางใหม่ในการดูแลผู้สูงอายุหลายเรื่อง ผลงานสำคัญของคณะกรรมการผู้สูงอายุ คือ ได้ร่วมกับสำนักงานแรงงานและสวัสดิการ (Labor and Welfare Bureau) ในการจัดทำแผนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ หรือ Elder Academy (EA)

Scheme เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๕๐ (ค.ศ. ๒๐๐๗) ด้วยการเชิญชวนให้สถานศึกษาและองค์กรเอกชน จัดตั้งสถาบันการเรียนรู้ผู้สูงอายุ (Elder Academy) ขึ้นในสถานศึกษาและองค์กรนั้นๆ เพื่อส่งเสริม การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

เริ่มแรก ด้วยความร่วมมือของโรงเรียนและองค์กรเอกชน ทำให้มีการจัดตั้ง Elder Academies ขึ้น ๗๘ แห่ง และปัจจุบันนี้ได้เพิ่มจำนวนเป็นกว่า ๑๓๐ แห่งในโรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา และองค์กรเอกชนต่างๆ รวมทั้งอีก ๗ แห่งในสถาบันอุดมศึกษา

ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๓ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้ประกาศ จัดสรรงบประมาณจำนวน ๑๐ ล้านบาท (ประมาณ ๓๕ ล้านบาท) สำหรับจัดตั้งมูลนิธิ พัฒนาสถาบันการเรียนรู้ผู้สูงอายุ (Elder Academy Development Foundation) เพื่อสนับสนุน การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในทุกกิจกรรมการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ และ รัฐบาลก็ได้สนับสนุนงบประมาณให้การจัดการศึกษาของผู้สูงอายุโดยผ่านแผนการเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุ (Elder Academy Scheme) ดังกล่าวตลอดมา รวมทั้งได้เชิญชวนให้สถานศึกษาร่วมมือ กับองค์กรอาสาท้องถิ่นใช้ประโยชน์จากอาคารสถานที่ของสถานศึกษาเหล่านั้น เพื่อจัดตั้งสถาบัน การเรียนรู้ผู้สูงอายุ (Elder Academy) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ ๗ ประการคือ

๑. เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้ผู้สูงอายุได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์สูงสุดและ ก้าวทันสังคมโดยแสวงหาความรู้ใหม่ๆ และเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ

๒. เพื่อดำรงสุขภาพที่ดีทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ยกระดับจิตสำนึกเรื่องการมุ่งความสำเร็จ และการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้

๓. เพื่อให้ผู้สูงอายุตระหนักในคุณค่าของตนเอง จัดเวทีให้ผู้สูงอายุได้แลกเปลี่ยนความรู้ แสดงออกถึงความคิดริเริ่ม รับผิดชอบต่อสังคม และมีส่วนช่วยเหลือสังคม

๔. เพื่อใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยร่วมมือกับโรงเรียนซึ่งมีอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งอาจจัดให้มีชั้นหลังเลิกเรียนหรือในวันเสาร์-อาทิตย์

๕. เพื่อส่งเสริมความเข้าใจกันระหว่างคนสูงอายุกับคนวัยหนุ่มสาว โดยมีกิจกรรม การเรียนรู้ด้วยกัน ซึ่งจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขระหว่างคนต่างวัย

๖. เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับการศึกษาวิชาหน้าที่พลเมือง โดยให้กลุ่มองค์กร เช่น สมาคมลูกเสือ จัดบริการอาสาสมัครให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งจะทำให้วิชานี้มีความหมายยิ่งขึ้น และ เป็นการสร้างความมั่นใจในชุมชน

๗. เพื่อส่งเสริมการทำงานร่วมกันขององค์กรต่างๆ โดยผ่านความร่วมมือระหว่างโรงเรียน สถาบันอุดมศึกษา และองค์กรเอกชน ตลอดจนศูนย์ชุมชนผู้สูงอายุในแต่ละเขต

การบริหารจัดการ Elder Academy ในสถาบันแต่ละแห่ง ให้ยึดหลัก “การพึ่งพาตนเอง” เนื่องจาก Elder Academy Scheme เป็นแผนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน เปิดกว้าง ไม่มีหน่วยกิต ฉะนั้นโรงเรียนหรือสถาบันใดที่มีความประสงค์จะเข้าร่วมโครงการจะได้รับเงินอุดหนุนเป็นก้อนเพื่อจัดตั้ง Elder Academy ซึ่งจะดำเนินการโดยใช้หลักการพึ่งตนเองด้านการเงิน สามารถเก็บค่าเล่าเรียนได้ในอัตราที่ผู้สูงอายุมีส່วร่วมจ่ายได้

ในโครงการนี้ Elderly Commission และ Labor and Welfare Bureau ทำงานร่วมกัน ในฐานะผู้ประสานงานเพื่อส่งเสริมความร่วมมือกันระหว่างโรงเรียน องค์กรเอกชน สถาบันอุดมศึกษา และสถานีวิทยุกระจายเสียง ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

สำหรับหลักสูตรการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย มีทั้งวิชาภาคบังคับและวิชาเลือก เพื่อตอบสนองความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของผู้สูงอายุที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้น หลักสูตรจึงเปิดกว้าง มีทั้งหลักสูตรวิชาการ และกิจกรรมนันทนาการ เช่น ศิลปะ ทัศนกรรม และ กีฬา ผู้สูงอายุสามารถเลือกเรียนได้โดยไม่ต้องมีการสอบคัดเลือกและไม่มีเงื่อนไขใดๆ เมื่อจบหลักสูตรและได้รับการรับรองจากสถาบันแล้วจะได้รับประกาศนียบัตรที่ออกให้โดย Elderly Commission โดยจะมีการจัดพิธีมอบประกาศนียบัตรแก่ผู้จบการศึกษาเพื่อแสดงความยินดีต่อความสำเร็จของผู้สูงอายุเหล่านั้นด้วย

๖. เครือข่ายสถาบันผู้สูงอายุ (Elder Academy Network)

Elderly Commission แห่งฮ่องกง มีความภูมิใจในรูปแบบเครือข่ายสถาบันผู้สูงอายุนี้ว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฮ่องกง คือ ใช้โรงเรียนหรือสถานศึกษาเป็นฐาน และมีความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ ซึ่งแตกต่างจากรูปแบบที่ใช้ในประเทศอื่นๆ ที่มีก่อนหน้านั้น ๒ รูปแบบใหญ่ๆ คือ ฝรั่งเศส และอังกฤษ โดยในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยวัยที่สาม หรือ The University of the Third Age (U3A) ขึ้นในเมือง Toulouse ประเทศฝรั่งเศส เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เป็นรูปแบบที่อิงกับการศึกษาในระบบของมหาวิทยาลัยตามปกติ การเงินอาจใช้งบประมาณของมหาวิทยาลัย รัฐบาลท้องถิ่น หรือจากผู้เรียนเอง ต่อมาแนวคิดเรื่อง U3A ได้ขยายไปยังประเทศสหราชอาณาจักรในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ โดยจัดตั้งครั้งแรกที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ แต่ใช้หลักการให้มีอิสระในตัวเองตามความต้องการของชุมชนที่เป็นผู้กำหนดหลักสูตร เก็บค่าธรรมเนียมต่ำ อาจเรียนในหอประชุมของชุมชน ห้องสมุด หรือบ้านก็ได้ มีความยืดหยุ่น ทั้งเรื่องตารางเรียน หลักสูตร และวิธีเรียน ไม่มีการสอบเข้าและเงื่อนไขการเข้าเรียน แต่ละแห่งดำเนินการโดยคณะกรรมการที่เลือกตั้งกันขึ้นมาเอง โดยไม่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล

Elder Academy Network ของฮ่องกงแตกต่างจาก ๒ รูปแบบดังกล่าว เพราะเน้นความร่วมมือแบบเครือข่ายระหว่างรัฐบาลและองค์กรต่างๆ ทั้งด้านการลงทุนและการดำเนินงาน ไม่มีสายการบังคับบัญชา และคำว่า “เครือข่าย” ให้ความสำคัญกับ “ความเป็นชุมชน” ที่เน้นการสนับสนุน ความร่วมมือ และประสิทธิผล รวมทั้งการร่วมรับผิดชอบ และใช้ทรัพยากรร่วมกัน

๗. การศึกษาดูงานการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในฮ่องกง

คณะผู้วิจัยได้เลือกไปศึกษาดูงานและเก็บข้อมูลเชิงลึกที่ Elder Academy Development Foundation ซึ่งเป็นองค์กรที่สนับสนุนงบประมาณอุดหนุนให้กับ Elder Academy มหาวิทยาลัยการศึกษาแห่งฮ่องกง (Education University of Hong Kong - EduHK) ซึ่งมีภารกิจสำคัญ ๒ เรื่อง จัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบ Elder Academy และฝึกอบรมครูผู้สอนผู้สูงอายุ (Teacher Training for Elder Learning) สถาบันลีกาซิงเพื่อการศึกษาต่อเนื่องและอาชีวศึกษา มหาวิทยาลัยเปิดแห่งฮ่องกง (Li KaShing Institute of Professional and Continuing Education - LiPACE) ซึ่งมีรูปแบบการจัดการศึกษาต่อเนื่องให้กับผู้สูงอายุที่ถือว่าเป็นต้นแบบความสำเร็จได้ Elder Academy ที่จัดโดยองค์กรเอกชนการกุศล (NGO) ที่จัดการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ และ Elder Academy ที่จัดโดยโรงเรียน โดยคณะนักวิจัยได้เข้าเยี่ยมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ นายแพทย์ Dr. C.H. Leong ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเสนอนโยบายการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุในฮ่องกง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๗.๑ การดำเนินงานของ Elderly Commission และ Elder Academy Development Foundation

ดร. เหลียง ซี ฮัง (Dr. C.H. Leong)^๑ ประธานมูลนิธิฯ กล่าวว่า Elderly Commission เป็นหน่วยงานที่ให้คำปรึกษา (advisory body) แก่รัฐบาล เป็นอาสาสมัคร ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ จัดตั้งขึ้นเนื่องจากสถานะของฮ่องกงคือคนมีอายุยืนยาวขึ้น คนสูงอายุปัจจุบันถือว่ายังอายุไม่มาก ส่วนใหญ่ต้องการมีส่วนร่วมในสังคม และต้องการมีสุขภาพดีฮ่องกงไม่มีการกำหนดอายุเกษียณ แต่ส่วนใหญ่เกษียณที่อายุ ๖๐ ปี ซึ่งยังมีพลัง รัฐบาลฮ่องกงจัดให้มีศูนย์ผู้สูงอายุเพื่อให้มีกิจกรรม สนับสนุนค่าเดินทางวันละ ๒ ดอลลาร์ ผู้สูงอายุจะเดินทางไปไหนก็ได้ในแต่ละวัน แต่คนอายุ ๖๐-๖๕ ปี ไม่อยากเสียเวลาเดินทาง ยังมีสุขภาพแข็งแรง ผมถามเขาว่าอยากทำอะไร เขาตอบว่าอยากเรียนรู้ (I want to learn) ผู้สูงอายุหลายคนไม่มีโอกาสได้เรียนเพราะเกิดระหว่างสงครามโลก ผมจึงคิดว่า จะให้เขาเรียนอะไรดี ผมถามโรงเรียนว่า หลังช่วงบ่ายนักเรียนก็เลิกเรียนแล้ว สามารถเปิดให้คนสูงอายุเข้ามาเรียนได้หรือไม่ ครูก็จะได้อสอนคนสูงอายุด้วย ผมถามหลายโรงเรียนก็ตอบว่า ยินดี บางโรงเรียนอาจคิดว่าเป็นภาระสำหรับครู กังวลว่าพ่อแม่อาจไม่เห็นด้วย มี ๒ โรงเรียนตอบว่า เราสามารถลองได้ (we can try) จึงทดลองโดยให้ NGO มาร่วมด้วย คำถามต่อไปคือ จะสอนอะไร คำตอบที่ได้รับคือ

^๑สัมภาษณ์ Dr. C.H. Leong เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐ ณ Young Tsung Elder Academy

๑. เรียนรู้เรื่องที่จะทำให้มีสุขภาพดี สามารถจัดการกับสุขภาพให้ดี
๒. อยากเรียนตามความสนใจ เช่น ไขควง คอมพิวเตอร์ ภาษาอังกฤษ ภาษาจีนกลาง
๓. อยากเรียนเรื่องใหม่ๆ ที่น่าสนใจ

การสนับสนุนทางการเงินของมูลนิธิฯ เนื่องจากมีงบจำกัด จึงให้เป็นเงินเริ่มต้น (start up) จำนวนเล็กน้อย ปัจจุบันมีสถานศึกษาที่เป็นเครือข่าย ๑๓๐ แห่ง ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา จนถึงอุดมศึกษาสำหรับการเรียนรู้ที่จัดในสถาบันอุดมศึกษา มี ๓ รูปแบบ คือ มหาวิทยาลัยบางแห่งสอนสิ่งที่ผู้ใหญ่อยากเรียน บางแห่งเปิดห้องเรียนให้ผู้สูงอายุเข้าไปนั่งฟัง บรรยายร่วมกับนักศึกษา บางแห่งเปิดให้เข้าเรียนในหลักสูตรปริญญาร่วมกับนักศึกษา ฮ่องกงอยากให้มีสถานศึกษาที่จัดการศึกษาให้ผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุยังคงมีพลัง หรือได้ทำงานที่มีความเครียดน้อยกว่าเดิม

ขณะนี้ได้จัดแบ่งโครงสร้างเป็น Clusters และมีแนวคิดว่า

๑. จะให้มหาวิทยาลัยเป็นผู้นำของแต่ละ Cluster
๒. แต่ละ Cluster มีอุปกรณ์การสอนที่ Elder Academy ทั้งหลายสามารถให้ร่วมกันได้

อุปสรรคในการดำเนินงาน คือ โรงเรียน อาจมีภาระเพิ่มขึ้น แต่ได้เงินสนับสนุนน้อย ส่วน NGO ก็มีภาระเพิ่มขึ้นเหมือนกัน แต่แข่งขันมากกว่าองค์กรอื่นๆ

สาเหตุที่ฮ่องกงไม่รับรูปแบบ C3A ของออสเตรเลียเพราะเป็นรูปแบบที่จัดการเรียนรู้ให้แต่ผู้สูงอายุ ไม่ใช่การเรียนที่สร้างความเข้าใจระหว่างวัย (intergenerational harmony) เมื่อก่อนครอบครัวคนฮ่องกงอยู่ด้วยกัน ๓ รุ่น แต่ปัจจุบันโลกเปลี่ยนไป หลานไม่ได้อยู่กับปู่ย่าตายาย ต่างคนต่างอยู่ เกิดช่องว่างระหว่างวัย แต่โครงการของฮ่องกงนำคนต่างรุ่นต่างวัยมาพบกัน และเรียนรู้ร่วมกัน เด็กนักเรียนได้มีโอกาสทำกิจกรรมชุมชน ได้สื่อสารกับผู้สูงอายุ สอนคอมพิวเตอร์ให้ผู้สูงอายุ ซึ่งนักเรียนต้องคิดและวางแผนว่าจะทำอะไรให้ผู้สูงอายุ จะพูดให้ผู้สูงอายุเข้าใจได้อย่างไร ใช้ภาษาพูดอย่างไรให้ผู้สูงอายุเข้าใจ และผู้สูงอายุมีความสนใจในเรื่องอะไรนักเรียนอาจสอนการสืบค้นข้อมูลในเว็บไซต์และการใช้ application ต่างๆ แก่ผู้สูงอายุ เพื่อที่ปู่ย่าตายายจะได้ส่งรูปให้ลูกหลานดูบนโทรศัพท์มือถือได้ เมื่อผู้สูงอายุได้เรียนคอมพิวเตอร์ก็อยากเรียนรู้มากขึ้น

ประโยชน์ที่ได้รับ คือ ได้ประโยชน์ทั้งผู้สูงอายุและเด็ก เมื่อผู้สูงอายุมาเรียนก็ได้ขยายเครือข่ายให้กว้างขึ้น มีเพื่อนมากขึ้น เด็กนักเรียนกลับบ้านก็นับถือผู้สูงอายุในบ้านมากขึ้น โรงเรียนเลิกแล้ว แต่พ่อแม่บางคนมารับลูกช้า ผู้สูงอายุก็คอยดูแลให้

ดร. เหลิง ซี ฮัง กล่าวว่ารู้สึกดีใจและพ่อแม่เด็กก็ดีใจที่ลูกเข้ากับผู้สูงอายุได้ดี เพราะฉะนั้น จึงไม่มีจุดจบว่าโครงการนี้จะสิ้นสุดอย่างไร ต้องพัฒนารูปแบบต่อไปให้ดียิ่งขึ้น

เมื่อถามว่าเหตุใด กระทรวงศึกษาธิการของฮ่องกงจึงไม่เข้ามาเกี่ยวข้องหรือเป็นองค์หลักในเรื่องนี้ ดร. เหลิง ซี อัง ตอบว่า เพราะ Elderly Commission อยู่กับกระทรวงแรงงานและสวัสดิการ (Labor and Welfare Bureau-LWB) ซึ่งดูแลเรื่องการทำงาน สวัสดิการ การคมนาคมขนส่ง สุขภาพ และการเรียนรู้ก็ถือเป็นสวัสดิการอย่างหนึ่งสำหรับผู้สูงอายุ แต่ก็มีผู้แทนของกระทรวงศึกษาธิการอยู่ในคณะกรรมการ ที่ให้ความเห็นและคำแนะนำ

ในแต่ละปีรัฐบาลจัดสรรงบประมาณให้ ๑๐ ล้านดอลลาร์ฮ่องกง ผ่านทางกระทรวงแรงงานและสวัสดิการ ให้มูลนิธิฯ เพื่อเป็นกองทุนส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ การสนับสนุนเงินทุนเป็นนโยบายที่ ดร. เหลิง ซี อัง คิดขึ้นและแนะนำรัฐบาลว่าไม่ต้องให้เงินมาก และเนื่องจากเงินที่จัดสรรให้น้อย โรงเรียนอาจคิดเงินเพิ่มจากผู้เรียนได้ แต่ก็ยังเป็นจำนวนเล็กน้อย ซึ่งดีกว่าให้ฟรีทั้งหมด เพราะถ้าให้ฟรีทุกอย่างผู้รับจะไม่เห็นคุณค่า

ดร. เหลิง ซี อัง กล่าวว่า ต้องการให้โรงเรียนร่วมจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ เพราะ

๑. โรงเรียนมีอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย เช่น คอมพิวเตอร์
๒. ตอนเด็กๆ ผู้สูงอายุเหล่านี้ไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือสูง พอได้เข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยจะทำให้รู้สึกว่ ในที่สุดตนก็มีโอกาสได้เรียนในมหาวิทยาลัยเช่นเดียวกับคนอื่นๆ

ขณะนี้ มี NGO ประมาณ ๓๐-๔๐ แห่งที่มีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ และแต่ละแห่งก็ร่วมจัดกับหลายโรงเรียนมีมหาวิทยาลัยหลายแห่งที่เปิดหลักสูตรผลิตบุคลากรด้านการสอนผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุสตรีที่ชอบมาเรียน เพราะชอบมีเพื่อน แต่ผู้สูงอายุที่เป็นชายไม่ค่อยมา ซึ่งต้องหาวิธีการจูงใจต่อไป

Dr. Leong กล่าวสรุปว่า “คนสูงอายุยังมีพลัง และต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ผมมีความสุขและภูมิใจที่เราพัฒนามาถึงจุดนี้ได้”

๗.๒ การร่วมจัดการเรียนรู้ระหว่างองค์กรเอกชนกับโรงเรียน

คณะผู้วิจัยได้ไปเยี่ยมและศึกษางานการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุระหว่าง Young Women Christian Association-YWCA และ ShatinTungTsin Secondary School และพบรูปแบบที่น่าสนใจดังนี้

๗.๒.๑ Young Women Christian Association-YWCA เป็นองค์กรเอกชน การกุศลทางศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในฮ่องกง ได้ร่วมกับสถานศึกษาจัดตั้ง Elder Academy ในโรงเรียนและวิทยาลัยจำนวน ๙ แห่ง ในเขตพื้นที่บริการ Elder Academy Cluster (EAC) ๓ เขต คือ เขตดินแดนใหม่ (New Territories West) เริ่มในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ เขตเกาะฮ่องกง และเขตเกาลูน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ มีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนและความร่วมมือระหว่าง Elder Academies ในเขตพื้นที่

บทบาทของ Elder Academy Cluster คือ การจัดหลักสูตรอบรมวิทยากรสำหรับผู้สูงอายุ การจัดกิจกรรมพบปะแลกเปลี่ยนระหว่างผู้สูงอายุต่างสถาบัน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับคนต่างวัย การอบรมนักเรียนให้เป็นผู้ช่วยผู้สูงอายุ การพัฒนาหลักสูตร และการถ่ายโอนผลการเรียนระหว่างต่างสถาบัน เหตุผลอีกประการหนึ่งของการมี Cluster คือ การเรียนที่เดียวอาจไม่พอผู้สูงอายุต้องการเรียนที่ EA อื่นๆ ด้วย ดังนั้น Cluster จะช่วยอำนวยความสะดวกในการไปลงทะเบียนเรียนที่ศูนย์อื่นๆ ให้ นอกจากนี้ Elder Academy Cluster ยังได้จัดให้มีกิจกรรมร่วมกันระหว่าง Elder Academy เช่น การสัมมนาเรื่องวัยทอง การฝึกอบรมวิทยากรชุมชน เป็นต้น

๗.๒.๓ Young Tsung Elder Academy

ได้รับการจัดตั้งขึ้นในปี ๒๕๕๑ โดยความร่วมมือของ ๒ ฝ่าย คือ โรงเรียน Shatin Tsung Tsin Secondary School กับ YWCA ซึ่งเป็นองค์กรเอกชน (NGO) โดยทั้ง ๒ ฝ่ายได้ร่วมกันตั้งชื่อ Elder Academy ว่า Young Tsung Elder Academy โดยคำว่า Young มาจาก YWCA และ Tsung มาจากชื่อโรงเรียน Shatin Tsung Tsin Secondary School จึงกลายเป็น Young Tsung Elder Academy

สถาบันนี้ได้รับการสนับสนุนเงินทุนจาก Elder Academy Development Foundation ของกระทรวงแรงงานและสวัสดิการ เป็นความร่วมมือที่ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์ คือ ได้ใช้ทรัพยากรคนของ NGO และใช้อาคารสถานที่ของโรงเรียนหลังเลิกเรียนแล้ว ได้รับเงินทุนเริ่มต้นใน ๓ ปีแรก และหลังจากนั้นจะได้รับการสนับสนุนทุกๆ ๒ ปี

โรงเรียนนี้เปิดให้ผู้สูงอายุเข้ามาเรียน สัปดาห์ละ ๔ วัน คือ วันจันทร์ อังคาร พฤหัสบดี และวันเสาร์ หลังจากนักเรียนปกติเลิกเรียนแล้ว วันธรรมดา ระหว่าง ๑๖.๓๐ - ๑๘.๐๐ น. และวันเสาร์ ระหว่าง ๐๙.๐๐ - ๑๓.๐๐ น. ผู้สูงอายุสามารถใช้ห้องเรียน และ WIFI ของโรงเรียนหลังเลิกเรียนแล้วเพื่อการเรียนรู้ได้ด้วย

แม้จะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียน แต่ผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมคือ คนจาก NGO โดย NGO เป็นฝ่ายประสานงานและจัดหาผู้สูงอายุที่อยู่ในความดูแลให้มาเรียนที่นี่ รวมทั้งจัดกิจกรรมการเรียนและจัดหาวิทยากร เพื่อให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้

ทางฝ่ายโรงเรียน อำนวยความสะดวกเรื่องอาคารสถานที่และอุปกรณ์การเรียน โดยครูใหญ่ให้การสนับสนุน ผู้ช่วยครูใหญ่ก็ดูแลรับผิดชอบดี ครูที่ประสานงานก็รู้จักกันมานาน มีความสัมพันธ์ส่วนตัวที่ดี นักเรียนได้รับการสนับสนุนให้เป็นผู้ช่วยผู้สูงอายุหลังเลิกเรียนและได้เรียนรู้ร่วมกันกับผู้สูงอายุ

หลักสูตรหรือกิจกรรมการเรียนรู้ ประกอบด้วย

- การร้องเพลง ทั้งภาษาจีน และภาษาอังกฤษ
- การใช้เทคโนโลยีระบบแอนดรอยด์โดยนักเรียน

ของโรงเรียนอาจมาช่วยสอนและเรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน

- เรื่องสุขภาพ เช่น แพทย์แผนจีน การให้คำแนะนำ

เรื่องสุขภาพ โดยพยาบาล การดูแลสุขภาพด้วยตนเอง

- กิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างวัย โดยให้นักเรียนกับ

อาสาสมัครผู้สูงอายุไปเยี่ยมศูนย์ดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งช่วยให้นักเรียนได้ฝึกการสื่อสารกับผู้สูงอายุและฝึกการเป็นผู้นำทำกิจกรรม

คณะนักวิจัยได้เยี่ยมชมห้องเรียนผู้สูงอายุของ Young Tsung Elder Academy เป็นชั่วโมงเรียนภาษาอังกฤษจากเพลง ชื่อ “You raise me up” มีครูเล่นเปียโนอยู่หน้าห้อง นักเรียนเป็นผู้สูงอายุประมาณ ๓๐ คน ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ทุกคนตั้งใจร้อง มีความสุขกับการร้องเพลง และได้เรียนภาษาอังกฤษไปด้วย จากการสอบถามผู้เรียนสูงอายุ ได้รับคำตอบว่าผู้สูงอายุพึงพอใจการเรียนรู้ที่นี้อย่างมาก เพราะได้มาพบเพื่อน ได้ทำกิจกรรมการเรียนรู้ตามความสนใจ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนและเด็กๆ อย่างมีความสุข และอยากให้รัฐสนับสนุนการเรียนรู้เช่นนี้ให้กว้างขวางมากขึ้น

๗.๓ Elder Academy มหาวิทยาลัยการศึกษาแห่งฮ่องกง (The Education University of Hong Kong)

มหาวิทยาลัยการศึกษาแห่งฮ่องกงได้จัดตั้ง Elder Academy เมื่อเดือนกันยายน ๒๕๕๑ มี รศ.ดร. มอริณ แทม (Maureen TAM Siu Ling) เป็นผู้บริหาร โดยได้รับการสนับสนุนจาก Elderly Commission

การจัดการเรียนการสอนสำหรับผู้สูงอายุ คือ เปิดให้นักศึกษาผู้สูงอายุมาลงทะเบียนและเข้าฟังการบรรยายในชั้นเรียนร่วมกับนักศึกษาปกติ โดยจ่ายค่าธรรมเนียมเพียง ๑๐๐ ดอลลาร์ฮ่องกงต่อ ๑ วิชา ไม่มีการสอบและการประเมินผล นักศึกษาผู้สูงอายุสามารถใช้บริการห้องสมุด เทคโนโลยี และสิ่งอำนวยความสะดวกในมหาวิทยาลัยได้เช่นเดียวกับนักศึกษาปกติ วิชาที่เปิดสอนสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ การแสวงหาความสุข ความเข้าใจเรื่องสิทธิมนุษยชนปรัชญาหลักศีลธรรม การส่งเสริมครูและความเป็นมืออาชีพของครูอุปการกิจ อาหาร วัฒนธรรม และรูปแบบการใช้ชีวิต อินเทอร์เน็ต และวัฒนธรรมดิจิทัล การสำรวจจักรวาล

คุณสมบัติของผู้เข้าเรียน คือ เป็นพลเมืองฮ่องกง อายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มีความรู้พื้นฐานภาษาอังกฤษ ภาษาจีน และทักษะการใช้เทคโนโลยี ลงทะเบียนได้จำนวนไม่เกิน ๑๐๐ คนต่อภาคเรียน และวิชาละไม่เกิน ๕ คนในแต่ละวิชา ไม่มีการสอบเข้า ใช้วิธีใครสมัครก่อนได้เรียนก่อน

นอกจากนี้ Elder Academy ของมหาวิทยาลัยการศึกษาแห่งฮ่องกง ได้เปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาดลอดชีวิตและการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ (Professional Certificate in Lifelong and Elderly Education) เป็นหลักสูตรฝึกอบรมผู้สอนหรือครูพี่เลี้ยงสำหรับผู้เรียนสูงอายุ ผู้บริหารหรือผู้ประสานงานโครงการ Elder Academy รวมทั้งนักสังคมสงเคราะห์ที่ปฏิบัติงานในศูนย์ดูแลผู้สูงอายุ หลักสูตรนี้เริ่มเปิดสอนตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ โดยดำเนินการร่วมกับ Evangelical Lutheran Church of Hong Kong (ELCHK) ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนที่บริหารศูนย์ดูแลผู้สูงอายุ เป็นหลักสูตร ๑ ปี สาระวิชาที่สอนประกอบด้วย ทฤษฎีการเรียนรู้ตลอดชีวิต สูงอายุวิทยาทางการศึกษา วิธีการจัดการเรียนการสอนสำหรับผู้เรียนที่สูงอายุ โดยเป็นการเรียนทฤษฎีในภาคเรียนแรก และมีการฝึกประสบการณ์ในภาคเรียนที่สอง โดยส่งนักศึกษาสูงอายุเหล่านี้ไปฝึกสอนที่ศูนย์ดูแลผู้สูงอายุของ ELCHK ภายใต้การนิเทศของอาจารย์และเป็นหลักสูตร ๑ ปี ที่สถาบันพึ่งตนเองทางการเงิน คิดค่าธรรมเนียม ๕,๘๐๐ ดอลลาร์ฮ่องกง โดยผู้เรียนได้รับทุนการศึกษาและเงินสนับสนุนค่าเล่าเรียนจาก Elder Academy Development Foundation ตลอดช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๙ - ๒๕๖๒ รับนักศึกษารุ่นละ ๔๐ คน เริ่มภาคเรียนเดือนตุลาคมของแต่ละปี

คณะนักวิจัยได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้สูงอายุ ๔ ท่าน โดย ๒ ท่านเป็นอาจารย์ และอีก ๒ ท่านเป็นนักศึกษา คือ

Dr. Peter Chan Pui Kai เกษียณแล้วมาเป็นอาจารย์ให้กับแผนกการศึกษานานาชาติและการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับมหาวิทยาลัยแห่งนี้ และเป็นผู้ออกแบบหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษาดลอดชีวิตและการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ กล่าวว่า ดีใจที่ได้กลับมาช่วยทำหลักสูตรนี้ ได้ทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ นักศึกษาที่เข้าเรียนหลักสูตรนี้ก็มาจากหลากหลายอาชีพ

Professor Dr. C.C.Wan เป็นสุภาพสตรีสูงอายุ อดีตอาจารย์สอนวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับด้านสมอง มาช่วยสอนวิชาสูงอายุวิทยาที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ กล่าวว่า เดิมเคยสอนเป็นภาษาอังกฤษ แต่ที่นี่สอนเป็นภาษาจีน ได้ฝึกใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรม Power Point ในการสอน จึงมีความรู้สึกว่าการเป็นผู้สอนที่นี่ตนได้รับประโยชน์มาก ได้ประสบการณ์และการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่ไม่เคยทำมาก่อน ตนเชื่อว่า การเรียนรู้มีความสำคัญมากถ้าต้องการมีชีวิตที่เปี่ยมพลัง (Cognitive Knowledge is important if you want to live an active life.)

สำหรับนักศึกษาสูงอายุ ๒ ท่าน สามีภรรยา คือ Mr. Alan Ho และ Mrs. Esther Ho สามีเคยทำงานด้านเทคโนโลยี และภรรยาเคยเป็นหัวหน้าแผนกพัฒนาบุคคลของบริษัทโทรศัพท์เคลื่อนที่ Mr. Alan Ho กล่าวว่า มาเรียนเพราะอยากรู้ จึงเข้าฟังการบรรยายร่วมกับนักศึกษาปกติ ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับนักศึกษา ได้เข้าใจคนหนุ่มสาวมากขึ้น สามารถช่องว่างระหว่างวัยลงได้ บางครั้งตนก็เป็นวิทยากรในการสัมมนาด้วย ส่วน Mrs. Esther Ho กล่าวว่า การได้มาเรียนร่วมกับนักศึกษาปกติทำให้ตนรู้สึกวัยเยาว์ลง ได้เรียนเรื่องที่น่าสนใจและไม่เคยรู้มาก่อน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจีนกับประเทศต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ที่ตนไม่เคยเรียน พอได้มาเรียนเรื่องนี้ก็เกิดความเข้าใจ สามารถติดตามข่าวได้ทันเหตุการณ์ และตัดสินใจเดินทางไปท่องเที่ยวแอฟริกา ทำให้เข้าใจสิ่งที่เรียนมากขึ้น

๗.๔ Elder Academy มหาวิทยาลัยเปิดแห่งฮ่องกง (Open University of Hong Kong)

สถาบันศึกษาเพื่อการอาชีวศึกษาและการศึกษาต่อเนื่อง (Li KaShing Institute of Professional and Continuing Education (LiPACE) แห่งมหาวิทยาลัยเปิดฮ่องกง เป็นสถาบันอุดมศึกษาอีกแห่งหนึ่งที่มีการดำเนินงาน Elder Academy สำหรับผู้สูงอายุ เริ่มเปิดสอนตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ โดยได้รับการสนับสนุนเงินทุนจาก Elder Academy Development Foundation ซึ่งเป็นเงินจำนวนไม่มาก มหาวิทยาลัยต้องบริหารตนเองและพึ่งตนเองเรื่องการหารายได้ จุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มพูนความสามารถในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ คุณภาพชีวิต และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้มีคุณสมบัติเข้าเรียนได้ คือ พลเมืองฮ่องกงผู้มีอายุ ๕๕ ปีขึ้นไป โดยไม่มีการสอบเข้าและหลักสูตรภาคบังคับแต่อย่างใด ผู้ลงทะเบียนเรียนจนถึงเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๖๐ มีจำนวนทั้งสิ้น ๕,๔๗๙ คน หลักสูตรที่เปิดสอนผู้สูงอายุ ประกอบด้วย คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดการสุขภาพ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การใช้ภาษาการจัดการชีวิตประจำวัน การเงินส่วนบุคคล ศิลปะและวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คิดค่าเล่าเรียนหลักสูตรละ ๔๐๐ เหรียญฮ่องกง แต่นักศึกษาจ่ายเองเพียง ๑๕๐ เหรียญฮ่องกง รูปแบบการเรียนการสอนมีทั้งการเรียนในชั้นเรียน และการเรียนแบบออนไลน์ หรือระบบการศึกษาทางไกล

เมื่อผู้เรียนสำเร็จการศึกษาแต่ละหลักสูตรสามารถสะสมคะแนน ได้ ๕ คะแนน และเมื่อสะสมแต้มได้ตามเกณฑ์ที่กำหนดจะได้รับใบประกาศนียบัตรสำเร็จการศึกษา (ไม่มีผลทางคุณวุฒิ) ตามระดับ โดยมหาวิทยาลัยจัดให้มีพิธีมอบประกาศนียบัตรเพื่อสร้างความภูมิใจในความสำเร็จแก่ผู้สูงอายุด้วย

จุดเด่นคือ ที่นี้มีหลักสูตรอบรมวิทยากรสำหรับผู้สูงอายุด้วย เป็นการจัดร่วมกับองค์กรเอกชน โดยผู้เรียนลงทะเบียนเรียนภาคทฤษฎีกับมหาวิทยาลัยและฝึกประสบการณ์จริงในศูนย์ผู้สูงอายุขององค์กรเอกชนคือ Tai Po Multi-services Center for Senior Citizens และ

มหาวิทยาลัยมีแผนจะเปิดโอกาสการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุในชุมชนเมืองของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่อยู่ใกล้เคียงกับฮ่องกงด้วย

๗.๕ องค์กรเอกชน (NGO) เป็นองค์กรที่จัดการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุอย่างแข็งขัน คณะนักวิจัยได้ไปเยี่ยมชมการดำเนินงานขององค์กรเอกชนแห่งคริสตจักร ๒ แห่ง คือ

๗.๕.๑ Evangelical Lutheran Church of Hong Kong (ELCHK)

Evangelical Lutheran Church of Hong Kong (ELCHK) เป็นองค์กรเอกชน (NGO) ของโบสถ์คริสต์ศาสนาที่มีกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ โดยส่วนหนึ่งของงานนี้ก็คือ การดูแลผู้สูงอายุ

นายบิลลี ลอ (Billie LAU) ผู้อำนวยการฝ่ายกิจการผู้สูงอายุ สำนักสังคมสงเคราะห์ของ Evangelical Lutheran Church of Hong Kong (ELCHK) กล่าวว่า ทางองค์กรได้มีความริเริ่มเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต สำหรับผู้สูงอายุตลอดมา โดยตั้งศูนย์การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ เพื่อให้บริการการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้จัดตั้งสถาบัน IT สำหรับชุมชนเพื่อสอนเรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศปี พ.ศ. ๒๕๔๗ จัดทำโครงการ Evergreen Learning และปี พ.ศ. ๒๕๔๙ มีโครงการ Eco Learning Series เน้นการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมที่โดดเด่นมาก คือ จัดทำโครงการหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ การศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ (Professional Certificate in Lifelong and Elderly Education) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ โดยร่วมมือกับมหาวิทยาลัยการศึกษาแห่งฮ่องกง (The Education University of Hong Kong) เพื่อผลิตผู้สอนกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ โดยเรียนภาคทฤษฎีที่มหาวิทยาลัย และฝึกภาคปฏิบัติที่ศูนย์การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุแห่งนี้

เนื่องจากผู้สูงอายุที่มาเรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ทางศูนย์ฯ จึงพยายามจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจของผู้สูงอายุชาย ในที่สุดได้จัดทำโครงการ Men in Jazz ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุชายได้ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยได้ตั้งกลุ่มเรียนรู้เพลงแจ๊สและเล่นดนตรีจนสามารถตั้งวงดนตรีที่มีความเข้มแข็งและได้รับความนิยมมาก เป็นกิจกรรมโดดเด่นของผู้สูงอายุชายและถือว่าเป็นผลงานที่ศูนย์ฯภูมิใจมาก

จากการสังเกตของคณะผู้วิจัยพบว่า ผู้สูงอายุนิยมมาที่ศูนย์เพื่อทำกิจกรรมกับเพื่อนๆ ศูนย์ฯ มีกิจกรรมหลายอย่างให้เลือก มีวิทยากรพี่เลี้ยงดูแล ผู้สูงอายุบางกลุ่มล้อมวงเล่นเกม บางกลุ่มนั่งดูภาพยนตร์อุปรากรจีน บางกลุ่มร้องเพลง มีผลงานภาพเขียนฝีมือของผู้สูงอายุประดับไว้ที่ฝาผนังห้อง

๗.๕.๒ Tai Po Multi-service Centre for Senior Citizens

เป็นองค์กรภาคเอกชนเพื่อสาธารณกุศลอีกแห่งหนึ่ง ภายใต้การบริหารของโบสถ์ในศาสนาคริสต์ ใช้ชื่อภารกิจในการทำกิจกรรมว่า กองทัพอธรรม (The Salvation Army)

救世軍大埔長者社區服務中心

The Salvation Army

Tai Po Multi-service Centre for Senior Citizens

Tai Po Multi-services Center for Senior Citizens เป็นศูนย์ดูแลผู้สูงอายุของโบสถ์คริสต์ ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนการกุศล ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ส่งเสริมความร่วมมือและความสามัคคีในชุมชน ให้การดูแลผู้สูงอายุโดยทีมวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญในการให้บริการทั้งด้านการพัฒนา การศึกษา จิตวิทยาสังคม สุขภาพอนามัย เพื่อสนับสนุนและช่วยให้ผู้สูงอายุได้อยู่ในชุมชนอย่างมีความสุขแข็งแรง มีคุณค่า และเป็นที่ยอมรับนับถือ การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในศูนย์นี้ มี ๓ รูปแบบ คือ

๑) Tai Po Elder Learning Institution ก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นหุ้นส่วนความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยการศึกษาแห่งฮ่องกง เพื่อส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุให้มีชีวิตที่ดีและมีส่วนช่วยเหลือสังคม จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุ ๔ ภาคเรียนต่อปี มีผู้ลงทะเบียนเรียนประมาณ ๘๐๐ คนในแต่ละภาคเรียน หลักสูตรที่เปิดสอน ได้แก่

- ความฉลาดทางกีฬา (Sports Intelligence) เช่น ไทจี (Tai Chi), โยคะ (Yoga), ฟิตเนส ฯลฯ
- ความฉลาดทางภาษา (Linguistic Intelligence) เช่น ภาษาจีนกลาง (Putonghua), ภาษาอังกฤษ
- ความฉลาดทางทัศนศิลป์ (Visual Arts Intelligence) เช่น การวาดพู่กันจีน (Calligraphy), การวาดภาพจีน (Chinese Painting) ฯลฯ
- ความฉลาดทางดนตรี (Music Intelligence) การร้องเพลงอมตะอุปรากรจีน เป็นต้น
- ความฉลาดทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology Intelligence) เช่น การใช้ Smart phone, การประมวลผลข้อมูลดิจิทัล เป็นต้น

ในการอบรมผู้สอนที่เป็นพี่เลี้ยงผู้สูงอายุ (Peer tutors training) จะมีวิทยากรอาสาจากมหาวิทยาลัยการศึกษามาให้การอบรมในเรื่องความรู้และทักษะการสอน และการจัดการห้องเรียน จัดตั้งกลุ่มพี่เลี้ยง มีการประชุมเพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตลอดเวลา นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมจิตอาสารับใช้ชุมชนในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เป็นการเรียนที่มีความสุข

๒) The University Third Age (U3A) เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่รวบรวมผู้ที่เกษียณอายุแล้วหรือใกล้เกษียณอายุมาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน โดยสมาชิกจะแลกเปลี่ยนทักษะและประสบการณ์ชีวิต ผู้เรียนได้สอน และผู้สอนก็ได้เรียนรู้ไปด้วยกัน มีการจัดตั้งชมรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เช่น ชมรมวาดพู่กันจีนและวาดภาพจีน ชมรมไอทีและการถ่ายภาพ เป็นต้น

๓) Elder Academy มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในกลุ่มผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้มีเครือข่ายสังคมที่กว้างขวาง รักษาสภาพความเป็นอยู่ที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ ส่งเสริมสำนึกในคุณค่าของตัวเอง และแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ตลอดจนส่งเสริมให้มีความเข้าใจระหว่างวัย หน้าที่พลเมือง และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ ปัจจุบันศูนย์ได้จัดตั้ง elder academy ขึ้น ๓ แห่ง โดยร่วมมือกับสถานศึกษา ดังนี้

- Tai Po Cross-Generation Academy for the Elderly โดยร่วมมือจัดตั้งขึ้นที่ Tai Po Old Market Public Primary School (Plover Cove)

- Tai Po Yuen Yuen Elder Academy โดยร่วมมือจัดตั้งขึ้นที่ HKTA The Yuen Yuen Institute No. 2 Secondary School

- OUHK LiPACE Elder Academy โดยร่วมมือจัดตั้งขึ้นที่ The Open University Of Hong Kong

โดยสรุป Tai Po Multi-services Center for Senior Citizens เป็นองค์กรเอกชน (NGO) เพื่อการสาธารณกุศลตามหลักศาสนา ยึดหลักการทำงานช่วยเหลือสังคม โดยใช้ชื่อว่า “กองทัพธรรม” (Salvation Army) เพื่อช่วยไถ่บาปให้มนุษย์ เป้าหมายหลักคือ การดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุ และการเรียนรู้ก็เป็นสวัสดิการหนึ่งสำหรับผู้สูงอายุ ศูนย์จึงจัดให้มีกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบต่างๆ สำหรับการดำเนินงานในรูปแบบ Elder Academy นั้นทางศูนย์ใช้วิธีร่วมมือกับสถานศึกษา ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา โดยใช้อาคารสถานที่ของสถานศึกษาเหล่านั้นเป็นที่เรียน จัดผู้สูงอายุไปเรียน และมีวิทยากรจากศูนย์ฯ ไปดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

จากการสังเกตของคณะผู้วิจัย พบว่า ที่ศูนย์ฯ นี้มีกิจกรรมหลากหลายให้ผู้สูงอายุเรียนร่วมกัน เช่น รวมกลุ่มนั่งเรียนจากโทรทัศน์ ร้องคาราโอเกะ อ่านหนังสือพิมพ์ การเขียนพู่กันจีน การวาดภาพ การใช้สมาร์ตโฟน โดยมีวิทยากรและอาสาสมัครซึ่งเป็นผู้สูงอายุต้นๆ มาช่วยสอนผู้เรียนมีความตั้งใจ สามารถใช้สมาร์ตโฟนส่งรูปภาพและสื่อสารกับลูกหลานได้

๘. สรุปจุดเด่นของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ จากกรณีศึกษาดูงานที่ฮ่องกง

๑. การสร้างองค์ความรู้ Elderly Commission มีการสร้างองค์ความรู้เพื่อนำไปสู่ นโยบาย โดยทำการศึกษาวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องใหญ่ๆ ๒ เรื่อง คือ ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ การวิจัยเรื่อง “ประสบการณ์ต่างประเทศในการจัดการศึกษาต่อเนื่องสำหรับผู้สูงอายุ” (Overseas Experience in Providing Continuing Education for Older Persons) โดย Dr. Y.H. Lui, Dr. A. Leung และ Dr. O.J.Jegede แห่งสถาบันลีกาซิงเพื่อการอาชีพและการเรียนรู้ตลอดชีวิต มหาวิทยาลัยเปิด ฮ่องกง (The Open University of Hong Kong) และ การศึกษาวิจัยเรื่อง “ความต้องการในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในศูนย์การเรียนรู้ที่จัดโดยภาคเอกชน” (Learning Needs and Preferences of Members of Multi-service Centers for elderly and Social Centers for Elderly) โดย The Hong Kong Council of Social Service ในปี ๒๕๔๕

๒. บทบาทของภาคเอกชน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุดำเนินการ โดยภาคเอกชน (NGO) มาก่อน ฮ่องกงมีประชากรที่นับถือคริสต์ศาสนาจำนวนมาก ดังนั้น องค์กร การกุศลสาธารณะที่บำเพ็ญประโยชน์เพื่อสาธารณะจึงมีมาก เช่น YWCA, YMCA, Lutheran Church และ Salvation Army เป็นต้น

๓. คณะกรรมการผู้สูงอายุ (Elderly Commission) เป็นองค์กรกลางที่ขึ้นอยู่ กับ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการ ให้คำปรึกษาและเสนอแนะนโยบายการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ต่อรัฐบาล ฮ่องกงมองว่าการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุเป็นสวัสดิการ เพราะส่วนใหญ่เน้นการเรียนรู้เพื่อ ความสุข (Pleasure) ของผู้สูงอายุ

๔. แผนการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ (Elder Academy Scheme) เป็นกรอบสำหรับ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุที่ทำให้เป็นระบบ นำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างชัดเจน และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐ

๕. มูลนิธิพัฒนาการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ (Elder Academy Development Foundation) เนื่องจากกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุดำเนินการโดยสถาบันการศึกษาร่วมกับ องค์กรเอกชน ดังนั้นจึงได้จัดตั้งมูลนิธิ นีชั่น เพื่อให้การอุดหนุนตามคำขอและเป็นค่าใช้จ่าย เพื่อการเริ่มต้น (start up) ในการดำเนินงาน อาจให้ทุนแก่มหาวิทยาลัยเพื่อการวิจัยการเรียนรู้ของ ผู้สูงอายุตามที่ทำโครงการขอไป (แต่วงเงินไม่มาก) นโยบายของ ดร. เหลียง ซี อัง ในการสนับสนุน คือ ไม่เน้นการให้เงินมาก เพื่อให้ทุกคนในสังคมได้มองว่าการช่วยเหลือคนสูงอายุเป็นการตอบแทน และเสียสละ

๖. การดำเนินงานร่วมกันระหว่างรัฐและเอกชน การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุมี ๒ รูปแบบ คือ ดำเนินงานโดยภาครัฐ ภาคเอกชน และการบูรณาการระหว่างรัฐกับเอกชน ภายใต้การสนับสนุน ของ Elder Academy Development Foundation เพื่อประโยชน์ของผู้สูงอายุและมีการจัดตั้ง

Elder Academy ในสถานศึกษาทุกระดับ ตั้งแต่โรงเรียนจนถึงสถาบันอุดมศึกษา และองค์กรเอกชนซึ่งเป็นไปตามแผนการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ เป็นความร่วมมือของหลายหน่วยงาน และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน

๗. การเรียนร่วมกันระหว่างคนต่างวัย เช่น เด็กนักเรียนมาสอนเรื่องการใช้ IT ซึ่งเด็กมีความรู้มากกว่าผู้ใหญ่ เด็กจะมีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นวิทยากรสอนผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ก็ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่มีให้กับเด็ก ตลอดจน ข้อค้นพบที่สำคัญก็คือ เด็กเล็กที่กลับบ้านไม่ได้ ผู้ปกครองยังไม่มารับ ผู้ใหญ่เหล่านี้ก็จะเฝ้าเป็นเพื่อนจนกว่าผู้ปกครองจะมารับ เป็นรูปแบบ win-win สำหรับทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

๘. บทบาทของสถาบันอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยจะเปิดพื้นที่ในห้องเรียนไว้ส่วนหนึ่งสำหรับผู้สูงอายุ เช่น University of Education จำนวนไม่เกิน ๔๐๐ คนต่อปี และไม่เกินห้องละ ๔ คน โดยใช้รูปแบบใครลงทะเบียนก่อนได้สิทธิ์ก่อน ความฝันของผู้สูงอายุที่ไม่เคยได้เข้ามหาวิทยาลัยรวมทั้งคนที่จบมหาวิทยาลัยแล้ว แต่สนใจหาความรู้สาขาที่แตกต่างออกไปก็สามารถมาเรียนได้ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างนักศึกษากับผู้สูงอายุ ช่วยให้นักศึกษามีประสบการณ์หลากหลายมากขึ้น และสามารถทำโครงการใหญ่ๆ ได้มากขึ้น ผ่านเครือข่ายของผู้สูงอายุ

๙. การอบรมวิทยากรสำหรับการสอนผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจเรื่องจิตวิทยาผู้สูงอายุ วิธีสอนผู้สูงอายุ ซึ่งขององค์กรเอกชนจะเน้นการอบรมหลักสูตรระยะสั้น แต่ที่น่าสนใจคือ ของมหาวิทยาลัยการศึกษาฮ่องกงมีหลักสูตร ๑ ปีการศึกษา โดยเรียนภาคทฤษฎีที่มหาวิทยาลัย ๑ ภาคเรียน และไปปฏิบัติงานในศูนย์ผู้สูงอายุ ๑ ภาคเรียน จบแล้วได้ประกาศนียบัตรทำให้การสอนผู้สูงอายุมีระบบมากขึ้น

๗.๒ กรณีศึกษาที่สอง จังหวัดโอกินาวา ประเทศญี่ปุ่น

๑. ข้อมูลพื้นฐานของโอกินาวา

โอกินาวาเป็นจังหวัดใต้สุดของประเทศญี่ปุ่น เป็นหมู่เกาะที่ตั้งเรียงไปทางทางตะวันตกในมหาสมุทรแปซิฟิกอยู่ระหว่างเกาะคิวชูกับเกาะไต้หวัน ประกอบด้วยเกาะใหญ่ ๑๖๐ เกาะ และเกาะเล็กๆ อีก ๔๙ เกาะ มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น ๒,๒๘๑ ตารางกิโลเมตร ประชากร ๑,๔๓๔,๑๓๘ คน (สถิติปี ๒๕๕๘) เกาะใหญ่ที่สุดคือ เกาะโอกินาวา มีเมืองศูนย์ราชการชื่อ นาสะ ในอดีตโอกินาวาเป็นที่รู้จักของนักประวัติศาสตร์ในฐานะราชอาณาจักรริวกิวที่มีอิสระ มีความมั่งคั่งร่ำรวยจากการค้าขายทางเรือกับหลายเมืองในภูมิภาค รวมทั้ง ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย จีน ญี่ปุ่น และไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา โอกินาวาเริ่มถูกโซกุนจากญี่ปุ่นรุกรานในศตวรรษที่ ๑๖ และถูกผนวกเข้าเป็นจังหวัดโอกินาวาในปี พ.ศ. ๒๔๒๒ ช่วงก่อนสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สองในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ โอกินาวา

กลายเป็นสมรภูมิรบที่ดุเดือด ชาวโอกินาวาเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก หลังจากญี่ปุ่นพ่ายแพ้ ในสงครามโอกินาวาดกอยู่ภายใต้การยึดครองของสหรัฐอเมริกาเป็นเวลา ๒๗ ปี จนกระทั่งวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ จึงมีการส่งมอบโอกินาวาคืนให้กับประเทศญี่ปุ่น

แม้ประเทศญี่ปุ่นจะได้ชื่อว่ามีประชากรที่มีอายุขัยเฉลี่ยสูงที่สุดประเทศหนึ่งในโลก แต่โดยเฉลี่ยพบว่า คนโอกินาวามีอายุขัยเฉลี่ยสูงกว่าคนญี่ปุ่นทั่วไป จากข้อมูลขององค์การอนามัยโลก ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ และกระทรวงสาธารณสุขญี่ปุ่น ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ คนโอกินาวามีอายุขัยเฉลี่ย ๘๑.๒ ปี คือ เกือบ ๘๖ ปีในผู้หญิง และ ๗๘ ปีในผู้ชาย สูงกว่าอายุขัยเฉลี่ยของคนญี่ปุ่นทั่วไปซึ่งมีอายุขัยเฉลี่ย ๗๙.๙ ปี ดังนั้น คนโอกินาวาจึงมีอายุยืนยาวที่สุดในโลก โอกินาวามีประชากรอายุถึง ๑๐๐ ปี อยู่กว่า ๔๐๐ คน ต่อประชากร ๑.๓ ล้านคน หรือประมาณ ๓๔ คน ต่อประชากร ๑ แสนคน

ผู้สูงอายุชาวโอกินาวาเป็นผู้ที่แก่ชราอย่างมีคุณภาพ มีสุขภาพกายที่แข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ มีสุขภาพใจที่แข็งแกร่ง พึ่งพาตนเองได้ และอยู่อย่างรื่นรมย์กับชีวิตในทุกๆ วัน ซึ่งตำราจีนโบราณก็ได้เคยขนานนามดินแดนแห่งนี้ว่าเป็น “ดินแดนแห่งความสุขอันเป็นนิรันดร์” หรือ “แซงกรีลา” ดินแดนในฝันเนื่องด้วยสภาพแวดล้อมที่เป็นป่าดิบชื้นแบบดั้งเดิม ความหลากหลายของธรรมชาติ คนในท้องถิ่นมีอายุยืนยาวที่สุดในโลก สามารถเอาชนะกระบวนการชราภาพและโรคภัยไข้เจ็บที่รุมเร้าชาวตะวันตกได้สำเร็จ พบคนเป็นโรคหัวใจ มะเร็งเต้านม มะเร็งต่อมลูกหมากในสัดส่วนที่น้อยมาก เมื่อเทียบกับประเทศทางตะวันตก โดยเฉพาะโรค ๓ อันดับแรกซึ่งเป็นโรคที่คร่าชีวิตชาวตะวันตกมากที่สุด คือ โรคกล้ามเนื้อหัวใจขาดเลือด โรคหลอดเลือดสมอง และโรคมะเร็ง ก็พบในคนโอกินาวาในอัตราที่ต่ำที่สุดในโลก

๒. โครงการศึกษาคนอายุเกินร้อยปีโอกินาวา

ศาสตราจารย์นายแพทย์มาโกโตะ ซูซูกิ (Professor Dr. Makoto Suzuki, M.D.) ผู้เชี่ยวชาญโรคหัวใจและนักเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ หัวหน้าภาควิชาเวชศาสตร์ชุมชน มหาวิทยาลัยริวกิว จังหวัดโอกินาวา และหัวหน้าโครงการศึกษาผู้สูงอายุเกิน ๑๐๐ ปีของโอกินาวา (Okinawa Centenarian Study) ร่วมกับ นายแพทย์แบรดลีย์ เจ. วิลล์ค็อกซ์ (Bradley J. Willcox) และ ดร. ดี. แครก วิลล์ค็อกซ์ (D. Craig Willcox) นักมานุษยวิทยาการแพทย์และผู้เชี่ยวชาญเรื่องผู้สูงอายุ ได้ทำวิจัยในโครงการศึกษาผู้สูงอายุเกินร้อยปีที่โอกินาวาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นเวลานานกว่า ๒๕ ปี ใช้กระบวนการและหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ในการเก็บข้อมูล รวบรวมผล และประเมินผล มีการตรวจร่างกายและวิเคราะห์ทางการแพทย์อย่างเป็นระบบ บันทึกเป็นเอกสารอย่างละเอียดในทุกขั้นตอน ได้ค้นพบ วิถีชีวิตที่ทำให้คนโอกินาวาสูงอายุอย่างมีคุณค่าและมีความสุข นำเสนอเมนูอาหารชนิดต่างๆ ที่มีสารอาหารที่เป็นประโยชน์เพียงพอต่อร่างกาย และได้เขียนหนังสือเรื่อง “The Okinawa Program”

โปรแกรมโอกินาวา เป็นวิธีการดูแลสุขภาพและชีวิตที่มีความเป็นเอกลักษณ์ โดยมีพื้นฐานนับร้อยปีจากภูมิปัญญาและวัฒนธรรมตะวันออก ประกอบไปด้วย การรับประทานอาหารแบบโอกินาวา การออกกำลังกายในแบบฉบับของพวกเขา จิตวิญญาณการมองโลก และการปฏิบัติตนที่ช่วยคลายความเครียด และการควมรวมการดูแลสุขภาพในแบบตะวันออกและตะวันตกเข้าด้วยกัน โปรแกรมโอกินาวาให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพของตัวเอง ขณะเดียวกันก็แสดงถึงวิธีการแบ่งรับความแข็งแรงมาจากผู้อื่นด้วย ซึ่งไม่เพียงเพื่อให้ปลอดภัยเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการมีสุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สรุปลสาระสำคัญได้ดังนี้

ปัจจัยแรก คือ ปัจจัยด้านพันธุกรรม พบว่า คนร้อยปีชาวโอกินาวา ก็มีลูกหลาน หรือพ่อแม่ของเขาก็มีอายุยืนด้วยเหมือนกัน ปัจจัยทางกรรมพันธุ์จึงมีผลให้อายุยืน ร้อยละ ๒๕

ปัจจัยที่สอง คือ ปัจจัยด้านการใช้ชีวิต ร้อยละ ๗๕ ประกอบด้วย อาหาร การออกกำลังกาย จิตวิญญาณ การบำบัดความเครียด และด้านสังคมที่มีการเกื้อกูลกัน ซึ่งล้วนมีส่วนทำให้คนโอกินาวายืน

๑) อาหารที่ดีต่อสุขภาพ อาหารของชาวโอกินาวาเป็นดังยาอายุวัฒนะที่ทรงพลัง ดังคำกล่าวโบราณของโอกินาวาที่ว่า “ยาและอาหารกำเนิดจากที่เดียวกัน” (Medicine and Food have the same origin) คนโอกินาวาจึงกินอาหารให้เป็นยา เป็นอาหารแคลอรีต่ำที่มีส่วนประกอบจากธัญพืชและแป้งไม่ขัดสี มีผักและเต้าหู้เป็นส่วนประกอบหลัก (รับประทานพืชผักประมาณ ร้อยละ ๘๐ ของอาหาร) ใช้น้ำมันคาโนลาที่มีไขมันไม่อิ่มตัวเชิงเดี่ยว ช่วยลดระดับของคอเลสเตอรอล และมีกรดไขมันโอเมก้า ๓ ที่ดีต่อหัวใจ ชาวโอกินาวาเรียนรู้เรื่องการรับประทานอาหารในสัดส่วนที่เหมาะสมอย่างเคร่งครัด และมีพฤติกรรมรับประทานอาหารที่สามารถตอบโจทย์อาหารเพื่อสุขภาพที่ผู้เชี่ยวชาญทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์ส่วนใหญ่แนะนำ เป็นอาหารที่ช่วยป้องกันโรคที่มาพร้อมกับความชรา เพิ่มสารที่จำเป็นต่อร่างกาย และทำให้มีอายุยืนยาว นอกจากนี้ ในงานวิจัยดังกล่าวยังพบว่า ชาวโอกินาวานำสมุนไพรหลายอย่างมาใช้ในการปรุงอาหาร ซึ่งช่วยเพิ่มพลังการต้านอนุมูลอิสระ ให้วิตามินและเกลือแร่สูง ตัวอย่างเช่น ขมิ้น มะระ ชา บวบหอม มันเทศ กวาวเครือ บุก สาหร่าย ฯลฯ

ชาวโอกินาวานิยมบริโภคพืชผักผลไม้ เช่น มะระ หัวไชเท้า กระเทียม ต้นหอม กะหล่ำปลี ขมิ้น มะเขือเทศ เครื่องเทศ เป็นต้น รวมทั้ง เต้าหู้ เห็ด ข้าวไม่ขัดสี เผือก มันฝรั่ง ถั่ว สาหร่ายทะเล และปลาทะเล แต่บริโภคเนื้อแดงไม่มาก อาหารทะเลของโอกินาวามีความสดและสะอาด คนโอกินาวายึดถือหลักที่เรียกว่า “ฮาระ ฮาจิ บุ” คือ กินแค่อิ่มก็พอ ส่วนใหญ่จะทำสวนในบ้าน ปลูกพืชผักผลไม้กินเอง ตีม้ำชา ตีมสาเกผสมสมุนไพร อาหารเหล่านี้ให้พลังงานต่ำ เมื่อเจาะเลือดตรวจพบว่า คนโอกินาวามีสารอนุมูลอิสระในเลือดค่อนข้างต่ำ นอกจากนี้คนโอกินาวาเป็นโรคหัวใจและหลอดเลือด โรคมะเร็ง โรคอัมพฤกษ์อัมพาต ในอัตราที่ต่ำ และมีไขมันในเลือดต่ำมาก เมื่อเทียบกับ

คนในโลกตะวันตก เนื่องจากกินอาหารที่ให้ไขมันต่ำ และมีโคเรสเตอรอลน้อย สตรีสูงอายุมีอาการของคนวัยทองต่ำ ซึ่งอาจเป็นเพราะการกินอาหารจำพวกเต้าหู้ ผักผลไม้ ถั่ว ซึ่งทำให้ได้รับฮอร์โมนเพศหญิง ซึ่งมีอยู่สูงในสารอาหารเหล่านี้ จากการตรวจเลือดพบว่า ชาวโอกินาวาสูงอายุมีฮอร์โมนเพศหญิง เพศชาย และ DHEA มากกว่าชาวอเมริกัน ฮอร์โมนเหล่านี้ช่วยให้แก่ช้าลง กล้ามเนื้อไม่กำลัง ไม่ลึบ ผมไม่หงอกเร็ว ไม่เสื่อมสมรรถภาพทางเพศเร็ว ผิวหนังไม่เหี่ยวเร็ว เสียงไม่แหบ รวมทั้งโรคอื่นๆ เช่น โรคสมองเสื่อม ความจำเสื่อม กระดูกบาง และกระดูกสะโพกหักก็พบน้อยในคนสูงอายุที่โอกินาวา

๒) การออกกำลังกาย ชาวโอกินาวาถือว่าการออกกำลังกายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ซึ่งทำได้โดยผ่านการฝึกกำลังภายใน การเดินรำแบบพื้นเมืองซึ่งได้เรียนรู้ตั้งแต่เยาว์ และฝึกศิลปะป้องกันตัว เช่น ยูโด คาราเต้ กังฟู เทควันโด ไทเก๊ก เป็นต้น ซึ่งไทเก๊กมีความคล้ายคลึงกับการเดินรำพื้นบ้านของโอกินาวา เป็นศิลปะการต่อสู้แบบ “นุ่มนวล” ที่เหมาะกับผู้สูงอายุ ปัจจุบันรัฐบาลญี่ปุ่นได้นำไทเก๊กบางท่ามาปรับใช้ในโปรแกรมออกกำลังกายทั่วประเทศ โดยมุ่งส่งเสริมสมรรถนะทางกายและการสูงวัยอย่างมีคุณภาพในกลุ่มประชากรผู้สูงอายุ

โอกินาวาเป็นแหล่งกำเนิดของศิลปะป้องกันตัวที่เรียกว่า คาราเต้ ซึ่งเกิดจากการผสมผสานระหว่างการรำมวยจีนกับของพื้นเมือง สุภาพสตรีที่เกาะแห่งนี้มีการออกกำลังกายแบบพื้นเมือง เช่น เดินรำ การฝึกวิชาต่อสู้ป้องกันตนเองแบบดั้งเดิม ทำสวน เดินเล่น เป็นประจำ ซึ่งช่วยให้ร่างกายแข็งแรง

ชาวโอกินาวานิยมทำสวนในบ้านและเกษตรกรรมด้วยตนเอง โดยใช้อุปกรณ์แบบดั้งเดิม ไม่พึ่งเครื่องทุ่นแรง นิยมการเดินออกกำลังกายและการใช้ชีวิตอย่างสมดุลสอดคล้องกับธรรมชาติ ลักษณะเช่นนี้ทำให้ผู้สูงอายุชาวโอกินาวาส่วนใหญ่มีความกระฉับกระเฉง ร่างกายผอมเพรียว และแข็งแรง นอกจากการทำสวนในบ้านแล้ว ชาวโอกินาวายังเรียนรู้การนั่งสมาธิแบบควบคุมจิต และกำหนดลมหายใจ ทำให้ไม่เครียด คนโอกินาวามีรูปร่างผอมเพรียว ดัชนีมวลกายอยู่ระหว่าง ๑๘-๒๒ ซึ่งถือว่าน้อย เพราะพวกเขากินอาหารพลังงานต่ำและจำนวนน้อย และทำงานในอาชีพตลอดชีวิต มีการเคลื่อนไหว เดินออกกำลังกายในตอนเช้า ไม่ค่อยอยู่บ้านเฉยๆ คนโอกินาวาจะทำสวนผักผลไม้ไว้กินเอง การทำสวนทำให้เขาได้ออกกำลังกาย ได้รับแสงแดดซึ่งให้วิตามินดี ทำให้กระดูกไม่บาง ไม่หักง่าย พวกเขามีผักผลไม้ได้รับประทาน ช่วยให้ได้วิตามิน เกลือแร่ และสารต้านอนุมูลอิสระจากธรรมชาติ ซึ่งช่วยป้องกันมะเร็งนอกจากนี้ ชาวโอกินาวายังนิยมเล่นกีฬากลางแจ้ง เช่น ตีกอล์ฟ วิ่งมาราธอน และทำงานอดิเรก ผู้สูงอายุเกินร้อยปีที่โอกินาวา ร้อยละ ๙๐ เป็นเพศหญิง สามารถช่วยตนเองได้ ในการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ร่างกายยังเคลื่อนไหวได้ดี ความจำยังดีมาก เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตสูง

๓) **จิตวิญญาณ** การใช้ชีวิตแบบโอกินาวาให้ความสำคัญกับเรื่องจิตวิญญาณ ผสมผสานความเชื่อของลัทธิเต๋าในเรื่องความเคารพยำเกรงต่อธรรมชาติ ความเชื่อแบบขงจื้อในเรื่องความผูกพันกับบรรพบุรุษ ความเคารพนับถือผู้อาวุโสอื่นๆ ทุกบ้านจะมีแท่นและกระถางบูชาบรรพบุรุษ และจิตวิญญาณของชาวพื้นเมืองที่เชื่อว่า ผู้หญิงเป็นผู้รักษาความเชื่อมโยงทางจิตวิญญาณระหว่างสังคมยุคใหม่และทุกสิ่งในอดีต มีการเฉลิมฉลองการชราอย่างมีคุณภาพด้วยพิธีกรรม เช่น การสัมผัสผู้สูงอายุจะช่วยให้ได้แบ่งปันโชคดี สุขภาพแข็งแรง และอายุยืนยาวจากผู้สูงอายุผู้นั้นโอกินาวามีประเพณี “คาจิมายา” ที่จัดขึ้นโดยคนในชุมชนเพื่อเฉลิมฉลองความชราของผู้ที่มีอายุครบ ๘๗ ปี เพราะมีความเชื่อว่าผู้ที่อายุยืนยาวนั้นได้รับพลังอำนาจเหนือธรรมชาติบางอย่างผ่านทางสุขภาพ และผู้นั้นสามารถแบ่งปันพลังนั้นได้ นอกจากนี้ ชาวโอกินาวายังมองว่าความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เป็นบทสรุปตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตบนโลก และเป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางที่รื่นรมย์ที่จะนำไปสู่การเป็นบรรพบุรุษผู้มีเมตตาคอยคุ้มครองลูกหลาน

คนโอกินาวามีชีวิตที่เรียบง่าย เชื่องช้า ไม่รีบร้อนไปไหน อยู่และทำงานที่บ้าน คนโอกินาวาเรียกว่า “เทเก” คือ ง่ายๆ สบายๆ ไม่ค่อยมีความทะเยอทะยานอะไรมากนัก ซึ่งต่างกับบุคลิกชาวตะวันตก ที่เรียกว่า “บุคลิกแบบเอ” คือ บุคลิกรีบเร่ง ชอบแข่งขัน ไม่อดทน ไม่เป็นมิตร เครียดง่าย รอนานๆ ไม่ได้ มีความทะเยอทะยานสูง อันเป็นบุคลิกของคนที่เป็นโรคหัวใจ และโรคเรื้อรังต่างๆ ได้มาก ถึงแม้ปัจจุบันศาสนาจะมีบทบาทน้อยในวิถีชีวิตของชาวโอกินาวา แต่ก็ยังมีความเชื่อและพิธีกรรมเก่าแก่ให้เห็น เช่น พิธีสวดให้เทพเจ้าและบรรพบุรุษ ซึ่งพวกเขาเชื่อว่าจะช่วยให้พวกเขามีความสุข ไม่เจ็บป่วย และอายุยืน พวกเขาเชื่อว่า เทพเจ้าและบรรพบุรุษกำลังมองดูพวกเขาและคอยช่วยเหลืออยู่ คนโอกินาวาสวดมนต์เป็นประจำ

๔) **เครือข่ายการช่วยเหลือและตอบแทนกัน** ประชาชนโอกินาวาเชื่อมั่นในความดีของมนุษย์ หากใครล้มลงเป็นหน้าที่ของผู้อื่นที่ต้องเข้ามาช่วยเหลือ ต้องตอบแทนกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกัน โดยคนในหมู่บ้านจะช่วยกันสร้างบ้าน ปลูกพืช เก็บเกี่ยวผลผลิต และพึ่งพากันเพื่อความอยู่รอด ซึ่งเป็นโครงสร้างทางวัฒนธรรมของโอกินาวามาถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในสังคมชราและหมู่บ้านชนบท เรียกแนวคิดนี้ว่า “ยูมารุ” คือ การแบ่งปันและช่วยเหลือผู้อื่น มีความหมายคล้ายกับ “การช่วยเหลือเพื่อนบ้าน” มีการรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายบำบัด การรวมกลุ่มแบบนี้เรียกว่า “โมเอะ” คือ การรวมกลุ่มมิตรภาพเพื่อช่วยเหลือกันเกื้อกูลในด้านต่างๆ ให้ความช่วยเหลือในด้านสังคม ด้านการเงิน ความเจ็บป่วย ค่าใช้จ่ายต่างๆ ให้กำลังใจเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน คนทั้งหมู่บ้านจะร่วมแรงร่วมใจกันทำงานที่อยู่เบื้องหน้าให้สำเร็จ เมื่อนาของครอบครัวใดเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว ก็จะไปช่วยเพื่อนบ้านเก็บเกี่ยว จนกระทั่งเก็บเกี่ยวไร่นาของทุกคนจนครบ ความร่วมมือและช่วยเหลือกันเช่นนี้ ทำให้สามารถเชื่อมคนในหมู่บ้านไว้ด้วยกันอย่างเหนียวแน่น ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ทรงพลังและส่งผลมาถึงสังคมผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในปัจจุบันคนสูงอายุในหมู่บ้าน

ต่างดูแลกันและกัน และเสนอให้ความช่วยเหลือกันโดยสัญญา “ยุยมารุ” เป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนต่อสุขภาพอันยืนยาว ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ช่วยให้ผู้สูงอายุยังคงดำเนินชีวิตประจำวันได้ ช่วยให้ชีวิตยืนยาวขึ้น และยังช่วยป้องกันโรคภัยไข้เจ็บได้ด้วย

๓. รูปแบบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุโอกินาวา

๓.๑) ศูนย์วิจัยศาสตร์แห่งการมีอายุยืน (Okinawa Research Center for Longevity Science)

คณะผู้วิจัยได้มีโอกาสเดินทางไปศึกษาวิธีการเรียนรู้ของคนสูงอายุนอโอกินาวาระหว่างวันที่ ๑๐ - ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ได้ไปเยี่ยมศูนย์วิจัยศาสตร์แห่งการมีอายุยืน (Okinawa Research Center for Longevity Science) และพบกับศาสตราจารย์นายแพทย์มาโกโตะ ชูซูกิ อดีตหัวหน้าคณะผู้วิจัยในโครงการศึกษาคณะอายุเกินร้อยปีโอกินาวา และได้แลกเปลี่ยนทัศนะเรื่องการเรียนรู้ที่จะมีชีวิตยืนยาวของคนโอกินาวา ซึ่งศาสตราจารย์นายแพทย์มาโกโตะ ชูซูกิเล่าว่า สำเร็จการศึกษามาจากมหาวิทยาลัยเกียวโต เคยทำงานที่โตเกียวก่อนจะมาบุกเบิกการศึกษาเรื่องคนอายุเกินร้อยปีที่โอกินาวาเมื่อ ๔๐ ปีก่อน จากการศึกษาวิจัยมาอย่างยาวนานหลายปี และได้เขียนหนังสือ “Okinawa Program” ซึ่งได้รับการแปลและเผยแพร่ไปหลายประเทศ สรุปได้ว่ามี ๔ ปัจจัยที่นำไปสู่การมีสุขภาพดีและอายุยืนยาว^๒ คือ

๑) สุขภาวะทางกาย (Physical Health) คือ การรับประทานอาหารที่สะอาด มีประโยชน์ต่อร่างกาย ในปริมาณพอดี ลดละเลิกอาหารที่มีรสหวาน มัน เค็ม บริโภคและอุปโภคน้ำสะอาด ออกกำลังกาย และสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี

๒) สุขภาวะทางใจ (Mental Health) คือ คนโอกินาวาเชื่อว่าการทำงานอย่างกระตือรือร้นและมีความสุขเป็นเคล็ดลับที่ทำให้อายุยืน จึงไม่หยุดทำงานแม้จะมีอายุมากแล้วต้องถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้คนรุ่นหลังตนเองแม้จะอายุ ๘๓ ปีและเกษียณจากมหาวิทยาลัยมาหลายปีแล้ว แต่ก็ยังศึกษาวิจัยโดยเปิดศูนย์วิจัยศาสตร์แห่งการมีอายุยืนขึ้นที่สำนักงานของตนเองและรับเชิญไปบรรยายในที่ต่างๆ เพื่อถ่ายทอดความรู้ทั้งในและต่างประเทศ และสร้างพื้นที่ที่คนอายุยืนและแข็งแรง (Blue Zone) ให้มากขึ้นทั่วโลก

๓) สุขภาวะทางสังคม (Social Health) “โมเอะ” และ “ยุยมารุ” เป็นอุปนิสัยตามประเพณี ที่คนโอกินาวาจะรวมตัวเพื่อช่วยเหลือกันและกัน และนิยมเข้ากลุ่มชมรม เช่น ชมรมร้องเพลงคาราโอเกะ ชมรมวาดภาพ ชมรมเต้นรำ ชมรมถ่ายทอดความรู้แก่คนรุ่นใหม่ เป็นต้น

^๒สัมภาษณ์ Professor Makoto Suzuki เมื่อ วันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐

๔) สุขภาวะทางจิตวิญญาณ (Spiritual Health) คนโอกินาวาเคารพและบูชาบรรพบุรุษ แต่ละบ้านจะมีตู้และกระถางธูปบูชาบรรพบุรุษ คนโอกินาวามีคำว่า “อิกิไก” (Ikigai) หมายถึง ความหมายของการมีชีวิตอยู่ หรือความตระหนักในคุณค่าของตนเองว่ามีชีวิตอยู่เพื่ออะไร เช่น อยู่เพื่อช่วยเหลือลูกหลานและสังคม เพื่อมีบทบาทในสังคม ช่วยเหลือคนยากจน เป็นต้น

ศาสตราจารย์นายแพทย์มาโกโตะ ชูซูกิ ให้ข้อคิดว่า คนทุกคนต้องเรียนรู้และใส่ใจดูแลสุขภาพของตัวเองด้วยตัวเอง แพทย์เป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ ยิ่งในยุคปัจจุบันมีแพทย์เฉพาะทางมากขึ้น ซึ่งไม่ได้รักษาคนไข้แบบองค์รวม ฉะนั้นคนไข้ต้องดูแลตนเองเป็นพื้นฐาน

๓.๒) กองส่งเสริมสุขภาพและการมีอายุยืนจังหวัดโอกินาวา (Okinawa Prefectural Section of Health and Longevity Promotion)

คณะนักวิจัยได้ไปเยี่ยมกองส่งเสริมสุขภาพและการมีอายุยืนโอกินาวา ที่สำนักงานจังหวัดโอกินาวา ได้พบกับหัวหน้าและเจ้าหน้าที่ประกอบด้วย Mr. Manabu Higa, Mr. Tsuyoshi Imoto และ Mr. Yamashiro Mitsuru และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการมีสุขภาพดีและอายุยืนสำหรับประชาชนจังหวัดโอกินาวา พบว่า ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๘ - ๒๕๔๘ หญิงชาวโอกินาวาครองตำแหน่งผู้มีอายุยืนเฉลี่ยสูงที่สุดในประเทศ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ตกไปอยู่อันดับ ๓ ส่วนชายชาวโอกินาวา เคยได้อันดับ ๑ ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๓ - ๒๕๒๘ ตกไปอยู่อันดับที่ ๔ และ ๕ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๔๓ อยู่ในอันดับ ๒๖ ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ อยู่ในอันดับ ๒๕ และปี ๒๕๕๓ อยู่ในอันดับ ๓๐ ของประเทศ ทำให้กองส่งเสริมสุขภาพและการมีอายุยืนโอกินาวา ในฐานะหน่วยงานที่รับผิดชอบถือเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขอย่างจริงจัง เมื่อวิเคราะห์สาเหตุของการตาย พบว่า ในผู้ชายส่วนใหญ่อายุระหว่าง ๓๕-๗๐ ปี ร้อยละ ๔๕ ตายด้วยโรคหัวใจวาย โรคหลอดเลือดในสมอง และโรคปอด ส่วนผู้หญิงอายุระหว่าง ๓๐-๔๙ ปี ร้อยละ ๔๕ ตายด้วยโรคหัวใจ และโรคหลอดเลือดสมอง อายุ ๔๕-๘๕ ปี ร้อยละ ๔๖ ตายด้วยโรคปอดและเบาหวาน สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตคนโอกินาวาที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากมีอิทธิพลของประเทศตะวันตกที่เข้ามา ทั้งด้านอาหารที่นิยมจานด่วนมากขึ้น และการใช้ชีวิตแบบใหม่ที่มีเครื่องอำนวยความสะดวก การออกกำลังกาย ตลอดจนการทำงานหนักโดยไม่พักผ่อน และดื่มแอลกอฮอล์แบบชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่

กองส่งเสริมสุขภาพและการมีอายุยืนจังหวัดโอกินาวาจึงจัดทำแผนส่งเสริมสุขภาพและการมีอายุยืนยาว ตั้งเป้าหมายที่จะกลับไปครองอันดับหนึ่งประชากรอายุยืนมากที่สุดของประเทศทั้งหญิงและชายภายในปี พ.ศ. ๒๕๘๓ โดยลดอัตราการตายในช่วงอายุ ๒๐-๖๔ ปี ให้ได้ร้อยละ ๓๐ ในผู้ชาย และร้อยละ ๒๕ ในผู้หญิง โดยมีโครงการชื่อ Okinawa 21 ซึ่งมีมาตรการสำคัญๆ เช่น ด้านการป้องกัน ได้แก่ การตรวจสุขภาพ การลดความอ้วน การลดแอลกอฮอล์ และด้านการส่งเสริม ได้แก่ การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อการออกกำลังกาย การรับประทานอาหารให้มี

ความสมดุลทางโภชนาการ การส่งเสริมสุขภาพรายบุคคล โดยมีคณะกรรมการกำกับดูแลให้เป็นไปตามแผน มีการปฏิบัติอย่างเอาใจจริงจิงในทุกชุมชน และมีคณะกรรมการประสานงานที่ประกอบด้วยหลายฝ่าย ทั้งด้านเศรษฐกิจ อนามัย การศึกษา สื่อมวลชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ รวมทั้งสิ้น ๗๐ องค์กร ตัวอย่างกิจกรรมที่ดำเนินการแล้ว ได้แก่ การรณรงค์ด้านสุขภาพ อาหาร การออกกำลังกาย ในสื่อมวลชน เช่น รายการโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ในห้างสรรพสินค้า การติดโปสเตอร์ตามที่ต่างๆ การสื่อสารผ่านแอปพลิเคชันบนมือถือ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้มีการจัดทำหนังสือเรื่องอาหาร การออกกำลังกาย และการดูแลสุขภาพแบบฉบับชาวโอกินาวา สำหรับเป็นหนังสืออ่านประกอบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๖ และชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นปีที่ ๑-๓ เพื่อปลูกฝังสุขนิสัยที่ดีตั้งแต่เด็กเล็ก มีภาพการ์ตูนประกอบเพื่อให้เข้าใจง่าย และมีกิจกรรมแบบฝึกหัดให้ผู้ปกครองเรียนรู้ร่วมกับบุตรหลานด้วย

๓.๓) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชुरิ (ShuriKominkan)

ดังได้กล่าวแล้วว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งของประเทศญี่ปุ่นจะจัดให้มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ อย่างหลากหลายและทั่วถึง เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชน เฉพาะในเมืองนาฮะซึ่งเป็นเมืองศูนย์ราชการของจังหวัดโอกินาวามีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ๗ แห่ง คณะผู้วิจัยได้เดินทางไปศึกษารูปแบบการเรียนรู้ที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชुरิ ตั้งอยู่ใกล้กับปราสาทโบราณชुरิ ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลกโดยองค์การยูเนสโก

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชुरิเป็นอาคารสองชั้น ภายในจัดแบ่งเป็นห้องสำนักงานธุรการ ห้องสมุด ห้องเรียนกิจกรรม ห้องฉายดาว และห้องบรรยาย ผู้มาใช้บริการส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ มีกิจกรรมการร้องเพลงประกอบดนตรีญี่ปุ่น และมีการบรรยายประจำสัปดาห์เรื่อง “ประวัติศาสตร์และภาษาของอาณาจักรริวกิว” ซึ่งมีผู้สูงอายุให้ความสนใจลงทะเบียนเข้าฟังเกือบ ๔๐ คน นางสาวโทโมโกะ วาดานาเบะ เล่าว่า ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชुरิ ออกแบบหลักสูตรการเรียนและกิจกรรมโดยทำแบบสอบถามความสนใจและความต้องการของสมาชิก ซึ่งมีทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ แล้วออกตารางกิจกรรมล่วงหน้า มีทั้งการบรรยายและการลงมือปฏิบัติ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องสุขภาพ การทำอาหาร ประวัติศาสตร์ การร้องเพลง การเล่าประสบการณ์สงครามโลก การเดินสำรวจชุมชน การอ่านแผนที่อากาศ และกิจกรรมที่สอดคล้องกับเทศกาล เป็นต้น

๓.๔) วิทยาลัยประชาชนจังหวัดโอกินาวา (Okinawa Prefectural People's College)

ในยุคสังคมข้อมูลข่าวสารที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเรียนรู้มากขึ้น โอกินาวาจึงส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในรูปแบบใหม่ คือ “วิทยาลัยประชาชนจังหวัดโอกินาวา” ซึ่งหมายถึงการเรียนรู้ที่ประชาชนชาวจังหวัดโอกินาวาสามารถเข้าเรียนได้ทุกคน โดยเลือกเรียนวิชาที่ตรงกับความสนใจ วัตถุประสงค์ หรืองานอดิเรกของแต่ละคน แม้จะใช้ชื่อว่า “วิทยาลัย” แต่ก็ไม่ได้

หมายถึง สถานศึกษาเฉพาะเจาะจงที่ใดที่หนึ่ง แต่ทุกที่เป็นที่เรียนได้ อาจเป็นการบรรยายที่จัดโดย คณะกรรมการการศึกษาจังหวัดโอกินาวา หรือจัดโดยหน่วยงานอื่นๆ ก็ได้ สถานที่เรียนอาจใช้ อาคารสถานที่ของมหาวิทยาลัยทั้งของรัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหอประชุม สำหรับประชาชน ฯลฯ ที่อยู่ในจังหวัดโอกินาวาเป็นที่เรียน เมื่อลงทะเบียนเข้าเรียนแล้วผู้เรียนจะได้รับคู่มือการเรียน และสมุดบันทึกการเรียน (Learning Passport) เพื่อบันทึกบททวนวิชาที่เรียน และสะสมหน่วยกิต หลักสูตร ๑ ชั่วโมง สะสมได้ ๑ แต้ม ผู้จัดจะประทับตราลงบนสมุดบันทึกการเรียน เมื่อสะสมผลการเรียนได้ครบ ๑๐๐ แต้มจะได้รับใบประกาศนียบัตรเป็นรางวัล และรางวัลจะเพิ่มขึ้นละ ๑๐๐ แต้มขึ้นไป จนถึงขั้นสูงสุด คือ ๕๐๐ แต้ม

ผู้เรียนสามารถสืบค้นหลักสูตรที่ตรงกับความต้องการของตนได้ในเว็บไซต์ ข้อมูลข่าวสารการเรียนรู้ตลอดชีวิตของจังหวัดโอกินาวา และหนังสือเมนูการเรียนรู้ ซึ่งออกปีละ ๒ ครั้ง เมื่อพบหลักสูตรที่ตรงกับความต้องการของตนเองก็สมัครได้ด้วยตนเอง ซึ่งบางหลักสูตรอาจมีค่าใช้จ่ายเป็นค่าวัสดุอุปกรณ์

นอกจากนี้ บางหลักสูตรก็สามารถเรียนได้ทางอินเทอร์เน็ตตามความต้องการ (On Demand) และบันทึกสะสมหน่วยกิตในสมุดบันทึกการเรียน (Learning Passport) ได้และยังมีห้องเรียนแบบถ่ายทอดสดที่ผู้เรียนต้องแจ้งความจำนงและลงทะเบียนล่วงหน้า โดยใช้เว็บไซต์ ข้อมูลข่าวสารการเรียนรู้ตลอดชีวิตของจังหวัดโอกินาวา หรือสมัครเรียนได้ตามสำนักงานการเรียนรู้สาขาใกล้บ้านที่มีอยู่ในเมืองต่างๆ เริ่มเปิดสอนครั้งแรกในเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. ๒๕๔๘

จากกรณีตัวอย่างของโอกินาวา สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุโอกินาวามีการเรียนรู้ ๒ รูปแบบ คือ การเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวัน และการเรียนรู้ที่หน่วยงานของรัฐจัดให้ตามนโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๑) การเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวัน

สิ่งที่ได้เรียนรู้จากกรณีตัวอย่างของโอกินาวา คือ การเรียนรู้ที่จะดูแลตนเองและคนสูงอายุด้วยกันในสังคม เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่นำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทำให้คนโอกินาวามีวิถีชีวิตที่ตอบโจทย์สังคมผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหาร การออกกำลังกาย การบริหารสุขภาพจิตใจ การช่วยเหลือกันในสังคม ซึ่งนำไปสู่ชีวิตที่ยืนยาวและมีความสุข หากผู้สูงอายุทุกคนรู้วิธีที่จะดำเนินวิถีชีวิตอย่างสมดุลและมีระเบียบแบบแผน และรู้จักดูแลตัวเอง รวมทั้งคนรอบข้าง ก็จะไปสู่สังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพได้

แพทย์หญิงธิดากานต์ รุจิพัฒนกุล ผู้แปลหนังสือ “Okinawa Program” เป็นหนังสือเรื่อง “อายุยืนเกิน ๑๐๐ ปี แบบชาวโอกินาวา” มีความเห็นว่า การดำรงชีวิตแบบชาวโอกินาวาเป็นการเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นที่อยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีคุณประโยชน์ต่อสุขภาพในระยะยาววิถีชีวิตของชาวโอกินาวาคัลยคลึงกับการใช้ชีวิตแบบไทยในยุคก่อนในหลายด้าน ตั้งแต่

การอยู่อาศัยแบบครอบครัวขยายในสังคมชนบท การประกอบอาชีพกสิกรรมเป็นหลัก การรับประทานข้าวและอาหารจากพืชผักเป็นพื้นฐาน รวมถึงทัศนคติความมีน้ำใจต่อกันในสังคม

๒) การเรียนรู้ตามแนวทางส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ประชาชนในจังหวัดโอกินาวามีโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นนโยบายของกระทรวงการศึกษา วัฒนธรรม กีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการ ดังนั้น จังหวัดโอกินาวาจึงส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ ศูนย์ศิลปะ พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ สวนพฤกษชาติ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หรือ “Kominkan” ในภาษาญี่ปุ่น ตลอดจนแหล่งการเรียนรู้ของภาคเอกชน เช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆ ของประเทศญี่ปุ่น รวมทั้งการส่งเสริมการเรียนรู้ที่จัดโดยหน่วยงานอื่นๆ ของรัฐ เช่น กองส่งเสริมสุขภาพและการมีอายุยืนจังหวัดโอกินาวา ดังได้ยกตัวอย่างแล้วข้างต้น

สรุป จากการศึกษากรณีตัวอย่างของการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในต่างประเทศ คือ เขตปกครองพิเศษฮ่องกง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และจังหวัดโอกินาวา ประเทศญี่ปุ่น พบว่า ประสบการณ์ที่เป็นจุดเด่นของนโยบายการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุฮ่องกงที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยได้ คือ ๑) มีคณะกรรมการผู้สูงอายุเป็นองค์กรระดับชาติที่เสนอนโยบายเรื่องส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ และขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติ ๒) มีแผนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ทำให้แปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ๓) มีกองทุนสนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแก่หน่วยงานต่างๆ เช่น องค์กรเอกชน (NGO) โรงเรียน และสถาบันอุดมศึกษา ทำให้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ๔) สถานศึกษาทุกระดับตั้งแต่ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เปิดโอกาสและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ ๕) มีการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่ระดมสรรพกำลังทรัพยากร และการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ๖) องค์กรเอกชนซึ่งเป็นศูนย์ดูแลผู้สูงอายุอยู่เดิม มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ๗) มีการวิจัยที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง เช่น การศึกษาความต้องการการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในฮ่องกง การศึกษาเปรียบเทียบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศต่างๆ

สำหรับจังหวัดโอกินาวา ซึ่งได้ชื่อว่ามีผู้สูงอายุที่มีอายุยืนยาวมากที่สุดในโลกนั้น นอกจากมีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิตตามนโยบายของรัฐแล้ว ประชาชนยังมีรูปแบบการเรียนรู้ในวิถีชีวิตจากภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่ารูปแบบการเรียนรู้นี้น่าจะเป็นข้อมูลสำหรับการออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุไทย โดยนำภูมิปัญญาและวิถีชีวิตดั้งเดิมกลับมาปรับประยุกต์ให้เป็นระบบและสอดคล้องกับการดำรงชีวิตในสังคมยุคใหม่ สามารถที่จะช่วยลดงบประมาณของรัฐ จำนวนมหาศาลที่ใช้เพื่อการรักษาพยาบาลความเจ็บป่วยของประชาชนได้อย่างมากด้วย

บทที่ ๘

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

๘.๑ สรุปผลการศึกษา

ในปี ๒๕๕๘ ประชากรไทยมีจำนวน ๖๕.๑ ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ๑๑ ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ ๑๖ ของประชากรทั้งหมด ประเด็นสำคัญคือ ขณะนี้ประชากรไทยกำลังสูงอายุขึ้นอย่างรวดเร็วมาก ประเทศไทยได้กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ คือมีสัดส่วนประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป สูงถึงร้อยละ ๑๐ ประชากรสูงอายุกำลังเพิ่มขึ้นด้วยอัตราที่เร็วมากคือ สูงกว่าร้อยละ ๔ ต่อปี ในขณะที่ประชากรรวมเพิ่มขึ้นด้วยอัตราเพียงร้อยละ ๐.๕ เท่านั้น ตามการคาดประมาณประชากร ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ คือ มีสัดส่วนประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปสูงถึงร้อยละ ๒๐ ในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ และจะเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอดเมื่อมีสัดส่วนประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป สูงถึงร้อยละ ๒๘ ในปี พ.ศ. ๒๕๗๔

ในสภาวะที่ประชากรของไทยและของโลกสูงอายุขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ผลกระทบที่จะตามมา คือ กำลังแรงงานจะลดลง ประสิทธิภาพในการผลิตของประเทศต่ำลง เกิดภาวะการพึ่งพิงคนวัยแรงงานที่ต้องแบกรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุ และค่าใช้จ่ายในการดูแล รวมทั้งค่าบริการสำหรับผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น องค์การอนามัยโลก ได้ส่งสัญญาณเตือนทั่วโลกให้รับมือเตรียมรองรับสังคมผู้สูงอายุ เป้าหมาย คือ “ชราอย่างมีคุณภาพ” หรือ “สูงอายุอย่างมีพลัง” (active ageing) หมายถึง มีศักยภาพในการดำรงชีวิตตามปกติ มีสุขภาพดี มีความมั่นคงทางการเงิน สูงค่าด้วยภูมิปัญญา มีส่วนร่วมในสังคม และทำประโยชน์ให้สังคม

โจทย์ใหญ่ของทุกประเทศคือ จะทำอย่างไรให้ประชากรสูงอายุอย่างมีพลัง หรือ มีภาวะพหุพลัง (active ageing) มีศักยภาพในการดำรงชีวิตตามปกติ มีงานวิจัยชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญที่มีความสัมพันธ์กับการสูงอายุอย่างมีพลัง จึงควรจัดให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้โดยกระบวนการที่ใหม่ในการพัฒนาผู้สูงอายุ ให้เป็นผู้สูงอายุที่มีพลังและลดภาระพึ่งพิงทางสังคมของผู้สูงอายุในยุคสังคมผู้สูงอายุ คือ การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวัยสูงอายุ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้จัดให้มีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบายเรื่องส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย คือ

๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ระบบการจัดการเรียนรู้ผู้สูงอายุในประเทศไทย

๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ระบบการจัดการเรียนรู้ผู้สูงอายุของประเทศที่มีแนวปฏิบัติที่ดีจำนวน ๖ ประเทศ ประกอบด้วย สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา อิสราเอล ญี่ปุ่น สาธารณรัฐประชาชนจีน และสิงคโปร์

๓) เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของประเทศไทยที่เหมาะสมกับบริบทไทย

งานวิจัยนี้ ได้ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ การศึกษาและเก็บข้อมูลแนวปฏิบัติจากสถานที่จริงในประเทศและต่างประเทศ และการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์ครบถ้วน

ผลการศึกษาพบว่า

๑) ระบบการจัดการเรียนรู้ผู้สูงอายุในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยปัจจุบันหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ดำเนินการส่งเสริมและจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุตามศักยภาพและความพร้อม แต่ยังไม่ทันกับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทุกปี จึงมีข้อเสนอแนะจากงานวิจัยและผู้รู้ให้หน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่น ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านงบประมาณ การพัฒนาศักยภาพของบุคลากร องค์ความรู้ เทคนิค ทักษะการถ่ายทอดองค์ความรู้ และควรดำเนินงานแบบบูรณาการร่วมกัน เพื่อให้กลุ่มหรือองค์กรที่ดำเนินงานจัดการเรียนรู้ของผู้สูงวัย สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทัวถึง และสร้างความเท่าเทียมแก่ผู้สูงอายุทุกพื้นที่ในประเทศไทย เพื่อให้สังคมตระหนักว่าผู้สูงอายุคือ หลักชัยของสังคม มีพลังและคุณค่า ไม่ใช่ภาระของสังคม ขณะเดียวกันผู้สูงอายุก็มีโอกาสได้ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อพัฒนาตนเอง และมีส่วนร่วมในสังคม เช่นเดียวกับคนวัยอื่นๆ

จุดเด่นของประเทศไทยคือ มีพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ มีคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ มีแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ มีกองทุนผู้สูงอายุ มีการจัดทำรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยเสนอต่อรัฐบาลเป็นรายปี พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ ได้กำหนด “สิทธิของผู้สูงอายุ” ที่จะได้รับการบริการและการดูแลจากภาครัฐไว้หลายเรื่อง รวมทั้งสิทธิที่จะได้รับ “การศึกษา” ดังนั้นผู้สูงอายุจึงมีสิทธิได้รับการศึกษาเช่นเดียวกับคนวัยอื่นๆ และเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องจัดให้ผู้สูงอายุได้รับสิทธินั้น

ตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง การแบ่งหน้าที่ของหน่วยราชการในการให้บริการกับผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้กำหนดว่า ให้กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงวัฒนธรรม เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ เรื่อง การศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้มีประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๗ เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุนผู้สูงอายุในการศึกษาและข้อมูลข่าวสารที่เป็น

ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต โดยจัดบริการข้อมูลข่าวสาร ให้ครอบคลุมการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งการทำให้ข้อมูลทางการศึกษา การฝึกอบรมสำหรับผู้สูงอายุ จัดบริการการศึกษาอย่างต่อเนื่องทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้แก่ผู้สูงอายุ สนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการสำหรับผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้หน่วยงานสถานศึกษามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนแก่ผู้สูงอายุ คุ้มครองการผลิตสื่อความรู้ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ให้แก่ผู้สูงอายุ จัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับผู้สูงอายุในการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงอุดมศึกษา และส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตงานวิจัยเพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ แต่ในทางปฏิบัติจริงปรากฏว่า กระทรวงศึกษาธิการยังทำบทบาทด้านนี้น้อยมาก มีเฉพาะหน่วยงาน กศน. เท่านั้นที่ทำหน้าที่จัดการศึกษาแก่กลุ่มผู้สูงอายุ แต่เนื่องจาก กศน. มีกลุ่มเป้าหมายที่ต้องดูแลให้การศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยหลายกลุ่ม ส่งผลให้ไม่สามารถจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึง

ภาระเรื่องการให้การศึกษาแก่ผู้สูงอายุจึงตกไปอยู่ที่กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งได้ตั้งกรมกิจการผู้สูงอายุเพื่อดูแลผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะ ได้มีการดำเนินงานเพื่อสวัสดิการผู้สูงอายุ แต่การดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการศึกษาหรือการเรียนรู้ของผู้สูงอายุยังมีน้อย ปัญหาผู้สูงอายุของประเทศไทย คือ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อยู่ในชนบท ทำอาชีพเกษตรกรรม มีพื้นฐานการศึกษาน้อย มีปัญหาสุขภาพ ไม่มีเงินออม ต้องพึ่งพิงยังชีพผู้สูงอายุ ซึ่งก็ไม่พอกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน จึงต้องพึ่งพิงบุตรหลานผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานศึกษาดี มีเงินบำเหน็จหรือบำนาญเป็นส่วนน้อยของประเทศ

สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นองค์กรเอกชนที่ใหญ่ที่สุดในด้านการดูแลผู้สูงอายุ มีสาขาในระดับจังหวัด ทุกจังหวัด ได้ส่งเสริมให้มีการจัดตั้ง “ชมรมผู้สูงอายุ” ขึ้นในระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ปัจจุบันนี้มีชมรมผู้สูงอายุเกิดขึ้น ๒๗,๐๐๐ แห่ง ซึ่งถ้าจัดตั้งครบทุกหมู่บ้าน จะมีชมรมผู้สูงอายุจำนวนกว่า ๗ หมื่นแห่งทั่วประเทศ

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ส่งเสริมให้ชมรมผู้สูงอายุจัดตั้ง “โรงเรียนผู้สูงอายุ” ซึ่งได้มีการคัดเลือกต้นแบบและพร้อมจะขยายแนวปฏิบัติที่ดีไปยังโรงเรียนผู้สูงอายุทั่วประเทศ มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยวัยที่สาม (The University of the Third Age – U3A) โดยสถาบันอุดมศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสำนักงาน กศน. ก็ได้พัฒนาหลักสูตร ๑๔๔ ชั่วโมงสำหรับผู้สูงอายุด้วย

จากการศึกษารูปแบบการดำเนินงานส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุใน ๔ ภาค พบว่า โรงเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่เพิ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ โดยความร่วมมือระหว่างชมรมผู้สูงอายุ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานในพื้นที่ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เป็นต้น ได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนส่วนใหญ่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจได้จากหน่วยงานอื่นๆ ตามลักษณะโครงการ รวมทั้งความช่วยเหลือในรูปแบบอื่นๆ หลักสูตรการเรียนในโรงเรียน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เน้นศิลปะประดิษฐ์ นันทนาการ การปฏิบัติธรรม การดูแลสุขภาพ การเกษตร วัฒนธรรมประเพณี โดยใช้เวลาเรียนหรือพบกลุ่มในช่วงสั้นและไม่บ่อยนัก ไม่มีการวัดผลจำนวนผู้เรียนสูงอายุเมื่อเทียบกับสัดส่วนประชากรสูงอายุทั้งหมดในพื้นที่นับว่ายังเป็นจำนวนที่น้อยมาก แสดงว่ายังมีผู้สูงอายุอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่มีโอกาสเข้าถึงบริการการศึกษาหรือกิจกรรมการเรียนรู้

ปัจจัยความสำเร็จของโรงเรียนผู้สูงอายุ คือ การมีผู้บริหารหรือผู้นำที่มีความรู้และประสบการณ์ เช่น ครู พระ ผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการบำนาญ การสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีเครือข่ายที่เข้มแข็งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โรงเรียนผู้สูงอายุมีการดำเนินงานต่อเนื่อง ส่วนอุปสรรค คือ ขาดบุคลากรที่จะมาช่วยจัดทำเอกสารและข้อมูล โรงเรียนอยู่ไกลบ้าน ทำให้ผู้สูงอายุไม่สะดวกในการเดินทาง

สำหรับศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุที่จัดโดย กศน. พบว่า เป็นการดำเนินงานโดยหน่วยราชการ หลักสูตรมีความเข้มข้น เป็นระบบ และใช้คำว่อบรม จึงถูกมองว่าเน้นวิชาการ ใช้เวลาทั้งวันแต่ไม่มีอาหารกลางวันให้ และไม่ได้รับความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังมีอุปสรรคเช่นเดียวกับโรงเรียนผู้สูงอายุ คือ ผู้เรียนซึ่งเป็นผู้สูงอายุไม่สะดวกในการเดินทางมาเรียน

โดยสรุป สภาพการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย มีดังนี้คือ

๑. ประเทศไทยมีการดำเนินงานเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุที่ครอบคลุมดีมาก โดยมีทั้งนโยบาย มีกฎหมาย แผน ปฏิญญา และประกาศกระทรวงที่กำหนดหน้าที่ของหน่วยงานอย่างชัดเจน

๒. แต่ในทางปฏิบัติยังไม่สามารถจัดการศึกษาให้กับผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากมีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากและผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีพื้นฐานการศึกษาน้อย

๓. สถานศึกษาทุกระดับยังไม่มีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างจริงจัง และมีเป็นเพียงส่วนน้อยมาก

๔. ยังไม่ได้พัฒนาบุคลากรผู้มีความเข้าใจและเชี่ยวชาญเรื่องการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

๒) ระบบการจัดการเรียนรู้ผู้สูงอายุของประเทศที่มีแนวปฏิบัติที่ดี จำนวน ๖ ประเทศ ประกอบด้วย ๑) ญี่ปุ่น ๒) สาธารณรัฐประชาชนจีน ๓) สิงคโปร์ ๔) สหรัฐอเมริกา ๕) สหราชอาณาจักร และ ๖) อิสราเอล

ปัจจุบันหลายประเทศที่มีแนวโน้มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเช่นเดียวกับไทย ได้กำหนดนโยบายและมาตรการต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุ ทั้งด้านสวัสดิการ การสังคมสงเคราะห์ การบริการสาธารณสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษา ซึ่งสามารถส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า มีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี สามารถสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุให้แข็งแรง สามารถกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้น สนใจใฝ่รู้ และชะลอความเสื่อมของสมองได้ การศึกษาที่จัดให้กับผู้สูงอายุเป็นการศึกษาตลอดชีวิต ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ที่ตนสนใจ มีโอกาสพบปะกับเพื่อนผู้สูงอายุที่มีความสนใจเรื่องเดียวกัน ทำให้รู้สึกว่าคุณค่า ไม่ได้โดดเดี่ยว และยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่สามารถเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันได้ สามารถแสดงบทบาทข้อความคิดเห็นต่อสังคมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้หรือแสวงหาความรู้ใหม่ๆ จะมีส่วนช่วยประเทศชาติได้มาก นอกจากจะลดภาระค่าใช้จ่ายของประเทศแล้ว ยังสามารถช่วยเพิ่มผลผลิตและประสิทธิภาพการผลิตของชาติได้ด้วย

สำหรับการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุใน ๖ ประเทศนั้น พบว่าทุกประเทศให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม แต่ละประเทศมีแนวปฏิบัติต่างกัน เนื่องจากบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างกัน แต่สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ว่าประเทศไหนมีจุดแข็งอย่างไร ซึ่งไม่อาจเปรียบเทียบได้ว่าของประเทศไหนดีกว่ากัน แต่ละประเทศมีจุดเด่นต่างกันไป เช่น ประเทศสหราชอาณาจักร มีคณะกรรมการร่วม (Inter-Ministerial Group on Ageing) อำนวยการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ หน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสำหรับผู้สูงอายุ คือ สถาบันอุดมศึกษา สถาบันอาชีวศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีองค์กรอาสาสมัครซึ่งเป็นภาคเอกชนจัดสอนในรูปมหาวิทยาลัยวัยที่สาม (The Universities of the Third Age -U3A) ซึ่งต่างจากมหาวิทยาลัยทั่วไป เนื่องจากเป็นการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความสนใจ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ปัจจุบันสหราชอาณาจักรมีมหาวิทยาลัยวัยที่สามกว่า ๔๕๐ แห่ง มีผู้สูงอายุเรียนกว่า ๑ แสนคน และได้จัดตั้งกองทุนวัยที่สาม (Third Age Trust) ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นกองทุนการกุศลขึ้นหารายได้เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ประเทศสหรัฐอเมริกามี Elderhostel เป็นองค์กรเอกชนไม่หวังกำไร จัดหลักสูตรบูรณาการการเรียนรู้เข้ากับการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อให้ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มีโอกาสแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ และมีการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัย (Intergenerational programme) ประเทศอิสราเอล มีการจัด

กิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุซึ่งดำเนินการโดย วิทยาลัย ศูนย์ชุมชน ชมรมผู้สูงอายุ บ้านพักคนวัยเกษียณ การท่องเที่ยวและองค์กรทางภูมิศาสตร์ และ “Brookdale” หรือ มหาวิทยาลัยวัยที่สาม (University of the Third Age - U3A) หน่วยงานที่สนับสนุนงบประมาณ คือ กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันประกันภัยแห่งชาติ สำนักงานผู้สูงอายุ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น Joint-Israel สมาคมวางแผนและพัฒนากิจการสำหรับผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยอิสราเอล และองค์กรเอกชนอื่นๆ โดยเฉพาะองค์กรบริการผู้สูงอายุ (The “SHALEM” - Services for the Elderly Organization) เป็นองค์กรเอกชนที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ เพื่อสร้างเครือข่ายอาสาสมัครจากชุมชนผู้สูงอายุ เป็นการดำเนินการร่วมกันโดยกรมการศึกษาผู้ใหญ่แห่งกระทรวงศึกษาธิการ กรมกิจการอาสาสมัคร และสมาคมศูนย์ชุมชน อาสาสมัครจะช่วยเหลือผู้เรียนทุกกลุ่ม รวมทั้งผู้สูงอายุและผู้ที่มีความต้องการพิเศษ เช่น มีโครงการอาสาสมัครผู้สูงอายุประจำโรงเรียนอนุบาล และโครงการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัย (Inter-Generational Communication) โดยให้ผู้สูงอายุเรียนรู้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีร่วมกับบุตรหลาน

ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน โดยเฉพาะในมหานครเซี่ยงไฮ้ ซึ่งมีประชากรสูงอายุมากถึงร้อยละ ๒๓ ได้นำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ เช่น มหาวิทยาลัยผู้สูงอายุทางโทรทัศน์แห่งเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Air Elderly University) และมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุบนเว็บแห่งเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Web-Based Elderly University) ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุจำนวนมากได้เรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลที่ทันสมัย มีหลักสูตรมากมายให้เลือกเรียน ประเทศญี่ปุ่น ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนทุกคน โดยเฉพาะผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีหลายรูปแบบอย่างทั่วถึง เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ต่างๆ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน เป็นต้น ประเทศสิงคโปร์ก็ให้ความสำคัญกับเรื่องการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก มีการทำงานอย่างบูรณาการข้ามกระทรวง (Inter-Ministerial Organization) โดยกระทรวงศึกษาธิการร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข และจัดตั้งองค์กรชื่อ Council of the Third Age (C3A) และจัดให้มีสถาบันเครือข่ายที่จัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ คือ National Silver Academy (NSA) โดยให้สถาบันอุดมศึกษา และสถาบันอาชีวศึกษา ตลอดจนหน่วยงานต่างๆ จัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในหลากหลายรูปแบบ

โดยสรุป การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่าหลายประเทศมีคณะกรรมการส่งเสริมในระดับชาติ องค์กรภาคเอกชนมีบทบาทและความสำคัญในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก และส่งเสริมการเรียนรู้ระหว่างวัย (Intergenerational Learning) จุดเด่นที่เห็นได้ชัดเจนคือ ทุกประเทศมีหน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ หรือ การศึกษานอกโรงเรียน และ “การศึกษาตลอดชีวิต” หรือ “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” มาอย่างยาวนาน ทุกประเทศตระหนักในแนวโน้มของโครงสร้างประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้น และเตรียม

ความพร้อมรองรับสังคมผู้สูงอายุ โดยเน้นการให้การศึกษาที่เหมาะสมกับวัยและความต้องการของผู้เรียน

จากการศึกษากรณีตัวอย่างเชิงลึก (In-depth Study) เรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ของเขตบริหารพิเศษฮ่องกง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน พบว่ามีรูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุที่โดดเด่นมาก คือ มีคณะกรรมการผู้สูงอายุ Elderly Commission และส่งเสริมการจัดตั้งสถาบันการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ (Elder Academy) ในมหาวิทยาลัย โรงเรียน และองค์กรเอกชน (NGO) เพื่อจัดการศึกษาให้ผู้สูงอายุหลากหลายรูปแบบ โดยจัดสรรเงินสนับสนุนจำนวนไม่มาก จากกองทุน (Elder Academy Development Foundation) ผู้สูงอายุสามารถเข้าไปเรียนในศูนย์ดูแลผู้สูงอายุขององค์กรเอกชน และเรียนที่มหาวิทยาลัยได้ตามจำนวนที่เปิดให้ โดยไม่มีการบ้านและไม่มีการสอบวัดผล นอกจากนี้ สถาบันอุดมศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยการศึกษาฮ่องกง (Education University of Hong Kong) มหาวิทยาลัยเปิดแห่งฮ่องกง (Open University of Hong Kong) ยังมีโปรแกรมฝึกอบรมวิทยากรพี่เลี้ยงหรือผู้สอนสำหรับผู้สูงอายุและผู้บริหารสถาบันสำหรับผู้สูงอายุอย่างมืออาชีพอีกด้วยโดยเป็นความร่วมมือกับหน่วยงานที่มี Elder Academy ให้เรียนทฤษฎีที่มหาวิทยาลัย และฝึกปฏิบัติจริงในหน่วยงานที่มี Elder Academy

จุดเด่นเขตบริหารพิเศษฮ่องกง ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการกำหนดนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุไทยได้ คือ ๑) มีคณะกรรมการผู้สูงอายุเป็นองค์กรระดับชาติที่เสนอนโยบายเรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุและขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติ ๒) มีแผนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ทำให้แปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ๓) มีกองทุนสนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแก่หน่วยงานต่างๆ เช่น องค์กรเอกชน (NGO) โรงเรียน และสถาบันอุดมศึกษา ทำให้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ๔) สถานศึกษาทุกระดับตั้งแต่ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เปิดโอกาสและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ ๕) มีการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่ระดมสรรพกำลัง ทรัพยากร และการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ๖) องค์กรเอกชนซึ่งเป็นศูนย์ดูแลผู้สูงอายุอยู่เดิมมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ๗) มีการวิจัยที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง เช่น การศึกษาความต้องการการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในฮ่องกง การศึกษาเปรียบเทียบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศต่างๆ ๘) มีกิจกรรมอาสาสมัครผู้สูงอายุ ทั้งการทำกิจกรรมดูแลผู้สูงอายุด้วยตัวเอง และผู้สูงอายุกับนักเรียน ๙) มีหลักสูตรการพัฒนาผู้บริหารและผู้สอนสำหรับผู้สูงอายุในสถาบันอุดมศึกษา

นอกจากนี้ สิ่งที่ได้เรียนรู้จากกรณีตัวอย่างของจังหวัดโอกินาวา ประเทศญี่ปุ่น คือ เป็นพื้นที่ที่มีผู้สูงอายุที่อายุยืนยาวมากที่สุดในโลก นอกจากผู้สูงอายุจะมีโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (Kominkan) และแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น ห้องสมุด

พิพิธภัณฑสถานหลายรูปแบบที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดให้กับประชาชนเช่นเดียวกับประชาชนชาวญี่ปุ่นทั่วไปแล้ว ชาวโศกนาถายังเรียนรู้ที่จะดูแลตนเองและคนสูงอายุด้วยกันในสังคม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาและวิถีชีวิตดั้งเดิม เป็นการเรียนรู้ตามอธยาศัยที่นำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทำให้คนโศกนาถามีวิถีชีวิตที่ตอบโจทยสังคมผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง อาหาร การออกกำลังกาย การบริหารสุขภาพจิต การแบ่งปันและช่วยเหลือกันในสังคม อันนำไปสู่ชีวิตที่ยืนยาวและมีความสุข ซึ่งคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้สูงอายุไทยในสังคมชนบทที่รับประทานอาหารอันอุดมไปด้วยสมุนไพร เน้นเกษตรอินทรีย์ รู้จักช่วยเหลือและเอื้ออาทรต่อกัน หากผู้สูงอายุไทยรู้วิธีที่จะดำเนินวิถีชีวิตอย่างสมดุลและมีระเบียบแบบแผน นำภูมิปัญญาและวิถีชีวิตดั้งเดิมกลับมาใช้ และรู้จักดูแลตัวเองรวมทั้งคนรอบข้าง ก็จะนำไปสู่สังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพได้

กล่าวได้ว่า ประเทศไทยมีการดำเนินงานเพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุที่ครอบคลุมดีมาก โดยมีทั้งนโยบาย มีกฎหมาย แผน ปรฎิญา และการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม แต่ในทางปฏิบัติ ยังไม่สามารถจัดการศึกษาให้กับผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากมีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก และผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีพื้นฐานการศึกษาน้อย สถานศึกษาทุกระดับยังไม่มีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างจริงจัง มีเป็นเพียงส่วนน้อยมากและประการสำคัญที่สุด คือ ยังไม่ได้พัฒนาบุคลากรผู้มีความเข้าใจและเชี่ยวชาญเรื่องการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

แม้หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน จะดำเนินการส่งเสริมและจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุตามศักยภาพและความพร้อมไปบ้างแล้ว แต่ก็ยังไม่ทันกับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทุกปี งานวิจัยนี้จึงมีข้อเสนอแนะให้หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านงบประมาณ การพัฒนาศักยภาพของบุคลากร องค์ความรู้ เทคนิค ทักษะการถ่ายทอดองค์ความรู้ และควรดำเนินงานแบบบูรณาการร่วมกัน เพื่อให้กลุ่มหรือองค์กรที่ดำเนินงานจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง ผู้สูงอายุได้รับการดูแลอย่างเท่าเทียมกันทุกพื้นที่ในประเทศ เพื่อให้สังคมตระหนักว่าผู้สูงอายุคือ หลักชัยของสังคม มีพลังและคุณค่า ไม่ใช่ภาระของสังคม ขณะเดียวกันผู้สูงอายุก็มีโอกาสได้ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อพัฒนาตนเอง และมีส่วนร่วมในสังคมเช่นเดียวกับคนวัยอื่นๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดี ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ป้องกันภาวะสมองเสื่อม และสามารถมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้กับสังคมได้มากที่สุด

๘.๒ อภิปรายผล

ข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยมีความสอดคล้องกับการศึกษาและการประเมินอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ดังนี้

๑. การเรียนรู้ทำให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาร่างกาย จิตใจ สติปัญญา สังคมสุขภาพดี ป้องกันโรคสมองเสื่อม ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ทำให้ไม่เหงา และมีความสุข นอกจากนี้ผู้สูงอายุวัยต้นยังมีโอกาสได้เรียนรู้เพื่อทำอาชีพใหม่หรือพัฒนาอาชีพเดิมให้ดีขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Dr. Maureen Tam ที่ชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญที่มีความสัมพันธ์กับการสูงอายอย่างมีพลัง (Active Ageing) ถ้าสามารถจัดการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุได้ จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถดูแลตัวเองและมีส่วนร่วมในสังคมได้ตามปกติ และสอดคล้องกับความเห็นของ ศ. ศศิพัฒน์ ยอดเพชร ที่ว่า การที่ผู้สูงวัยได้มีโอกาสไปโรงเรียนผู้สูงอายุมีประโยชน์อย่างมาก เพราะเมื่อเกิดกิจกรรมระหว่างกัน จะลบภาพเชิงลบที่เคยมองตนเองออกไป และทำให้รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาไปถ่ายทอดต่อกับบุตรหลานในครอบครัวได้ ส่วนด้านสุขภาพ โดยเฉพาะการได้รับความรู้ในการดูแลตนเองทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี เช่น ใส่ใจการทำความสะอาดร่างกายและเสื้อผ้า ออกกำลังกายสม่ำเสมอ รับประทานยาอย่างถูกวิธี ซึ่งสะท้อนว่านักเรียนสูงอายุสามารถเข้าใจตนเอง และรับรู้ผลกระทบต่อสุขภาพ

๒. จำนวนผู้สูงอายุที่ได้รับบริการจากโรงเรียนผู้สูงอายุยังเป็นสัดส่วนที่น้อยเมื่อเทียบกับจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมด โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการยังทำเรื่องการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุตามบทบาทและอำนาจหน้าที่ในประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีได้น้อย สอดคล้องกับที่นายแพทย์บรรลุศิริพานิช ปรีกษาสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ ที่มีความเห็นว่า ในขณะที่กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทย มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุอย่างกว้างขวางนั้น กระทรวงศึกษาธิการมีความล่าช้าในการดำเนินงานเรื่องนี้ หน่วยงานทางการศึกษายังไม่บริการการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างจริงจัง ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับกระทรวงสาธารณสุข จะเห็นว่ามีการปฏิรูปอย่างเป็นรูปธรรมมากกว่า เช่น มีบัตรทองที่ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขได้อย่างทั่วถึง ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงจำเป็นต้องเร่งปฏิรูปการศึกษาให้เกิดผลโดยเร็ว

๓. หลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดสำหรับผู้สูงอายุยังไม่เข้มข้นและจำนวนชั่วโมงของการเรียนรู้ก็ยังไม่เพียงพอที่จะเรียนรู้สาระที่จำเป็นได้ครบถ้วน สอดคล้องกับการศึกษาของศาสตราจารย์ศศิพัฒน์ ยอดเพชร ที่พบว่าโรงเรียนผู้สูงอายุจากเดิมที่เป็นกิจกรรมที่หน่วยงานหรือชุมชนจัดทำขึ้น เพื่อให้ผู้สูงอายุออกจากบ้านมาพบปะผู้อื่น คลายเหงา สร้างความรื่นเริง

สร้างความสุข ควรเพิ่มมิติในการจัดการศึกษาเพื่อเติมความรู้ด้านต่างๆ แก่ผู้สูงอายุ เช่น การดูแลสุขภาพภาพ โภชนาการ การรับมือกับสังคมที่เปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีและการสื่อสาร และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้ ผ่านเทคนิคการสอนวิธีการต่างๆ โดยใช้เวลาในการเรียนรู้อย่างน้อย ๖ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ต่อเนื่องกัน ๔-๘ เดือนจึงจะเพียงพอ

๔. ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ รศ.อาชัญญา รัตนอุบล ที่ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการจัดการศึกษาเพื่อผู้สูงอายุของไทยได้แก่ การขาดแคลนบุคลากรขาดแคลนเจ้าหน้าที่ประสานงาน ปัญหาการสื่อสาร เป็นต้น ส่วนปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จประกอบด้วย ชุมชน หรือองค์กรมีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการจัดการปัญหาด้วยตนเอง มีวิทยากรหรือบุคลากรที่มีความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถในการจัดกระบวนการและถ่ายทอดเนื้อหาสาระที่ถูกต้อง ชุมชนใช้กระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ เนื้อหาหลักสูตรมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ มีงบประมาณสนับสนุนอย่างเพียงพอ ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานระดับท้องถิ่น ชุมชนและองค์กรอื่นๆ บริบทของชุมชนมีลักษณะเป็นเครือญาติที่สนิทสนมคุ้นเคยกัน และที่สำคัญคือผู้เข้าร่วมโครงการเห็นความสำคัญและต้องการเข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่อง

๕. แม้ประเทศไทยจะมีปัญหาต่างๆ มากมาย แต่ก็ยังไม่สายที่จะวางระบบและระดมความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ ดังที่ ดร.สุวิทย์ กล่าวว่า เป้าหมายของการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ “ประเทศไทย ๔.๐” คือ การขับเคลื่อน ๕ กลุ่มเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเป้าหมายให้เกิดผลสัมฤทธิ์ภายในระยะเวลา ๓-๕ ปีข้างหน้า เป็นการเปลี่ยน “ปัญหาและความท้าทาย” ให้เป็น “ศักยภาพและโอกาส” ในการสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนให้กับประเทศอย่างเป็นรูปธรรม เช่น เปลี่ยนจาก “ปัญหาการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ” ให้เป็น “สังคมผู้สูงอายุที่มีพลัง (Active Aging)”

๖. ประสบการณ์การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในต่างประเทศ สะท้อนให้เห็นว่า นอกจากรัฐจะต้องมีนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุแล้ว ต้องมีกลไกที่จะนำไปสู่การปฏิบัติจริง ซึ่งหลายเรื่องยังไม่มี การดำเนินงานในระบบของประเทศไทย คือ การมีคณะกรรมการนโยบายที่เน้นการทำงานร่วมกันแบบบูรณาการระหว่างหลายหน่วยงานทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ ต้องมีกองทุนสนับสนุนให้หน่วยงานต่างๆ จัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ส่งเสริมภาคเอกชนให้เข้ามามีบทบาทส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ให้ความสำคัญกับกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างวัยและกิจกรรมจิตอาสา นำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาใช้ในการสร้างโอกาสทางการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม นำภูมิปัญญาและวิถีชีวิตที่ดีงามกลับมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ การพัฒนาบุคลากรมืออาชีพสำหรับการบริหาร และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อให้ผู้สูงอายุทุกคนได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๘.๓ ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของประเทศไทยที่เหมาะสมกับบริบทไทย

เนื่องจากปัจจุบันได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙ ซึ่งยึดหลักการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) เพื่อให้ประชาชนทุกคน ทุกช่วงวัย รวมทั้งผู้สูงอายุ มีโอกาสในการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นไปตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ๒๐ ปี ที่กำหนดให้มียุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัยและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และยุทธศาสตร์การสร้างโอกาส ความเสมอภาค และความเท่าเทียมทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการจึงต้องเร่งส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยใช้ทรัพยากรทั้งหมดที่มี ตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานไปจนถึงอาชีวศึกษา และอุดมศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ รวมทั้งเตรียมความพร้อมให้กับคนที่ยังไม่ถึงวัยเกษียณ เพื่อจะได้สูงอายุอย่างมีพลังและมีคุณภาพ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. เนื่องจากผู้สูงอายุของประเทศไทยมีจำนวนมาก ลำพังหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งไม่สามารถจัดการเรียนรู้ให้พอเพียงและมีคุณภาพ จำเป็นจะต้องมีองค์กรประสานงานระหว่างกระทรวงเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ (Inter-Ministerial Committee for Promoting the Learning of Older Persons)

๒. รัฐบาลต้องส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ โดยเตรียมความพร้อมประชากรตั้งแต่ก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุ พัฒนาบุคลากรสำหรับบริหารและจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุอย่างมืออาชีพ จัดทำหลักสูตรมาตรฐานสำหรับผู้สูงอายุ และเพิ่มงบประมาณให้กับกองทุนผู้สูงอายุ เพื่อให้เพียงพอที่จะสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

๓. กระทรวงศึกษาธิการในฐานะหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบเรื่องการจัดการศึกษาของผู้สูงอายุ มีความพร้อมเรื่องอาคารสถานที่ โดยไม่ต้องลงทุนสร้างใหม่ จะต้องเป็นองค์กรหลักในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุให้ทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีกลไกการนำแผนงานและนโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุสู่การปฏิบัติ และมีการติดตามประเมินผล

๔. ส่งเสริมความร่วมมือของทุกภาคส่วนในระดับปฏิบัติ ทั้งหน่วยงานของรัฐ ท้องถิ่น ชมรมผู้สูงอายุ สถาบันศาสนา องค์กรเอกชน ฯลฯ โดยให้แต่ละพื้นที่มีหน่วยงานหลัก ซึ่งอาจไม่เหมือนกันในแต่ละแห่ง ให้ทำหน้าที่ในการประสานและเชื่อมโยงความร่วมมือจัดทำแผนพัฒนาผู้สูงอายุและการประเมินผล

๕. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ต้องมุ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้ง ๔ ด้าน คือ ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา สังคม โดยคำนึงถึงสภาพปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ซึ่งอาจมีความแตกต่างกัน ทั้งเรื่องความเป็นอยู่ รายได้ สุขภาพ ภูมิหลังด้านการศึกษา และการทำงาน ฯลฯ ส่งเสริมภูมิปัญญาและวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยที่ทำให้มีสุขภาวะที่ดี เช่น การรับประทานอาหารเช้าและสมุนไพรเพื่อสุขภาพ การทำงานเพื่อออกกำลังกาย การกตัญญูต่อบิดามารดา การเคารพผู้อาวุโส การมีน้ำใจช่วยเหลือกันในสังคม เป็นต้น

๖. นำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยจัดตั้งมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุทางโทรทัศน์ และมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุบนเว็บ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ระยะสั้น

๑. ทำการวิจัยเพื่อให้มีข้อมูลความต้องการในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุสำหรับออกแบบหลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม และมีแนวปฏิบัติที่ดีที่สุด (Best Practice) สำหรับขยายผล

๒. สถานศึกษาทุกแห่งทำงานแบบบูรณาการกับหน่วยงานอื่นๆ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ และการเตรียมความพร้อมของผู้เรียนให้เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพในอนาคต ทั้งในด้านการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ การออมเงิน การดูแลสุขภาพ ฯลฯ

๓. จัดให้มีคณะกรรมการบูรณาการในระดับพื้นที่ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหลักในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยระดมความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๔. ส่งเสริมกิจกรรมอาสาสมัครในผู้สูงอายุ หนุนรงค์ให้มีอาสาสมัครช่วยเหลือการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะครู อาจารย์ แพทย์ ข้าราชการ นักธุรกิจ สื่อมวลชน ที่เกษียณแล้ว และผู้ทรงภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน ควรเป็นวิทยากรในกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ตลอดจนถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์แก่ผู้สูงอายุทั่วไป เช่นเดียวกับการทำงานของ “วุฒิสภาชนาการสมอง”

๕. ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนต่างวัย โดยเฉพาะปู่ย่าตายายกับหลาน เพื่อแบ่งปันประสบการณ์ของแต่ละวัย เสริมสร้างความเข้าใจและการยอมรับซึ่งกันและกัน เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเอื้ออาทรและสงบสุข

๖. ส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากอาคารสถานที่ที่ว่าง ของสถานศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาเพื่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุซึ่งจะอำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุไม่ต้อง

เดินทางไกล เนื่องจากโรงเรียนเหล่านี้อยู่ในชุมชน และปัจจุบันผู้สูงอายุมีปัญหาไม่สะดวกในการเดินทางไปเรียนยังโรงเรียนผู้สูงอายุที่อยู่ห่างไกล

๖. จัดการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาประธานชมรมผู้สูงอายุที่มีอยู่ในปัจจุบัน ให้เป็นผู้นำในการส่งเสริมและจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ

ระยะยาว

๑. เตรียมความพร้อมให้ประชาชนก่อนเข้าสู่วัยสูงอายุตั้งแต่วัยเยาว์ ให้มีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต รู้จักวางแผนการเงิน และการดูแลสุขภาพตนเองที่นำไปใช้ในชีวิตจริงได้

๒. ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตจัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

๓. สร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุครอบครัว เป็นสถาบันหลักในการดูแลและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

๔. มีแผนและงบประมาณสนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

๕. พัฒนาระบบจิตอาสา หรือจิตสาธารณะในสังคมไทย ที่เอื้อเพื่อและแบ่งปันในการดูแลผู้สูงอายุ

๖. ส่งเสริมสถาบันอุดมศึกษาที่มีความพร้อมรับผิดชอบเรื่องการอบรม การพัฒนาผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ทั้งในรูปของการอบรมระยะสั้น และหลักสูตรปริญญา

เอกสารอ้างอิง

กมลพร จันทาคีมบัง. (๒๕๕๑). *การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการออกกำลังกายของผู้สูงอายุ ในอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. มหาสารคาม.

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (๒๕๕๕). *แผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒*. เข้าถึงจาก http://www.dop.go.th/download/laws/law_th_20161107091458_1.pdf.

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (๒๕๕๙). *การถอดบทเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุ* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพมหานคร: กรมกิจการผู้สูงอายุ.

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. *ประชากรสูงอายุไทย : ปัจจุบันและอนาคต*. เอกสารประมวลสถิติด้านสังคม ๑/๒๕๕๘. พฤศจิกายน ๒๕๕๗. เข้าถึงจาก https://www.m-society.go.th/article_attach/13225/17347.pdf

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. *ประชากรสูงอายุ ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ - ๒๕๘๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*. เข้าถึงจาก https://www.m-society.go.th/article_attach/15842/18962.pdf

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (๒๕๕๖). *พระราชบัญญัติผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๖*. เข้าถึงจาก https://www.m-society.go.th/article_attach/3266/3462.pdf.

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. *รมว.พม. เปิดโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหนองลาน เป็นแห่งแรกของจังหวัดกาญจนบุรี พร้อมเตรียมขยายผลเปิดในทุกอำเภอหวังพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุให้มีคุณค่าต่อสังคม*. เข้าถึงจาก https://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=16546. วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๐

กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม. (๒๕๕๒). *ปฏิญญาผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพมหานคร: กรมประชาสงเคราะห์.

กระทรวงศึกษาธิการ. *สภาการศึกษาเสวนาการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ*. เข้าถึงจาก www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=48289&Key=news2. วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๐

ชนิษฐา จิรวินิจฉัย. *นโยบายการพัฒนาการศึกษาผู้สูงอายุสาธารณรัฐประชาชนจีน (๒๐๑๖-๒๐๒๐)*. เอกสารแปล.

ชนิษฐา จิรวินัยวงศ์. รายงานการศึกษาดูงานและเจาะจำแนกแนวทางความร่วมมือการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต และภูมิปัญญาไทย. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ณ มหานครเชียงใหม่ สาธารณรัฐประชาชนจีน ระหว่างวันที่ ๑๐-๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๕.

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยวัยที่สาม (ประเทศไทย). เข้าถึงจาก <http://www.edu.chula.ac.th/u3athailand/activities1.html>

จันทนา สุนทรอดิศัย. (๒๕๕๔). ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสที่มีต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

ทงศักดิ์ยิ่งรัตนสุข และคณะ. การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้และอาชีพของผู้สูงอายุ : การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมภาวะพหุศักยภาพ.

ทิพย์วดี เหลืองกระจ่าง. (๒๕๕๔). การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

ไทยรัฐออนไลน์. เป็นเด็กอีกครั้ง! ผู้เฒ่าแต่งชุดนักเรียน เข้าโรงเรียนสูงวัย เมืองอุบลฯ. เข้าถึงจาก <https://www.thairath.co.th/content/634380>. ๘ มิ.ย. ๒๕๕๙

ไทยรัฐออนไลน์. สสส.ผั่นึกเครือข่าย ดัน ศูนย์เรียนรู้ระบบดูแลผู้สูงอายุ ๕๐ แห่ง ปี ๖๐. เข้าถึงจาก <https://www.thairath.co.th/content/934232>. ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๐

ไทยรัฐออนไลน์. ฮือฮา! รับน้องใหม่ 'ร.ร.ชราบาล' เฟรชชีต้อง ๕๕ ปี ขึ้นไป. เข้าถึงจาก <https://www.thairath.co.th/content/464435>. ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

ไทยรัฐออนไลน์. ไชรทัส "ประเทศไทย 4.0" สร้างเศรษฐกิจใหม่ ก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลาง. เข้าถึงจาก <https://www.thairath.co.th/content/613903>

จิตากานต์ รุจีพัฒนกุล, พ.ญ. อายุยืนเกิน 100 ปี แบบชาวโอกินาวา. แปลจาก The Okinawa Program เขียนโดย Bradley J. Willcox, M.D., D. Craig Willcox, Ph.D. and Makoto Suzuki, M.D.

นันทรัตน์ อมาตยกุล. (๒๕๕๕). การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้เพื่อการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

นี ผุดผ่อง. (๒๕๕๒). ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการดูแลตนเองเกี่ยวกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรังของผู้สูงอายุหญิงในสถานสงเคราะห์คนชรา (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

เนชั่นทีวี. “โรงเรียนชรabal” จัดพิธีมอบเกียรติบัตร “ปริญญาชีวิต.” เข้าถึงจาก <http://www.nationtv.tv/main/content/social/378470727/>

เบญจวรรณวงษาดี. (๒๕๕๐). การศึกษาความต้องการกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต (รายงานการวิจัย). กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ปัทมา ว่าพัฒนางศ์ และปราโมทย์ ประสาทกุล. ประชากรไทยในอนาคต (อ้างอิงจาก สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. ๒๕๔๙. การฉายภาพประชากรของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๗๘) เข้าถึงจาก www.ipsr.mahidol.ac.th/IPSR/AnnualConference/Conferencell/Article/Article02.htm

ปานหทัย ปานสิทธิ์. (๒๕๕๔). รูปแบบและการดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุในอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ปัตตานี.

ปิยากร หวังมหภาพ. (๒๕๕๕). ความร่วมมือในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ: การวิเคราะห์ข้ามกรณี (รายงานการวิจัย). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

ปิยาภรณ์ศิริภานุมาศ. (๒๕๕๑). ปัญหาและแนวทางพัฒนาชมรมผู้สูงอายุในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น.

ผู้จัดการออนไลน์. คาดเศรษฐกิจไทยใหญ่เป็นอันดับที่ 25 ของโลกในปี 93 แต่พ่ายเวียดนาม เหตุประชากรวัยทำงานหด. ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ผู้จัดการออนไลน์. “ธนาкарสมอง” ธนาкарแห่งภูมิปัญญา หนึ่งในพระราชดำริ “พระราชินี”. เข้าถึงจาก <http://www.manager.co.th/Dhamma/ViewNews.aspx?NewsID=9500000090693>. ๓ สิงหาคม ๒๕๕๐

ผู้จัดการออนไลน์ ภาคเหนือ. เชียงราย” เปิดมหาวิทยาลัยที่สาม รับสังคมสูงอายุทะลุหมื่นคน. เข้าถึงจาก <https://mgronline.com/local/detail/9600000040244>. ๒๑ เมษายน ๒๕๖๐.

พระกิตติภัต วิทยาภรณ์. (๒๕๕๓). การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามแนวคิดตปัญญาศึกษาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

พวงนรินทร์ คำปุก และ ประกายศรี ศรีรุ่งเรือง. (๒๕๕๘). ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องในการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุห้วยม้อ อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย (รายงานการวิจัย). นครสวรรค์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

พัชรา สังข์ศรี. (๒๕๕๕). *แนวทางส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุในภาคกลาง* (รายงานการวิจัย). ราชบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.

เพ็ญแข ประจณปัจจนิก. (๒๕๕๐). *การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาภาวะพหุฒิปลังของผู้สูงอายุไทย* (รายงานการวิจัย). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

มติชนออนไลน์. *เรียนรู้ตลอดชีวิต! เปิดประตูโรงเรียนผู้สูงอายุ จ.กาญจนบุรี ทำให้เรียนถึงมีแต่ได้*. เข้าถึงจาก <https://www.matichon.co.th/news/117646>. วันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๕๙

มุกดา หนูยศรี. *การป้องกันภาวะสมองเสื่อม*. วารสารพยาบาลตำรวจ. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๙. เข้าถึงจาก [file:///C:/Users/User/Downloads/65198-152190-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/65198-152190-1-SM%20(1).pdf)

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทยพ.ศ. ๒๕๕๘*. เข้าถึงจาก <file:///C:/Users/Administrator/Downloads/Elderly2015-Thai-Final.pdf>

ระวี สัจจโสภณ. (๒๕๕๑). *การวิเคราะห์บทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. ๒๕๕๑* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

_____. (๒๕๕๕). *อนาคตภาพรูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาภาวะพหุฒิปลังของผู้สูงอายุไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

ราชกิจจานุเบกษา (๒๕๔๓). *ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุนผู้สูงอายุในการศึกษา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต*. เข้าถึงจาก https://www.m-society.go.th/article_attach/3266/3442.pdf.

_____. (๒๕๖๐). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐*. เข้าถึงจาก <http://www.ratchakittha.soc.go.th/DATA/PDF/2560/A/040/1.PDF>

ราชกิจจานุเบกษา. *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐*. เข้าถึงจาก <http://www.ratchakittha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๕๖๐/A/๐๔๐/๑.PDF>

วรวุฒิ สุวรรณระดา. *การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม*. เข้าถึงจาก www.thaichamber.org>PPT-Worawet

วัชรินทร์ เสมามอญ. (๒๕๕๖). การมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดอ่างทอง (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

วิจินตา พวงสะอาด. (๒๕๕๕). ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเสริมพลังอำนาจที่มีต่อการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

ศศิชา จันทร์วรวิทย์. ศูนย์กายภาพบำบัด. คณะกายภาพบำบัด. มหาวิทยาลัยมหิดล. ผู้สูงอายุกับภาวะสมองเสื่อม. เข้าถึงจาก <http://www.pt.mahidol.ac.th/knowledge/?p=614> ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๐

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, ภาวนา พัฒนศรี และธนิกันต์ ศักดาพร. (๒๕๖๐). การถอดบทเรียนตัวอย่างที่ดีของโรงเรียนและชมรมผู้สูงอายุที่มีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, เล็ก สมบัติ, ณีฐฎพัชร สโรบลและธนิกันต์ ศักดาพร. (๒๕๕๕). ลักษณะการดำเนินงานและกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.

ศศิวิมล วรณศิริ ปวีณวัฒน์. อาเซียนกับสังคมผู้สูงอายุประชาสัมพันธ์ต่างประเทศกรมประชาสัมพันธ์ เข้าถึงจาก http://www.asean thai.net/ewt_news.php?id=5102&filename=index

ศุภาภรณ์ กาญจโนภา และคณะ. (๒๕๕๘). การประเมินหลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ. เข้าถึงจาก http://nutpussorn.blogspot.com/2015/07/blog-post_17.html. ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๐

สถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคใต้. สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ๑๔๔ ชั่วโมง.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (๒๕๕๙). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการสร้างและขยายโอกาสในการเข้าถึงหลักประกันทางสังคมขั้นพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.). ก้าวไปด้วยกันสู่สังคมสูงวัยแบบพหุผลิผล. เข้าถึงจาก <https://www.hsri.or.th/people/media/care/detail/5737>

- สถาบันวิทยาลัยชุมชน. วิทยาลัยชุมชนนครราชสีมา ร่วมกับ อบต.จอบเขาจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ และผู้พิการ (โรงเรียนเปาะจิเมาะจิ) ณ ตำบลจอบเขา อำเภอเยื้อง. เข้าถึงจาก http://cc.mua.go.th/news_inside.php?news_id=37. วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. *แนะนำโรงเรียนผู้สูงอายุ*. เข้าถึงจาก <http://www.thaihealth.or.th/Content/33300-แนะนำ%20ร.ผู้สูงอายุ-ส่งเสริมทำงาน%20รองรับสังคมสูงอายุ.html>. วันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๙ ที่มา: หนังสือพิมพ์ ASTV ผู้จัดการ
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. *โรงเรียนผู้สูงอายุท่าชนะ เสริมศักยภาพคนสูงวัย ใจเป็นสุข*. เข้าถึงจาก <http://www.thaihealth.or.th/Content/37578-โรงเรียนผู้สูงอายุท่าชนะ%20เสริมศักยภาพคนสูงวัยใจเป็นสุข.html>. โดย arphawansopontammarak. วันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. *สสส. ชูต้นแบบ “โรงเรียนผู้สูงอายุบ้านหนองลาน”* โดย arphawansopontammarak. สำนักข่าวสร้างสุข. เข้าถึงจาก www.thaihealth.or.th/Content/36110 วันที่ ๗ เมษายน ๒๕๖๐.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๖๐). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๖๔)*. กรุงเทพมหานคร.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. *จุลสาร ธนาคารสมอง สื่อสร้างสัมพันธ์สรรค์สร้างสังคม. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๐ เดือนมกราคม ๒๕๖๐*.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. *กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๗*.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. *กระทรวงศึกษาธิการ. แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙*. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด. ๒๕๖๐.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. *ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง กำหนดหน่วยงานรับผิดชอบในการดำเนินการตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. ๒๕๔๖*. เข้าถึงจาก Longdo Law. <http://law.longdo.com/law/392/sub28091>
- สุทธิพงษ์ บัญผดุง. (๒๕๕๔). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในท้องถิ่นโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (ระยะที่ ๑) (รายงานการวิจัย)*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ. *วัดในพุทธศาสนากับความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ*. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมแห่งเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล. เข้าถึงจาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/JLC/article/view/21723>.

หนังสือพิมพ์มติชน. พม.เตรียมขยายร.ร.ผู้สูงอายุครอบคลุมทุกอำเภอในปี 62. เข้าถึงจาก <https://www.matichon.co.th/news/281087>. วันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๕๙

หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์. ยกระดับโรงเรียนผู้สูงอายุ เตรียมพร้อมรับสังคมชรา. เข้าถึงจาก <http://www.thaipost.net/?q=ยกระดับโรงเรียนผู้สูงอายุ-เตรียมพร้อมรับสังคมชรา>. ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๐

หนังสือพิมพ์รายวันเชียงใหม่นิวส์. โรงเรียนชรบาลวุฒิวินิจฉัย เปิดสอน อายุไม่ถึง 55 ปีไม่มีสิทธิ์ได้เรียน. เข้าถึงจาก <http://www.chiangmainews.co.th/page/archives/525367> โดย Supin Wongngam. ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙

อรอำไพ บุรานนท์. (๒๕๕๔). แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามความต้องการของผู้สูงอายุ ศูนย์บริการผู้สูงอายุดินแดง สังกัดกรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพมหานคร.

อาชญูรัตน์อุบล และคณะ. (๒๕๕๒). การศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการ และรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงาน (รายงานการวิจัย). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (๒๕๕๓). การพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ (รายงานการวิจัย). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (๒๕๕๔). การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย (รายงานการวิจัย). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Department for Work and Pensions. *Policy Paper 2010 to 2015 Government Policy: Older People*, available at <https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-older-people>. Updated 8 May 2015.

Hfocus. เจาะลึกสุขภาพ 2544-2643. โลกเข้าสู่ศตวรรษแห่งผู้สูงอายุ. เข้าถึงจาก <https://www.hfocus.org/content/2015/04/9734> อ้างจาก มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

บทความเรื่อง สังคมผู้สูงอายุ : นัยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ แหล่งที่มา : <http://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Lom12/05-01.html>

Lidar Grave-Lazi. ISRAEL'S ELDERLY POPULATION TO DOUBLE BY 2035, STATISTICS BUREAU SAYS. เข้าถึงจาก <http://www.jpost.com/Israel-News/Israels-elderly-population-to-double-by-2035-statistics-bureau-says-376680>. SEPTEMBER 30, 2014

Lui, Y.H., Leung, A., and Jegede, O J. *Research Report of the Open University of Hong Kong Study on Overseas Experience in Providing Continuing Education for Older Persons*, submitted to Health and Welfare Bureau Government of the Hong Kong Special Administrative Region. August 2002.

Mevorach, Galit. *State of Israel Ministry of Labour and Social Affairs Service for Senior Citizen*. Jerusalem, October 2016.

National Institute for Educational Research and Policy. “*Social Education*” System in Japan”, available at <https://www.nier.go.jp/English/educationjapan/pdf/201109LLL.pdf>

Okinawa Prefecture. *Outline of Okinawa Prefecture: Okinawa in the Modern Day*, 2016.

Okinawa Prefecture. *Okinawa Prefectural People’s College*, available at www.pref.okinawa.jp/edu/shogaigaku

Olivia Goh. *Successful Ageing — A Review of Singapore’s Policy Approaches*, available at <https://www.cscollege.gov.sg/Knowledge/Ethos/Issue%201%20Oct%202006/Pages/Successful-Ageing-A-Review-of-Singapores-Policy-Approaches.aspx>.

Solomon, Shoshanna. *Israeli robots and apps aim to make aging easier*. Start-Up Israel. May 22, 2017, available at www.timesofisrael.com/israeli-robots-and-apps-aim-to-make-aging-easier/

Tam, Maureen Siu Ling. *A Cross-Cultural Study of Ageing and Lifelong Learning: Hong Kong and Australia*.

Tam, Maureen Siu Ling. *A Model of Active Ageing Through Elder Learning: The Elder Academy Network in Hong Kong*. *Educational Gerontology*, Volume 39, 2013 – Issue 4: Social Policy – An Engine for Change in Research and Practice Modalities.

Tam, Maureen Siu Ling. *Active Ageing, active learning: Policy and provision in Hong Kong*. *Studies in Continuing Education*. 22 July 2011.

Tam, Maureen. *Lifelong Learning for Elders in Hong Kong: Policy and Practice*. *International Journal of Lifelong Education*, Volume 31, 2012 – Issue 2.

Tokatli, Rachel. *An Overview of Adult Education in Israel*. Adult Education in Israel and Around the World: Achievements and Outlining a Policy, available at <http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/513BEF32-75A1-4D95-9586-6D66273083D0/158096/2AnOverviewofAdultEducationinIsrael1.pdf>

The Hong Kong Council of Social Service. *Learning Needs and Preferences of Members of Multi-service Centers for elderly and Social Centers for Elderly. Final Report. January 2002.*

UNECE Statistics Wikis. *Active Ageing Index Project*, available at <https://statswiki.unece.org/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home>.

United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. *World Population Ageing*. Report 2015.

United Nations Education, Science and Cultural Organization. *Community Learning Centers: Never too old to learn – or teach. News from UNESCO Bangkok*, available at <http://www.unescobkk.org/news/article/community-learning-centers-never-too-old-to-learn-or-teach/>

Yamauchi, Koichiro. *Aging in Japan National Policies, Regional Issues, and Local Government Measures- From Japan Now*, available at longevity.ilc-japan.org

สรุปผลการประชุม Focus Group

การวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบายเรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย

วันพฤหัสบดีที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๐ ห้องประชุม ชั้น ๕ อาคาร ๒

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

๑. ดร. รุ่ง แก้วแดง	ประธานมูลนิธิสุข-แก้ว แก้วแดง
๒. ศ.ดร. สุมาลี สังข์ศรี	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
๓. พญ.ลัดดา ดำริการเลิศ	เลขาธิการมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.)
๔. รศ.ดร. อาชญญา รัตนอุบล	คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๕. ศ. ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์	สถาบันอนาคตศึกษาเพื่อสันติภาพของโลก
๖. ดร. ระวี สัจฉาไสย	คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
ที่ปรึกษา กศน.
๗. ดร.ปาน กิมปี	ผู้เชี่ยวชาญ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ
และการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.)
๘. ดร. ประยุทธ์ หลีกคำ	กระทรวงศึกษาธิการ
๙. นางสาวศิริวรรณ อรุณทิพย์ไพฑูรย์	ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านผู้สูงอายุ กรมกิจการผู้สูงอายุ
กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
๑๐. นางละออ วัฒนไพโรจน์	ประธานชมรมผู้สูงอายุแหลมบัว
อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
๑๑. ดร.ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย	ภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
๑๒. ดร. พิมพ์พิมล ธงเชียร	ที่ปรึกษาคณะเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
๑๓. นางสาวณิชฐา จิรวีรียงศ์	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนานโยบายด้านการศึกษา
กับต่างประเทศ
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
๑๔. นางสาวศัทรียา แจ่มเดชา	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ สำนักงานเลขาธิการ
สภาการศึกษา
๑๕. นางสาววรัญพร แสงนภาพวร	นักวิจัยอาวุโสมูลนิธิสุข-แก้ว แก้วแดง

ดร. เกรียงศักดิ์เจริญ วงศ์ศักดิ์

๑. การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุต้องดูความแตกต่างของบริบทด้วย เพราะมีความแตกต่างและหลากหลาย เนื่องจากผู้สูงอายุของไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ต่างจังหวัดในชนบทมีการศึกษาน้อย และทำอาชีพเกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ มีการศึกษาเป็นข้าราชการ เกษียณแล้ว มีฐานะ สามารถดูแลตัวเองได้ แต่ก็อาจมีส่วนหนึ่งที่มีการศึกษาน้อยสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่ต้องการความช่วยเหลือ ต้องให้เป็นอาสาสมัครช่วยเหลือผู้อื่น จะได้มีส่วนช่วยเหลือสังคม (contribution)

๒. การศึกษาของผู้สูงอายุต้องตั้งเป้าหมายว่าอยากได้ผลลัพธ์อะไร เช่น ต้องการใช้ชีวิตยามชราอย่างมีความสุข ต้องการมีรายได้เสริมเพราะมีแต่เบี้ยผู้สูงอายุและลูกหลานไม่ดูแล บางคนอยากเป็นอาสาสมัคร อย่างที่หลวงพ่อบุญญานันท์ภิกขุเคยพูดถึงไว้ บางคนอยากมีอาชีพสุดท้ายในชีวิต (last career) บางคนอยากประสบความสำเร็จในชีวิตบั้นปลาย เป็นต้น การศึกษาต้องเชื่อมโยงกับเป้าหมาย เช่น เรียนรู้แล้วมีสมรรถนะดีขึ้น คุณภาพชีวิตดีขึ้น เป็นต้น ตัวชี้วัดเหล่านี้จะนำไปสู่นโยบายว่าผู้สูงอายุจะเรียนไปเพื่ออะไร

๓. รูปแบบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ไม่ใช่เรียนเพื่อระดับความรู้ แต่ต้องเอาไปทำจริง การวัดผลก็ต้องวัดที่ action ไม่ใช่วัดผลแบบได้-ตก วิธีการเรียนรู้ถ้าใช้เทคโนโลยีมีถือซึ่งทุกคนมีก็อาจทำได้ แต่ถ้าเรียนอย่างจริงจังจะสำเร็จหรือไม่ และคงต้องเชื่อมโยงกันระหว่างการศึกษาระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และต้องประเมินผลด้วย ถ้าเรียนโดยไม่ประเมินผลเลย จะรู้ได้อย่างไรว่าผู้สูงอายุรู้หรือเข้าใจในสิ่งที่เรียนหรือไม่

๔. ปริมาณผู้สูงอายุมีมาก ครูปกติคงสอนไม่ได้ จะให้สอนกันเองอาจทำได้บ้าง แต่จำเป็นต้องมีนโยบายการฝึกอบรมครูจำนวนมหาศาล และต้องคิดต่อไปว่าจะฝึกครูเหล่านี้อย่างไร ให้เป็นครูอาสาสมัคร หรือมีค่าตอบแทน การฝึกอบรมจะอบรมอย่างไร จะรวมอำนาจหรือกระจายอำนาจ กศน. จะเป็น regulator หรือ facilitator กศน. จะทำงานกับท้องถิ่นอย่างไร ถ้าให้องค์กรเอกชนมาช่วยจัดการเรียนรู้ จะมี accountability อย่างไร ได้ผลหรือไม่

๕. นโยบายเรื่องกองทุน ถ้าจะตั้งกองทุนส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ต้องมีกองทุนที่ใหญ่มากและต้องบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ

๖. ในการกำหนดหลักสูตร เรามักมองผู้สูงอายุเป็นผู้รับโดยไม่ถามความต้องการ ซึ่งไม่ถูกต้อง ควรมองเขาเป็น Focal Point ถามความต้องการของเขา และต้องสร้างแรงจูงใจ (Motivation) ที่ถูกต้อง ขณะนี้คนไทยไม่ได้อยากเรียนจริง อยากได้แค่กระดาษ ได้แต่งชุดนักเรียนเท่ๆ ขอบันทนทานการ ตอนนี้อยู่สูงอายุอาจจะยังไม่เห็นว่าเป็นต้องเรียน เพราะมีลูกหลานยังอุ้มชู รัฐช่วยหนุนจึงไม่มีแรงจูงใจ แต่อีกสักพักจะอุ้มชูไม่ไหว ผมคิดว่า อาชีพคนชรา เพื่อดูแลตัวเองให้รอดมีความสำคัญมาก ควรออกแบบให้มีทักษะบางอย่างที่สร้างรายได้ และต้องทำ campaign ให้เขาเข้าเรียนเพื่อประโยชน์แก่ตัวเขาเอง

ค. ดร. สุมาลี สังข์ศรี

การวิจัยเรื่องนี้มีประโยชน์และจำเป็นสำหรับประเทศไทยและทุกประเทศ ขณะนี้หลายประเทศได้ดำเนินการเตรียมรับสังคมผู้สูงอายุแล้ว เห็นด้วยกับข้อเสนอนโยบายของงานวิจัยนี้ และขอเสนอแนะเพิ่มเติม คือ

๑. การมีนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ชัดเจนเป็นสิ่งจำเป็น นโยบายต้องเป็นรูปธรรม และต้องลงสู่ปฏิบัติถึงพื้นที่ได้ด้วย

๒. ชุมชนแต่ละพื้นที่ ควรจัดทำแผนพัฒนาผู้สูงอายุ โดยเป็นความร่วมมือของทุกภาคส่วน เอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง ใช้รูปแบบ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) ระหว่างหน่วยราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชมรมผู้สูงอายุ และต้องมีหน่วยงานหลัก ซึ่งอาจไม่เหมือนกันในแต่ละพื้นที่ เป็นผู้ประสาน เชื่อมโยงความร่วมมือ

๓. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ต้องมี ๔ ด้าน คือ ร่างกาย จิตใจ สังคม สติปัญญา แต่ละพื้นที่มีสภาพอาจแตกต่างกัน ทั้งเรื่องความเป็นอยู่ รายได้ สุขภาพ ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละพื้นที่ว่าต้องการแบบไหน บางคนมีลูกหลานดูแล บางคนไม่มี บางคนเจ็บป่วย ต้องจำแนกให้ชัด

๔. กิจกรรมการเรียนรู้อาจมีหลายอย่างผสมผสานกัน ทั้งการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมกันเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีแหล่งเรียนรู้และสื่อที่ง่ายต่อผู้สูงอายุที่จะทำความเข้าใจ หรือสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ แต่ปัญหาคือมีสื่อการเรียนน้อย

๕. การดำเนินกิจกรรม ต้องมีการประเมินผลเป็นระยะๆ ว่าสอดคล้องกับผู้สูงอายุและแต่ละบริบทอย่างไร เพื่อพัฒนาและปรับปรุงตลอดเวลา

๖. น่าจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กรณีที่มี Best Practice เรื่องการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ เพื่อนำไปเป็นตัวอย่างและขยายผลต่อไป

พ.ญ. ลัดดา ดำริการเลิศ

ตลอดระยะเวลาที่ได้ทำงานด้านผู้สูงอายุมา ๑๐ ปี พบว่าผู้สูงอายุมีความหลากหลาย ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การศึกษาต้องจัดให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่มแต่ละระดับ

๑. ระดับที่ไม่มีอะไรเลย มีแต่นันทนาการ มีเพื่อน ได้ออกนอกบ้าน มีความสุข ไม่เหงา ไม่ต้องมีหลักสูตรว่าเรียนกี่ชั่วโมง

๒. ระดับพัฒนาให้เป็นที่ยอมรับนับถือและความเชื่อถือ เพราะทัศนคติของวัยอื่น คือ มองผู้สูงอายุเป็นลบ จึงต้องการเรียนเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากสังคม

๓. กว่า ๘๐% ของผู้สูงอายุจบ ป.๔ และไม่รู้หนังสือ ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ต้องพิจารณาภูมิหลังของผู้สูงอายุ และสมรรถนะในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งเคยมีการสำรวจพบว่า ผู้สูงอายุเรียนอะไรที่ซับซ้อนไม่ได้ แต่สามารถเรียนได้จากโทรทัศน์ วิทยุ และเพื่อนบ้าน ฉะนั้นถ้าจะจัดการศึกษาอย่างตะวันตกสำหรับผู้สูงอายุคงเป็นไปได้ยาก ต้องจัดให้สอดคล้องกับสภาพของผู้สูงอายุ ดังที่นายแพทย์บรรลุ ศิริพานิช เคยกล่าวว่า เราตัดเท้าให้เท้ารองเท้า แต่จริงๆ ต้องตัดรองเท้าให้เท่ากับเท้า ฉะนั้นต้องเอาผู้สูงอายุเป็นตัวตั้ง และจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุแต่ละคน

๔. ควรแทรกความรู้ให้ผู้สูงอายุต้องดูแลตัวเอง เพราะคนไทยเป็นความดันสูงมาก พฤติกรรมสุขภาพแย่ และมีหนี้ครัวเรือนสูงมาก

๕. กศน. เริ่มจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุบ้างแล้ว ได้ผลอย่างไรยังไม่รู้ หลายแห่งสอนเพื่อให้ได้วุฒิ ซึ่งไม่น่าจำเป็นแล้วสำหรับผู้สูงอายุ

๖. ในแผนผู้สูงอายุ เราพูดถึงผู้สูงอายุในวันข้างหน้า ไม่ใช่ผู้สูงอายุในปัจจุบันเท่านั้น ฉะนั้นทำอย่างไรจึงจะจัดการศึกษาเพื่อให้คนวัยทำงานในวันนี้รู้จักเตรียมตัวเป็นผู้สูงอายุในวันข้างหน้า

๗. ปัจจุบัน ๑ ใน ๓ ของผู้สูงอายุต้องพึ่งพาคนอื่น มีส่วนน้อยเท่านั้นที่ดูแลตัวเองได้ ดังนั้นจึงต้องส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม (social participation) การออกมาทำงานเพื่อสังคมจะทำให้ร่างกายและจิตใจดี แม้ไม่มีรายได้ และต้องทำให้เขาเห็น แม้จะทำได้ยากก็ตาม ทุกคนอยากมีสุขภาพดี ไม่อยากเจ็บป่วย ฉะนั้นการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจึงควรมุ่งไปที่ประโยชน์สำหรับสุขภาพของผู้สูงอายุเอง ไม่อยากให้เห็นรายได้

นางสาวศิริวรรณ อรุณทิพย์ไพฑูรย์

งานวิจัยนี้ได้เสนอนโยบาย ซึ่งเป็นเรื่องดี แต่จะเสนออย่างไรให้นโยบายเกิดได้และนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง

๑. โรงเรียนผู้สูงอายุเกิดขึ้นโดยภาคประชาชน (ไม่ใช่ภาครัฐ) ที่ได้หยิบยกปัญหาผู้สูงอายุที่เหงา หม่าตัวตาย มาเป็นโจทย์ แล้วจัดโรงเรียนผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ได้มีเพื่อน มีความสุข เป็นผลดีต่อสุขภาพและการใช้ชีวิต

๒. เป้าหมายของการทำงานให้ผู้สูงอายุนั้น เป็นไปตามแผนผู้สูงอายุฯ ซึ่งเหลือเวลาอีก ๔-๕ ปี ก็จะจบ แต่เห็นการเติบโตไม่ค่อยมาก

๓. การเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุเริ่มเลียนแบบกัน คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีโครงการ โดยมี สสส. เข้ามาช่วย ซึ่งได้พัฒนาไปถึงขั้นที่กำหนดเนื้อหาการเรียนว่าควรมี ๓ เรื่อง คือ สิ่งที่ต้องรู้ สิ่งที่ควรรู้ และสิ่งที่อยากรู้

๔. ประเทศไทยแก่เร็วจึงอยากเห็นนโยบายมีการส่งต่อให้เกิดจริง เช่นเดียวกับนโยบาย Healthy Thailand ซึ่งเป็นวาระแห่งชาติ ขับเคลื่อนได้ ฉะนั้นขอให้การเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็น “วาระแห่งชาติ” ด้วย

๗. การศึกษาของผู้สูงอายุต้องให้มีเนื้อหาที่เข้มข้นและชัดเจนกว่าที่ผ่านมา ซึ่งยังมีเนื้อหาไม่มาก และจัดกันเองตามอัธยาศัย อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ของผู้สูงอายุต้องเป็นการเรียนที่สนุก ขณะเดียวกันก็ต้องสร้างประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

๘. การส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุนี้นี้ ไม่ใช่เพียงกระทรวงศึกษาธิการที่ต้องดำเนินการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ต้องทำเช่นกัน และน่าจะใช้ออกาสนี้ทำเป็นโครงการ “ประชารัฐ” เพื่อเตรียมคนไทยให้สูงวัยอย่างมีคุณภาพ

ดร. ประยุทธ์ หลีกคำ

กศน. ตระหนักดีถึงการเปลี่ยนแปลงที่ประเทศเดินเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายหนึ่งของการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยก็คือ ผู้สูงอายุ ซึ่งสมัยที่ ดร. รุ่ง แก้วแดง ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน เคยมียุทธศาสตร์การทำงานเชิงเป้าหมาย และใช้ยุทธศาสตร์เครือข่ายโดยทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่ยังใช้ได้แม้ในปัจจุบัน แต่ทุกวันนี้ กศน. ยังมีภารกิจที่ต้องมุ่งเน้นการจัดการศึกษาสำหรับผู้ด้อยโอกาสทั่วไป การเคลื่อนไหวเพื่อปรับตัวในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุยังทำได้ช้า กศน. มีห้องสมุดเป็นทุน แต่กระบวนการขับเคลื่อนไม่มีหรือมีน้อย ไม่ได้มองว่าผู้สูงอายุเป็นทุน เป็นภูมิปัญญา และต้องการมีกิจกรรมในสังคม

สำหรับหน่วยงานอื่นๆ ในกระทรวงศึกษาธิการนั้น แต่ละภาคส่วนก็มีภารกิจประจำ ไม่ได้มองกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุ อาชีวะก็ส่งเสริมอาชีพในชุมชน แต่ไม่มองเป้าหมายผู้สูงอายุในหลายพื้นที่ภาคเอกชนก็พร้อมให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม (Corporate Social Responsibility-CSR) แต่ กศน. ปัจจุบันยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จาก CSR เท่าที่ควร อันที่จริงในท้องถิ่นมีทรัพยากรมากและทุกฝ่ายพร้อมให้ความร่วมมือ ปัจจุบันเรามีหลักสูตร ๗๐ ชั่วโมง และหลักสูตร ๑๒๐ ชั่วโมง มีวิทยากรจากหน่วยงานต่างๆ ได้รับความร่วมมือจากกระทรวงสาธารณสุข และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างดี ฉะนั้นจึงเห็นด้วยว่า กศน. และกระทรวงศึกษาธิการต้องปรับตัวเรื่องการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

ดร. อาชญญา รัตนอุบล

ขอชื่นชม เพราะอยากเห็นนโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ การเรียนรู้ประสบการณ์จากต่างประเทศเป็นเรื่องดี อยากเห็น National Policy ของประเทศต่างๆ เพื่อจะได้นำมาใช้กับประเทศไทย แต่จะนำมาทั้งหมดคงไม่ได้คงต้องเลือกเฉพาะเรื่องที่น่าไปประยุกต์ใช้ได้ เช่น การส่งเสริมภาคเอกชนให้มีบทบาทในการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ปัจจุบันภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดตั้ง U3A Thailand มีข้อมูลต่างประเทศ และกำลังพยายามเชื่อมโยงกับท้องถิ่น จากการลงพื้นที่พบว่าหลายแห่งมีการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุที่ได้ผลดี เช่น จังหวัดนครพนม มีศูนย์ต้นแบบ “ประชารัฐ” ชื่อ ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพ เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างท้องถิ่นกับ พ.ม. มีกิจกรรมหลากหลาย ทั้งเรื่องอาชีพ นันทนาการ ผู้สูงอายุชอบร้องเพลงคาราโอเกะมาก และห้องเกมส์ก็มีคนสนใจเยอะ ที่เทศบาลเขาพระงาม ลพบุรี ได้รับรางวัลสหประชาชาติ United Nation Public Service มีโรงเรียนผู้สูงอายุ “ปัจฉิมวัยวิทยา” สอน ๓ อย่าง คือ English, computer, คณิตศาสตร์ (จินตคณิต ใช้มือ บริหารมือและนิ้ว) และมีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัย หากงานวิจัยนี้นำไปสู่นโยบายได้จะมีประโยชน์เรื่องการเตรียมความพร้อมสำหรับสังคมสูงอายุ ซึ่งมีความสำคัญมาก

ดร. ปาน กิมปี

มีความเห็น ๖ เรื่อง คือ

๑. เห็นด้วยกับข้อเสนอนโยบายการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุของประเทศไทย
๒. เห็นด้วยว่า สถิติและข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุของไทยมีปัญหา ในแต่ละตำบลแต่ละอำเภอยังไม่ชัดเจน หากมีระบบสารสนเทศที่ทันสมัยก็น่าจะรู้ว่า มีผู้สูงอายุวัย ๖๐-๗๐ ปีกี่คน คนอายุ ๗๐-๘๐ ปีกี่คน ซึ่งการมีสถิติข้อมูลที่ถูกต้องมีความจำเป็นสำหรับการวางแผนจัดการศึกษา
๓. การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ขอให้คำนึงถึงประเพณีไทย ที่เน้นความอบอุ่นในการอยู่ร่วมกับลูกหลาน
๔. โรงเรียนประถมศึกษาถูกยุบเลิก แต่ต้นสังกัดไม่ให้ใครใช้ ทำอย่างไรจะให้โรงเรียนขนาดเล็กที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้วถูกนำมาใช้เป็นที่จัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ
๕. ปัจจุบัน กศน. ได้จัดร่วมกับกระทรวงสาธารณสุขในโครงการ Care giver แต่เรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุยังไม่ชัด
๖. ถ้า กศน. จัด และมีกองทุน ก็เป็นไปได้ยาก เพราะผิดธรรมชาติที่หน่วยงานเล็กจะทำงานใหญ่ ดังนั้นจึงน่าจะต้องมีหน่วยงานสักแห่งหนึ่ง เช่นเดียวกับสทศ. ที่จัดการสอบทั่วประเทศ สทศ. ที่ประเมินคุณภาพการศึกษาทั่วประเทศ และสสส. ที่สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ มาเป็น

หน่วยงานที่ดูแลการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งน่าจะเป็นหน่วยงานใหม่ที่เป็นองค์กรอิสระ เพราะผู้สูงอายุในวันจะมีจำนวนมากขึ้น

นางละออ วัฒนไพโรจน์

ดิฉันเป็นจิตอาสาที่ดูแลหมู่บ้านของตัวเอง ต้องเผชิญกับทัศนคติของชาวบ้านที่ว่า ตั้งชมรมผู้สูงอายุแล้วจะได้อะไร จะได้รับเงินจากรัฐเหมือนโครงการต่างๆ ที่ลงมาในหมู่บ้านหรือไม่ การเปลี่ยนทัศนคติของผู้สูงอายุก็เป็นเรื่องยากมาก ต้องทำให้เกิดความศรัทธาก่อน จึงจะนำไปสู่ความเชื่อถือและการรวมตัวกัน จึงจะมีความมั่นคงและยั่งยืน ผู้สูงอายุในชนบทยังต้องทำงาน ต้องมีรายได้เลี้ยงตัวเอง ฉะนั้นการตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุต้องเกิดจากความต้องการของคนในท้องถิ่นจริงๆ จึงจะไปรอด

โรงเรียนที่คณะของดิฉันตั้งขึ้นใช้ชื่อว่า “โรงเรียน ผม ผู้เฒ่า” ดิฉันมองว่า การให้ผู้สูงอายุแต่งชุดนักเรียน ใส่เสื้อครูย แล้วบอกว่าเรียนจบปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เป็นเรื่องตลก เพราะเราไม่ได้ต้องการเรียนเพื่อจุดประสงค์นั้น ขณะนี้ โรงเรียน ผม ผู้เฒ่า ของเรามีกิจกรรมหลากหลาย เราระดมปราชญ์ชาวบ้านไปช่วยงานของโรงเรียน และโรงเรียนก็มาช่วยเรา การจะทำงานให้สำเร็จต้องมีกลยุทธ์ กรรมการต้องเข้มแข็งและมาจากทุกภาคส่วน ต้องให้เขาได้ประโยชน์ เราต้องเข้มแข็งด้วยตัวเอง จากประสบการณ์ดังกล่าวจึงขอเสนอว่าหากจะทำนโยบายใดก็ตามที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ต้องคำนึงถึงเกียรติ คุณค่า ศรัทธา และความสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และผู้สูงอายุมีส่วนร่วม

ดร. ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย

๑. การเรียนรู้ตามอัธยาศัยมีพื้นที่มาก แต่ไม่ได้นำมาใช้ จึงควรส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับผู้สูงอายุ

๒. ต้องให้วัยอื่นๆ เห็นว่าผู้สูงอายุมีคุณค่า โดยส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัย (Intergenerational learning/program) ให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญา โดยโรงเรียนสามารถส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในเรื่องนี้ได้

๓. การจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุควรมุ่งการสูงวัยอย่างมีพลัง (Active Ageing) การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในสังคม มีสุขภาพที่ดี และมีความปลอดภัย

๔. ในการออกแบบหลักสูตรการเรียนต้องถามความต้องการของผู้สูงอายุ

๕. รูปแบบของกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยน่าจะเหมาะสมที่สุดสำหรับผู้สูงอายุ

ดร. ระวี สัจจโสภณ

๑. เรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ไม่อยากให้เป็นเรื่องการกุศล แต่ต้องทำให้เป็นระบบ เป็นการดูแลโดยภาครัฐ
๒. ควรส่งเสริมการประกอบอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ เช่น ให้มี Third Age Start Up เป็นงานใหม่หลังเกษียณ มีงานใหม่ชีวิตใหม่
๓. ควรกำหนดว่าแกนนำในชุมชนคือใคร งานส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุควรเป็นงานของใคร
 - กศน. มีงานเยอะ สอนคนทุกวัย
 - หมอ ก็เห็นความสำคัญของผู้สูงอายุ การศึกษาเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่สูงขึ้นจะทำให้งานของหมอง่ายขึ้น และผู้สูงอายุมีสุขภาพดีขึ้น
๔. กิจกรรมจิตอาสาอาจเป็นการเริ่มต้นจากผู้สูงอายุเอง แต่รัฐต้องมีค่าตอบแทนให้อาจเป็นเบี้ยประชุม หรือเชิดชูเกียรติ สนับสนุนสวัสดิการและให้สิทธิประโยชน์บางอย่าง
๕. หลายบริษัทสนับสนุนผู้สูงอายุให้ทำงาน และได้ประโยชน์จูงใจจากการลดหย่อนภาษี ฯลฯ
๖. แต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน บางแห่งผู้สูงอายุรวย บางแห่งผู้สูงอายุจน เพราะฉะนั้นหลักสูตรแต่ละแห่งควรออกแบบโดยคำนึงถึงสภาพบริบทของผู้สูงอายุในชุมชนนั้นๆ

ดร. รุ่ง แก้วแดง

การทำนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเป็นงานที่ยาก แต่ก็จำเป็นต้องทำ เพราะถ้าไม่ทำอะไรผู้สูงอายุจะกลายเป็นภาระของประเทศ เราจำเป็นต้องเตรียมคนเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ และต้องเตรียมทุกเรื่อง ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุที่อยู่ใต้เส้นความยากจนมีมากเพราะไม่รู้จักออม บางคนเกษียณแล้วยังเป็นหนี้เรื่องสุขภาพ ผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่มีโรคประจำตัว เรื่องการศึกษาก็มีพื้นฐานน้อย ผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นและเพิ่มอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยจึงเป็นประเทศที่แก่และจน หน่วยงานต่างๆ ต้องร่วมมือกัน อีกไม่เกินหนึ่งปีก็จะมีการเลือกตั้งทั่วไป ถ้าเรามีความเห็นพ้องต้องกันเป็นฉันทามติ (consensus) ว่าควรมีนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ก็ต้องช่วยกันผลักดันให้ผู้ทำนโยบายดำเนินการเรื่องนี้ ผู้สูงอายุมีสิทธิเลือกตั้งทั้ง ส.ส. ระดับชาติ และ สท. ส.อบต. ในระดับท้องถิ่น ซึ่งเกือบร้อยละ ๒๐ ของประชากรในท้องถิ่นเป็นผู้สูงอายุ สามารถใช้เป็นอำนาจต่อรองกับนักการเมืองให้ทำนโยบายเรื่องนี้ได้ ส่วนเรื่องการตั้งกองทุนส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ แม้จะต้องใช้เงินมาก แต่ไม่ใช่อุปสรรค อันที่จริงประเทศไทยมีเงินเยอะ งบประมาณมาก แต่คนไทยจน เพราะคนสูงอายุไม่รู้ว่าจะทำอะไรบ้าง หากช่วยกันบริหารจัดการทุจริตคอร์รัปชันและ “เงินทอน” ในโครงการต่างๆ ได้ ประเทศไทยจะมีเงินเหลือมาทำประโยชน์ให้กับผู้สูงอายุได้มากมาย

ภาพกิจกรรมการศึกษาดูงาน ณ เขตปกครองพิเศษฮ่องกง สาธารณรัฐประชาชนจีน
๑๖ - ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๖๐

๑. ศึกษาดูงานที่ University of Education, Hong Kong วันที่ ๑๖ - ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๐

Dr. Maureen Tam นำเสนอเรื่องการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุโดย
University of Education Hong Kong

ผู้สูงอายุเล่าถึงประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกับนักศึกษามหาวิทยาลัย

Dr. Maureen Tam และผู้สูงอายุที่มาร่วมแลกเปลี่ยนเรื่องการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

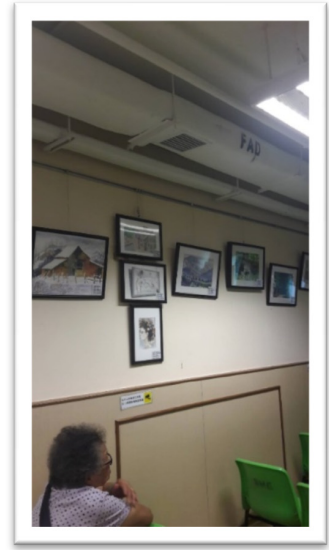
๒. เยี่ยมชมการกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ
ของ Evangelical Lutheran Church Social Service – Hong Kong
วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๐

ฟังการนำเสนอเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดย Mr. Billie Lau Chung
ผู้อำนวยการฝ่าย Elderly Service

เยี่ยมชมกิจกรรมการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ
ของ Evangelical Lutheran Church Social Service

ภาพเขียนผลงานของผู้สูงอายุ

Mr. Billie Lau Chung นำชมกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
(ไม่อนุญาตให้ถ่ายภาพระหว่างทำกิจกรรม
เนื่องจากเป็นสิทธิส่วนบุคคล)

รายชื่อและภาพ
เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลประจำศูนย์

ผลงานภาพเขียนชิ้นโบว์แดงของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกันตามความสนใจ

เล่นเกมสปีกมองด้วยกัน

ชมอุปรากรจีนด้วยกัน

๓. เยี่ยมชมการกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ
ของ The Salvation Army (Tai Po Integrated Service for Senior Citizens)
วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๖๐

ผู้สูงอายุจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการใช้โปรแกรมใน smartphone เพื่อการสื่อสาร
ที่ศูนย์ผู้สูงอายุ Tai Po Integrated Service for Senior Citizens ของ The Salvation Army

อาจงอมากำลังฝึกการส่งรูปไปให้ลูกหลานและสื่อสารกัน

๔. เยี่ยมคารวะ Dr. Leong Che Hung ประธาน Elder Academy Development Foundation และเยี่ยมชมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ Young Tsung Elder Academy วันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐

เยี่ยมคารวะ Dr. Leong Che Hung ประธาน Elder Academy Development Foundation

ฟังการนำเสนอเรื่อง Elder Academy Cluster ของ Kowloon Elder Academies Cluster โดยเจ้าหน้าที่ของ YWCA

แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่อง Elderly Commission และ Elder Academy Development Foundation กับ Dr. Leong Che Hung และคณะ

ผู้สูงอายุเรียนภาษาอังกฤษจากเพลง “You Raise Me Up” ที่ Young Tsung Elder Academy

ครูผู้สอนก็เป็นผู้สูงอายุเช่นกัน ทุกคนฝึกร้องเพลงภาษาอังกฤษร่วมกันอย่างมีความสุข

๕. แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุกับนักวิชาการของ Li KaShing Institute of Professional and Continuing Education, Open University of Hong Kong วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๖๐

แลกเปลี่ยนกับนักวิชาการของสถาบันลีกาซิงเพื่อการศึกษาต่อเนื่องและอาชีวศึกษา มหาวิทยาลัยเปิดแห่งฮ่องกง (Open University of Hong Kong)

พิธีมอบประกาศนียบัตรให้กับผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษา (ภาพจาก Banner_EA)

การศึกษาดูงานที่จังหวัดโอกินาวา ประเทศญี่ปุ่น

แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับ Professor Dr. Makoto Suzuki

แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ คณะเจ้าหน้าที่ Okinawa Prefectural Section of Health and Longevity Promotion

คณะผู้ดำเนินการ

ที่ปรึกษา

ดร.ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์	เลขาธิการสภาการศึกษา
ดร.กมล รอดคล้าย	เลขาธิการสภาการศึกษา (ตั้งแต่เริ่มโครงการ – ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๐)
ดร.ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์	รองเลขาธิการสภาการศึกษา
ดร.วัฒนาพร ระงับทุกข์	รองเลขาธิการสภาการศึกษา (ตั้งแต่เริ่มโครงการ – ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๐)
ดร.สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์	รองเลขาธิการสภาการศึกษา
นางเรืองรัตน์ วงศ์ปราโมทย์	ผู้ช่วยเลขาธิการสภาการศึกษา
นางสาวประภา ทันตศุภารักษ์	ผู้อำนวยการสำนักนโยบายความร่วมมือกับต่างประเทศ

คณะนักวิจัย

ดร.รุ่ง แก้วแดง	หัวหน้าคณะวิจัย
ดร.ปาน กิมปี	นักวิจัย
ดร.วรัญพร แสงนภาพวร	นักวิจัย
ดร.ชูศักดิ์ เอื้องโชคชัย	ผู้ช่วยนักวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูล
ดร.ชนันภรณ์ อารีกุล	ผู้ช่วยนักวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูล
ดร.กุลธิดา รัตนโกศล	ผู้ช่วยนักวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้รับผิดชอบโครงการ

นางสาวชนิษฐา จิรวินวงศ์	นักวิชาการศึกษาคำนาถการพิเศษ หัวหน้าโครงการ
นางคัทริยา แจ้เดชา	นักวิชาการศึกษาคำนาถการ นักวิชาการประจำโครงการ
นางสาวธีรดา เทพมณฑา	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ นักวิชาการประจำโครงการ

บรรณาธิการ

นางสาวชนิษฐา จิรวินวงศ์	นักวิชาการศึกษาคำนาถการพิเศษ
นางคัทริยา แจ้เดชา	นักวิชาการศึกษาคำนาถการ
นางสาวธีรดา เทพมณฑา	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

หน่วยงานรับผิดชอบ

กลุ่มพัฒนานโยบายด้านการศึกษากับต่างประเทศ
 สำนักนโยบายความร่วมมือกับต่างประเทศ
 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
แบบสอบถามการนำผลผลิตด้านงานวิจัยและองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์

รายงานการวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบาย เรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย

คำชี้แจง

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ขอความร่วมมือจากท่านในการตอบแบบสอบถามเพื่อติดตามการใช้ประโยชน์จากเอกสารของสำนักงานฯ พร้อมทั้งเป็นข้อมูลในการจัดส่งเอกสารให้ท่านในคราวต่อไป

โปรดทำเครื่องหมาย ลงใน

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไป

1) สถานภาพผู้ตอบ

☐ ผู้บริหารสถานศึกษา	☐ ครู/อาจารย์ในสถานศึกษา
☐ ผู้บริหารสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา	☐ ศึกษานิเทศก์
☐ ผู้บริหารหน่วยงานส่วนกลาง	☐ นักวิชาการศึกษา
☐ ผู้บริหารหน่วยงานภาคเอกชน	☐ บรรณารักษ์ห้องสมุด
☐ อื่น ๆ	

2) ชื่อหน่วยงาน.....

ตอนที่ 2 การนำผลผลิตด้านงานวิจัย/องค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์

1) ท่านได้รับเอกสารจากช่องทางใด

- การประชุม/สัมมนา สกศ. จัดส่งทางไปรษณีย์ website สำนักงานฯ

2) ท่านได้นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์หรือไม่

- ใช่ ไม่ใช่

3) ท่านนำองค์ความรู้/เอกสารไปใช้ประโยชน์ในด้านใดบ้าง (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

- การจัดทำนโยบายและแผนการศึกษา (โปรดระบุ)
- การพัฒนาคุณภาพการศึกษา (โปรดระบุ)
- การบริหารจัดการ (โปรดระบุ)
- การพัฒนาครู/อาจารย์ (โปรดระบุ)
- การพัฒนาผู้เรียน (โปรดระบุ)
- การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน (โปรดระบุ)
- การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน (โปรดระบุ)
- การวิจัย (โปรดระบุ)
- อื่น ๆ (โปรดระบุ)

4) ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับองค์ความรู้/เอกสารที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาควรดำเนินการต่อไป

.....
.....

ขอขอบคุณในความร่วมมือ

โปรดส่งกลับมายัง สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักนโยบายความร่วมมือกับต่างประเทศ
99/20 ถนนสุโขทัย เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300 หรือ ทางโทรสาร หมายเลข 02 241 8330
ต้องการสอบถามเพิ่มเติม โทร. 02 668 7123 ต่อ 2541

กรุณาส่ง

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
สำนักนโยบายความร่วมมือกับต่างประเทศ
99/20 ถนนสุขุทัย
แขวงดุสิต เขตดุสิต
กรุงเทพฯ 10300

ติดแสตมป์
3 บาท

รายงานการวิจัยเปรียบเทียบเพื่อพัฒนานโยบาย เรื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย